

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

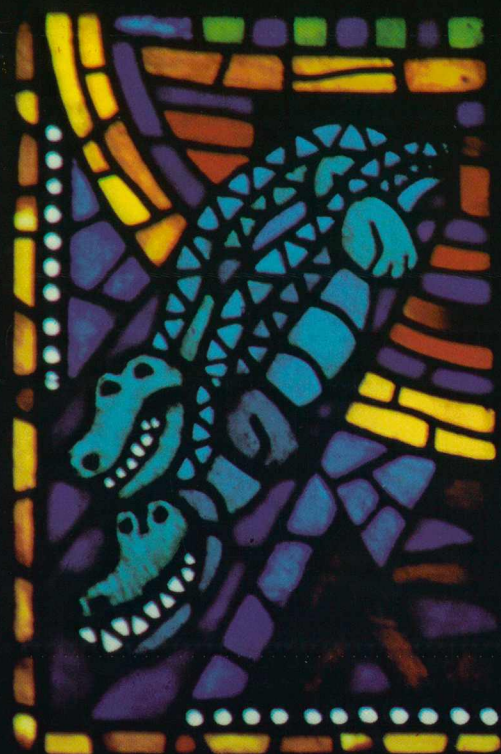

National Library
of Sweden

Att översätta Gamla testamentet

Betänkande av 1971 ars bibelkommitte för Gamla testamentet

SOU 1974:33

Att översätta Gamla testamentet

Betänkande av 1971 ars bibelkommitte för Gamla testamentet

SOU 1974:33

Ref

Statens offentliga utredningar
1974: 33
Utbildningsdepartementet

Att översätta Gamla testamentet

Texter, kommentarer,
riktlinjer

Betänkande av 1971 års bibelkommitté
för Gamla testamentet
Stockholm 1974

ISBN 91-38-01946-9

Statens offentliga utredningar
1974:33
Utbildningsdepartementet

Omslagsbilden föreställer arken, och är en
av Bo Beskows glasmålningar i Skara domkyrka.
Fotograf D. A. Hallbäck
Omslagsarrangemang: Christina Gross

Printed in Sweden by
Almqvist & Wiksell
Uppsala 1974

Beständigt av 1971 års bibelkommission
för Gamla testamentet
Stockholm 1974

Till Statsrådet och Chefen för utbildningsdepartementet

Genom beslut den 16 april 1971 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande statsrådet Myrdal att tillkalla högst fem sakkunniga med uppgift att förbereda en nyöversättning av Gamla testamentet, att uppdra åt en av de sakkunniga att vara ordförande samt att besluta om experter, sekreterare och annat arbetsbiträde åt de sakkunniga. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade statsrådet Myrdal den 16 april 1971 som sakkunniga professorn Bertil Albrektson, docenten Bo Johnson, riksdagsledamoten Blenda Ljungberg, numera professorn Sten Malmström och numera teologie doktorn Birger Olsson. Åt Ljungberg uppdrogs att vara ordförande.

Som kommitténs sekreterare har sedan den 28 september 1971 tjänstgjort komministern Krister Brandt. Kanslisekreteraren Herbert Nilsson har sedan den 26 juni 1971 biträtt kommittén med vissa sekreterargöromål.

Kommittén får härmed värdsamt överlämna sitt betänkande, Att översätta Gamla testamentet. Texter, kommentarer, riktlinjer. Kommittén har härigenom slutfört sitt uppdrag.

Stockholm den 5 juni 1974.

Blenda Ljungberg

*Bertil Albrektson
Sten Malmström*

*Bo Johnson
Birger Olsson*

/ Krister Brandt

Genom beslut den 12 april 1971 beslutades i Kungälv att
den i Skarvö och Chelen för möbilmagnat som nämns i
beslutet av 1967 skall överföras till Kungälv kommun.
Saken har varit föremål för utredning och utvärdering
och det har framkommit att överföringen är av betydelse
för Kungälv kommun. Detta beslut är ett resultat av
en utredning som gjorts av Kungälv kommun och som
har följt av ett beslut av Kungälv kommun den 12 april
1971. Detta beslut är ett resultat av en utredning
som gjorts av Kungälv kommun och som har följt av
ett beslut av Kungälv kommun den 12 april 1971.
Kommunen förbehåller sig rätten att återvända till
den gamla beslutet för att överföra skatte- och
bidragssaken till Kungälv kommun.

Stockholm den 2 juni 1971

Handledare
Kungälv kommun

Innehåll

<i>Förkortningar</i>	7
1 <i>Kommitténs bakgrund, uppdrag och arbete. Sammanfattning av kommitténs förslag</i>	9
2 <i>Textunderlag och textkritik</i>	18
Inledning	18
I Gamla testamentets text	19
1 Den hebreiska grundtexten	19
2 De gamla översättningarna	28
II Tidigare svenska översättningar	33
1 Äldre översättningar	33
2 Kyrkobibeln 1917	40
III Nyare utländska översättningar	52
1 Principer	53
2 Praxis	57
IV Inför en ny svensk översättning	65
3 <i>Stilproblem vid nyöversättning av Gamla testamentet</i>	72
Kyrkobibeln 1917 — våra översättningsprinciper	72
Precisering av några huvudprinciper	79
»Common language»-översättning — våra översättningsprinciper	81
Olika typer av översättning	82
Textens helhet som utgångspunkt för den stilistiska utformningen	85
Om versformen i GT — i original och översättning	87
Om översättning av bildspråk i biblisk poesi	90
Sammanfattning av synpunkter på GT-översättningens stil	93
4 <i>Textens redigering</i>	95
Textuppställning	95
Rubriker	97
Noter	97
Sakregister m. m.	98
Parallellhänvisningar	98
Namnformer	99
Olika namn på Gud	104
5 <i>Kommitténs översättningsförslag</i>	109
1 Mos. 3	109
1 Mos. 12–13	120
2 Mos. 21	131

3 Mos. 16	138
Dom. 7	147
1 Sam. 11	156
1 Kon. 17	162
Job 14	170
Ps. 13	182
Ps. 46	187
Ps. 51	193
Ps. 96	202
Ords. 10	206
Pred. 4.	218
Jes. 40	225
Hes. 37: 1-14	240
Am. 5	246
6 <i>Det fortsatta arbetets organisation</i>	259
<i>Bibliografisk bilaga</i>	266

Förkortningar

AV	The Authorized Version, 1611
GT	Gamla testamentet
GTMMM	Det Gamle Testamente, översatt av S. Michelet, Sigm. Mowinkel, og N. Messel (I 1929, II 1935, III 1944, IV:1 1955)
GÖ	Den gamla svenska bibelöversättningen (1541, 1618, 1703)
JerB	La Sainte Bible traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem 1956
KB 1917	Den svenska kyrkobibeln 1917
NAmB	The New American Bible, 1970
NEB	The New English Bible. The Old Testament, 1970
NJV	Den nya judiska översättningen, som utges i USA (se s. 53)
NoUtv	Utvalg av Det Gamle Testamente, 1966, 21970
NT	Nya testamentet
MT	Den masoretiska texten
RSV	The Revised Standard Version. The Old Testament, 1952
SOU	Statens offentliga utredningar
TEV	Today's English Version
UBS	The United Bible Societies
ZAW	Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft

I fotnoterna till kommitténs översättningsförslag används följande förkortningar:

grek.	den grekiska översättningen, Septuaginta
hebr.	den hebreiska standardtexten (MT)
lat.	den latinska översättningen, Vulgata
syr.	den syriska översättningen, Peshitta

Förkortningar av bibelböcker och hänvisningar till bibelställen görs på samma sätt som i KB 1917.

AV	Arbetsvetenskap
CT	Centrum för teknisk utbildning
GTM	Grundläggande tekniska metoder
CO	Centrum för forskning och utveckling
KB	Konstruktiv teknik
ENT	Entreprenörskap
MEB	Materialvetenskap
NUV	Naturvetenskap
FOU	Forskningsutveckling
IT	Informationsteknik
MT	Materialvetenskap
RSV	Reklamvetenskap
SOU	Sociologi
TEV	Teori och metod
US	Utbildningsvetenskap
ZAV	Zentrala arbetsvetenskapliga

I förkortningarna används följande beteckningar för att förklara förkortningarna:

arb. = arbetsvetenskap
 cent. = centrum
 ent. = entreprenörskap
 ent. = entreprenörskap
 ent. = entreprenörskap
 ent. = entreprenörskap

Förkortningarna är tillgängliga för alla som vill använda dem.

1 Kommitténs bakgrund, uppdrag och arbete

Sammanfattning av kommitténs förslag

Bakgrund

Till beslutet den 16 april 1971 om tillkallandet av sakkunniga för att förbereda en nyöversättning av Gamla testamentet fogades följande PM:

Frågan om en nyöversättning av Gamla testamentet har övervägts i olika sammanhang. Kyrkomötet begärde sålunda en provöversättning av Psaltaren år 1951. År 1961 uttalade sig riksdagen för en utredning om en nyöversättning av bibeln eller delar av den. En sådan utredning tillsattes år 1963. Dess arbete begränsades av flera skäl, inte minst praktiska, till att omfatta Nya testamentet. Först sedan redovisning skett av resultat och slutsatser i fråga om Nya testamentet borde man enligt direktiven för utredningen ta ställning till frågor om ny översättning av Gamla testamentet eller delar därav.

Utredningen lade fram sitt betänkande år 1969. Den fann det önskvärt att även en ny översättning av Gamla testamentet utarbetades och föreslog i sin korta behandling av frågan en förberedande utredning av det slag som gjorts beträffande Nya testamentet. Alla de remissyttranden över betänkandet som tog upp frågan om Gamla testamentet (22 av 66) uttalade sig till förmån för en ny översättning av denna del av bibeln. Hälften tillstyrkte uttryckligen kommitténs förslag om en förberedande utredning, fem instanser ville prioritera arbetet med Psaltaren. En instans ansåg det t. o. m. angelägnare att översätta Gamla testamentet än Nya.

Frågan om en ny text till Gamla testamentet togs också upp i två motioner i andra kammaren 1970 (nr 49 och 50). Den ena förutsatte att en utredning om nyöversättning av Gamla testamentet kommer att göras. Den andra hemställde att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle begära att förberedelser snarast vidtogs för en nyöversättning av Gamla testamentet. Allmänna beredningsutskottet (utlåtande nr 4) fann skälen för nyöversättning beaktansvärda men avstyrkte motionen med hänvisning till att ett ej obetydligt material redan lagts fram för Kungl. Maj:t (bibelkommitténs betänkande och remissvaren). Utskottet förutsatte att detta material beaktades vid den fortsatta prövningen inom Kungl. Maj:ts kansli. Denna prövning borde avvaktas innan ytterligare åtgärder från riksdagens sida ifrågasattes.

Skälen för att snarast möjligt skapa en ny version av Gamla testamentet är bl. a. följande:

- 1) Samma kritik som riktas mot språket i 1917 års Nya testamente drabbar i hög grad också Gamla testamentet, om än i varierande grad för olika gammaltestamentliga skrifter.

2) Nya textfynd (Ras Shamratexterna, Dödahavsrollarna och Aleppohandskriften) har gett oss nytt material för tolkning och textforskning som i betydelse vida överstiger fynden inom det nytestamentliga området.

3) Gamla testamentet har under de senaste åren fått en ökad betydelse och användning. Från samfundens sida betonas mer och mer nödvändigheten av att Gamla testamentet inte förbigås vid användningen och tolkningen av bibeln idag. En ny serie predikotexter för svenska kyrkan, hämtad ur Gamla testamentet, har nyligen tagits i bruk. Psaltaren har fått en allt större roll i svenskt gudstjänstliv men det är allmänt omvitnat att 1917 års text passar föga för liturgisk läsning och sång. 1968 års kyrkohandboks-kommitté ser helst att Psaltaren prioriteras så att en blivande kommission för Nya testamentet även får uppdraget att göra en ny text till Psaltaren. Även för undervisningsändamål föreligger ett stort behov av en modern text till Gamla testamentet, åtminstone till ett urval av detta.

4) Stora olägenheter uppstår om arbetet med nyöversättning av Nya testamentet inte får påverka arbetet med Gamla testamentet och vice versa. Arbetet med Gamla testamentet är så omfattande att om det inte påbörjas nu kommer den nya svenska huvudtexten till bibeln att vara två generationers verk.

Ovannämnda omständigheter synes vara tillräckligt starka för att motivera att man snarast möjligt påbörjar en nyöversättning av Gamla testamentet. En förberedande utredning bör göras. Den behöver inte vara av samma omfattning och art som den tidigare om Nya testamentet. Frågan om behovet av nyöversättning behöver inte behandlas. Utredningen kan utgå från att *en* huvudtext till Gamla testamentet skall göras. Därmed bortfaller även frågan om en eller flera översättningar. 1963 års bibelkommitté har vidare bidragit med material som i långa stycken gäller både Gamla och Nya testamentet, t.ex. i behandlingen av vissa frågor som rör den svenska språkformen, frågor kring tillkomsten av 1917 års text och vissa översättningsteoretiska frågor. En utredning om nyöversättning av Gamla testamentet kan därför begränsas till *två huvudområden*: frågan om det textkritiska underlaget till en ny svensk version och vissa översättningsteoretiska frågor som betingas av det hebreiska språket och det gammaltestamentliga forskningsläget. Denna kraftigt begränsade utredningsuppgift bör utökas med uppdraget att göra en provöversättning till ett *urval* ur Gamla testamentet som svarar mot det aktuella behovet. En förebild till ett sådant urval finns på det norska språkområdet i Utvalg av det Gamle testamente 1966. Utredningen bör till slut även behandla frågan om de personella resurserna och organisationen för ett fullföljande av arbetet med Gamla testamentet så att vi inom rimlig tid får en ny översättning till hela Gamla testamentet. För att binda samman arbetet med Gamla och Nya testamentet bör utredningen samråda med den kommission som torde komma att tillsättas för Nya testamentet.

Tillsättandet av kommittén är alltså ett led i det pågående arbetet att få fram en ny svensk översättning av Bibeln. Den senast stadfästa och nu gällande texten är från år 1917. Enligt den promemoria som citerats ovan behöver frågan om behovet inte utredas utan kommittén kan utgå från att en huvudtext till Gamla testamentet skall göras. Samtidigt med kommittén tillsattes en grupp sakkunniga för att inom utbildningsdepartementet förbereda tillsättningen av en bibelkommission för översättning av Nya testamentet. I den promemoria som överlämnades till dessa sakkunniga sägs att »det måste anses rimligt att staten i dagens läge tar ansvaret för att vi på svenska äger en tillförlitlig, tidsenlig version av bibeln. Arbetet bör inriktas på att skapa *en* översättning, en nyöversättning som täcker de väsentligaste behoven och som därmed om möjligt kan tänkas få ställning

som huvudtext inom svenskt språkområde.» Sedan de sakkunniga publicerat ett urval översatta texter (Valda texter ur Nya testamentet, Ds U 1972: 4) och lämnat förslag till översättningsprinciper och organisation (Inför en ny bibelöversättning. Riktlinjer och förslag, Ds U 1972: 10) tillsatte Kungl. Maj:t den 1 december 1972 en bibelkommission med uppgift att göra en nyöversättning av NT. I kommissionens direktiv hänvisas till det slutbetänkande som avgetts av 1968 års beredning om stat och kyrka, där det framhålls att »spörsmålet om en bibelöversättning inte enbart kan anses som en inomkyrklig angelägenhet. Staten har — från allmänskulturella utgångspunkter — ett intresse av att tillse att en användbar bibelöversättning finns tillgänglig». Direktiven säger vidare

att nyöversättningen språkligt bör utformas så, att textens innehåll blir tillgängligt för en nutida normalskolad vuxen läsare, att den bör äga en stilkarakter som svarar mot detta primära krav, mot originalets stilistiska egenskaper och mot bibeltextens nutida funktioner, att alla resurser hos det svenska språket som kan tjäna dessa syften bör användas och att sambandet med den nuvarande översättningen bör bevaras i den mån det inte kommer i strid med angivna principer. En översättning i enlighet med de principer som jag förordat bör kunna utföras så att den kan accepteras av de kristna trossamfundet och de övriga grupper som har behov av en översättning. Därigenom kan översättningen få ställning av huvudtext inom svenskt språkområde.

Kommitténs uppgift är alltså att i denna situation förbereda en nyöversättning av Gamla testamentet, så att vi får en ny text till hela Bibeln. Till den svenska kyrkobibeln hör också Gamla testamentets apokryfer, som dock ej är nämnda i det tidigare förberedelsearbetet. De översattes senast av en särskild kommitté på 1910-talet, och den nu gällande texten är gillad och stadfäst av konungen 1921. Huruvida också denna del av Bibeln skall nyöversättas bör utredas innan arbetet med NT och GT är slutfört. Ekuumeniska och kulturella aspekter talar avgjort för att även apokryferna får ingå i det arbete som nu pågår för att få en ny svensk översättning av Bibeln.

Utredningsuppdrag

Kommitténs uppgift kan utifrån ovan citerade promemoria närmare preciseras i fyra punkter:

1. Att utreda de textkritiska problemen i GT, dvs. att kartlägga de svårigheter som möter översättaren, när han skall fastställa den hebreiska respektive arameiska text han skall översätta, och att i anslutning därtill föreslå riktlinjer för valet av textunderlag i det fortsatta arbetet.

2. Att belysa de översättningsteoretiska problem som uppstår vid försvenskningen av GT, dvs. att aktualisera de exegetiska och stilistiska problem som översättaren måste lösa, när han tolkar originalet och överflyttar det från grundspråket till målspråket, och att därvid genom konkreta exempel och allmänna regler visa hur dessa problem bör lösas, om man vill göra en översättning som är avsedd att bli ny huvudtext inom svenskt språkområde.

3. Att översätta ett urval texter ur GT.

4. Att ge förslag till hur det fortsatta arbetet med GT bör organiseras, »så att vi inom rimlig tid får en ny översättning till hela Gamla testamentet».

Ett urval texter

Kommittén var tvungen att rätt tidigt ta ställning till hur stort urval som borde översättas, eftersom ett beslut i denna fråga väsentligt påverkade inriktningen av utredningsarbetet. För att ge information om GT:s ställning i skolundervisningen tillkallades lektorn Sten Rodhe som expert, och för att ge en översikt över gudstjänstens behov och bruk av gammaltestamentliga texter anlätades domprosten Per-Olov Ahrén, huvudsekreterare i 1968 års kyrkohandbokskommitté.

GT används i rätt ringa omfattning i dagens skola. Det betonas dock i läroplanerna att framställningen av kristendomen liksom av andra religioner skall bygga på ett direkt studium av källorna. Detta gäller högsta-diet och särskilt gymnasieskolan, där analys av texter, även gammaltestamentliga texter, har en mer framträdande plats än tidigare. Läroplanen anger dock inte vilka texter som bör läsas. Urvalet av texter för skolan bestäms därför i hög grad av läroboksförlagen och läromedelsförfattarna. En hastig överblick över utgivna läromedel visar att vissa texter alltid används, att en mycket stor del av GT aldrig läses och att variationerna mellan de olika författarna är rätt stora. Ett givet urval för skolans bruk existerar därför inte.

I svenska kyrkans gudstjänster får GT idag en allt större plats. Sedan länge har där brukats ett litet antal aftonsångs- och episteltexter ur GT, mest från Psaltaren och Jesaja, vid sidan av en rad korta texter som använts som introitus, böner, syndabekännelse och som bibelord vid skriftermål, jordfästning osv. Fr. o. m. år 1970 finns också en serie predikotexter ur GT, och i det pågående arbetet med evangelieboken söker man i samarbete med andra lutherska kyrkor få fram en serie med tre texter för varje sönd- och helgdag, av vilka en är hämtad ur GT. Vilka dessa texter bör vara är ännu inte helt fastställt. Till detta bör nämnas att ett mycket stort antal läsningar ur Psaltaren ingår i tidegården och i liknande bönegudstjänster som idag blir allt vanligare. Gudstjänstens behov kan därför sägas prioritera arbetet med Psaltaren.

Kommittén har gjort en översikt över olika slags urval och funnit alternativt vara att antingen göra ett sådant som omfattar omkring en femtedel av GT, motsvarande det norska urval som nämns i direktiven, eller att översätta ett begränsat antal texter, nödvändiga för att på ett tillfredsställande sätt utreda de tre övriga punkterna i vårt uppdrag som nämns ovan. Detta senare skulle väsentligen svara mot det förberedelsearbete som tidigare gjorts i fråga om NT genom 1963 års bibelkommitté och 1971 års sakkunniga för översättning av Nya testamentet. Kommittén har i valet mellan dessa två möjligheter ansett det väsentligt att det gammaltestamentliga arbetet samordnas med det nytestamentliga, så att situationen inte blir densamma som i Danmark, där de nu gällande översättningarna

av Bibelns två delar kommit till vid helt skilda tillfällen. Det större urvalet skulle kräva två till tre gånger så lång tid med den följderna att det egentliga översättningsarbetet med GT skulle starta först sedan det nytestamentliga är avslutat. Kommittén har alltså valt det mindre omfattande alternativet. Det är tillräckligt för att belysa de problem som kommittén skall utreda, och det gör det möjligt att få principerna för GT-arbetet prövade medan man arbetar med NT och innan någon större del av GT blivit översatt. Urvalet presenteras och motiveras närmare nedan.

I debatten om en ny översättning av GT har *Psaltaren* spelat en särskild roll, och många har hänvisat till det nyvaknade liturgiska intresset som ett viktigt skäl för nyöversättning. Kommittén har översatt några psaltarpсалmer och i samband därmed, särskilt vid nyformuleringen av Ps. 51, haft anledning att diskutera de krav som ställs på denna typ av text utifrån dess användning i gudstjänsten. Utifrån de principer som följts vid översättningen av alla de andra texterna vill kommittén med sina prov ur denna sång- och bönebok göra rättvisa åt både innehållet och stilen i originalet. Med sin starka formbundenhet ger psaltartexter här översättaren speciella problem. Vi har nu utifrån egenskaper i originalet sökt skapa en poetisk form i svenskan med vad det innebär av ordval, meningsbyggnad, rytm och textuppställning (se detaljkommentarerna till översatta psalmer). De krav som ställs på en liturgisk version är mer specifika. Den liturgiska kontexten kräver en viss kristologisk läsning av *Psaltaren*, i varje fall en öppenhet mot en sådan läsning, för att psalmerna på ett tillfredsställande sätt skall fungera i en kristen gudstjänst. Den gudstjänstliga ramen innebär också en speciell språksituation med ett visst urval av deltagare; texten sjunges eller läses i korus. Den språkliga utformningen ställer särskilda krav: i texten skall finnas en viss jämvikt, en viss puls; vissa nyckelord bör få en bestämd motsvarighet i målspråket, och textens associativa tankeföring bör bevaras. Texten skall kunna sjungas gregorianskt (med dess krav på bl. a. radindelning och speciella verslut) eller på nykomponerad psalmodi. Vissa delar av texten kan anses olämpliga för liturgiskt bruk, och ibland fordrar en god liturgisk text supplerande information i själva texten. Det är fullt tydligt att om man uppfyller dessa krav skapar man en speciell typ av översättning, en liturgisk/musikalisk version. Att förverkliga en sådan innebär konflikter med de allmänna principer som kommittén i övrigt följt vid försvenskningen av GT: i tolkningen konflikter mellan en gammaltestamentlig kontext och en kristologisk kontext, i språkformen mellan en allmän begriplighet och gudstjänstens speciella språksituation och i den litterära formen mellan allmänna poetiska krav och de speciella musikaliska kraven. Kommittén anser en kompromiss mellan två typer av översättningar på denna punkt vara olycklig och förordar två versioner av *Psaltaren*, såsom fallet är inom t. ex. franskt, holländskt och engelskt språkområde. De principer som följts vid översättningen av övriga skrifter i GT bör tillämpas också för *Psaltaren* i ett fortsatt arbete med GT inom bibelkommissionen — en och samma typ av text bör göras — medan en liturgisk version utarbetas av andra, gärna under samarbete med den statliga kommissionen. Detta ställningstagande överensstämmer med vad bibelkommissionens styrelse beslutat om liturgiska stycken i NT (prot. den 23–24 augusti 1973, § 10).

Principer för valet av texter

Kommittén har med sitt begränsade urval av texter velat ge representativa översättningsprov från de innehållsligt, genremässigt och stilistiskt så varierande skrifterna i GT. Syftet har varit att genom dem belysa de viktigaste problem som möter vid en översättning av de gammaltestamentliga texterna idag.

Bredden i urvalet har vi tillgodosett genom att hämta textproven från berättande partier, lagsamlingar, profetutsagor, psalmer och vishets-skrifter. Inom de olika grupperna har texterna valts med särskild hänsyn till att de bör representera olika historiska skeden och olika texttyper. Översättningsproven bör aktualisera olika textkritiska, semantiska och stilistiska problem och även ge exempel på termer och begrepp som genom sin teologiska relevans eller genom sin speciella anknytning till den dåtida miljön fordrar särskild uppmärksamhet. Däremot har det inte varit av primärt intresse att presentera de mest kända eller liturgiskt mest utnyttjade texterna i ny form, sådana texter som skapelseberättelsen, de tio budorden eller sången om Herrens lidande tjänare i Jes. 53.

Samtidigt som en representativ bredd har eftersträvats har vi sökt att inte begränsa oss till alltför små textenheter. Det krävs längre sammanhängande textpartier för att de principer som tillämpats vid översättningen och redigeringen av texten skall framträda tillräckligt tydligt. Urvalet skulle ha kunnat göras större, men kommittén har ansett sitt urval tillräckligt som ett representativt prov på de olika slag av texter som finns i GT och på de principer som den följt och vill rekommendera för det fortsatta arbetet.

En stor del av GT utgörs av berättande prosa. Dessa delar har tillkommit under vitt skilda tider och omspanner ett från innehållslig och stilistisk synpunkt ganska brett fält. Här återfinns berättelserna om urhistorien och patriarkerna i Första Mosebok, skildringarna av israeliternas öden i Samuels- och Konungaböckerna i en klassisk hebreisk berättarstil och många andra framställningar av historisk eller biografisk karaktär i de övriga böckerna. I kommitténs urval representeras urhistorien av syndafallsberättelsen i *1 Mos. 3*. Framställningen karakteriseras där av jahvistens enkla, naiva och samtidigt psykologiskt laddade berättarstil. I denna text finns också avsnitt på vers eller rytmisk prosa. — Patriarkberättelserna representeras av *1 Mos. 12–13*. Berättelsen har en enkel, episk stil och innehåller geografiska och etnologiska detaljnotiser. Teologiskt viktig är kallelsen av Abraham i 12: 1–3. En längre sammanhängande text som denna åskådliggör särskilt vissa redigeringsfrågor. — Från de historiska böckerna har vi valt berättelserna om Gideons seger över midjaniterna i *Dom. 7* och Sauls seger över ammoniterna i *1 Sam. 11*. Båda dessa avsnitt är dramatiska skildringar av hur Israels fiender besegras och ger exempel på en rad militära och politiska termer i GT. Den första berättelsen erbjuder dessutom speciella tolkningsproblem. — Som exempel på ytterligare en typ av berättande text i GT har valts *1 Kon. 17*, ett stycke ur en s. k. profetlegend eller skildring av en profets liv och verksamhet. Sådana avsnitt återfinns ofta i profetböckerna. I *1 Kon. 17* berättas några episoder från profeten Elias verksamhet.

Andra till Femte Mosebok innehåller framför allt lagsamlingar av olika

slag och olika ålder. Man brukar grovt skilja på lagar av civilrättslig karaktär och lagar om gudstjänsten (ökentidens tälthelgedom, fester, offer osv.). Den civila lagstiftningen finns samlad i en rad mer eller mindre fristående enheter, och som exempel på denna typ har vi valt *2 Mos. 21*. Kapitlet innehåller en samling rättsregler om slavar, våldsbrott m. m. — Föreskrifterna om gudstjänsten är betydligt mer omfattande i denna del av Pentateuken. Här återfinns alla offerlagarna, beskrivningen av tabernaklet och dess iordningställande samt anvisningarna om prästerna och deras tjänst. Som representativ text har valts *3 Mos. 16* med dess utförliga skildring av hur den stora försoningsdagen skall firas. Innehållet kräver en viss kultisk terminologi för företeelser som inte har någon direkt motsvarighet i vår miljö.

Profettexterna är också av ganska skiftande slag, såväl till form som till innehåll. Ofta delar man upp dem i domsprofetior och löftesprofetior. Formen är många gånger poetisk eller en rytmisk prosa, särskilt i de äldre profettexterna. Som prov från den klassiska profetismen har kommittén tagit *Am. 5*, ett domsord över folkets avfall och falska gudstjänst. Den hebreiska texten är här delvis mycket svårtolkad. Som prov på en senare profettext har valts *Jes. 40*, en löftesprofetia som inleds med trösteord till de fångna judarna i Babel. Texten, som till vissa delar är mycket känd och citerad, har en poetisk karaktär som ställer speciella krav på översättningens form och rytm. Bland översatta profetexterna återfinns också *Hes. 37: 1-14*, ett stycke prosa av visionär karaktär. Som texttyp bildar detta exempel i viss mån en övergång till den senare apokalyptiska litteraturen.

Bland de poetiska texterna i GT märks främst Psaltaren. Som redan nämnts möter vi här speciella problem, inte minst när det gäller den svenskspråkiga utformningen. Av de olika psalmtyperna har vi låtit klagopsalmen representeras av *Ps. 13*, förtröstanspsalmen av *Ps. 46* med dess Sionsmotiv och lovpsalmen (eller hymnen) av *Ps. 96*. I urvalet har också den ur liturgisk synpunkt viktiga *Ps. 51* medtagits.

Av texterna i GT återstår så en större grupp som brukar sammanfattas under beteckningen vishetslitteraturen. Den spänner innehållsligt och tidsmässigt över ett mycket vidsträckt fält. Ur den inte minst från litterär synpunkt välkända dialogen mellan Job och hans tre vänner har vi valt ett avsnitt ur ett av Jobs tal, *Job 14*. En samling sentenser i *Ords. 10* får representera en praktisk levnadsvisdom som formulerats i korta ordspråk och *Pred. 4* en speciell litterär form för meditativ betraktelse över tillvarons villkor.

De olika texterna karakteriseras utförligare i de ingresser till varje översättningsprov som finns i kapitel 5.

Kommentarer till översättningsproven

För att närmare utreda de översättningsteoretiska och även de textkritiska problem som nämns i direktiven har kommittén utförligt kommenterat sina översättningsförslag. De gjorda översättningarna i den form de presenteras och de stilistiska, exegetiska och textkritiska förklaringar som fogats till dem utgör den centrala och mest omfattande delen av kommitténs arbete (kapitel

5). Där har kommittén kunnat exemplifiera de många svårigheter som möter den svenske översättaren när han idag vill ge de gammaltestamentliga texterna en ny form, kunnat diskutera de olika delproblemen och fått möjlighet att ta ställning till dem både teoretiskt och praktiskt. Mer allmänna frågor om den svenskspråkiga utformningen och om stil i en översättning — sättet att lösa de stilistiska frågorna är avgörande för varje översättning — har samlats i ett särskilt kapitel (kapitel 3), skrivet av Sten Malmström, och de komplicerade textkritiska problemen har fått en utförlig behandling i kapitel 2, skrivet av Bertil Albrektson. Båda dessa kapitel har diskuterats av kommittén i dess helhet för att ingå som en del i betänkandet. Textuppställning, rubriker, noter, sakregister, namnformer m. m. kommenteras i kapitel 4, förslag till organisering av det fortsatta arbetet lämnas i kapitel 6 och betänkandet avslutas med en kort bibliografisk bilaga.

Samråd med andra

Den största delen av kommitténs arbete har ägnats åt översättningsproven och kommentarerna till dem. Ledamöterna Albrektson, Johnson och Malmström gjorde till de flesta av texterna ett utkast som sedan diskuterades i kommittén och fick sin slutliga form där. Kommentarer skravs efter hand, de stilistiska framför allt av Malmström och de exegetiska av Albrektson. Några av texterna, 1 Mos. 12–13, Ps. 51, Jes. 40 och Am. 5, har under arbetets gång blivit prövade av experter: författaren Karl Vennberg och professorerna Staffan Björck, Gillis Gerleman, Joh. Lindblom, Bertil Molde, H. S. Nyberg, Helmer Ringgren och Carl Ivar Ståhle. Deras helhetsomdöme var positivt, och kommittén har i det fortsatta arbetet kunnat tillgodogöra sig många av deras detaljmärkningar. Tillsammans med 1971 års sakkunniga för översättning av Nya testamentet har kommittén diskuterat översättningsarbetets organisation i stort och även vissa översättningsprinciper, och den har även kunnat sammanträda med bibelkommissionens styrelse, som särskilt tagit del av skrivningen om det fortsatta arbetet (kapitel 6). Textunderlag, stilproblem och organisationsfrågor var huvudämnen vid en konferens i Oslo i november 1973 med UBS Regional Translations Coordinator for Europe, Paul Ellingworth, och UBS Translations Consultant for Europe and Israel, Jan de Waard; i konferensen deltog kommittén tillsammans med norska bibelöversättare och representanter från Danmark och Island. Det norska översättningsmaterialet har varit kommittén till särskild hjälp, och den har också haft möjlighet att använda norska texter som ännu inte publicerats. Andra översättningar och hjälpmedel finns redovisade i den bibliografiska bilagan.

Sammanfattning av kommitténs förslag

Kommittén utgår enligt sina direktiv från att en nyöversättning av hela Gamla testamentet skall göras, tjänlig som huvudtext inom svenskt språk-

område, och föreslår följande riktlinjer för översättningen och det fortsatta arbetet.

I kapitel 2, där frågan om textunderlaget för en nyöversättning av GT behandlas, konstaterar kommittén att den medeltida hebreiska standardtexten självfallet måste vara utgångspunkten för översättningsarbetet, eftersom den är den enda fullständiga version av GT:s grundtext vi äger. Men denna text är inte felfri, och kommittén rekommenderar därför att en ny svensk version — i motsats till den nu gällande översättningen — baseras på en text som korrigerats enligt allmänt gängse textkritiska metoder. Därvid måste alla tillgängliga textvittnen utnyttjas, t. ex. Dödahavsfynden och de gamla översättningarna, främst den förkristna översättningen till grekiska, Septuaginta. Man bör dock vara återhållsam med textändringar och bevara sambandet med äldre översättningstradition. Avvikelser från den traditionella konsonanttexten bör redovisas för bibelläsarna i fotnoter.

Beträffande stilen i en ny svensk GT-översättning framhålls i kap. 3 att översättningen inte bör utformas i någon mer eller mindre särspråklig »bibelstil» med genomgående högtidlig stilprägel och arkaiserande inslag. Det språkliga ideal kommittén vill uppställa är idiomatisk, begriplig, naturlig nutida svenska. Inom denna ram skall man utnyttja möjligheterna till stilistisk profilering, i anslutning till originaltextens helhetskaraktär: genre, brukssituation i gammaltestamentlig miljö, framställningsmässig och stilistisk grundkaraktär osv.

Kommittén har också berört vissa frågor om textens redigering (kap. 4) och föreslår bl. a. att bibeltexten skall tryckas i löpande följd, avdelad i mindre stycken efter innehållet. Kapitel- och versindelning anges i marginalen. I stället för kapitelsummerier sätts rubriker i texten. Kommittén förordar ett betydligt större antal noter än i kyrkobibeln 1917. Mindre justeringar av namnformerna kan övervägas.

I sitt förslag till det fortsatta arbetets organisation (kap. 6) finner kommittén det naturligt att den år 1972 tillsatta bibelkommissionen, som har uppdraget att översätta Nya testamentet, utökas med en gammaltestamentlig översättningsenhet med uppgift att översätta hela Gamla testamentet, ett arbete som beräknas pågå i minst 15 år. Enheten består av en fast kärna på tre personer: en översättare som är expert på grundspråket, en översättare som är expert på målspråket och en koordinator. De två översättarna bildar ett permanent översättarpar. Enheten förstärks med tillfälliga översättarpar för vissa texter, och textkritiska, exegetiska, filologiska och stilistiska experter anlitas för speciella uppgifter, så att de sammanlagda personresurserna beräknas uppgå till 4 à 5 personer på heltid under minst 15 år. Koordinatorn fungerar som enhetens huvudsekreterare och är föredragande inför kommissionens styrelse. De olika bibelböckerna i Gamla testamentet publiceras efter hand, sedan företrädare för olika intressegrupper (referensgrupper) fått tillfälle att yttra sig. En reducering av bibelkommissionen bör övervägas när arbetet med Nya testamentet är avslutat.

Översättningsförslagen, såsom de presenteras i kap. 5 med ingresser, noter och kommentarer, är den centrala delen av kommitténs arbete. De många förslag som där ges — explicit och implicit — på hur en ny GT-översättning bör utföras kan av begripliga skäl inte sammanfattas.

2 Textunderlag och textkritik

Inledning

För den som skall översätta en modern text är det sällan något problem vilken version av texten man skall utgå ifrån vid översättandet: både romaner och facklitteratur brukar föreligga i utgåvor, som i detalj återger författarens originaltext och auktoriserats av honom. Annorlunda förhåller det sig med texter från antiken. Här är författarens originaltext sällan eller aldrig tillgänglig. All litteratur från den klassiska antiken har, liksom Gamla och Nya testamentets böcker, bevarats endast i avskrifter av avskrifter av avskrifter. Också den äldsta kända avskriften av ett forntida litterärt verk brukar vara hundratals år yngre än det förlorade originalet; i åtskilliga fall är avståndet mellan författarens tid och handskriftens långt över tusen år.

När en text traderas genom avskrivning, uppstår lätt fel och förvanskningar. Det är inte enbart fråga om rena skrivfel: förändringar i ordalydelsen kan också hänga samman med att en text anpassats till särskilda behov, t. ex. i gudstjänsten. Texten kan också i all välmening ha ändrats av skrivare, som avsåg att rätta förmenta misstag eller ville bringa ett textställe i bättre samklang med ett annat. Rabbinska källor har bevarat traditioner om de s. k. *tiqqûnê sop'rim* »de skriftlärdes rättelser»; enligt dessa uppgifter skall man på vissa ställen ha ändrat texten för att avlägsna anstötliga formuleringar. Sådant kunde man tillåta sig, innan bibeltexten ännu blivit sakrosankt. Genom avsiktliga och oavsiktliga ändringar kommer olika handskrifter att avvika från varandra i större eller mindre omfattning; texttraditionen uppvisar alltså en rad varianter. Därför måste den som vill översätta en antik text börja med att bestämma, vilken form av texten som skall ligga till grund för hans arbete. Textens ordalydelse måste först fastställas, innan han kan övergå till den egentliga översättningsuppgiften.

De texter som betraktades som helig skrift skrevs av flitigare än andra; mängden av handskrifter och textvarianter vållar därför ofta särskilda svårigheter just vid bibelöversättning. När det gäller Gamla testamentet är förhållandena speciellt komplicerade. Den äldsta perioden präglas också för Gamla testamentets del av den för forntida verk typiska uppsplittringen av handskriftstraditionen på olika textformer med en rad varierande läsarter. Men mot denna mångfald står de medeltida hebreiska manuskriptens förbluffande enhetliga text. Denna brist på varianter skapar också problem, fast av annat slag.

En utredning om textunderlaget för en ny svensk översättning av Gamla testamentet kräver allra först en översikt över den gammaltestamentliga textens historia och en presentation av textvittnena (I). Vidare är det av

intresse att få klarlagt vilka principer för textunderlaget som följts i tidigare svenska översättningar, framför allt i den nu gällande kyrkobibeln av år 1917 (II). Likaså är det lärorikt att se hur dessa problem lösts i några moderna utländska översättningar av Gamla testamentet (III). Till sist kan så riktlinjerna för en ny svensk version dras (IV).

I Gamla testamentets text

1 *Den hebreiska grundtexten*

Den hebreiska skriften är — liksom andra semitiska alfabet — ursprungligen en konsonantskrift. I begränsad omfattning har vissa konsonanttecken också brukats till att beteckna vokaler, men en fullständig vokalisering av bibeltexten har skett först på ett sent stadium genom att små streck och punkter fogats till en sedan århundraden sakrosankt konsonanttext för att ange dess rätta läsning. Det är därför naturligt och nödvändigt att skilja mellan själva konsonanttexten och den uttalstradition som representeras av den mer än ett halvt årtusende yngre vokaliseringen. Det är fråga om två skilda stadier i bibeltextens historia.

A *Konsonanttexten*

Det tidigaste stadium i de gammaltestamentliga texternas historia som vi har några vittnesbörd om kännetecknas av en brokig mångfald av texttyper. De äldsta kända handskrifterna, dvs. de många mer eller mindre fragmentariska hebreiska bibelmanuskripten bland de s. k. Dödahavsrollarna från trakten av Qumran, uppvisar delvis ganska stora olikheter sinsemellan. De härstammar från århundradena närmast före år 70 e. Kr. Med en viss förenkling kan de uppdelas i tre huvudtyper. Den första har betecknats som »protomasoretisk»: den är i allt väsentligt identisk med den textform som så småningom blev upphöjd till standardtext på bekostnad av övriga traditioner, den som alltså återfinns i alla medeltida hebreiska bibelhandskrifter och som kom att kallas den masoretiska texten (MT) — »masoreter» är namnet på de judiska skriftlärde som hade hand om textens trädning (det hebreiska ordet *masôræt* betyder »tradition»). De båda andra texttyperna visar åtskilliga avvikelser från den blivande standardtexten men överensstämmer i stället med textformer belagda på andra håll. Den ena brukar kallas »protosamaritansk», eftersom den står nära den samaritanska Pentateuken, dvs. den version av Moseböckernas hebreiska text som traderats inom samaritanernas samfund och som uppvisar ett stort antal avvikelser från MT. Den andra icke-masoretiska texttypen stämmer överens med Septuaginta, den gamla grekiska översättningen från århundradena före Kristi födelse, på punkter där denna avviker från den masoretiska texttraditionen. Förutom dessa tre huvudtyper möter i Qumran också åtskilliga blandtexter, som möjligen kan tyda på att man strävat efter en utjämning, dock utan att ännu ha några klara riktlinjer för hur läget borde bemästras och den vildvuxna traditionen tuktas.

Qumran-handskrifternas utomordentliga vetenskapliga betydelse beror

sålunda inte minst på att de för första gången i den gammaltestamentliga textforskningen låter oss komma bakom den masoretiska standardtexten ned till det stadium då ett flertal texttyper ännu var i omlopp. Tidigare har detta stadium i den hebreiska bibeltextens historia kunnat nås endast på indirekt väg, genom ett studium av de äldsta översättningarna med Septuaginta i spetsen. Dessa speglar nämligen en tid som ligger före den normativa enhetstextens slutliga seger och vittnar om den rikedom på varianter som standardiseringen gjorde slut på.

När Jerusalem efter det judiska upproret förstördes av romarna år 70, förändrades judarnas tillvaro i grund. Hela den gamla ordningen upplöstes: templet låg i ruiner, och översteprästens ämbete fanns inte längre, inte heller Stora rådet. Man stod inför uppgiften att söka hålla samman judendomen utan hjälp av dessa institutioner. De som framför allt lyckades genomföra den nödvändiga konsolideringen var fariséerna. Det är nu som den gammaltestamentliga kanon får sina gränser slutgiltigt dragna, och i detta sammanhang hör också uppkomsten av en enhetlig, normativ konsontext hemma. En ytterligare faktor som framtvängde en reorganisering av judendomen mot slutet av det första århundradet e. Kr. var naturligtvis kristendomens framväxt och expansion.

Vid samma tid började de judiska rabbinerna lägga allt större vikt vid den exakta ordalydelsen i Skriften: varje bokstav, varje detalj var betydelsefull som bärare av den gudomliga uppenbarelsen. Man kan förmoda, att templets förstörelse och kultens upphörande bidrog till att främja denna inriktning: om helgedomen med dess offerkult förut varit judendomens centrum, intas dess plats nu i stället av de heliga skrifterna. Något radikalt nytt är det inte fråga om: synagogan och skriftstudiet hade även tidigare spelat en viktig roll, och det rör sig snarast om en skärpning av tendenser som funnits redan förut. Men det nya läget kan ha aktualiserat behovet av en enhetlig text.

Vad som händer är i varje fall att en av flera existerande texttyper tränger undan de övriga och med tiden blir den enda som skrivs av och traderas. Hur detta i detalj gått till vet vi mycket litet om. I allmänhet brukar man tänka sig att rabbinerna jämfört olika handskrifter och försökt fastställa den bästa texten. Men under sådana förhållanden är det svårt att förklara, varför standardtexten har luckor och andra brister, som borde ha varit lätta att bota, om man verkligen gått till väga på detta sätt. Frågan är om framväxten av en standardtext alls behöver ses som ett resultat av medvetna strävanden att skapa en auktoritativ recension. Före den nationella katastrof som upproren mot romarna innebar företer judendomen en brokig bild av en mångfald religiösa riktningar, men efteråt behärskar fariséerna ensamma scenen. Före sammanbrottet finner vi inom judendomen en brokig och splittrad texttradition, men efteråt dominerar en enda texttyp. Det ligger nära till hands att anta, att denna helt enkelt är den texttradition som vårdats av de fariseiska skriftlärde och att den kom att tränga ut övriga texter, därför att fariséerna trängde ut övriga riktningar. Det skulle förklara både att det är en god text (den har traderats i kretsar där man lade stor vikt vid skriftordet) och att den samtidigt har obestriddliga brister (den är inte primärt frukten av ett omfattande recensjonsarbete utan har hävdats sig på andra grunder än textkritiska). För en sådan tes talar också det

faktum att denna standardtext bevisligen inte är någon ny recension: som nämnts finns den protomasoretiska texttypen redan bland Qumran-fynden.

Denna text, som så småningom accepterades som normerande och så blev den enda som i fortsättningen traderades av de judiska skriftlärderna, som senare vokaliserades av masoreterna och som vi finner i våra tryckta hebreiska biblar, är allmänt sett överlägsen de andra hebreiska texttyper som vi nu känner genom Qumran-fynden och som återspeglas i Septuaginta. Dessa hör ibland till en typ av texter som man brukar kalla vulgärtexter, och i förhållande till dem gör standardtexten i stort ett ålderdomligare och mera tillförlitligt intryck. Omdömet gäller dock inte generellt och utan viktiga reservationer. Så tycks t. ex. Qumran-fragment till Samuelsböckerna från grotta nr 4 ha en text som i långa stycken är att föredra framför MT (se nedan s. 24). Och även i böcker där den masoretiska texttraditionen som helhet måste anses vara den bästa — vilket alltså i regel är fallet — kan dessa andra texter naturligtvis ha bevarat enskilda läsarter, som är bättre än MT:s.

Det som brukar kallas konsonanttextens standardisering bör alltså ha ägt rum någon gång omkring år 100 e. Kr. — angivelsen är naturligtvis ytterst ungefärlig, eftersom det inte var fråga om en händelse utan om en process. Strävandena att utmönstra avvikande texttyper har synbarligen varit framgångsrika. Som ett bevis för att standardtexten redan tidigt slagit ut konkurrerande traditioner brukar man anföra handskriftsfyndet från Murabba'at söder om Qumran. De bibeltexter som hittats där är yngre än Qumran-texterna; de kan — bl. a. genom brev som man funnit — hänföras till tiden för det sista stora judiska upproret 132–135 e. Kr. Alla dessa texter överensstämmer med MT; av den brokiga floran av texttyper från Qumran saknas i Murabba'at varje spår. Detta har tolkats som ett tecken på att standardiseringen av konsonanttexten skett just mellan de båda judiska upproren 66 e. Kr. och 132 e. Kr. Argumentet är dock långtifrån bindande. Handskrifterna i Murabba'at härstammar från anhängare till upprorsledaren Bar Kochba, som stöddes av den »normativa» judendomens store lärofader Rabbi Akiba, och att man just i dessa kretsar höll sig till standardtexten är ingenting annat än vad man kan vänta sig. Några vittgående slutsatser om hur framgångsrika rabbinernas strävanden att undertrycka andra texttraditioner varit vid denna tid kan man knappast dra av fynden från Murabba'at.

B *Den vokaliserade texten*

Hur man än har att tänka sig orsaker och förlopp, står själva faktum fast: den mångfald som rådde på ett tidigare stadium och som ännu Qumran-texterna är ett vittnesbörd om ersattes med tiden av en påfallande enhetlighet; i fortsättningen var det en enda texttyp som traderades inom judendomen. Tyvärr kan vi inte följa denna texttradition steg för steg från Qumran-texterna till de stora medeltida handskrifterna. Efter 100-talet sinar våra källor helt: från de närmast följande århundradena finns överhuvud inget hebreiskt handskriftsmaterial bevarat. Mera omfattande handskrifter föreligger först från omkring år 900 e. Kr.; de är då redan vokaliserade enligt ett komplicerat system som betecknar slutstadiet i en mång-

hundraårig utveckling. Viktigt är att konsonanttexten i dessa medeltida handskrifter i förbluffande utsträckning överensstämmer med standardtexten sådan den föreligger i fynden från vår tideräknings början. Texten har alltså i allt väsentligt traderats oförändrad under de århundraden från vilka inga handskrifter bevarats.

Vokaliseringssystemets framväxt kan i någon mån följas tack vare handskriftsfragment från en s. k. geniza (dvs. ett förvaringsrum för kasserade judiska bibelhandskrifter) i en synagoga i Kairo. Normalt förstördes handskrifter som placerades i genizan. Endast genom en tillfällighet har just dessa blivit bevarade och återupptäckts i slutet av 1800-talet. Fragmenten är små men talrika och av växlande ålder; de äldsta brukar dateras till 500-talet.

Orsaken till att vi inte äger några mera fullständiga hebreiska bibelhandskrifter av äldre datum är just att man inom judendomen av omsorg om de heliga texterna var noga med att inte använda skadade eller slitna exemplar; de placerades i en geniza för att så småningom grävas ned. En jämförelse med Nya testamentet visar en påfallande skillnad i handskriftsbeståndets ålder. De stora och berömda handskrifterna till Nya testamentet är från 300- och 400-talen e. Kr., medan de äldsta fullständiga hebreiska handskrifterna till Gamla testamentet är mer än ett halvt årtusende yngre; den edition av Biblia Hebraica som allmänt brukas i vetenskapliga sammanhang är baserad på en handskrift från år 1008.

Standardtexten var ju en konsonanttext. Men en ovokaliserad text kan ibland läsas på mer än ett sätt och så ge utrymme för divergerande tolkningar. De skriftlärde, som så småningom kom att kallas masoreter, utarbetade därför metoder att ange de korrekta vokalerna i varje ord i Skriften. Det vokalisationssystem vi känner från våra tryckta biblar, det s. k. tiberiensiska, hade flera föregångare och är resultatet av en utveckling, som sträckte sig över sekler; det tycks ha nått sin slutgiltiga form omkring år 900. Det ger möjlighet att in i minsta detalj precisera läsningen. Denna normativa läsning av texten ligger i stort sett fast på 900-talet, men i vissa detaljfrågor rådde ännu delade meningar. Det fanns två rivaliserande masoretfamiljer, Ben Aser och Ben Naftali. Den förstnämndas uppfattning blev till slut den som segrade, och våra dagars vetenskapliga utgåvor är baserade på Ben Aser-texten. Skillnaderna mellan de båda skolorna rör närmast petitesseer i uttal och accenter utan egentlig betydelse för texternas innebörd.

Den hebreiska bibeltextens vokaler speglar alltså den medeltida judiska uppfattningen om textens rätta läsning, en uppfattning som naturligtvis i mycket går tillbaka på äldre traditioner. Men masoreternas sätt att vokalisera texten ter sig inte alltid som det rimligaste, och ibland är det tydligt att dogmatiska eller andra hänsyn förmått dem att välja en annan läsning än den som från rent språklig synpunkt förefaller mest naturlig eller sannolik.

På vissa punkter var masoreterna kritiska mot den traderade konsonanttexten och föredrog en avvikande läsart. Det var dock inte längre möjligt att ändra en enda bokstav i standardtexten. Konsonanterna måste stå kvar orörda. För att kunna ange hur de egentligen skulle vilja läsa tillgrip masoreterna följande metod. Konsonanterna i det ord man ville men inte kunde ändra försågs med vokaler som hörde till den läsart man föredrog.

Genom en liten ring (circellus masoreticus) ovanför ordet hänvisade man till en marginalnot, där man antecknade konsonanterna till det ord, vars vokaler fogats till de traderade konsonanterna. Genom att kombinera marginalens konsonanter med vokalerna inne i texten får man alltså fram den läsart masoreterna föredragit. Den kallas med en arameisk term för Qere (»det lästa, det som bör läsas», ofta förkortat Q), i motsats till Ketib (»det skrivna», ofta förkortat K), som betecknar den traderade konsonantläsarten. Det finns över 1 300 sådana ställen i Gamla testamentets hebreiska text. Oftast gör det ur innehållets synpunkt ringa eller ingen skillnad om man följer Q eller K: det kan exempelvis vara fråga om en kortare eller en längre verbform med samma innebörd (t. ex. Ps. 51: 4), där skillnaden blir av ungefär samma slag som mellan svenskans »sam» och »simmade». Ibland är dock olikheten mellan Qere och Ketib sådan att den kommer fram också i en översättning. I 5 Mos. 5: 10 har konsonanttexten t. ex. »hans bud», medan masoreterna i stället angett att man bör läsa »mina bud». Den svenska kyrkobibeln av år 1917, som har »mina bud», har här alltså följt Qere. Alla Qere-läsarter tycks inte ha karaktären av masoretiska korrigeringar av den sakrosankta konsonanttexten: man har antagit att dubbelheten Qere-Ketib ibland är ett sätt att bevara variantläsarter ur de handskrifter masoreterna använt. På så sätt har man alltså sluppit att avgöra sig definitivt för den ena läsarten och stryka den andra.

Om läsningen av texten har kodifierats så sent som på 800- och 900-talen e. Kr., dvs. drygt tusen år efter det att de yngsta texterna i Gamla testamentet blivit till, är det rimligt att fråga i vad mån denna vokalisering återspeglar det ursprungliga uttalet. Till saken hör också att det ligger bortåt tusen år mellan den tid då hebreiskan var ett levande folkspråk och tiden för masoreternas vokalisation. Det är rimligt att räkna med att uttalet har förändrats under denna långa tid. Vi har också vissa — fastän starkt begränsade — möjligheter att komma åt uttalet i äldre tid och på så vis kunna göra en jämförelse. I kyrkofadern Origenes' märkliga polyglottbibel Hexapla (»den sexfaldiga» — verket innehöll sex olika versioner av bibeltexten i parallella kolumner) från omkring år 240 e. Kr. upptog kolumn två den hebreiska grundtexten transkriberad med grekiska bokstäver. Tyvärr finns endast fragment av denna text bevarade, men de tyder på ett uttal som i vissa avseenden avviker från masoreternas. Den samaritanska traditionen ger också viss ledning. De få texter med äldre vokaliseringssystem som finns kvar har inte bara andra tecken för vokalerna än våra texter med tiberiensisk punktering: inte heller det uttal som anges med dessa tecken är alldeles detsamma. På senare tid har också Qumran-rullarna gett sitt bidrag till detta problem. De innehåller visserligen opunkterade texter men avslöjar dock på vissa ställen ett uttal som är annorlunda än det av masoreterna kodifierade; det gäller bl. a. personliga pronomina och suffix. Allt detta visar att förändringar skett och att man inte utan vidare kan förutsätta att de tiberiensiska masoreternas uttal återger hebreiskan sådan den talades i gammaltestamentlig tid.

a Qumran-texter

Äldst bland de hebreiska bibelhandskrifterna är, som ovan framgått, Qumran-rullarna. De arkeologiska utgrävningarna av fyndorten har visat att handskrifterna sannolikt gömmts här under det judiska uppror mot romarna som började år 66 e. Kr. Alla rullar måste vara skrivna före år 68, då Qumran förstördes av den X:e romerska legionen, stationerad i Jeriko. I denna samling handskrifter kan man sedan skilja mellan äldre och yngre. De dateras främst på paleografiska grunder, genom ett studium av skrivtecknens utseende, som skiftat under olika tidsperioder; arkeologiska argument är naturligtvis också av vikt. Alla bibelböcker utom Esters bok är representerade bland fynden.

Mest berömd är icke utan skäl den stora Jesaja-rullen från Qumran, 1QIs^a, som omfattar hela Jesajaboken. Den kan dateras till 100-talet f. Kr. Avvikelserna från MT är många, fastän i flertalet fall tämligen obetydliga. Den kritiska apparat i Kittels Biblia Hebraica som förtecknar varianter i 1QIs^a upptar bortåt 1 400 avvikande läsarter, varvid de rent ortografiska inte registrerats (de lär uppgå till omkring 4 500). Handskriftens värde ligger främst i dess ålder, medan den knappast kan sägas företräda någon god texttyp: på de många ställen där den avviker från MT är det i allmänhet MT som måste ges företräde. Enstaka variantläsarter kan naturligtvis trots detta vara ytterst värdefulla för textkritiken.

Den andra Jesaja-rullen från den första grottan i Qumran, 1QIs^b, är i motsats till den första i dåligt skick och omfattar endast delar av bokens text. Den brukar dateras till första hälften av första århundradet e. Kr. och är alltså åtskilligt yngre än 1QIs^a. Den representerar också en annan texttradition: avvikelserna från MT är långt färre än i 1QIs^a, och vi har här att göra med ett tidigt vittnesbörd om den texttyp som senare kom att bli standardtext.

Ett värdefullt textvittne ur grotta nr 1 i Qumran är också Habackuk-kommentaren, 1QpHab. I motsats till de båda Jesaja-texterna är den inte en bibelhandskrift i egentlig mening utan en utläggning av de båda första kapitlen i profeten Habackuks bok. Då emellertid bibeltexten citeras sats för sats, innan den kommenteras, har handskriften lika stort värde från texthistorisk synpunkt som från tolkningshistorisk. Den uppvisar ett ganska stort antal avvikelser från MT.

Till de mest intressanta bland Dödahavsfynden hör fragment av handskrifter till Samuelsböckerna, funna i den fjärde grottan, 4QSam^a och 4QSam^b. Den sistnämnda torde härstamma från omkring år 200 f. Kr. och tävlar med en handskrift av 2 Mosebok från samma grotta, 4QEx^f, om äran att vara den allra äldsta av bibeltexterna från Qumran och därmed den äldsta kända bibelhandskriften överhuvud. Det viktigaste med fragmenten av Samuelsböckerna är dock inte deras höga ålder utan textens karaktär. Inte sällan finns här läsarter som överensstämmer med Septuaginta mot MT, och i många fall uppvisar dessa handskrifter — ibland med, ibland utan stöd av Septuaginta — en text som är överlägsen MT. Men omvänt har de också skrivfel och dåliga läsarter på några ställen där MT har bevarat en bättre text.

Det har ofta sagts att Qumranfynden styrker tilltron till texttraditionens tillförlitlighet och visar att bibelböckerna skrivits av med häpnadsväckande noggrannhet. Detta är delvis riktigt. Qumrantexter tillhörande den texttradition som senare kom att bli allena rådande överensstämmer i allt väsentligt med de medeltida handskrifterna och visar alltså att texten under de mellanliggande århundradena traderats med stor trohet. Men samtidigt står det genom Qumranfynden klart att den gammaltestamentliga handskriftstraditionen vid vår tideräknings början var ytterst oenhetlig och texttyperna flera. Den skrupulösa noggrannheten vid avskrivandet hör till perioden efter ca år 100 e. Kr., men vi vet nu att den hade föregåtts av en lång tid då texten traderats med en helt annan frihet. Dödahavsruellarna kan därför också sägas bevisa den äldsta texttraditionens bristande bokstavstrohet.

b Geniza-fragment

De tidigare nämnda fragmenten från genizan i synagogan i Kairo omfattar inte endast bibeltexter på grundspråket och i arameisk och arabisk översättning utan också annan judisk litteratur: Talmudtexter, liturgier och mycket annat. De är ännu ofullständigt utforskade, vilket är föga överraskande med tanke på deras respektinjägande mängd: antalet fragment uppskattas till ungefär 200 000. De flesta finns nu i universitetsbiblioteken i Cambridge och Oxford.

De äldsta bibeltexterna från Kairo-genizan kan möjligen härstamma från 400-talet e. Kr.; i varje fall är de inte senare än från 500-talet. Fragmentens största betydelse ligger i att punkteringssystemens historia tack vare dem har kunnat klarläggas, främst genom P. Kahles arbeten. Däremot har de självfallet inte så många avvikande läsarter att erbjuda, eftersom de alla härstammar från tiden efter textens standardisering.

c Medeltida handskrifter

De äldre texternas fragmentariska karaktär gör det alltjämt — också efter Qumran-fynden — nödvändigt att lita till det medeltida materialet, som erbjuder de enda existerande fullständiga handskrifterna till Gamla testamentet. Här kan endast några av de allra viktigaste nämnas.

Codex Cairensis är den äldsta kända daterade gammaltestamentliga handskriften: den är skriven år 895 e. Kr. av Mose ben Aser, en av de mest namnkunniga medlemmarna av den berömda masoretfamiljen Ben Aser. Den omfattar endast den del av den judiska kanon som kallas Profeterna, dvs. dels de historiska böckerna från och med Josua till och med Konungaböckerna, dels de i mera egentlig mening profetiska böckerna: Jesaja, Jeremia, Hesekiel och Tolvprofetboken. Handskriften tillhör den karaitiska synagogan i Kairo; därav dess namn.

Aleppo-handskriften har ursprungligen omfattat hela Gamla testamentet; tyvärr är den numera defekt i början och i slutet, så att bl. a. nästan hela Pentateuken saknas. Den är präntad i början av 900-talet. En känd skrivare svarade för konsonanterna, varefter texten vokaliserades av Aron ben Mose ben Aser själv, den siste store representanten för familjen Ben Aser. Den var från början tänkt som en mönsterkodex: endast vid de stora hög-

tiderna fick den användas för skriftläsningen i synagogan, eljest skulle den fungera som likare för de lärde. Efter växlande öden, som förde den till Jerusalem och Kairo, hamnade den i den sefardiska synagogan i Aleppo. Där låg den dock oåtkomlig: ägarna vägrade att göra den tillgänglig för forskare eller fotografer. En uppgift att den förstörts vid oroligheter 1947 visade sig lyckligtvis förhastad. I stället kom handskriften — under delvis dunkla omständigheter — till Jerusalem. Därmed kom den för första gången inom räckhåll för forskningen. Den skall ligga till grund för den stort upplagda kritiska edition av den hebreiska bibeln som förbereds vid universitetet i Jerusalem. Hittills har endast ett provhäfte utkommit, och företagets monumentala dimensioner gör det sannolikt att dess fullbordan hör en fjärran framtid till.

Codex Leningradensis är grundvalen för den edition av Gamla testamentets grundtext som allmänt brukas i vetenskapliga sammanhang, R. Kittels *Biblia Hebraica*, från och med dess tredje upplaga, utgiven i Stuttgart 1937. Själva texten i denna upplaga ombesörjdes av P. Kahle. Då Aleppohandskriften icke var tillgänglig för publicering, valde man att trycka av handskriften B 19^A ur de firkowitschska samlingarna i Leningrad, skriven år 1008. Valet var naturligt: *Leningradensis* var den äldsta tillgängliga daterade handskrift som omfattade hela den hebreiska bibeln, och den återgick direkt på mönsterhandskrifter av Aron ben Mose ben Asers egen hand. Skillnaden mellan denna handskrift och Aleppo-kodexen är alltså ytterst ringa, och det får nog sägas innebära en överskattning av den senares särställning, när den i diskussionen om en ny svensk bibel särskilt nämns bland de nya textfynd som motiverar en nyöversättning av Gamla testamentet. Också om man jämför med den text som ligger till grund för tidigare tryckta utgåvor och därmed för 1917 års översättning, dvs. den senmedeltida *textus receptus*, är divergenserna obetydliga — och framför allt inte av den art som kommer fram i en översättning.

D Tryckta utgåvor

De tidigaste tryckta utgåvorna av Gamla testamentet på hebreiska omfattade endast enskilda bibelböcker. Först kom Psaltaren, som trycktes 1477, troligen i Bologna. Hela Gamla testamentet trycktes för första gången i Soncino 1488, och sedan följde i rask takt en rad utgåvor, alla baserade på ett begränsat senmedeltida handskriftsmaterial. Av särskilt intresse är den upplaga som utkom i Brescia 1494, eftersom Luther använde den, när han översatte Gamla testamentet till tyska. En av de viktigaste tidiga editionerna är den av Jakob ben Chajim utgivna s. k. andra rabbiniska bibeln, tryckt hos Daniel Bomberg i Venedig 1524–1525 (Bombergiana). Den är baserad på flera handskrifter och bjuder en eklektisk text. Också ben Chajims handskrifter var sena, och även denna utgåva innehåller alltså den senmedeltida *textus receptus*. Den åtnjöt dock ett utomordentligt anseende och har haft stort inflytande på senare utgåvor: ännu R. Kittels *Biblia Hebraica* återger i första och andra upplagorna (1906 resp. 1909, omtryckt 1912) denna text. Ett avgörande framsteg skedde först med Kittels tredje upplaga 1937. Däri avtrycks som nämnts *Leningrad*-handskriften från år 1008. På grund av den masoretiska texttraditionens enhet-

lighet är skillnaden mellan dessa olika upplagor likväl i praktiken obetydlig och spelar för en översättning en ytterst ringa roll. Kittels tredje upplaga innehåller liksom de tidigare en utförlig kritisk apparat, som upptar avvikande läsarter i den hebreiska texttraditionen och de gamla översättningarna; därtill redovisas också ett stort antal — man är frestad att säga: ett alltför stort antal — moderna emendationsförslag.

Större värde än andra samtida editioner har den engelske teologen Benjamin Kennicotts stora utgåva i två band, *Vetus Testamentum Hebraicum cum variis lectionibus*, Oxford 1776–1780. Som titeln anger upptar den nämligen också avvikande läsarter: den omfångsrika apparaten redovisar varianter från över 600 hebreiska handskrifter och ett femtiotal tryckta utgåvor. Kennicotts omfattande kollationer var kända långt innan resultatet förelåg i tryck och emotsågs med stora förväntningar. Gustav III:s instruktion för bibelkommissionen 1773 nämner i sin första paragraf såsom det främsta textkritiska hjälpmedlet »den berömda Engelsmannens Doctor Kennicotts Collation emellan ett stort antal äldsta handskrefne Exemplar af Gamla Testamentet». Kennicott behövde ett stort antal medarbetare för att genomföra detta jättearbete, och alla har inte varit uppgiften vuxna. Mera tillförlitlig anses en annan variantsamling från 1700-talet vara: J. B. de Rossis *Variae Lectiones Veteris Testamenti* i fyra band, Parma 1784–1788. I motsats till Kennicotts arbete är detta inte någon textedition utan enbart en samling variantläsarter. Underlaget är ännu mer imponerande än Kennicotts: de Rossi har granskat över 1 400 handskrifter och utgåvor.

Tyvär står dock värdet av dessa varianter inte i proportion till deras antal — föga överraskande, eftersom de alla är hämtade ur medeltida handskrifter med deras standardtext. I flertalet fall är det fråga om triviala avvikelser: skrivfel, tillägg eller strykning av ett »och», utbyte av en preposition mot en annan av snarlik innebörd, osv. På viktiga ställen, där texten verkligen är skadad, har de sällan eller aldrig något botemedel att erbjuda. Verkliga varianter av den typ vi finner i handskrifterna till Nya testamentet letar man förgäves efter. En och annan avvikelse av intresse citeras dock i apparaten i Kittels *Biblia Hebraica*.

Ett verk av ungefär samma typ som Kennicotts från senare tid är C. D. Ginsburgs utgåva för det brittiska bibelsällskapets räkning. Den började utkomma 1908 och omtrycktes 1926. Apparaten bygger på drygt 70 handskrifter och ett 20-tal äldre tryck.

Sedan 1968 är en reviderad utgåva av Kittels edition under utgivning häftesvis. Den heter nu *Biblia Hebraica Stuttgartensia*; utgivare är K. Elliger och W. Rudolph. Texten är fortfarande densamma, dvs. Leningrad-handskriftens, medan den kritiska apparaten grundligt omgestaltats. Bl. a. har den tendens till större återhållsamhet i fråga om konjekturer som präglat den gammaltestamentliga textkritiken under de senaste årtiondena satt sina tydliga spår.

Den version av den hebreiska texten till Moseböckerna som traderats inom samaritanernas samfund trycktes första gången i Paris-polyglotten 1632. Numera används mest A. von Galls edition, *Der hebräische Pentateuch der Samaritaner*, Giessen 1914–1918 (nytryck 1963), som bygger på senmedeltida handskrifter.

2 De gamla översättningarna

Eftersom de direkta vittnesbörden om den hebreiska grundtextens äldsta stadier är fragmentariska, måste man rådfråga de översättningar som tillkommit så tidigt, att de återspeglar dessa äldsta stadier. Deras ålder gör dem till viktiga textvittnen; å andra sidan måste de alltid användas med en viss försiktighet, eftersom en rekonstruktion av den förlorade hebreiska förlagan till en sådan översättning alltid förblir hypotetisk.

A Grekiska översättningar

a Septuaginta

Den utan jämförelse viktigaste bland dessa gamla översättningar av Gamla testamentets hebreiska text är den äldsta grekiska. Den kallas Septuaginta (ofta förkortat LXX), därför att den enligt traditionen utfördes av sjuttio (eller mera exakt sjuttiotvå) översättare. Här om berättar en gammal text, det s. k. Aristeasbrevet. Det handlar om hur kung Ptolemaios II (285–247 f. Kr.) låter ombesörja en översättning till grekiska av judarnas lag (dvs. de fem Moseböckerna — berättelsen handlar alltså inte om översättningen av hela Gamla testamentet), som saknas i hans bibliotek. Han skickar bud till översteprästen i Jerusalem, som låter 72 män, sex ur varje stam, fara till Alexandria. De placeras på ön Faros, där de under 72 dagar utför översättningsarbetet. Resultatet av deras mödor uppläses för den judiska församlingen i Alexandria och godkännes. Sedan presenteras det för kungen, som beundrar lagstiftarens vishet och skickar hem översättarna med rikliga skänker.

Åtskilliga drag i denna skildring är uppenbarligen legendariska. Berättelsen utger sig för att härstamma från Ptolemaios II:s tid men kan inte vara så gammal: den måste dateras till 100-talet f. Kr. Översättningen ser inte ut att vara ett verk av judar från Palestina: dess upphovsmän bör ha varit grekisktalande judar från Alexandria, eftersom tolkningen bär tydliga spår av den egyptiska miljön. Inte heller lär Septuaginta ha tillkommit för att fylla en lucka i det kungliga biblioteket utan för att möta ett behov i den grekisktalande diasporan, där man inte längre förstod hebreiska. Att översättningen förknippas med Alexandria, det ptolemeiska rikets huvudstad, där den största församlingen av grekisktalande judar fanns, är säkerligen riktigt, och tidpunkten verkar också rimlig: de första översättningsförsöken bör ha skett ungefär på Ptolemaios II:s tid, mot mitten av 200-talet f. Kr. Säkert har man också börjat just med Moseböckerna. Denna den judiska skriftsamlingens första del har alltid haft en särställning och en absolut förpliktande karaktär, som de övriga delarna av kanon, Profeterna och Skrifterna, aldrig nått upp till, och det var i första hand av Lagen man behövde en grekisk version. Riktig är också uppgiften om flera översättare. Dock torde de inte ha arbetat samtidigt som en regelrätt bibelkommission, och framför allt kan arbetet inte ha stökats undan på ett par månader. Septuaginta har vuxit fram så småningom; den är inte någon enhetlig översättning utan har tillkommit under en längre tid på 200- och 100-talen f. Kr., och de olika översättarnas kunskaper i hebreiska, deras översättningsteknik och stil kan växla avsevärt i olika bibelböcker.

Septuagintas sammansatta karaktär gör att varje bibelbok måste undersökas för sig; man kan inte dra några slutsatser från översättningens typ och textkritiska värde i en bok till dess användbarhet i en annan. Somliga avsnitt i Septuaginta ger en slavisk och ordgrann översättning, som tillåter ganska säkra slutledningar om den hebreiska förlagans utseende också i enskildheter. I andra bibelböcker kan översättaren ha varit mindre bunden av grundtextens detaljer och strävat efter en god grekisk stil, och i sådana fall är det naturligtvis genast vanskligare att rekonstruera den underliggande hebreiska texten.

Den hebreiska text som legat till grund för Septuaginta måste på det hela taget betraktas som underlägsen den masoretiska; inte sällan torde den få räknas till de s. k. vulgärtexternas typ. Men även i en texttyp, som allmänt sett är mindre värdefull, kan det finnas enstaka varianter som kan göra anspråk på att representera den ursprungliga texten. Problemet kan inte lösas generellt utan måste avgöras från fall till fall.

Som tidigare nämnts överensstämmer en del av de hebreiska handskrifterna från Qumran ibland med Septuaginta mot MT. Dessa fynd representerar alltså den textrecension som den grekiske översättaren haft framför sig, när han översatte, och som vi förut endast kunnat sluta oss till indirekt, via hans tolkning till grekiska. Denna möjlighet till direkt insyn i Septuagintas förlaga har bl. a. kastat ljus över den svåra frågan i vad mån olikheter mellan Septuaginta och MT beror på att översättarens förlaga verkligen avvikit från den hebreiska standardtexten eller på att han tämligen fritt återgivit denna text. Före Qumran-fyndens fanns det inom Septuagintaforskningen en tydlig benägenhet att förklara allt fler avvikelser som en följd av översättarens teologiska tendens eller stilistiska strävan, icke som vittnesbörd om verkliga varianter i grundtexten. Sedan flera av dessa differenser nu visat sig ha sin grund i en divergerande hebreisk text, tvingas man nog att i större utsträckning än förut räkna med Septuaginta-läsarter som indicier på varianter i själva grundtexten.

Septuagintas användning som textvittne kompliceras också av att dess egen texthistoria är så dunkel och invecklad. Frågorna om dess ursprung och äldsta historia hör till de mest svåröverskådliga i den gammaltestamentliga textforskningen, och specialisterna har inte nått någon enighet. De många handskrifterna uppvisar otaliga varianter, och denna bristande enhetlighet är inte endast en följd av en naturlig och oavsiktlig förgrening på grund av skrivfel och liknande: det är också fråga om medvetna bearbetningar av texten, delvis med utgångspunkt i den hebreiska grundtexten. Ett grundproblem är den svåra frågan huruvida utgångspunkten är en enda översättning, en »Urseptuaginta», som sedan splittrats i en mångfald handskriftsgrupper och textrecensioner (så P. de Lagarde), eller om vi måste räkna med att man från första början gjort flera olika översättningsförsök, så att mångfalden alltså inte är ett resultat av texttraditionens splittring utan ett ursprungligt fenomen (så P. Kahle).

Septuaginta föreligger i ett mycket stort antal handskrifter; den förteckning som utgavs av A. Rahlfs 1914 upptar över 1 500. Många av dessa omfattar endast delar av Gamla testamentet.

Det äldsta handskriftsmaterialet når ända ned i förkristen tid. Allra äldst torde några fragment av 5 Mosebok vara; de tillhör John Rylands

Library i Manchester och har beteckningen *Papyrus Greek 458*. De dateras till mitten av 100-talet f. Kr. Nästan lika gammal är *Papyrus Fouad 266*, som också återger ett avsnitt av den grekiska texten till 5 Mosebok. Den härstammar sannolikt från det första förkristna århundradet men kan möjligen vara ännu något äldre. Bland Dödahavsfynden finns också grekiska bibeltexter. Särskilt stort uppseende har en — dessvärre rätt illa medfaren — pergamentrulle med *text ur Tolvprofetboken* väckt. Forskarna är inte fullt ense om dess ålder: några vill datera den till mitten eller slutet av det första århundradet e. Kr., medan andra hänför den till århundradet mellan 50 f. och 50 e. Kr. Den innehåller en del ytterst intressanta läsarter, som ser ut att vederlägga vissa tidigare antaganden och kastar nytt ljus över Septuagintatextens äldsta historia. D. Barthélemy har i sitt uppmärksammade arbete *Les devanciers d'Aquila* (1963) visat att dessa grekiska fragment representerar en palestinsisk recension av en äldre Septuagintatext; revisionen har gått ut på att anpassa översättningen till det hebreiska originalet i dess protomasoretiska form. Enligt Barthélemy ger fynden inte något stöd åt Kahles teorier om Septuagintas tillkomst. Den diskussion som Barthélemys epokgörande men delvis omstridda teser gett upphov till pågår som bäst.

Bland de större pergamenthandskrifterna förtjänar framför allt de tre äldsta och mest kända att nämnas: *Codex Vaticanus* och *Codex Sinaiticus* från 300-talet och *Codex Alexandrinus* från 400-talet e. Kr. Alla tre omfattar även Nya testamentet. Vaticanus innehåller hela Gamla testamentets text utom vissa delar av 1 Mos. och Ps. (som dock tillagts på 1400-talet). Sinaiticus — upptäckt av Tischendorf i Katarina-klostret på Sinai vid 1800-talets mitt — har ganska stora luckor i den gammaltestamentliga texten; kanske har den aldrig varit fullständig. Inte heller Alexandrinus är helt komplett, men de felande avsnitten är i Gamla testamentet få.

Bland äldre utgåvor av Septuaginta intas rangplatsen av *R. Holmes-J. Parsons, Vetus Testamentum Graecum cum variis lectionibus*, fem väldiga folioband publicerade i Oxford 1798–1827. Med sina varianter ur ungefär 300 handskrifter är den som materialsamling fortfarande oöverträffad.

De viktigaste moderna utgåvorna av Septuaginta är dels två handutgåvor, dels två stora editioner i många band med utförlig vetenskaplig apparat.

H. B. Swete utgav 1887–1894 en upplaga i tre band, som sedan tryckts om åtskilliga gånger. Den återger Vaticanus' text och redovisar i en kritisk apparat viktigare varianter. Av ungefär samma omfång är *A. Rahlfs'* utgåva i två band 1935, vars text bygger på de tre stora handskrifterna Vaticanus, Sinaiticus och Alexandrinus och vars kritiska apparat innehåller avvikande läsarter ur dessa och andra textvittnen.

De två stora Septuaginta-utgåvorna, vanligen benämnda efter utgivnings-orterna Cambridge och Göttingen, är båda ofullständiga. *Cambridge-editionen* började utkomma 1906; liksom Swetes utgåva avtrycker den Vaticanus' text men innehåller framför allt en utomordentligt omfattande textkritisk apparat. De publicerade delarna omfattar Moseböckerna och de historiska böckerna; tyvärr har inget nytt band utkommit sedan 1940. Från *Göttingen* kommer däremot sedan början av 1950-talet en jämn ström av nya volymer; de första hade utgivits mera sporadiskt med början 1931. Man har i första hand gett ut de bibelböcker som saknas i Cambridge-

editionen. Den tyska Septuagintautgåvans text är baserad på andra principer än den engelskas: den återger inte en enda handskrift utan en på grundval av hela det tillgängliga materialet kritiskt rekonstruerad version, som alltså representerar utgivarnas uppfattning om den ursprungliga — eller i varje fall den bästa tillgängliga — texten. Också i denna edition är den kritiska apparaten oerhört omfattande.

b Senare grekiska översättningar

Septuaginta blev tidigt urkyrkans bibel: den unga kristenheten var ju i stor utsträckning grekisktalande. Ur Septuaginta hämtade man sina skriftbevis i debatter med judarna. Det ledde till att denna ursprungligen judiska översättning råkade i vanrykte bland judarna själva. Också andra orsaker bidrog till detta. Septuaginta var ju inte översatt från den hebreiska standardtext som blev den enda godtagna från omkring år 100 e. Kr. utan återspeglade delvis andra texttraditioner. Därtill var den i åtskilliga avsnitt alltför fri i förhållande till den hebreiska texten för att kunna accepteras i en tid, då den judiska bibelutläggningen lade allt större vikt vid de enskilda orden, ja t. o. m. de enskilda bokstäverna i Skriften. Samtidigt kvarstod naturligtvis behovet av en grekisk bibelversion för de grekisktalande judarna, och detta behov fick då tillgodoses genom nya tolkningar.

Främst bland dessa kommer *Aquilas översättning*, tillkommen på 130-talet. Den är ordagrann intill obegriplighet men ger just därför en tydlig bild av den underliggande hebreiska texten. Ordvalet bestäms inte av grekiskans krav utan av principen att alla avledningar av en hebreisk stam bör återges med ord av en och samma grekiska stam, och det grekiska språkets regler negligeras för att varje ord i originalet skall få sin motsvarighet i översättningen. Tyvärr är Aquilas översättning bevarad blott i ett fåtal fragment.

En annan version skapades av *Theodotion*, enligt den traditionella uppfattningen mot slutet av 100-talet. Det tycks inte ha varit fråga om någon egentlig nyöversättning utan snarare om en bearbetning av en redan föreliggande version i syfte att åstadkomma en bättre överensstämmelse med den hebreiska grundtexten. Många av de läsarter som är karakteristiska för Theodotion kan dock beläggas i tidigare texter, och man har därför börjat ifrågasätta den traditionella dateringen. Enligt kyrkofadern Ireneus verkade Theodotion före Aquila, och Barthélemy identifierar honom med den från rabbiniska källor kände Jonatan ben Uzziel från första hälften av första århundradet e. Kr. Endast brottstycken av Theodotions text finns bevarade. Detsamma gäller om en tredje grekisk version, benämnd efter sin upphovsman *Symmachos*, som tros ha verkat mot slutet av 100-talet. Han eftersträvade en översättning som förenade trohet mot grundtexten med en god och lättflytande grekiska.

Att vi alls känner till dessa översättningar är främst kyrkofadern Origenes' förtjänst. Hans tidigare nämnda verk *Hexapla* upptog i den tredje, fjärde respektive sjätte kolumnen Aquilas, Symmachos' och Theodotions texter (den femte spalten innehöll Septuaginta). Det lilla som finns kvar av de tre versionerna föreligger nämligen mest i form av hexaplariska fragment. Man har också funnit stycken av Aquilas översättning bland fragmenten från Kairo-genizan.

B *Andra gamla översättningar*

a Peshitta

Bland de indirekta vittnesbörderna om den hebreiska bibeltextens utseende i äldre tid kommer den syriska översättningen närmast efter Septuaginta i rang. Den kallas Peshitta, vilket betyder »Den enkla»; namnets närmare innebörd är omstridd. Versionens äldsta historia ligger i dunkel: det är oklart om den har judiskt eller kristet ursprung, och man vet inte heller säkert, när den kommit till. Den måste dock härstamma från de första århundradena e. Kr. Sannolikt har den, liksom Septuaginta, vuxit fram så småningom, och den är ett verk av många händer. Översättningens karaktär skiftar i olika bibelböcker: somliga avsnitt återger grundtexten tämligen fritt, andra är mera slaviskt tolkade. I vissa delar kan man spåra ett inflytande från Septuaginta. De äldsta Peshitta-handskrifterna kan dateras till 400- och 500-talen. Någon fullständig kritisk edition av detta viktiga textvittne existerar märkligt nog ännu inte. Arbetet på en sådan pågår dock under ledning av Peshitta-institutet i Leiden, och hittills har två band hunnit utkomma (1972 och 1973).

b Vulgata

De första översättningarna till latin — ofta sammanfattade under namnet *Vetus Latina* — baserades på Septuaginta och har alltså föga värde som vittnesbörd om den hebreiska grundtexten. En tolkning på latin direkt från originalet kom inte till stånd förrän Hieronymus i slutet av 300-talet på påvlig befallning gav sig i kast med uppgiften; hans verk förelåg fullbordat år 405. Det var denna översättning som under medeltiden kom att kallas Vulgata och blev den romersk-katolska kyrkans normativa bibeltext.

Slutsatser om den hebreiska förlagan för läsarter i Vulgata måste dras med stor försiktighet. Man har kunnat visa att Hieronymus var starkt beroende av de yngre grekiska översättningarna, särskilt Aquila och Symmachos. Kyrkopolitiska hänsyn — misstron mot en sådan nymodighet som en översättning från hebreiskan var bland tidens teologer lika massiv som förtroendet för Septuaginta, vars text av ingen mindre än Augustinus förklarades vara gudomligt inspirerad — torde också ha tvungit honom till eftergifter för traditionen. En del ställen är tydligt omtolkade i kristen anda. Vulgatas egen invecklade texthistoria — läsarter från *Vetus Latina* har trängt in i texten, som också har undergått upprepade revisioner — gör det än vanskligare att med visshet rekonstruera den hebreiska texten Hieronymus en gång hade framför sig.

År 1907 tillsattes en Vulgata-kommission rekryterad ur benediktinorden med uppdrag att kritiskt pröva det enorma handskriftsmaterialet och återställa Hieronymus' ursprungliga text. Resultatet av kommissionens omfattande arbete föreligger i en förnämlig kritisk edition, som började utkomma 1926 men ännu inte är komplett.

Württembergische Bibelanstalt i Stuttgart, utgivare av bl. a. *Biblia Hebraica* och Rahlfs' Septuaginta-edition, publicerade år 1969 en kritisk handutgåva i två band, *Biblia Sacra iuxta Vulgatam Versionem*.

När arameiskan under århundradena före vår tideräknings början så småningom ersatte hebreiskan som de palestinensiska judarnas vardags-språk, blev det nödvändigt att tolka de heliga skrifterna till arameiska, så att folket kunde förstå dem. Till att börja med skedde denna tolkning (hebreiska och arameiska: *targum*) muntligt: i gudstjänsten läste man först upp ett stycke ur Gamla testamentets grundtext och återgav det sedan på arameiska. Så har skett redan i förkristen tid. Genom att tolkningen skedde fritt, varierade ordalydelsen från plats till plats och från gång till gång; det har alltså från början inte funnits en enda normerande tolkning till arameiska utan en mångfald. Så småningom har dessa översättningar nedskrivits. De är i allmänhet inte enbart översättningar i strikt mening: mer än i andra gamla bibelversioner möter här undervisande och uppbyggliga tillämpningar av texten, parafraser och fria utläggningar. Detta gör naturligtvis targumerna — åtminstone ställvis — mindre användbara som textvittnen; däremot dokumenterar de gammal judisk tolkningstradition. De bevarade targumerna är av växlande och ibland svårbestämbar ålder. De mer auktoritativa texterna, Targum Onkelos till Pentateuken och Targum Jonatan till den del av den judiska kanon som kallas Profeterna, har redigerats av judarna i Babylonien. De palestinensiska targumerna har mer inofficiell karaktär.

År 1957 upptäckte A. Díez Macho att en handskrift i Vatikanbiblioteket, Codex Neofiti 1, innehöll en fullständig version av en palestinensisk targum till Pentateuken. Handskriften, som dateras till 1500-talet, är viktig inte minst därför att vårt tidigare material till kännedomen om denna palestinensiska pentateuktargum varit fragmentariskt. Handskriften utges av upptäckaren; band 1 (Genesis) publicerades 1968, band 2 (Exodus) 1970 och band 3 (Leviticus) 1971.

Till det nyvaknade intresset för targumforskningen bidrar också Qumranfynden. I grotta nr 11 fann man en targum till Jobs bok; den publicerades 1971.

En ny vetenskaplig targumedition utgiven av A. Sperber har nyligen fullbordats: *The Bible in Aramaic I-IV, 1959-1973*.

II Tidigare svenska översättningar

1 Äldre översättningar

Som bekant var det först reformationen som gav oss hela Bibeln på svenska: Gustav Vasas bibel 1541. Men det finns tidigare översättningar till svenska, även om de är få och inte omfattar mer än mycket begränsade delar av bibeln. Från medeltiden har endast fem sådana tolkningar bevarats. Sannolikt har det funnits fler; de har emellertid gått förlorade. Alla dessa fem härstammar från birgittinerkloster; tre av dem är översättningar av böcker ur Gamla testamentet. Äldst är en parafraserande version av Moseböckerna från förra hälften av 1300-talet. Den andra är Jöns Buddes översättning av Judit, Ester, Rut och Mackabéerböckerna, tillkommen på 1480-talet (det i förstone förbryllande urvalet av böcker — inslaget av kvinnliga huvud-

personer är ju påfallande — kan förmodas hänga samman med vad som på modern kommittésvenska kallas avnämarsynpunkter: översättningarna var avsedda för nunnorna i Nådendals kloster). Den tredje slutligen omfattar Josua och Domarboken och är ett verk av Nikolaus Ragvaldi i Vadstena från omkring år 1500. Ingen av dessa svenska medeltida versioner återgår på grundtexten: de är naturligtvis allesammans översättningar av Vulgata.

Först med renässansen och reformationen började man ta upp de hebreiska studierna i kristenheten; under medeltiden var det egentligen bara judiska lärde som kunde hebreiska. Luthers berömda tyska bibelöversättning är gjord från grundtexten inte bara i Nya testamentet utan också i Gamla. Beroendet av Vulgata är naturligtvis omisskännligt, men Luthers kunskaper i hebreiska har varit aktningsvärda. Det nya och märkliga var att man alls gick till den hebreiska grundtexten. De textkritiska problemen hade man helt naturligt ännu inte någon klar insikt i utan nöjde sig med tillgängliga utgåvor av den masoretiska texten.

Med den svenska reformationsbibeln ligger det något annorlunda till. Gamla testamentet i Gustav Vasas bibel 1541 är inte en översättning direkt från grundtexten utan bygger i första hand på Luther-bibeln tyska text i dess äldre form — den sista av Luther själv utgivna upplagan utkom inte förrän 1545 och innehöll en lång rad förändringar. Alldeles utan kontakt med den hebreiska originaltexten tycks översättarna dock inte ha varit; det framgår av en undersökning som Joh. Lindblom publicerade 1941 till 400-årsminnet av den svenska reformationsbibeln utgivning, Till frågan om förlagorna för 1541 års översättning av Gamla testamentet (LUÅ, N.F. Avd. 1. Bd 37. Nr 3). Han kommer till resultatet att »översättarna också i viss utsträckning ha begagnat den hebreiska grundtexten. Endast i den hebreiska bibeln ligger ibland förklaringen till egendomligheter i den svenska bibeln. Särskilt har det visat sig, att när översättarna ha stått i valet mellan olika möjligheter, de ej sällan låtit den hebreiska grundtexten följa utslaget. Åtminstone någon av översättarna har kunnat hebreiska.» (s. 35). Men detta gäller bara enstaka detaljer: i allt väsentligt är Gamla testamentet i Gustav Vasas bibel 1541 en översättning inte från grundtexten utan från Luthers tyska version, därtill i en tidig utformning som Luther själv på en rad punkter senare reviderade.

Strävan att åtminstone i någon mån låta grundtexten själv direkt påverka den svenska översättningen, som avsatt vissa om än mycket svaga spår i Gamla testamentet 1541, präglar i växande grad de versioner av gammaltestamentliga böcker som publicerades under 1560-talet, närmast med tanke på gudstjänstens behov. De förbättrade kunskaperna i hebreiska gav större möjligheter att jämföra med grundtexten, och man korrigerade 1541 års tolkning med ledning av originalet. I sin undersökning Psaltaren 1560 (LUÅ, N.F. Avd. 1. Bd 38. Nr 6, 1943) konstaterar Joh. Lindblom att revisionen gjorts samvetsgrant och med omsorg. »Det mest intressanta med denna psaltarupplaga är att vi här för första gången stå inför ett mera omfattande försök att komma ifrån Luther och nå kontakt med själva det hebreiska originalet. På en mängd ställen där översättaren 1560 avviker från andra texter och går sina egna vägar är det den hebreiska texten som varit utslagsgivande för honom ... Översättarens kunskaper i hebreiska ha dock varit mycket begränsade, ja, bristfälliga. Han har dock kunnat läsa

språket och även kunnat orientera sig i lexika.» (s. 26). Det är inte osannolikt att denne översättare är ärkebiskop Laurentius Petri själv.

Att man i 1500-talets Sverige inte hade möjligheter att åstadkomma en översättning av Gamla testamentet annat än via tyskan är föga förvånande — snarast blir man imponerad av de försök som dock gjordes att komma grundtexten närmare. Mera märkligt är att det kom att dröja så länge, innan man fick en svensk översättning, som var gjord efter det hebreiska originalet. Inte sällan talar man om tre svenska kyrkobiblar: Gustav Vasas 1541, Carl XII:s 1703 och Gustav V:s 1917. Detta är egentligen missvisande. Carl XII:s bibel var inte någon ny översättning: det som var nytt var bilagorna och registren, som gjordes mycket omfattande, medan ändringarna i själva texten var få. Det var fråga om en med lätt hand reviderad utgåva av den gamla 1500-talsbibeln. Visserligen hade det inte saknats röster som talat för en grundlig revision efter originaltexten. Kravet framfördes både av kungar som Carl IX, Gustav II Adolf och Carl XI och av språkkunniga kyrkomän som de båda Gezelierna och Jesper Svedberg, och konkreta ändringsförslag förelåg också, t. ex. de s. k. Observationes Strengnenses från 1601, som visserligen främst anknyter till Luthers sista utgåva men också bygger på ett studium av grundtexten. Dessa strävanden strandade dock på det sega motståndet hos majoriteten av prästerskapet, som fruktade att en ny bibeltext skulle skapa oro i församlingarna. Carl XII:s bibel var en seger för detta försiktiga fasthållande vid 1500-talets text. Kyrkobibeln 1917 är därför den första som vad Gamla testamentet beträffar verkligen återgår på grundtexten. Den version av Gamla testamentet som i mer än tre århundraden allmänt brukades i Sverige var en tolkning i andra hand, en översättning av Luthers översättning.

Privat och som akademiska disputationer utgavs åtskilliga förbättrade översättningar av enskilda avsnitt ur Gamla testamentet, men — som S. Loenbom konstaterar i sitt »Utkast Til en Historia Om Swenska Bibel-Öfwersätningar» 1774 — »Enskilde försök göra icke tilfyllest uti så vidsträckt ärender: dertil fordras almän åtgärd, almänt understöd» (s. 114). På allvar kom arbetet med en ny översättning från grundtexten i gång först mot slutet av 1700-talet. Vår nuvarande kyrkobibel är som bekant slutresultatet av ett kommittéarbete, som påbörjades 1773 och med växlande intensitet pågick i ett och ett halvt århundrade. Frågan om textunderlaget behandlas kortfattat i »Kongl. Maj:ts Nådige Instruction, för den til Svenska Bibel-Versions förbättrande utsedde och förordnade särskilte Commission. Gifven Ulrichsdahls Slott d. 18 Maji 1773» — en instruktion som förblev i kraft ända till dess att kommissionen efter fullbordat arbete upplöstes den 1 november 1917. I dess första paragraf heter det att det »tillhör ... de af Hans Kongl. Maj:t til sådant viktigt ärende utsedde Språk-vittre Mäns första omsorg, at vid hvarje Bok, som företages, för sig stadga Grund-Textens rätta läsning, på det at de, uti senare tider, då den Heliga Skrifts Böcker uti Trycket utgofvos, genom hvarjehanda tillfälligheter, däruti inkomne brister, måge på riktige och aldeles osvikelige grunder varda utrönte, och en til sin rätta lydelse återstald Text följas. Uti hvilket afseende ej mindre den uplysning nyttjas kan, som de med Ebraeiskan närskyldte Språken gifva, än de uti Waltons Bibliis Polyglottis införde äldre tolkningar; jämte andra Lärde Mäns, på fullgoda skjäl, i den

delen gjorde anmärknigar, men förnämligast den berömda Engelsingmannen Doctor Kennicotts Collation emellan et stort antal äldsta handskrefne Exemplar af Gamla Testamentet, ... Dock at Committerade icke binda sig til någons Auctorité, eller antaga några vågsamma meningar in Philologicis, utan de aldratydeligaste och fastaste skäl.» (cit. e. SOU 1968: 65, s. 372).

Med rätta har H. S. Nyberg betecknat denna instruktion — sannolikt ett verk av biskop Jacob Serenius i Strängnäs, den man som framom andra ivrat för tillsättandet av en bibelkommission — som ett »förnämligt aktstycke»: »De arbetsregler den uppställer äro i många hänseenden mönster-gilla och giltiga än i dag, och den lärdomsapparat som den anbefaller kommer alltid att räknas som oundgänglig för ett arbete av detta slag.» (Esaias Tegnér den yngre som språkman och bibelöversättare, 1966, s. 69). Man lägger märke till att instruktionen röjer en klar insikt om de gamla översättningarnas betydelse för textkritiken. Där nämns »de uti Waltons Bibliis Polyglottis införda äldre tolkningar»; det som avses är den s. k. London-polyglotten, som biskop Brian Walton gav ut i sex band 1653–1657 och som jämte den hebreiska grundtexten avtrycker alla de gamla översättningarna: Septuaginta, Peshitta, Vulgata, den arameiska targumen och t. o. m. den arabiska versionen, en dotteröversättning till Septuaginta. Det är förresten ett arbete som man än i dag har nytta av; tyvärr har ju det tekniska framåtskridandet numera gjort det omöjligt att producera böcker av detta förträffliga slag som trycktes på 1600-talet.

Det görs under kommissionens första tid beaktansvärda ansatser att utnyttja detta material; de gustavianska översättarnas arbete har på goda grunder betecknats som »den modernare bibelforskningens förstlingsprodukt i den svenska bibelöversättningens historia» (B. Olsson, Svenskt bibelöversättningsarbete. En översikt främst med tanke på Nya testamentet, i: SOU 1968: 65, s. 400). I den provöversättning av hela Bibeln som hade utarbetats med berömvärd snabbhet för att kunna presenteras vid den stora jubelfesten i Uppsala 1793 till 200-årsminnet av Uppsala möte kan man finna tolkningar som vilar på en med hjälp av de gamla översättningarna korrigerad grundtext. I Jes. 17: 9 är den masoretiska texten svår att komma till rätta med och sannolikt skadad; 1917 års översättning söker återge den så: »På den tiden skola deras fasta städer bliva lika de övergivna fästen i skogarna och på bergstopparna, som övergavs, när Israels barn drogo in; allt skall bliva ödelagt.» I provöversättningen från 1700-talets slut har man i stället följt Septuagintas text och läser »Tå skola ock hennes befäste städer, såsom thet toma land, hwilket the Heveer och Amoreer öfvergo af fruktan för Israels barn, ligga öde». Man kan notera att detta val av läsart får stöd i moderna översättningar: så har t. ex. The New English Bible 1970 också läst »like the cities of the Hivites and the Amorites». — I Jes. 51: 4 har den masoretiska texten singularis, vilket troget återspeglas i kyrkobibeln 1917: »Akta på mig, du mitt folk; lyssna till mig, du min menighet». När provöversättningen i stället har »Gifwer noga akt på mig, I folk, och hörer mig I folkslag», följer man en läsart, som är representerad i Peshitta och i några enstaka hebreiska handskrifter. Kommissionen torde därvid ha varit förtrogen icke blott med den syriska versionen utan även med de inomhebreiska varianterna: när dess ledamot J. A. Tingstadius, biskop i Strängnäs och tidigare professor i Uppsala, år 1805 gav ut en egen

provöversättning av Jesajaboken, motiverade han samma emendation med följande textkritiska fotnot: »Jfr. *Cod. Bodl.* och Syriska tolkningen». Också i detta fall har den gustavianska kommittén föregripit modernare tolkningar: så har t. ex. Jerusalem-bibeln »Faites attention à moi, peuples; nations, prêtéz-moi l'oreille». — Ordagrant återgiven betyder den masoretiska texten i Jes. 61: 8 »(jag) hatar röveri med brännoffer»; vokaliserar man det hebreiska ordet för »brännoffer» annorlunda, får man emellertid i stället ett ord som betyder »orättfärdighet». Så har ordet uppfattats i flera av de gamla översättningarna, och denna avvikelse från masoreternas läsning återfinns vi också i provöversättningen 1793: »hatar öfwerwäld och oförrätt». Att »med» utbyts mot »och» är säkerligen ingen fri återgivning från kommissionens sida: så står det i Peshitta och i den arameiska targumen, och till dessa båda textvittnen hänvisar också Tingstadius i sin nyssnämnda version av Jesaja: »Jfr. Syriska och Chaldaiska öfversättningarna».

Någon undersökning av det textkritiska underlaget för den 1793 framlagda provöversättningen existerar tyvärr inte; exemplen ovan baserar sig blott på några stickprov. Men de är kanske tillräckliga för att antyda, att den gustavianska kommissionen bildade epok i de svenska bibelöversättningarnas historia inte endast genom att utgå från Gamla testamentets hebreiska grundtext utan också genom att — åtminstone i viss utsträckning — kritiskt granska denna grundtext och utnyttja de gamla översättningarna som hjälpmedel vid textkritiken. Tyvärr saknar översättningen helt textkritiska noter; en utförligare undersökning av dess förlagor bleve därför en tidskrävande uppgift. Endast i företalet berörs de textkritiska principerna och då ytterst allmänt och kortfattat: »I fullkomligaste öfvertygelse om then försyn, som wakat öfwer Guds uppenbarade Ord, att thet oförfallskadt måtte bibehållas, har man aktat sig förbunden, att på the ställen, thet dels handskrefne, dels tryckte Editioner af Grundtexten förete någon skiljaktighet i läse-arten, följa then, som med the påliteligaste Exemplar, äldre Uttolkningar, och Textens eget sammanhang närmast befunnets instämna. Committerade hafwa ej mindre i thenna delen, än the öfriga, hwarom Kongl. Instructionen stadgar, brukat all ärforderlig warsamhet och samwetsgrann urskillning: och ehuru the icke hafwa tillfälle, att här uppgifwa the skäl, som the wid hwarje särskildt ställe låtet hos sig gälla, twifla de dock ej, att the samme af kännare inses, samt med billighet granskas och wägas.»

En jämförelse mellan några ställen i Jesaja-texten i kommissionens översättning och i Tingstadius' tolkning 1805 visar att Tingstadius gått längre i emendationer och avvikit från den masoretiska texten också på punkter där denna följts i den äldre versionen. Så har kommissionen i Jes. 7: 8 »fem och sextio år», medan Tingstadius föredrar »fem och tjugu år» med följande motivering: »Så läses i den grundtext, hwilken D. KENNICOTT ibland Afskrifter af Hebr. Biblen anført under N. 96, hörande till 14:de seklet»; vidare hänvisar Tingstadius till att denna läsart stämmer bättre med historiska fakta. I Jes. 30: 26 stryker han några ord i grundtexten, som han betraktar som en glossa: »Hvarken har Alexandr. Grekiske tolken eller D. LUTHER i deras Öfversättningar upptagit den glossa, som i vår vanliga Hebraiska Text här finnes vara inryckt, *likt sju dagars ljus*, tjenande endast, att förplatta mer än att upplysa Profetens målning. Hvarföre hon ock i den gamla Svenska

Bibeltolkningen med skäl saknas.» Men i kommissionens provöversättning fanns orden alltså med. I Jes. 62: 11 löd dess översättningsförslag: »Säger till Zions dotter: si tin salighet kommer», i överensstämmelse med masoreternas text. Tingstadius vill i stället läsa »Säger till Zions dotter: Si! Tin Frälsare kommer!», och för denna textändring kan han stödja sig på »Vers. Vulg. samt Alex. Grekiska, Chaldaiska och Syriska öfversättningarna». Ändringar av detta slag är emellertid inte särskilt talrika hos Tingstadius; »i textkritiskt hänseende har han varit återhållsam», säger H. S. Nyberg med rätta i sin lärda och litterärt lysande minnesteckning (Johan Adam Tingstadius. Orientalist och biskop, 1953, s. 306).

Den lovande utveckling som inleddes av män som Tingstadius och hans frejdade företrädare både som professor i orientaliska språk i Uppsala och som ledamot av bibelkommissionen, Carl Aurivillius, avbröts emellertid snart. Att översättningsarbetet stagnerade berodde i någon mån på motsättningar inom kommissionen. Men framför allt innebar den framflyttade romantiken med dess svärmeri för det dunkla och ålderdomliga att spelet nu var förlorat för en bibelöversättning av den typ som framlades 1793: präglad av upplysningstidens krav på klarhet och förnuft och av den framväxande textkritiska forskningens senaste rön. Striden gällde dock inte så mycket underlaget för översättningen som dess språkliga form. Motståndarna ville helt enkelt behålla 1500-talsbibelns av traditionen helgade språkdräkt. »Rören med lätt hand — eller helst rören icke — dessa vördnadsvärda tänkespråk, dessa heliga sedespråk, dessa välsignade tröstespråk! Fäder och mödrar hafva ingjutit dem sådana i sina barns hjertan, sådana äro de hörda i de åldriga templen och höras der ännu från trogne lärares mun, stundom likt Sinai åskor, stundom likt englarnes fridshelsning i Bethlehem» — så värtaligt motiverades motviljan mot varje förändring av J. O. Wallin, reaktionens främste talesman, i ett företal, som han år 1814 skrev till en från tyskan översatt biblisk historia. Han avfärdade vid riksdagen 1815 kommissionens arbete som »ett intressant Lärdomsverk och en i flera afseenden viktig hjälpreda», som lämpligen kunde »förvaras vid Kyrkorna, till den enskilda uppbyggelsen och språkforskningens gagn». Genom de framväxande bibelsällskapens försorg spreds nu samtidigt Carl XII:s bibel i stora upplagor, vilket förvisso inte gynnade strävandena att få fram en ny kyrkobibel.

Så småningom kom arbetet inom bibelkommissionen i gång igen. Under åren 1834–1844 utgavs häftesvis större delen av Gamla testamentet i en »Ny Prof-Öfversättning af Nuvarande Kongl. Bibel-Commissionen». Språkligt söker denna översättning anknyta till den gamla bibeln. Men i textkritiskt avseende företräder den fortfarande de principer som präglat provöversättningen från 1700-talets slut: den innehåller tolkningar, som förutsätter en med de gamla översättningarnas hjälp rättad förlaga. Visserligen följer den ibland den masoretiska texten på ställen där de gustavianska översättarna valt att ta upp avvikande läsarter ur Septuaginta eller någon annan gammal version. Ett exempel är Ps. 50: 11, där provöversättningen av år 1834 har »Jag känner alla foglar på bergen» i överensstämmelse med masoreternas text, medan Psaltaren av år 1780 hade »Jag känner alla himmelens foglar», vilket i stället bygger på en läsart, som är bevarad i bl. a. Septuaginta och Peshitta. Men på andra ställen följer

alltså översättaren gustavianernas exempel och emenderar. I början av Ps. 49: 12 står det t. ex. ordagrant i den hebreiska texten: »Deras inre deras hus för alltid», vilket det inte är lätt att få någon rimlig mening i (1917 års version gör ett tappert försök: »De tänka att deras hus skola bestå evinnerligen», men det är svårt att inse att de hebreiska orden verkligen skulle kunna betyda detta). I den masoretiska texten står det *qirbam*, »deras inre». Men läser man med Septuaginta och andra gamla versioner i stället *qibrām*, »deras grav», får man genast sammanhang och mening. Den läsarten ligger bakom 1700-talstolkningen »Theras graf blifwer theras städse warande hus», och 1834 års översättare har på samma sätt korrigerat masoreterna med hjälp av Septuaginta: »Deras grift warder deras hus ewinnerliga.» Ett annat exempel på att 1830-talets översättning liksom den gustavianska bygger på en kritiskt korrigerad text finns i Ps. 44: 5. I den hebreiska grundtexten slutar versen med en uppmaning: »så tillsäg nu Jakob seger» (så 1917). Men i den äldre provöversättningen står det i stället »Som Jacob hjälp tillsäger», och 1834 återkommer samma tolkning: »som tillsäger Jacob hjälp». Så står det i Septuaginta, vars läsart alltså här föredragits framför den masoretiska texten. Det faktum att den gamla kyrkobibeln också hade »som Jacob hjälp tilsäger» har naturligtvis underlättat emendationen.

Den som på detta sätt fortsatte att tillämpa Aurivillius' och Tingstadius' textkritiska grundsatser var liksom dessa professor i österländska språk i Uppsala; han hette Per Sjöbring och hade efterträtt Tingstadius som ledamot i kommissionen. Han utarbetade ensam nästan alla de provöversättningar som utkom under åren 1834–1841.

Efter Sjöbrings död 1842 skulle helt andra textkritiska principer präglade kommissionens arbete. Hans översättningar utsattes för hård kritik och fick aldrig någon betydelse för det fortsatta arbetet; de underkastades inte heller någon officiell granskning. I fortsättningen blev det inte mycket bevänt med försöken att fylla instruktionens krav på grundlig textkritisk prövning. H. G. Lindgren, prost i Tierp och framstående orientalist med professors namn, förvaldade visserligen arvet från gustavianerna i de många egna översättningar av gammaltestamentliga böcker som han utgav under åren 1831–1875. Den volym han publicerade 1862, »Josua', Domare-Boken, SamuelsBöcker och Konunga-Böckerne Öfwersatte från Grundspråket af H. G. Lindgren», innehåller t. ex. en hel rad tolkningar som är baserade på en emenderad text. Lindgren frångår masoreternas vokalisering, han följer ibland de gamla översättningarna när dessa avviker från den masoretiska texten, och någon gång är han t. o. m. villig att emendera utan stöd av några textvittnen: i en fotnot till Jos. 19: 47 förklarar han att han »adopterar ... Houbigants ingenueusa conjectur». De talrika noterna innehåller inte bara värdefulla sakupplysningar till läsarnas fromma utan också textkritiska resonemang, ibland tämligen utförliga. Men dessa principer följde Lindgren endast i sina privata tolkningar. I en kyrkobibel ville han inte se dem tillämpade. Kyrkan behövde enligt Lindgren överhuvud inte någon ny översättning; man borde i stället nöja sig med en varsam revision av den fäderneärvda texten. Det språkvetenskapliga skarpsinne han själv gett prov på i sina många nytolkningar var inte till för kyrkofolket: »störrom icke församlingens frid och den froma enfalldens lugn med våra lärda funderingar!» (Kyrkliga uppsatser, 1859, s. 38).

Lindgren blev ledamot av kommissionen 1861 samtidigt med lundaprofessorn H. M. Melin. Motviljan mot de tidigare provöversättningarnas emendationer får talande uttryck i ett brev, som Melin detta år skrev till kollegan C. A. Torén i Uppsala, också han ledamot av bibelkommissionen: »Vid de tillförene utgifna proföversättningarna af Gamla Testamentet tyckes man hafva gjort sig till uppgift snarare att revidera den gamla hebreiska texten än den gamla svenska bibelöversättningen, ehuru det sednare väl egentligen borde vara ändamålet med bibelkommissionens arbete. Huru en efter egna eller främmande åsikter, för att icke säga hugskott, reconstruerad grundtext skulle kunna hafva giltiga anspråk på större tillförlitlighet, än den gifna texten, är icke lätt att inse, och det dels origtiga, dels onödiga i dessa textändringar har svårligen kunnat undgå någon bibelforskare.» (Cit. e. Nyberg, Esaias Tegnér den yngre, s. 74.)

Samma år som Melin skrev dessa ord publicerade en annan ledamot av bibelkommissionen, A. E. Knös, professor i exegetik och domprost i Uppsala, en avhandling i Uppsala Universitets Årsskrift, Om Revision af Svenska Bibel-Översättningen, vari han paragraf efter paragraf citerar och kommenterar instruktionen av år 1773. I anslutning till den ovan anförda första paragrafen får han också tillfälle att något beröra frågan om textunderlaget. Han står lika främmande som Melin för tanken på att alls ändra den föreliggande grundtexten. Textkritiken låg i sin linda, då instruktionen utformades, och resultatet av de undersökningar som gjorts sedan dess är enligt Knös »att, om än i den gamla texten ... fel kunna hafva insmugit sig, så äro dock afvikelserna eller de s. k. lectiones variantes nästan öfverallt ännu opålitligare. Framför allt gäller detta om Gamla Testamentets text.» Han påminner om att man 1773 ännu med stor spänning väntade på Kennicotts variantsamling och hoppades att med hjälp av dessa läsarter kunna återställa den ursprungliga texten. »Men sällan har väl något hopp blifvit så totalt bedraget» utbrister Knös och citerar med uppenbar förtjusning Eichhorns ord att denna variantsamling visade sig innehålla en »oändlig mängd med skriffel, och ganska få brukbara läsarter». Han åberopar också en annan framstående auktoritet inom den gammaltestamentliga forskningen, de Wette, för åsikten att den masoretiska texten ensam förtjänar tilltro. »Den vigtiga följden häraf blifver, att uti Gamla Testamentet måste hvarje trogen öfversättning noga ansluta sig till vår vanliga text, eller den s. k. masorethiska texten.» (Skrifter I: II, 1864, s. 235 f.).

I jämförelse med de mera nyanserade textkritiska principerna i den gustavianska instruktionen innebär detta ett steg tillbaka, men det var dessa riktlinjer som kom att följas, inte bara i provöversättningarna av år 1868 och 1878 utan också i den version som utarbetades under 1800-talets båda sista decennier, antogs som normalupplaga 1903 och med obetydliga förändringar stadfästes som kyrkobibel 1917.

2 Kyrkobibeln 1917

Åren 1884–85 fick bibelkommissionen nya medlemmar; de som hade satt sin prägel på arbetet under den närmast föregående perioden hade antingen dött eller lämnat kommissionen. De tre som nu insattes som ledamöter och som efter några decenniers tråget arbete äntligen lyckades fullgöra det mer

än sekelgamla uppdraget att skapa en ny kyrkobibel var Esaias Tegnér d. y., professor i österländska språk i Lund, Waldemar Rudin, exegetikprofessor i Uppsala, och John Personne, lektor i kristendom och modersmålet i Stockholm, senare domprost i Linköping och till sist biskop där.

Med dessa mäns inträde i kommissionen började en helt ny period i dess historia, och arbetet framför allt med Gamla testamentet kom genast i gång på allvar. På en punkt innebar nyrekryteringen dock inte någon förändring: de principer för textunderlaget som nu kom att präglade översättningen av Gamla testamentet var desamma som hävdats av Melin och Knös några decennier tidigare: den masoretiska texten skall överallt följas och ingen hänsyn bör tas till avvikande läsarter i Septuaginta och de andra »äldre tolkningar» som instruktionen 1773 hade anbefallt som hjälpmedel när det gällde att »stadga Grund-Textens rätta läsning». Att den tegnerska kommissionen från början växlade in på detta spår kan hänga samman med att dess uppdrag ursprungligen var att revidera översättningen av år 1878. Under arbetets gång förvandlades verket visserligen snart från en revision till en nyöversättning, men i utgångsläget har det nog tett sig naturligt att överta de närmaste föregångarnas princip för valet av textunderlag, och denna princip har man sedan fortsatt att tillämpa också sedan arbetet ändrat karaktär. Tyvärr har kommitterade ingenstans gett någon utförlig motivering för sina textkritiska grundsatser; det enda som kan uppletas är några kortfattade uttalanden som slår fast huvudregeln och tämligen knapphändigt antyder skälen. Då dessa principdeklarationer emellertid inte i alla avseenden överensstämmer med det tillvägagångssätt som man i praktiken tillämpade vid översättningen och som kan rekonstrueras endast genom en noggrann jämförelse med grundtexten — inte heller sin uppfattning av enskilda omstridda ställen har kommissionen någonsin redovisat — kan en utredning om textunderlaget för översättningen av Gamla testamentet i vår nu gällande kyrkobibel lämpligen uppdelas i två avsnitt: ett om de grundsatser man hävdade, ett om den praxis man följt.

A Principer

Kommissionen hade år 1887 utgett en översättning av Psaltaren, och följande år publicerade Tegnér ett häfte med titeln *Den nya öfversättningen af Psaltaren*. Några mot-anmärkningar. Det innehöll ett försvar mot kritik som exegetikprofessorn O. F. Myrberg i Uppsala hade riktat mot översättningen. Tegnér diskuterar inte principerna för valet av textunderlag — Myrbergs anmärkningar hade gällt andra ting — men i förbigående avslöjas kommissionens grundsats: en svårighet i Ps. 9: 14 skulle enligt Tegnér lätt ha kunnat undanröjas genom att man vokaliserat två hebreiska verbalformer på ett annat sätt än masoreterna, men »bibelkommissionen har i detta fall som i andra afhållit sig från konjekturer och öfversatt efter den kanoniska texten.» (s. 11). Den trohet mot den traderade texten som här deklarerats är alltså sträng: den gäller inte bara konsonanterna utan också masoreternas punktering av dem.

I *Ny Ecklesiastik-Tidning* gav Personne år 1897 »en kort framställning ... af kommissionens öfversättningsprinciper» (nr 34, s. 268 f.). Där anger han först i sex korta teser själva huvudprinciperna. Den första av dessa gäller

just textunderlaget för översättningen av Gamla testamentet och lyder så: »Hebr. grundtext: den traditionella masoretiska texten ('textus receptus'), i regeln utan textkritik.» De sex huvudprinciperna skärskådas sedan närmare. När det gäller textunderlaget konstaterar Personne att kommissionen från »mer eller mindre bibelkritiskt håll» klandrats för sin grundsats att alltid följa den masoretiska texten. Han erkänner att »denna text på långt när icke i alla delar är den ursprungliga». Men varje rekonstruktion av urtexten är osäker och subjektiv. Den textkritiska forskningen kan »komma till sannolikheter af hög valör, men längre än till *sannolikheter* kommer den icke, så länge väsentligt äldre dokument än de nu disponibla saknas». Därför är det »ovetenskapligt att ignorera arbetets vansklighet och tro, att sannolikheterna, till hvilka man kommer, är detsamma som — den vetenskapligt återställda urtexten». Därför hoppas också bibelkommissionen »att vår kyrkas medlemmar skola hålla den räkning för att den, då vårt översättningsarbete afser en *kyrkobibel* i ny dräkt, så strängt fasthållit vid det enda relativt fasta vi här ha att hålla oss till: den masoretiska 'textus receptus'. Den är ... *den enda* fullständiga hebreiska grundtext vi ha, egande den judiska församlingens och den kristna kyrkans traditionsauktoritet. Och traditionsauktoriteten är dock en objektiv verklighet, ända till dess att den måste vika för en annan objektiv verklighet af högre värde.» En hypotetiskt återställd grundtext är däremot »endast en *subjektiv* verklighet, den enskilde forskarens mer eller mindre sannolika mening». Anmärkningen att bibelkommissionen åtminstone i några jämförelsevis klara fall borde ha tagit hänsyn till textkritiken anser Personne bemött genom det redan sagda och tillägger: »hvar går gränsen?». Efter detta argument är det en smula överraskande att till slut få höra följande medgivande: »Endast i några få undantagsfall, då det varit omöjligt att få fram *någon* mening ur den masoretiska texten, har bibelkommissionen tillåtit sig en mindre textändring.»

Det är svårt att bli riktigt övertygad av Personnes försvar för kommissionens textkritiska principer. Hans laborerande med begreppen objektiv och subjektiv verklighet tål knappast en närmare granskning, och frågan »hvar går gränsen?» förvandlas till en bumerang i samma ögonblick som han själv börjar räkna med vissa »undantagsfall».

Liknande resonemang möter i ett häfte som den tredje mannen i triumviratet, Rudin, utgav året därpå; det bar titeln Yttrande med anledning af ingångna anmärkningar mot Bibelkommissionens översättning af Penta-teuken. Kyrkomötet skulle behandla bibelöversättningsfrågan, och Rudin ville »förberedelsevis afgifva ett utlåtande i skriftlig form», eftersom han ansåg det »vara olämpligt eller omöjligt att under själva kyrkomötet muntligt diskutera en mängd detaljfrågor» (s. 3). Det första slag av anmärkningar han behandlar är sådana som fordrar ändring i den hebreiska texten, och därvid tar han tillfället i akt att förklara kommissionens textkritiska principer: »Vi hafva i vår hebreiska bibel egentligen blott en text att välja på, den s. k. masoretiska, denna dock visserligen här och där delad i tvenne slag: konsonanttexten och vokaltextern. Förhållandet härvid är helt annorlunda än i nya testamentet. Där föreligga oss numera, på grund af jämförelse mellan en mängd olika slags manuskript, översättningar, citat i kyrkofäder och en med sträng metodik genomförd textkritik, nya textredaktioner, som vunnit allmänt erkännande. Jag skulle därför ansett det

såsom en vinst, om man vid öfversättningen af nya testamentet fått lägga någon sådan textupplaga till grund i stället för den äldre s. k. *textus receptus*. I gamla testamentet åter hafva vi i alla de manuskripter, som stå oss till buds, egentligen blott en och samma text. Och de nyaste upplagor, som blifvit utgifna, t. ex. den af Baer — hvilken kommissionen begagnat — skilja sig därför från de äldre endast i obetydligheter, hufvudsakligen accenter och dylikt. Visserligen har man, på grund af jämförelse med gamla öfversättningar och med hjälp af konjekturer försökt gifva oss en ny förbättrad text. Men dylika försök måste ännu betraktas blott såsom vågade och hafva ännu icke vunnit allmänt erkännande. Förslag till ändringar af enskilda ställen, många ganska sannolika, föreligga visserligen i rikt mått i lärda kommentarer, men komm., ehuru välbekant med dem, har icke vågat tillägna sig dem i en kyrkobibel, emedan den därigenom skulle hafva gifvit sig in på konjekturernas osäkra mark. Komm. har följaktligen, ehuru väl medveten om den masoretiska textens brister, nästan uteslutande hållit sig till denna, och i det stora hela till konsonanttexten. De små textändringar, som framkallats af en alldeles tvingande nödvändighet, särskildt i Hesekiel, utgöra följaktligen ett ringa fåtal.» (s. 8 ff.).

Helt övertygande är kanske inte heller denna argumentation. Det fullständiga avvissandet av de läsarter som de gamla översättningarna har att bjuda sker utan egentlig motivering; samtidigt måste Rudin erkänna att kommissionen här och var faktiskt frångått den masoretiska texten, utan att man får veta vad den satt i stället: har den »gifvit sig in på konjekturernas osäkra mark» eller har den gjort försök att med Septuagintas och andra gamla översättningars hjälp återställa fördärvade ställen, försök som nyss avvissats som »vågade»? Man frågar förgäves, och inte heller några andra yttranden av kommissionens ledamöter ger klart besked.

Rudin och Personne vidgår att man inte alltid kunnat följa den traditionella texten utan tvingats till vissa ändringar. Av Tegnér's summariska deklamationer i frågan får man snarast intrycket att kommissionen alltid och överallt hållit sig till masoreternas text. När översättningen av Gamla testamentet skulle godkännas av kyrkomötet 1903, berörde Tegnér i ett inlägg kortfattat frågan om textunderlaget och yttrade: »I sammanhang härmed må något sägas om den textkritiska grundsats, som bibelkommissionen tillämpat i sin öfversättning. Kommissionen har haft till regel att så troget som någonsin varit möjligt följa den s. k. masoretiska texten, hvarvid den naturligtvis också låtit '*ketib*'-läsarten i allmänhet ha företräde framför '*keré*'. Bibelkommissionen har härmed på intet sätt velat underkänna värdet af den nyare exegetikens bemödanden att på kritisk väg, genom jämförelser med de äldsta öfversättningarna o. s. v., finna mera tillfredsställande läsarter. Den inser mycket väl, att dessa bemödanden i många fall otvivelaktigt ledt till goda resultat. Men kommissionen har å andra sidan känt sig öfvertygad om att man på vetenskapens nuvarande ståndpunkt omöjligt utan att lämna ett alltför stort utrymme åt godtycket kan på konjunkturkritisk väg åstadkomma en öfversättning af gamla testamentet, afsedd icke för mer eller mindre lärda kretsar, utan för folkkyrkan. Att följa den af de judiska lärde sanktionerade masoretiska texten är den enda princip, som konsekvent kan genomföras; och att denna princip, då det gäller en folkbibel, är den enda lämpliga och möjliga, detta har äfven

utom vårt land erkänts jämväl från den modernaste bibelkritikens sida.» (Allmänna kyrkomötets protokoll år 1903, s. 477 f.).

Tegnér's försvar för kommissionens principer är inte fullt förenligt med Personnes och Rudins. För dem är de föreslagna textändringarna alltför osäkra (även om många samtidigt karakteriseras som »ganska sannolika»), varför man valt att så mycket som möjligt följa den massoretiska texten; detta har dock inte kunnat ske konsekvent: på vissa hopplöst korrupta ställen har man måst tillgripa textändringar. Tegnér tycks däremot i och för sig ha större tilltro till försöken att via de äldsta översättningarna rekonstruera den ursprungliga texten: de har »i många fall otvivelaktigt ledt till goda resultat»; trots detta har man för konsekvensens skull avstått från att utnyttja dem: principen att hålla sig till massoreternas text är den enda som kan genomföras konsekvent. Men just detta har alltså enligt de två andra kommissionsmedlemmarnas vittnesbörd *icke* varit möjligt.

Personne har efter drygt ett decennium på nytt diskuterat frågan, men inte heller nu ägnar han det komplicerade problemet någon grundligare analys. Till hans försvar kan möjligen anföras att det sker i en artikel som egentligen handlar om översättningen av Nya testamentet och att han därför endast i förbigående kommer in på den gammaltestamentliga textkritikens problem. Han skriver: »Hvad nämligen först och främst *texten*, 'grundtexten', angår, så har man, när man skall öfversätta *Gamla testamentet*, visserligen en fixerad text, den s. k. 'massoretiska', sådan den nu är med alla sina brister. Inga gamla handskrifter, sinsemellan olika, skaffa här öfversättaren några bekymmer. Vill han icke gifva sig in på några mer och mindre osäkra 'textförbättringar' (konjekturer), så har han egentligen endast *en* hebreisk handskrift att hålla sig till, den 'massoretiska' med dess jämförelsevis få och obetydliga textkritiska noter (kere eller keru), en handskrift, hvaraf det äldsta fullständiga exemplaret är så ungt som från omkr. år 1000 e. Kr. Detta är tämligen allmänt bekant. Hvad beträffar *Gamla testamentet*, har därför den nuvarande bibelkommissionen ansett det vara riktigast att, i likhet med sina föregångare, strängt hålla sig till den gifna massoretiska texten såsom åtminstone häfdvunnen och därigenom relativt säker. Endast när denna text undantagsvis varit *så* fördärfvad, att ingen rimlig mening kunnat fås fram ur den, har kommissionen sökt återställa den efter bästa vetenskapliga förstånd och samvete. Äfven på många andra ställen är visserligen, enligt kommissionens textkritiska öfvertygelse, texten förstörd eller förändrad från den ursprungliga lydelsen. Men då en sådan öfvertygelse alltid blir mer eller mindre endast en vetenskaplig privatmening och full säkerhet om ett textställes ursprungliga lydelse aldrig kan vinnas, har kommissionen i dylika fall, såsom nyss sades, hållit sig till den traditionella texten. Då öfversättningen har till mål en *kyrkobibel* eller *folkbibel*, har kommissionen trott, att alla bibelläsare skulle vara tacksamma för denna 'konservatism'. Ger man sig in på vetenskapliga konjekturer (gissningar) och textkritiska funderingar, vet man för öfrigt knappt hvar man slutar. Det kan man t. ex. se af Klostermanns försök att 'återställa' texten i Samuelsböckerna. Vestigia terrent. I alla händelser torde det vara olämpligt att bygga en kyrkobibels-öfversättning på en så osäker grundval.» (Bibelkommissionens principer vid 1907 års öfversättning af Nya testamentet m. m., Bibelforskaren 1908, s. 1 f.)

Att Personne här alltför lättvindigt avfärdar en komplicerad fråga är uppenbart, men mest fäster man sig kanske vid att Tegnér's konsekvensargument får ett nytt grundskott: också här erkänner Personne, liksom Rudin, att det i den masoretiska texten finns fördärvade ställen, som kommissionen måst »återställa ... efter bästa vetenskapliga förstånd och samvete».

Man måste beklaga att de för en översättning så grundläggande principerna för valet av textunderlag aldrig utförligt klarlagts och tillfredsställande motiverats av de män som skapade 1917 års bibel. Av deras skissartade och sinsemellan delvis divergerande deklamationer får man lätt det — kanske felaktiga — intrycket att de aldrig gått till grunden med principproblemen utan från början tämligen ofreflekterat övertagit den textkritiska grundregeln från sina föregångare i kommissionen och sedan i efterhand konstruerat ett försvar för den.

Att den masoretiska texten måste vara utgångspunkten för en kyrkobilbel bestrider ingen. Man kan också till en viss grad förstå den tagnér'ska kommissionens önskan att från början avgöra sig för en enda textform för att därigenom slippa att på varje omstritt ställe väga de olika varianterna mot varandra. Tanken att i en kyrkobilbel en viss textkritisk konservatism är på sin plats förefaller också rimlig. Men grundregeln blir trots allt tvivelaktig och deklamationerna om konsekvens föga mer än halvsanningar, när den textform man avgjort sig för har brister, som gör det omöjligt att undantagslöst lägga den till grund för översättningen. Har man rättat den masoretiska texten på några ställen, så har man också gett upp principen att *alltid* följa den, och då är man, vare sig man vill det eller inte, i det läge som principen skulle rädda en från: att behöva ta ställning i det enskilda fallet. När är texten, för att använda Personnes formulering, »så fördärvad att ingen rimlig mening kan fås fram ur den»? Rudin talar om »små textändringar, som framkallats av en alldeles tvingande nödvändighet» — vem avgör när en sådan nödvändighet skall anses föreligga? Den »vetenskapliga privatmeningen», som Personne talar så förklenande om, kan man inte göra sig oberoende av: varje gång den tagnér'ska kommissionen avgjort, om ett besvärligt ställe kunde nödtorftigt tolkas som det stod eller om det hörde till det »ringa fåtal» fall som krävde textändring, har den gjort bruk av denna »vetenskapliga privatmening». I en i och för sig lovvärd strävan att i görligaste mån eliminera det subjektiva elementet har Tagnér och hans medarbetare kommit att göra anspråk på en konsekvens och en objektivitet som de inte förmått realisera. Att de inte förverkligat det omöjliga bör inte läggas dem till last: felet låg i anspråket, inte i oförmågan att fylla det.

Den ende som ägnat de textkritiska principerna i 1917 års bibel — eller rättare sagt i 1904 års normalupplaga — någon grundligare granskning är Erik Stave, exegetikprofessor i Uppsala. Han publicerade i tidskriften *Bibelforskaren* en serie artiklar under rubriken *Anmärkingar till Bibelkommissionens översättning af Gamla testamentet enligt normalupplagan af år 1904*; den första trycktes 1905, den sista 1907. De hade formen av detaljerade kommentarer och ändringsförslag till enskilda ställen i översättningen i ordningsföljd med början i 1 Mosebok. Tyvärr fullbordade Stave aldrig serien: det sista bibelställe som granskas är 1 Sam. 30: 21 och artikeln slutar med ett »(Forts.)», men detta löfte förblev ouppfyllt. Att de

publicerade anmärkningarna utövade ett visst inflytande på kommissionen är tydligt: icke så få av de ändringar som gjordes innan översättningen slutligen stadfästes 1917 följer Staves förslag.

Sin detaljgenomgång av diskutabla ställen i bibelkommissionens översättning inleder Stave med en ganska utförlig behandling av allmänna principfrågor, varvid den textkritiska problematiken ägnas merparten av utrymmet. Det är en i många avseenden klargörande kritik, som förtjänar att återges med en viss utförlighet.

Stave erkänner att »den nya översättningen, såsom helhet betraktad, innebär ett stort framsteg och en verklig förbättring i förhållande till vår gamla kyrkobibel och väl ock i förhållande till föregående proföversättningar». (Bibelforskaren 1905, s. 90.) Men han har allvarliga invändningar mot valet av textunderlag. Efter en kort skiss av den gammaltestamentliga texthistorien citerar han Tegnér's ovan anförda principdeklaration i kyrkomötet 1903. »Då nu BK:s ärade talman medgifver själfva sakförhållandet, nämligen att den massoretiska texten på flerfaldiga ställen är skadad, och att bemödandena att ... bota skadan 'i många fall otvifvelaktigt ledt till goda resultat', så frågas: *hvarför* har ändock BK icke tagit någon hänsyn till dessa resultat på de många åsyftade ställena, utan äfven där följt 'den af de judiske lärde sanktionerade massoretiska texten'? Ja, på denna fråga har professor Tegnér icke gifvit något verkligt tillfredsställande svar.» (s. 94). Av Tegnér's ord ser det ut »som om alternativet i förevarande fråga vore detta: antingen att konsekvent hålla sig till den massoretiska texten eller att 'på konjekturalkritisk väg (utan all användning af den massoretiska texten) åstadkomma en översättning af Gamla testamentet'. Men, såsom professor Tegnér väl vet, föreligger ju icke detta alternativ; den massoretiska texten är och måste vara och förblifva vårt förnämsta hjälplmedel, därom råder ingen strid inom vetenskapen. Alternativet är också, efter den ärade talarens förutsättning i det föregående, icke heller detta utan: *antingen* att öfverallt följa den massoretiska texten, jämväl på de många ställen, där man ej blott kan uppvisa att den är oriktig, utan äfven att bemödandena att bota dess skador 'otvifvelaktigt ledt till goda resultat', *eller* att följa denna text troget i öfrigt, men just på sådana ställen som de sistnämnda afvika därifrån och tillgodogöra sig vetenskapens resultat.» (s. 95).

Staves hysning av alternativet är naturligtvis alldeles riktigt; Tegnér's formuleringar i kyrkomötesdebatten kan inte fränkännas vissa tvivelaktiga förenklningar. Vidräkningen fortsätter i samma lätt ironiska stil: »huru *BK själf* å ena sidan kan så oförbehållsamt erkänna, att vetenskapens arbete på detta fält i många fall otvifvelaktigt ledt till goda resultat, och å den andra samtidigt påstå, att det ej skulle låta sig göra att i en svensk bibelöversättning ta upp dessa goda resultat utan att hemfalla åt subjektivt godtycke, är oss omöjligt att förklara.» Ty att korrigera den massoretiska texten i de fall »där vetenskapens arbete *otvifvelaktigt ledt till goda resultat*, d. v. s. otvifvelaktigt nått en verkligt bättre och ursprungligare text, det kan aldrig med skäl kallas godtycke». (s. 96). Stave gör helt klart att han inte rekommenderar textändringar i oklara fall utan endast på säkra grunder: »Att det finnes en hel mängd ställen, där den af Septuaginta och andra översättningar förutsatta grundtexten hvarken är bättre eller sämre än den massoretiska, är nogsam bekant. Och att i sådana fall utan vidare

öfvergifva denna sistnämnda text till förmån för en annan, vore icke riktigt, ty det vore att lämna rum åt godtycket.» (s. 96). Några balanserade och måttfulla formuleringar i en senare artikel i samma serie visar hur realistiskt Stave såg på svårigheterna: »Huru man närmare skall uppdraga gränsen mellan sådana ställen, där man lyckats vinna en verklig restituering af en ursprungligare text, och sådana, där blott en viss grad af sannolikhet för en vunnen textförbättring föreligger, är naturligtvis omöjligt att med bestämdhet afgöra genom en för alla fall giltig regel. I ett så viktigt ämne är varsamhet förvisso af nöden och konservatism att anse som en dygd.» (Bibelforskaren 1906, s. 253.)

Stave vänder sig också mot att Tegnér motiverat fasthållandet vid den massoretiska texten med att översättningen »icke är afsedd för mer eller mindre lärda kretsar, utan för folkkyrkan» och frågar: »Hvarför skulle vetenskapens *många otvifvelaktigt goda resultat* icke få komma till folkets kännedom?» (Bibelforskaren 1905, s. 96.)

Tegnér hade motiverat bibelkommissionens textkritiska grundregel med att den »är den enda princip som konsekvent kan genomföras». Ovan har visats, att redan uttalanden av Tegnér's båda medarbetare Rudin och Personne kommer hans deklaration att framstå som något ihålig. Stave bestrider på grundval av sin egen granskning av den nya översättningen Tegnér's anspråk: »Ja, konsekvens är en god sak och ett starkt stöd. Men i detta fall borde BK:s berömda talman ha varit något anspråkslösare i uttrycket. Ty om de citerade orden ej skola uttrycka blott en tom teori utan en i praktiken omsatt teori, d.v.s. om den ärade talaren vill påstå, att BK 'konsekvent' eller, som det hette i början af anförandet, 'så troget som någonsin varit möjligt', följt den massoretiska texten, — och endast en sådan utsaga har någon verklig betydelse i sammanhanget — så måste vi opponera oss lika bestämt och allvarligt som vördsamt och höfligt.» (s. 98). Stave kan nämligen visa upp »att BK på vissa ställen också verkligen förändrat den massoretiska texten efter de äldre öfversättningarnas» (s. 101). Detta »visar tillsammans med andra sakförhållanden, att det är öfverdrift i professor Tegnér's ofvan anförda ord om den massoretiska texten såsom den enda som konsekvent kan följas. BK har i hvarje fall på många sätt visat, att den icke alltid, d. v. s. icke konsekvent följt den». (s. 101).

Som svar på Staves utförliga och väl underbyggda kritik är Personnes ovan citerade korta ord i artikeln från 1908 naturligtvis helt otillräckliga. Det samma måste nog sägas om det försvar för kommissionens textkritiska principer som Personne publicerade i sin skrift om messianska bibelställen. Tonen är en smula stingslig: förebråelsen att inte ha tagit tillräcklig hänsyn till den textkritiska forskningens resultat avfärdas som »en ren löjlighet», (Några gammaltestamentliga messianska bibelställen i den nya kyrkobibeln m. m., ²1917, s. 13) och alla emendationsförslag utdöms som »professorgissningar» (s. 17), men några nya sakskaäl av vikt presenteras inte heller här. Åtskilliga år senare skrev Erling Eidem, som blev ledamot av kommissionen i arbetets slutskede, en bok om den svenska bibeln, vari han också försvarar principerna för valet av textunderlag i Gamla testamentet (Vår svenska bibel, 1923, s. 75 ff.). Trots sin utförlighet innehåller hans framställning i sak knappast något nytt utöver vad Tegnér, Rudin och Personne tidigare anfört.

Den svenska översättning av GT som stadfästes år 1917 återger alltså enligt de publicerade principdeklarationerna troget den traditionella masoretiska texten. Endast i undantagsfall, när det varit alldeles omöjligt att få någon rimlig mening ur denna text, har man ansett det försvarbart att göra några enstaka rättelser och ändringar.

Den enda systematiska undersökningen av hur den tegriska kommittén omsatt denna grundregel i praktiken är E. Staves ovan nämnda artikelserie i tidskriften *Bibelforskaren*. Den gäller endast den första tredjedelen av GT, men genom sin grundlighet ger den, om den kompletteras med material från de böcker som Stave inte granskat, ett fullt tillräckligt underlag för en beskrivning av kyrkobilens textkritiska praxis.

I stort sett har naturligtvis kommissionens deklarerade grundregel också i praktiken tillämpats i översättningen. I de flesta fall följer man MT också där andra textvittnen bevarat klart bättre läsarter. Det bör kanske tilläggas att KB 1917 som en tolkning av innebörden i den traditionella texten allmänt sett förtjänar ett högt betyg. Valet av textunderlag är en sak, tydningen av texten en annan. Accepterar man utgångspunkten att MT bör återges oförändrad, måste KB 1917 sägas vara en i många avseenden beundransvärd exegetisk prestation, och när det gäller förståelsen av omstridda ställen har man gång på gång anledning att konstatera, att dess tolkning ofta är övertygande och nästan alltid beaktansvärd. Detta omdöme gäller naturligtvis oberoende av kritiken mot den svenska språkdräkt, vari den tegriska kommittén klätt dessa tolkningar.

En noggrann jämförelse mellan grundtexten och kyrkobil 1917 visar på varje sida hur troget översättarna hållit sig till MT, och någon utförlig exemplifiering av detta karakteristiska drag torde inte vara behövlig. I kommentarerna till våra översättningsprov ges flera exempel på att kyrkobil följer MT också på punkter där det ter sig rimligt att välja någon annan läsart (se t. ex. kommentarerna till 1 Sam. 11: 9, 15; Job 14: 3; Ords. 10: 10). Troheten gäller ofta inte bara masoreternas konsonanttext utan också deras vokal- och accenttecken (se t. ex. kommentarerna till 1 Mos. 3: 17, 21; Ps. 51: 18; Jes. 40: 6). Att man hållit fast vid MT också på ställen där det alldeles uppenbart är fråga om enkla skrivfel visar Ps. 49: 12 (se ovan s. 39): här har man sökt utvinna en mening också ur det i sammanhanget obegripliga *qirbam* »deras inre», trots att de gamla översättningarna visar, att detta är en ren felskrivning av ett ursprungligt *qibrām* »deras grav». Ibland har man gått så långt att man lagt till ord som saknas i originalet för att kunna få mening i detta, hellre än att göra en obetydlig och självklar ändring för att återställa den riktiga ordalydelsen. Det har t. ex. länge stått klart att konsonanterna *bbqrjm* i Am. 6: 12 måste delas upp på två ord och läsas *bābbaqar jam*, ordagrant »med oxar havet»; då får man två parallella frågor, som båda förutsätter ett nekande svar: »Springer hästar på klippor? Plöjer man havet med oxar?». I den traderade konsonanttexten har de båda orden råkat stå sammanskrivna till ett enda, som masoreterna då vokaliserat *bābb^eqarīm* »med oxar», vilket ger den i sammanhanget meningslösa frågan »Plöjer man med oxar?» (en ytterligare svårighet är att det kollektiva *baqar* då kommer att stå i pluralis). I stället för att

göra den grafiskt näraliggande och uppenbart riktiga emendationen har översättarna av KB 1917 valt att behålla MT:s felaktiga läsart och gett den ett sken av rimlighet genom att smyga in ett »där» utan motsvarighet i grundtexten: »Kunna väl hästar springa uppför en klippbrant, eller plöjer man där med oxar?». För andra tolkningar i kyrkobibeln som på liknande sätt kamouflerar svårigheter i grundtexten se våra kommentarer till Dom. 7: 5; Ords. 10: 17; Am. 5: 16.

Det är alltså inte svårt att finna bevis på att den tegnerska kommissionen verkligen gjort allvar av sin grundsats att »strängt hålla sig till den gifna massoretiska texten». Vad som är intressant är emellertid att det också finns åtskilliga bevis på motsatsen.

Ett par av kommissionsmedlemmarna har uttryckligen deklarerat att man i ett fåtal fall har ansett det nödvändigt att ändra texten, men de har understrukit att det endast skett då den bevarade texten varit totalt obegriplig. Tyvärr har de som sagt aldrig talat om vilka eller hur många dessa ställen är. Stave har registrerat åtskilliga, och det är lätt att komplettera hans lista ur andra böcker än dem han granskat.

I 1 Sam. 5 berättas det om hur gudabilden i den filisteiska guden Dagon tempel fallit omkull och slagits i bitar inför Herrens ark, som tagits som krigsbyte av filisteerna. Slutet av v. 4 lyder i KB 1917: »Dagon's huvud och hans båda händer lågo avslagna på tröskeln, allenast fiskdelen satt kvar på honom.» Stave kommenterar: »Denna öfversättning hvilar icke på grundtexten, som har: *Dagon* i st. för: *fiskdelen*. Men grundtextens: 'endast Dagon var kvar på honom (*Dagon*)' är omöjligt. Wellhausen har fyndigt föreslagit att läsa: *dago*: hans (gudabildens) fisk, fiskdelen i st. för *dagon* (nom. propr. *Dagon*), och det är tydligen på en sådan textförbättring som BK:s öfversättning ... hvilar.» (Bibelforskaren 1906, s. 273). Stave ifrågasätter sedan, om Wellhausens konjektur verkligen träffar det rätta, och tycks mena att man hellre borde ha följt de gamla översättningarna, som har läst ett ord för »kropp» eller »bål», alltså gudabildens torso. Den fortsatta forskningen har på denna punkt gett Stave rätt i hans dubier, särskilt som det visat sig att Dagon nog inte hade någon fiskstjärt: hans namn hör snarare samman med *dagan* »säd» än med *dag* »fisk». Men det ur textunderlagets synvinkel intressanta är alltså att kyrkobibeln på detta ställe inte återger masoreternas text och inte ens en läsart ur de gamla översättningarna utan en konjektur av Wellhausen.

Ett annat exempel, också anfört av Stave, är 4 Mos. 8: 4. I översättningen står det om ljusstaken, som Mose låtit tillverka efter Herrens anvisningar, att »dess fotställning och blommorna därpå voro i drivet arbete». Pluralformen »blommorna» innebär en textändring: masoreterna har här läst singularis, »blomman». Rättelsen är utan tvivel motiverad och har stöd både i den samaritanska texten och i gamla översättningar som Septuaginta och Vulgata. Men man kan svårligen påstå att det »varit omöjligt att få fram *någon* mening ur den masoretiska texten» på detta ställe — endast i sådana fall hade ju kommissionen enligt Personne »tillåtit sig en mindre textändring». Man kan möjligen misstänka att översättarna här följt Samaritanus och de gamla översättningarna inte i första hand på rent textkritiska grunder utan därför att man därigenom kunde anknyta till den svenska traditionen: i den gamla översättningen stod det att »ljusstaken

war af tätt guld både hans lägg och hans blomor» — alltså flertalsformen.

Ibland händer det att översättarna väljer en variantläsart, belagd i några enstaka handskrifter, framför de övriga masoretiska handskrifternas samlade vittnesbörd. I Ps. 28: 8 står det i grundtexten ordagrant »Herren är styrka åt dem», vilket återspeglas i den gamla bibelöversättningens »HERren är deras starkhet». Men kyrkobibeln 1917 har i stället »HERREN är sitt folks starkhet», vilket förutsätter läsarten *l^e ammô* »åt sitt folk» i stället för *lamô* »åt dem». P. P. Waldenström har påpekat att översättarna här följer Septuaginta mot den masoretiska texten (Bibelkommissionens översättning af gamla testamentet. Diskussion mellan Lektor P. Waldenström och Prof. E. Tegnér, 1902, s. 110, noten), men den av kommissionen valda läsarten finns i själva verket också i några hebreiska handskrifter.

Ett exempel på att översättarna följt Septuaginta utan stöd i någon hebreisk handskrift finner man i Ps. 49: 9. När de skriver »För dyr är lösen för hans själ», återger detta inte grundtexten, som har »deras själ». Men Septuaginta har »hans själ», en läsart som passar bättre i sammanhanget och utan tivel är att föredra. Redan Tingstadius korrigerar här grundtexten med ledning av den gamla grekiska tolkningen och har »hans lif» (Psaltaren, Prof-Översättning, ²1794; tolkningen »liv» för grundtextens *napaš* är förresten överlägsen kyrkobibeln traditionella och delvis vilseledande »själ»).

Rudin nämner särskilt Hesekiels bok när han talar om de »små textändringar, som framkallats af en alldeles tvingande nödvändighet». I denna bibelbok kan man också hitta flera exempel på att översättningen bygger på en rättad text (dock får man knappast något intryck av att emendationer skulle vara talrikare i denna bok än eljest; ett definitivt omdöme härom skulle emellertid kräva en långt fullständigare undersökning än de iakttagelser som redovisas här). I kap. 24 beskriver profeten det belägrade Jerusalem under bilden av en rostig gryta, som man kokar köttstycken och ben i, och i v. 5 heter det enligt 1917 års översättning: »lägg bränsle under den för att koka benen». Grundtexten har »lägg också benen under den», vilket är uppenbart orimligt: benen skall naturligtvis läggas i grytan, inte under den. Felet är också lätt att avhjälpa: i stället för den traderade textens *ha^agamim* »benen» bör man läsa *ha^ešim* »vedträna» (vilket endast kräver strykning av en konsonant). Denna övertygande konjektur är uppenbarligen grundvalen för »bränsle» i den svenska översättningen. Men man har bara halvhjärtat accepterat ändringen och gjort ett försök att samtidigt behålla den text man rättat; på annat sätt kan man knappast förklara uttrycket »för att koka benen», vars enda motsvarighet i grundtexten är det ord i hebreiskan som redan rättats till *ha^ešim* och återgetts med »bränsle». Att sådana försök att på samma gång både ändra masoreternas text och bevara den inte kan vetenskapligt försvaras behöver kanske inte ytterligare utredas.

Det finns en rad exempel på att texten ändrats inte bara när en korrigering framstår som oundgänglig utan också när masoreternas läsart faktiskt ger en acceptabel mening — i varje fall inte mindre acceptabel än på många ställen där översättarna troget hållit fast vid den.

I kyrkobibeln översättning lyder 5 Mos. 32: 13 så: »Han förde honom fram över landets höjder och lät honom äta av landets gröda». Som Stave

påpekat (Bibelforskaren 1905, s. 280), står det inte »och lät honom äta» i den masoretiska texten: detta är i stället den läsart som återfinnes i den samaritanska pentateuken och i Septuaginta. Grundtexten har däremot »och han åt», och det kan inte med fog hävdas att detta skulle vara en omöjlig eller obegriplig text, även om den variant man föredragit kan betraktas som överlägsen masoreternas läsart. Det är förvånande att man här inte haft något emot att ändra *wájjo'kál* »och han åt» till *wájja^akilehú* »och han lät honom äta», medan man däremot värjt sig mot mera ofrånkomliga och samtidigt mindre omfattande ingrepp. I följande kapitel finns det ett exempel på att översättarna strikt hållit sig till masoreternas punktering, trots att en obetydlig ändring av vokaliseringen ger en klart bättre text. I 5 Mos. 33: 26 börjar den traditionella texten med orden *'én ka'el j^ešurán*, vilket i kyrkobibeln ordagrant återgetts med »Ingen är lik Gud, o Jesurun» (»Jesurun» är ett namn på Israel). Men forskarna är eniga om att denna vokalisering inte kan vara den riktiga. Alla de gamla översättarna har läst *k^eel* i stället för *ka'el*, vilket ger följande betydelse: »Ingen är lik Jesuruns Gud». Detta är säkerligen den ursprungliga innebörden; med Staves ord: »Ställets mening är ej att framhålla, att Gud i allmänhet ej har sin like i världen. Detta behöfde man icke säga Israel hvarken på Moses eller profeternas tid. Det har varit senare tider förbehållet att förneka Guds allmakt. Men däremot var det både då och sedermera i Israels historia af betydelse att framhålla, att *Jesuruns* Gud, d. ä. Herren, Israels Gud, saknade sin like.» (Bibelforskaren 1905, s. 282). T. o. m. H. M. Melin, som ju var ivrig motståndare till textändringar (se ovan s. 40), har i sin översättning frångått masoreternas vokalisering och återger detta ställe med »Ingen är som Jeschuruns Gud» (Den Heliga Skrift, i berigtigad öfversättning och med förklarande anmärkningar af H. M. Melin, I, 1865; masoreternas läsart redovisas i en anmärkning som ett alternativ till tolkningen i själva texten).

Det finns fler exempel på att översättarna har rättat den masoretiska texten utan att man med skäl kan hävda att den skulle vara »så fördärfvad, att ingen rimlig mening kunnat fås fram ur den», för att citera Personnes beskrivning av de ställen där man »undantagsvis» tillåtit sig en korrigering. När det i Ps. 68: 36 nu heter om Israels Gud att »han giver makt och styrka åt sitt folk», så innebär detta att man följt Septuaginta, Peshitta och Targumen, som alla har »sitt folk». Men i den masoretiska texten står det bara »folket», och även om detta kanske ger en mindre tillfredsställande text, så är denna långtifrån oöversättlig: Melin återger den ordagrant med »han skall gifwa folket magt och kraft» (anf. arb. II, 1861), och den nya judiska översättning som publiceras i Amerika har likaså behållit masoreternas läsart här: »who gives might and power to the people» (The Book of Psalms. A New Translation According to the Traditional Hebrew Text, 1972).

Om den tegnériska kommissionens textkritiska principdeklarationer ger bibelläsaren det intrycket att tolkningen överallt vilar på masoreternas text med undantag för några få hopplöst korrupta ställen, så avslöjar alltså en undersökning av översättarnas praxis att de i själva verket rättat texten i åtskilliga fall, också när den är fullt begriplig. Det innebär att de inte sällan visat ett bättre textkritiskt omdöme än de snäva grundreglerna låter för-

moda. Men samtidigt klargör de anförda exemplen att avvikelserna från huvudregeln knappast gjorts med någon större följdriktighet. Risken med riktlinjer som är så snävt formulerade att de i verkligheten inte kan följas är just att avstegen tenderar att bli godtyckliga och slumpartade. Det är visserligen omöjligt att ställa upp något slags automatiskt verkande principer för valet av textunderlag, regler som skulle garantera fullständig följdriktighet. Ingen översättning av Gamla testamentet undgår det osäkerhetsmoment som ligger i att man i svåra textkritiska frågor måste lita till den enskilde forskarens eller översättarlagets vetenskapliga omdöme, och alla kan säkerligen beslås med bristande följdriktighet. Men de överraskande inkonsekvenserna i textkritiskt avseende i vår gällande översättning av Gamla testamentet — att man ibland ändrat texten i oträngt mål och å andra sidan hållit fast vid den på klart korrupta ställen — kan säkert delvis ses som en följd av att kommissionens ledamöter aldrig klart formulerade problemen, än mindre försökte finna en vetenskapligt hållbar principlösning. Som ovan antytts kan detta möjligen hänga samman med att uppgiften från början var att revidera en äldre tolkning, inte att åstadkomma en nyöversättning. Vilken orsaken än har varit, är det uppenbart att man inför en kommande nyöversättning av Gamla testamentet måste tänka igenom de textkritiska problemen långt grundligare än vad den tegriska kommissionen gjort. Nya testamentet i 1917 års kyrkobibel har fått ett mycket högt betyg just i textkritiskt avseende: översättarna utnyttjade »på ett mycket förtjänstfullt sätt de kring sekelskiftet nyvunna resultaten inom den nytestamentliga textforskningen» (Nyöversättning av Nya testamentet. Behov och principer, SOU 1968: 65, s. 45). Med Gamla testamentet i samma översättning förhåller det sig annorlunda. Tolkningen av Bibelns första huvuddel har förvisso många förtjänster, men textkritiken är en av dess svaga punkter.

III Nyare utländska översättningar

På senare år har ett antal nya översättningar av Gamla testamentet utarbetats i Europa och Amerika. Det är självfallet av stort intresse att se, hur man i dem löst frågan om textunderlaget. Fem olika översättningar skall i det följande presenteras. De fyller allesammans tre krav, som gör dem lämpliga att anföra i en utredning om textunderlaget för en kommande svensk översättning: (1) de är alla nyöversättningar, inte revisioner av äldre auktoriserade biblar; (2) de har alla tillkommit efter det att fynden av skriftrullarna vid Döda havet inledde en ny epok i den gammaltestamentliga textforskningen; (3) de är alla avsedda för en bredare allmänhet, inte i första hand tänkta som studietexter för undervisning och forskning.

Den äldsta av de fem tolkningar som presenteras är ettbandsupplagan av den franska Jerusalembibeln, *La sainte Bible traduite en français sous la direction de l'École Biblique de Jérusalem*, som utkom 1956 (reviderad upplaga 1973). Den bygger på en tidigare vetenskaplig edition med utförliga kommentarer i 43 band, men dess text är inte identisk med den större utgåvans utan är översedd och omarbetad.

Den nya norska översättningen är ännu ofullbordad. Hittills har tre volymer publicerats: dels ett fylligt urval, omfattande omkring en femtedel av Gamla testamentets text: Utvalg av Det gamle testamente, 1966 (en andra upplaga med smärre ändringar utkom 1970; den har använts i det följande), dels två hela bibelböcker: Salmenes bok, 1967, och Så sier Herren. De tolv profeter, 1973.

De tre återstående tolkningarna är alla engelskspråkiga. Den gammaltestamentliga delen av The New English Bible utkom år 1970 (Nya testamentet hade publicerats redan 1961) och får kanske sägas vara den mest uppmärksammade av alla nyare översättningar av Gamla testamentet.

Samma år, 1970, utkom den fullständiga versionen av The New American Bible, en romersk-katolsk översättning, av vilken delar hade publicerats från år 1962.

I USA utkommer också en ny judisk översättning; av denna föreligger hittills fyra band: The Torah. The Five Books of Moses. A new translation of the Holy Scriptures according to the Masoretic text, 1962 (en andra upplaga med smärre ändringar utkom 1967; citaten i det följande är ur denna); The Five Megilloth and Jonah. A New Translation, 1969 (de fem »megillot» eller »rullarna» är Höga Visan, Rut, Klagovisorna, Predikaren och Ester); The Book of Psalms. A New Translation According to the Traditional Hebrew Text, 1972; och slutligen The Book of Isaiah. A New Translation, 1973. Trots att dessa fyra volymer inte har någon enhetlig titel (och inte heller samma utstyrelse eller ens format), ingår de alla som delar i ett och samma översättningsprojekt, som är avsett att omfatta hela den hebreiska bibeln, dvs. vad vi brukar kalla Gamla testamentet; utgivare är The Jewish Publication Society of America.

Liksom när det gäller 1917 års svenska kyrkobibel kan det vara lämpligt att först redogöra för de — mer eller mindre utförliga — textkritiska principer som översättarna uttryckligen hävdade för att därefter undersöka, hur de i praktiken blivit tillämpade.

1 Principer

Det korta företalet till den franska Jerusalembibeln 1955 (JerB) förklarar endast att översättningen är baserad på en kritiskt rekonstruerad grundtext och att fotnoter ger de viktigaste varianterna och upplyser läsaren om när tolkningen avviker från den traditionella texten och i stället bygger på en läsart ur de gamla översättningarna eller på en konjektur. När det gäller textkritiska detaljfrågor hänvisas läsaren till det större verket i många band. Om de principer som tillämpats vid textändringarna sägs här ingenting.

I förordet till det norska urvalet av gammaltestamentliga texter (NoUtv) får man om textunderlaget endast veta att »dette er en helt ny oversettelse fra grunnteksten», och inte heller översättningarna av Psaltaren eller Tolvprofetboken ger några ytterligare upplysningar härom. Men de textkritiska principerna finns utförligt redovisade i ett utlåtande från år 1956, »De teologiske prinsipper for ny bibeloversettelse. Prinsippkomitéens instilling», publicerat i Norsk Teologisk Tidsskrift 1957, s. 151–171; det behandlar både de gammaltestamentliga och de nytestamentliga problemen. Avsnittet om textunderlaget för en översättning av Gamla testamentet återfinns på s. 154–158.

Allra först slår man fast att den masoretiska texten skall ligga till grund för översättningen, och som standardutgåva nämns tredje upplagan av Kittels *Biblia Hebraica*. Tidigare norska versioner av Gamla testamentet följde troget masoreterna, men nu konstaterar man att det ibland kan bli nödvändigt att avvika från deras text, fastän denna möjlighet måste utnyttjas med största försiktighet. Rätten att korrigera den masoretiska texten motiveras bl. a. med Qumranfynden och med att det finns uppenbart förärvade ställen, som inte kan ges någon rimlig tolkning. Man hänvisar också till att andra kyrkliga bibelöversättningar, t. ex. i Schweiz, Danmark och Holland, på sådana ställen korrigerat den traditionella texten. Dessutom har den norska översättningen av Nya testamentet tagit hänsyn till den textkritiska forskningens resultat, och man uppnår större överensstämmelse, om samma principer tillämpas också på Gamla testamentet. Försiktigheten vid textändringarna motiveras med att tilltron till den masoretiska texten har ökat i den nyare forskningen och med att avstegen från den äldre översättningstraditionen inte bör göras större än nödvändigt.

I princip är det masoreternas konsonanttext som skall översättas. Som regel bör också den masoretiska vokaliseringen följas, men den kan överges, om man därmed vinner en klart bättre text. Konsonanttexten bör korrigeras endast i nödfall, dvs. när man inte alls eller endast med svårighet kan utvinna någon mening ur den. Sådana textändringar bör om möjligt göras i anknytning till någon bevittnad text — t. ex. med stöd av någon av de gamla översättningarna. I enstaka fall kan rena konjekturen, dvs. textändringar helt utan stöd i någon handskrift, vara berättigade, men utlåtandet slår uttryckligen fast att en osäker översättning av den masoretiska texten är att föredra framför en osäker konjektur.

Där den traderade konsonanttexten kan ges en begriplig tolkning, bör man behålla den, även om en emendation skulle ge en bättre text. Undantag från denna regel kan dock göras, om både de yttre vittnesbörderna och de inre grunderna för en variantläsart är starka. Direkta vittnesbörd om den hebreiska texten (t. ex. Qumranhandskrifter) bör i regel tillmätas större vikt än gamla översättningar.

En likaledes grundlig redovisning av de textkritiska principer som varit vägledande för översättarna finns i *The New English Bible* (NEB). Professor G. R. Driver i Oxford, berömd semitisk filolog och ordförande i den gammaltestamentliga översättargruppen, har skrivit en utförlig inledning till Gamla testamentet i *The Library Edition* (LE) och en kortare i *The Standard Edition* (SE). Båda dessa inledningar innehåller instruktiva översikter över den gammaltestamentliga textens historia. Redogörelsen för handskrifter och gamla översättningar är mer detaljerad i LE, men när det gäller de grundsatser som följts vid valet av textunderlag för NEB är den kortare inledningen i SE minst lika givande och ger ställvis faktiskt klarare besked.

Grundvalen för översättningsarbetet har — liksom när det gäller den nya norska versionen — varit tredje upplagan av Kittels *Biblia Hebraica*. I princip är det konsonanterna i denna text man utgår ifrån; masoreternas vokalisering har man ansett sig fri att frångå när så syntes önskvärt (LE, s. xii) utan att redovisa avvikelsen i en fotnot, vilket annars sker, så snart översättningen inte följer den masoretiska texten. Fastän förtroendet för den traditionella texten på senare år ökat bland forskarna, något som ju

underströks i den norska principkommitténs utlåtande, tvekar Driver inte att förklara att masoreternas text är full av fel (LE, s. xiii). Den företräder inte alltid den ursprungliga texten, och därför måste översättaren ofta tränga bakom den traditionella texten för att komma åt vad författaren verkligen menat (SE, s. xvi). I första hand får han då gå till Qumranrullarna, i andra hand till den samaritanska pentateuken, i tredje hand till de gamla översättningarna.

När måste man då tillgripa utvägen att avvika från masoreternas text? Denna grundfråga får inte något riktigt klart och entydigt svar i Drivers inledning. Vissa formuleringar tyder på att andra textvittnen bör rådfrågas endast då den masoretiska texten inte ger någon begriplig mening, t. ex. »Where the problem before the translators was that of correcting errors in the Hebrew text in order to make sense, they had recourse, first of all, to the ancient versions» (LE, s. xv). Den samaritanska pentateuken sägs vara till hjälp när det gäller några svåra ställen i den traditionella texten (LE, s. xi), och om de gamla översättningarna heter det att de kan bidra till »the restoration of the Hebrew text *when incapable of translation as it stands*» (LE, s. xvii; kursiverat här). Särskilt det sista citatet tycks ju ganska klart reducera de gamla översättningarnas roll och markera att de bör rådfrågas framför allt när det inte går att få någon rätsida på den traderade hebreiska texten. Andra formuleringar pekar i delvis annan riktning. Septuaginta sägs vara värdefull för återställandet av den ursprungliga hebreiska texten, eftersom den går tillbaka på en hebreisk förlaga som är äldre än masoreternas text (SE, s. xvi). Vulgata bygger på den masoretiska standardtexten och är av detta skäl inte lika användbar som Septuaginta när det gäller att rekonstruera den ursprungliga texten (LE, s. xvii). Här är det alltså inte tal om ställen där den masoretiska texten är obegriplig utan om ställen där versionerna anses representera en mera ursprunglig text. Det kan de ju göra också i fall där den masoretiska texten ger god mening, och antalet ställen där man följer Septuaginta och andra gamla översättningar blir naturligtvis större, om man menar att översättaren alltid skall återge den text han anser vara den mest ursprungliga, än om man tar som regel att alltid översätta den masoretiska texten där denna är fullt förståelig.

Det finns också ställen där varken den masoretiska texten eller något av de övriga textvittnena ger en godtagbar text. Då har översättarna av NEB tillgripit konjekturer. Denna yttersta utväg har man dock använt med största återhållsamhet (LE, s. xviii). Alla sådana ändringar, liksom överhuvud varje avvikelse från masoreternas konsonanttext, har redovisats i fotnoterna i LE. Fotnoterna i SE är däremot inte fullständiga när det gäller textkritiska frågor: i denna upplaga noteras endast omställningar i texten och andra konjekturer, däremot inte de många fall då översättarna valt att följa någon eller några av de gamla översättningarna i stället för den masoretiska texttraditionen.

I The New American Bible (NAmb) finns det ett anonymt förord, som ger vissa upplysningar om de textkritiska principerna för översättarnas arbete. Uppgiften var att »översätta de heliga skrifterna från grundspråken eller från den äldsta tillgängliga textformen» (s. V). Trots att Vulgata sedan kyrkomötet i Trient 1545–1563 formellt är den romersk-katolska kyrkans auktoritativa version av Skriften, är alltså NAmb — liksom JerB — ut-

tryckligen en tolkning av grundtexten, inte av den latinska bibeln; bakgrunden är de påvliga encyklikor som först medgav (*Providentissimus Deus* 1893) och sedan direkt uppmuntrade (*Divino Afflante Spiritu* 1943) studiet av grundtexten och nyöversättningar av denna. Bastext för den gammaltestamentliga delen av NAMB är naturligtvis masoreternas traditionella text, men översättarna har haft full frihet att återställa den ursprungliga ordalydelsen enligt »sunda kritiska principer» (s. V). Textändringarna är inte som i den större utgåvan av NEB redovisade i fotnoter (också NAMB har fotnoter, men de ger i allmänhet ordförklaringar och korta kommentarer till innehållet, endast i undantagsfall textkritiska upplysningar); däremot finns det en särskild upplaga av NAMB som också innehåller en bilaga med textkritiska anmärkningar till alla de ställen där översättarna anser att »handskrifter på grundspråken eller de gamla översättningarnas vittnesbörd eller någon liknande källa erbjuder den riktiga läsarten, eller åtminstone en läsart som kommer originalet närmare än den gängse texten i tillgängliga editioner» (s. V). NAMB är alltså grundad på en kritiskt rekonstruerad grundtext. Företaget nämner konkreta exempel, t. ex. Samuelsböckerna: i dem har den masoretiska texten på åtskilliga ställen rättats efter gamla handskrifter från grotta nr 4 i Qumran och med ledning av läsarter i Septuaginta (s. V). I vissa fall har man kastat om ordningen mellan verserna i den masoretiska texten, eftersom det finns goda skäl att tro att den ursprungliga radföljden ibland råkat bli rubbad, när texten skrevs av (s. VI).

Det framgår alltså alldeles klart av förordet till NAMB att översättarna haft full frihet att avvika från den masoretiska texten inte bara när den är svår eller omöjlig att översätta utan överhuvud när det har synts sannolikt att andra läsarter än masoreternas representerar en ursprungligare text. Denna princip för det textkritiska underlaget finns sammanfattad redan i undertiteln till denna bibelöversättning; den lyder nämligen »Translated from the Original Languages with Critical Use of All the Ancient Sources».

Den nya judiska översättningen, ofta kallad The New Jewish Version (NJV), bygger däremot på andra textkritiska principer än de fyra övriga. Också här röjer en undertitel översättningens textunderlag: »A new translation of the Holy Scriptures according to the Masoretic text». Avsikten har således varit att översätta den medeltida standardtexten, eller med en formulering som återfinns i förordet till den volym som innehåller Moseböckerna, »att troget följa den traditionella (masoretiska) texten». Förordet till psaltaröversättningen anger också att man utgått från den traditionella texten, dess konsonanter, vokaler och syntaktiska uppdelning, men tillägger att man vid behov bortsett från masoreternas accentsättning (som inte bara markerar uttal och betoning utan också anger hur de olika orden hör samman), om en annan tydning av en vers gett bättre mening. Några emendationer har man emellertid inte tillåtit sig. De relativt sparsamma fototerna (det band som innehåller Psaltaren har marginalanmärkningar i stället för fotnoter), som bl. a. anger när en översättning är osäker eller när en alternativ tolkning är möjlig, upptar också några enstaka fall, där gamla handskrifter eller översättningar erbjuder variantläsarter. I många fall torde sådana noter representera översättarnas uppfattning om vad som är den ursprungliga läsarten, men den har alltså inte kunnat införas i själva texten.

Sådana noter tycks vara något mindre vanliga i översättningen av Moseböckerna än i de övriga volymerna.

Till översättningen av Moseböckerna finns en utförlig och ytterst intressant kommentar, *Notes on the New Translation of The Torah*, utgiven av H. M. Orlinsky 1969. Denna bok behandlar huvudsakligen översättningsfrågor och ger skäl för de många nytolkningar — ofta baserade på värdefullt material ur medeltida judiska bibelkommentarer — som NJV innehåller, men i någon mån diskuteras också textkritiska problem. Om fotnoten »Heb obscure», som förekommer här och var i översättningen, ges i denna kommentar upplysningen att den använts för att ange att det kan föreligga något fel i texten varigenom den blivit obegriplig (s. 41). Man har alltså av princip avstått från att i sådana fall tillgripa konjekturer och — liksom ofta vår kyrkobibel — försökt göra det bästa möjliga av en fördärvad text. Fotnoten »Moved up» anger ställen där »klarheten krävde att man flyttade ett ord eller en fras inom en vers eller från en vers till en annan» (s. 42). Den överslättande formuleringen med dess hänvisning till textens »klarhet» tycks vilja dölja att det i några fall rör sig om ganska drastiska ingrepp i texten. Omställningar är ju också en sorts konjekturer, men man får inte veta varför just denna typ av ändringar — som i allmänhet saknar stöd i något textvittne — kan accepteras, när andra ingrepp inte medges.

2 Praxis

Också om man är överens om grundsatzerna för valet av textunderlag, kan det naturligtvis i praktiken råda skilda meningar om tillämpningen. Om man t. ex. har fastslagit principen att andra textvittnen bör rådfrågas, när MT inte ger mening, är fältet fortfarande fritt för diskussioner, huruvida MT i bestämda fall är begriplig eller icke. Det är därför av ett visst intresse att pröva, hur de textkritiska principerna för de nämnda fem bibelöversättningarna i praktiken har tillämpats. Av naturliga skäl kan det bara bli fråga om några stickprov. Om i vissa fall inte samtliga fem versioner citeras, beror detta på att det diskuterade stället saknas i någon av dem — den norska översättningen och NJV är ju ofullständiga.

En strikt tillämpning av grundsatzerna har naturligtvis varit enklast när det gäller NJV: huvudregeln att det är den masoretiska texten som skall översättas är entydig och vållar inga tolkningsproblem. Några enstaka fall, då man trots allt tycks ha övergivit den, skall dock anföras. Men som regel är det i NJV fråga om en trogen återgivning av masoreternas text, och denna översättning kan därför i det följande fungera som utgångspunkt, när det gäller att visa avvikelserna från den masoretiska texten i de andra översättningarna.

Av dessa är det NoUtv, NEB och NAmB som utförligast redovisat grundsatzerna för valet av textunderlag. I sak finns inga avgörande skillnader mellan de norska, de engelska och de amerikanska principdeklarationerna. De många undantag från huvudregeln att följa den masoretiska texten som medges i den norska kommitténs utlåtande innebär att dess grundsatser i allt väsentligt överensstämmer med dem som Driver förespråkade och som i sin tur är praktiskt taget identiska med principerna för den amerikanska versionen. Visserligen är tonen i det norska betänkandet

åtskilligt försiktigare, och tillståndet att ibland frångå den traditionella texten utfärdas långt mera motvilligt, men själva sakinnehållet i de textkritiska reglerna är i stort detsamma. Alla räknar med möjligheten att avvika från den traderade texten inte bara när den är oöversättlig utan också när läsarter i Qumranrullar eller i gamla översättningar kan antas erbjuda en ursprungligare text.

Det intressanta är nu att en prövning av praxis visar att man trots de gemensamma grundsatserna ofta kommit till olika resultat i enskilda fall. Reglerna är förvisso både nyttiga och nödvändiga, men det mesta hänger på hur de tillämpas. Ser man bara på den långtgående överensstämmelsen mellan de textkritiska principerna för NEB och NoUtv, är det omöjligt att sluta sig till den markanta skillnad i valet av läsarter som i verkligheten föreligger mellan dem: avvikelserna från den masoretiska texten är mångfaldigt flera i den engelska versionen. Däremot tycks de likartade principerna i NEB och NAmB också ha lett till likartad praxis: en grov skattning ger vid handen att frekvensen av textändringar är ungefär densamma i båda översättningarna. Detta innebär dock — som framgår av exemplen nedan — ingalunda att man nått fram till samma bedömning av de textkritiska problemen på varje enskilt ställe, endast att summan av rättelserna grovt räknat blir ungefär lika stor, även om NEB kan ha fler textändringar i en bibelbok och NAmB fler i en annan. NAmB tycks ha fler rättelser t. ex. i 1 Mosebok (omkring 160 mot omkring 130 i NEB), i Jesajabokens första del, kap. 1–39, har båda översättningarna ungefär lika många emendationer (drygt 200), medan NEB har avvikit från masoreternas text på fler ställen än NAmB t. ex. i Klagovisorna, Amos och Habackuk.

Några stickprov får alltså illustrera den skillnad i praxis som existerar trots överensstämmelser när det gäller principerna.

Klag. 2: 21

NJV (= MT) My maidens and youths
Are fallen by the sword

JerB (= MT) mes vierges et mes jeunes gens
sont tombés sous l'épée

NAmB (= MT) My maidens and young men
have fallen by the sword

NEB My virgins and my young men have fallen
by sword and by famine

NEB har alltså här tillagt några ord som saknas i MT. De är hämtade från Septuaginta. Det förefaller dock minst sagt diskutabelt, om detta tillägg verkligen representerar den ursprungliga texten. Septuaginta har här en text, som även i andra avseenden avviker från MT; just detta tillägg torde bero på inflytande från Klag. 4: 9 och från den grekiska översättningen av Jeremiaboken, som upprepade gånger har den fras som här översätts »by sword and by famine». De övriga nyare tolkningarna har nog gjort rätt i att här behålla MT oförändrad.

Ett mera svårbedömt fall är det kända stället ur skapelseberättelsen:

1 Mos. 2: 2

NJV (= MT) On the seventh day God finished the work

NoUtv (= MT) Den sjuende dagen hadde Gud fullført hele sitt verk

JerB (=MT) Dieu conclut au septième jour l'ouvrage qu'il avait fait
NAmb (=MT) Since on the seventh day God was finished with the work
NEB On the sixth day God completed all the work

I en not i NEB hänvisas till att den samaritanska texten har »sjätte» i stället för »sjunde»; man kunde tillägga att detsamma gäller både Septuaginta och den syriska översättningen. Den textkritiska apparaten i Biblia Hebraica både i Kittels tredje upplaga 1937 och i den nya versionen 1969 (Stuttgartensia) noterar detta faktum men rekommenderar ingen emendation. Problemet är inte alldeles enkelt. Till förmån för MT kan man anföra principen om *lectio difficilior*: en ändring av ett ursprungligt »sjunde» till »sjätte» är lätt att förstå, medan det är mera osannolikt att ett ursprungligt lättbegripligt »sjätte» skulle ha ändrats till det mera oväntade och svår-förklarade »sjunde». Bindande är argumentet ej: ändringen behöver ju inte vara avsiktlig. Att i ett så osäkert fall rätta texten förefaller kanske mindre välbetänkt.

1 Mos. 8: 8

NJV (=MT) Then he sent out the dove
NoUtv (=MT) Så sendte han ut en due
JerB (=MT) Alors Noé lâcha d'après de lui la colombe
NAmb (=MT) Then he sent out a dove
NEB Noah waited for seven days, and then he released a dove

Tillägget i NEB — som inte återfinns i någon av de gamla översättningarna och alltså är en ren konjektur — är baserat på Gen. 8: 10 och föreslås i apparaten till båda de nyssnämnda utgåvorna av Biblia Hebraica. Men även om det i v. 10 sägs att Noa väntade »ytterligare sju dagar», är detta knappast bevis nog för att en sju dagars väntan måste vara nämnd redan i v. 8. Också i detta fall kan man betvivla det berättigade i att frångå masoreternas text.

Höga V. 5: 11

NJV (=MT) His locks are curled
And black as a raven
JerB (=MT) ses boucles sont des palmes,
noires comme le corbeau
NAmb (=MT) his locks are palm fronds,
black as the raven
NEB his locks are like palm-fronds

I detta fall har alltså NEB ensam bland översättningarna i stället strukit några ord som står i MT och i alla andra textvittnen. Motiveringen till denna strykning kan naturligtvis inte lämnas i de kortfattade noterna i NEB, som endast anger »Prob. rdg.», dvs. »probable reading». Sannolikt har skälet varit det som motiverat strykningen av orden också i den kritiska apparaten i Biblia Hebraica: diktens versmått anses kräva det. Argumentet är dock inte starkt, eftersom det är svårt att upptäcka något regelbundet metrum här — sådant är överhuvud sällsynt i hebreisk poesi. Det kan nämnas att G. Gerleman i sin kommentar (Ruth. Das Hohelied, Biblischer Kommentar Altes Testament XVIII, 1965) behåller den rad som NEB här utelämnar. Utan tvivel bör en översättning här följa MT.

Mera motiverad förefaller en liknande strykning av metriska skäl på ett annat ställe, nämligen Klag. 2: 19, där JerB och NEB utelämnar den fjärde raden. NJV har naturligtvis samtliga fyra rader, medan NAmB går en medelväg: rad fyra tas med, men den sätts inom klammer. Här kan man peka på att samtliga övriga strofer i detta kapitel består av treradningar, och det är därför så gott som säkert att den fjärde raden i v. 19 är ett tillägg. I ett sammanhang som detta blir gränsen mellan litterärkritik och textkritik dock flytande. Ett parallellt fall finns i 1: 7, som också har fyra rader i motsats till alla andra strofer i kapitlet. Även här stryker JerB och NEB en rad, liksom också NAmB (som alltså egendomligt nog inte tillämpar samma princip här som i 2: 19). Problemet är här snarast vilken av de fyra raderna som är ett senare tillägg. Både NEB och NAmB stryker här rad två, men fråga är om det inte snarare är rad tre som är en glossa.

1 Mos. 3: 24

NJV (=MT) He drove the man out, and stationed east of the garden of Eden the cherubim

NoUtv (=MT) Han jaget menneskene ut; og øst for hagen satte han kjerubene

JerB (=MT) Il bannit l'homme et il posta devant le jardin d'Éden les chérubins

NAmB When he expelled the man, he settled him east of the garden of Eden; and he stationed the cherubim

NEB (=MT) He cast him out, and to the east of the garden of Eden he stationed the cherubim

Här är det NAmB som har avvikit från MT. Dess översättning är baserad på Septuaginta, vilket redovisas i en fotnot (något som inte alltid sker i NAmB). Septuagintas läsart är noterad i den textkritiska apparaten i Biblia Hebraica (både 1937 och 1969), men utgivarna anser inte att den är att föredra framför MT. Man kan knappast med någon större mått av säkerhet avgöra vilken läsart som här representerar originaltexten, och då förefaller det rimligt att som de andra översättningarna behålla MT (att JerB skiljer sig något från de övriga beror inte på att man ändrat texten utan på att man tolkat MT annorlunda: »framför» i stället för »öster om»).

1 Mos. 8: 7

NJV (=MT) and sent out the raven

NoUtv (=MT) og slapp ut en ravn

JerB (=MT) et il lâcha le corbeau

NAmB and he sent out a raven, to see if the waters had lessened on the earth

NEB and released a raven to see whether the water had subsided

Det tillägg till MT som NAmB och NEB här har upptagit finns i Septuaginta, vilket också — enligt reglerna — noteras i en fotnot i NEB. Det är inte lätt att avgöra, om detta tillägg representerar originaltexten och alltså bortfallit i MT, eller om det är fråga om en sekundär utvidgning i Septuaginta. Apparaten i tredje upplagan av Biblia Hebraica vill här följa Septuaginta, medan apparaten i Stuttgartensia endast noterar läsarten utan att ge den företräde. Olikheten mellan dessa båda utgåvor av MT, daterade

1937 resp. 1969, kan tolkas som ett tecken på den utveckling till större återhållsamhet med textändringar som präglat de mellanliggande decennierna. I ett fall som detta är kanske den försiktigare inställningen i Stuttgartensia, NoUtv och JerB att föredra.

1 Mos. 9: 7

NJV (=MT) Be fertile, then, and increase; abound on the earth and increase on it

NoUtv (=MT) Men dere skal være fruktbare og bli mange, myldre på jorden og bli tallrike der!

JerB Pour vous, soyez féconds, multipliez, pullulez sur la terre et la dominez

NAmB Be fertile, then, and multiply; abound on earth and subdue it

NEB But you must be fruitful and increase, swarm throughout the earth and rule over it

I den hebreiska texten förekommer ordet *r^ebû* »bli många», »föröka er» två gånger, såsom framgår av översättningen i NJV. Vanligen emenderas det andra *r^ebû* till *r^edû* »härska, råd»; denna ändring accepteras inte bara av JerB, NAmB och NEB utan också i Biblia Hebraica 1937 och 1969. Det är en rimlig rättelse. De båda orden är ganska lika i den hebreiska skriften och ordets förekomst i början av versen kan ha influerat en skrivare så att han av misstag skrev det också i slutet. En liknande gudomlig befallning i 1 Mos. 1: 28 har först *r^ebû* och sedan *r^edû*. Därtill har *r^edû* stöd av en läsart i vissa Septuaginta-handskrifter: *κατακυριεύσατε* »härska över» (vilket märkligt nog inte redovisats i den kritiska apparaten i någondera upplagan av Biblia Hebraica). Den norska översättningen behåller liksom NJV masoreternas text men skyler över svårigheten genom att välja olika ord för de båda *r^ebû* i texten: första gången återges det med »bli mange», andra gången med »bli tallrike» — möjligen ett alltför lättvindigt sätt att lösa ett textkritiskt problem.

När en sannolikt ursprunglig läsart, tidigare belagd i vissa versioner, nu också dyker upp i en Qumranhandskrift, är det naturligtvis alla skäl att följa denna handskrift mot MT:

5 Mos. 32: 8

NJV (=MT) In relation to Israel's numbers

JerB suivant le nombre des fils de Dieu

NAmB after the number of the sons of God

NEB according to the number of the sons of God

MT:s läsart är nästan säkert en korrigerings — troligen företagen av teologiska skäl — av den ursprungliga texten, som alltså bevarats i Qumranrullen och några gamla översättningar. Det är begripligt om en utsaga att jorden en gång av den Högste fördelats »efter antalet av Guds söner» har avmytologiserats och blivit »efter antalet av Israels söner (barn)»; däremot är det svårt att tro att ett ursprungligt »Israels söner» senare skulle ha ändrats till det mera mytologiskt klingande »Guds söner». Att NJV inte upptagit denna ursprungliga läsart är helt i enlighet med principerna för denna översättning; mera överraskande är att den överhuvud inte nämns i

»Notes on the New Translation of The Torah», särskilt som en annan men betydligt mindre intressant avvikelse i ett Qumranfragment och Septuaginta i 5 Mos. 31: 1 anförs både i en fotnot i själva översättningen och i Orlinskys kommentarvolym.

Rut 4: 5

NJV (=MT) When you acquire the property from Naomi and from Ruth the Moabite (fotnot: Emendation yields »you must also acquire Ruth the Moabite ...»)

JerB Le jour où, de la main de Noémi, tu acquerras se champ, tu acquiers aussi Ruth, la Moabite

NAB Once you acquire the field from Naomi, you must take also Ruth the Moabite

NEB On the day when you acquire the field from Naomi, you also acquire Ruth the Moabite

Avvikelsen från MT i JerB, NAmB och NEB har stöd bl. a. i den syriska översättningen och Vulgata, som båda bevittnar den klart bättre läsarten *gam'æt* »också» i stället för masoreternas *ûme'et* »och av». Felet är inte svårt att förklara: i den hebreiska skriften har konsonantföljden *gm 't* lätt kunnat missuppfattas som *wm't* — bokstäverna *g* och *w* liknar varandra. Ändringen hör till de relativt fåtaliga som nämns i en fotnot även i NJV. Den är allmänt accepterad i kommentarerna (t. ex. av G. Gerleman i *Biblischer Kommentar Altes Testament XVIII*, 1965), bl. a. med hänvisning till v. 10 i samma kapitel. Även för den som vill vara återhållsam med ändringar torde denna te sig väl motiverad.

I flera exempel ovan har JerB behållit den masoretiska texten medan NAmB och NEB korrigerat den. Men över lag har de franska översättarna knappast varit mindre benägna till ingrepp i texten än de amerikanska och engelska, och man kan också anföra ställen där JerB avviker från MT i motsats till NAmB och NEB. Ett exempel är Jes. 40: 10. Där har MT *jhwh b^ehazaq jabô'* »stark kommer Jahve». Konstruktionen är en smula speciell: adjektivet *hazaq* »stark» föregås av prepositionen *b^e*, som ibland på detta sätt kan stå framför ett nominalt predikat eller en omständighetsbestämning utan att vid översättningen få någon motsvarighet i våra språk (H. S. Nyberg nämner i sin hebreiska grammatik just Jes. 40: 10 som ett exempel på denna företeelse, § 98 j). Jesajarullen från Qumran, 1QIs^a, har emellertid varianten *b^ehōzæq*, dvs. prepositionen *b^e* + substantivet *hōzæq*, »med styrka». Så tycks också de gamla översättningarna ha läst. När JerB här har »avec puissance» bygger detta enligt en fotnot på en korrigering av MT med ledning av de gamla översättningarna. Vore det inte för denna textkritiska anmärkning, skulle JerB:s tolkning på denna punkt annars mycket väl kunna uppfattas som en fri återgivning av masoreternas text. Både NAmB och NEB har nämligen översatt på liknande sätt, »with power» respektive »in might», men i ingetdera fallet är det fråga om någon texträttelse. Det kan man kontrollera, eftersom textunderlaget för båda versionerna finns redovisat, för NAmB i den bilaga som heter »Textual notes on Old Testament Readings», för NEB i en separat volym utgiven av L. H. Brockington, *The Hebrew Text of the Old Testament: the Readings Adopted by the Translators of the New English Bible*, 1973. Också NJV, som ju avser att återge

MT, har »in might». NoUtv anknyter i formellt avseende närmare till MT än någon av de andra översättningarna: »full av kraft».

Textändringen i JerB hör till en typ av emendationer som inte kan rekommenderas. MT har en någon ovanlig men fullt språkriktig konstruktion, och det är från metodisk synpunkt mindre tillfredsställande att överge denna läsart för Qumranrullens och de gamla översättningarnas utslätande och förenklade variant. Här har man rätt att åberopa principen om *lectio difficilior*: av två språkligt möjliga varianter bör man betrakta den som är ovanligast och mest särpräglad som den ursprungligaste. Också i detta fall illustrerar skillnaden mellan Kittels tredje upplaga av Biblia Hebraica från trettiotalet och den nya Stuttgartensia den utveckling mot ett större förtroende för MT som ägt rum inom den gammaltestamentliga textkritiken: medan den förstnämnda rekommenderar (visserligen med ett frågetecken) den textändring som accepterats i JerB, ger D. W. Thomas i apparaten till den nya utgåvan företräde åt MT:s läsart framför Qumranrullens och de gamla översättningarnas.

Den nya norska översättningen har på samtliga ovan anförda ställen följt MT, och denna trohet mot den traderade texten präglar i hög grad översättningen. Det finns emellertid ett och annat ställe där också NoUtv bygger på en korrigerad text, fastän fallen snarast är färre än man kunde vänta med hänsyn till de deklarerade principerna. Ett exempel på att de norska översättarna återgett en annan text än masoreternas finns i Ps. 24: 6:

NJV (=MT)	Such are the people who turn to Him, Jacob, who seek Your presence
NoUtv	Her ^m er den ætt som spør etter Herren, som søker ditt åsyn, Jakobs Gud
JerB	C'est la race de ceux qui Le cherchent, qui poursuivent ta face, Dieu de Jacob
NAmB	Such is the race that seeks for him, that seeks the face of the God of Jacob
NEB	Such is the fortune of those who seek him, who seek the face of the God of Jacob

I MT lyder den andra raden *m^ebāqšē panāka jā^aqob* »de som söker ditt ansikte Jakob». Det är svårt att få någon rimlig mening i detta, vilket också framgår av att NJV:s tolkning inte är alldeles lätt att förstå. Troligen har svårigheten uppstått genom att ett ord har bortfallit ur MT. I stället för enbart »Jakob» har de gamla översättningarna »Jakobs Gud», och i deras hebreiska förlagor har det förmodligen stått motsvarande hebreiska ord, *ʾēlohē jā^aqob*. De olika versioner som har denna läsart skiljer sig sedan i detaljer: Septuaginta har »Jakobs Guds ansikte», medan den syriska översättningen har »ditt ansikte, Jakobs Gud». NAmB och NEB har alltså följt Septuaginta, medan NoUtv och JerB har valt Peshittas variant. (Att NEB i första raden har »fortune» där alla de andra översättningarna har ett ord för »ätt, släkte, folk» beror inte på någon skillnad i textunderlaget: också NEB behåller här MT men tolkar ordet *dōr* på ett annat sätt än det traditionella).

Som nämnts finns det några enstaka fall där också NJV, mot grund-

regeln, avviker från masoreternas text. En typ av ändringar är sådana där man vokaliserar konsonanterna på ett annat sätt än masoreterna gjort. Så har skett t. ex. i Jes. 7: 11, i den kända texten om Immanuelstecknet. Ingen av de fem här behandlade översättningarna har där följt MT. NoUtv översätter »Herren talte igjen til Akas og sa: 'Krev deg et tegn fra Herren din Gud, om du vil ha det nede i dødsriket eller oppe i det høye!« Fotnoten i den norska översättningen ger en kort och klar utredning av det textkritiska problemet, som gäller det ord som översatts »i dødsriket« (textkritiska anmärkningar är som nämnts eljest ytterst ovanliga i NoUtv — om den ovannämnda rättelsen i Ps. 24: 6 får läsarna t. ex. ingen som helst upplysning): »i grunnteksten står fire konsonanter som kan bety enten 'kreve' eller 'i dødsriket'. Avgjørende er hvordan ordet vokaliseres. Den hebraiske text valgte den første mulighet, flere av de gamle oversettelser den andre. Vi har fulgt disse oversettelser.» Så har också översättarna av NJV gjort: där står »Sheol», inte något ord för »begära». Men avvikelsen från masoreternas läsning är inte redovisad i de annars tämligen talrika fotnoterna.

Det finns också exempel, fast de är sällsynta, på att den judiska versionen korrigerat masoreternas konsonanttext, inte bara vokaliseringen. Slutet av Jes. 14: 4 lyder i NJV:

How is the taskmaster vanished,
How is oppression ended!

Översättningen »oppression» förutsätter att man ändrat en bokstav i MT och i stället följt Qumranhandskriften; härom upplyser en förklarande fotnot: »Reading *marhebah* with 1QIs^a (cf. Septuagint). The traditional reading *madhebah* is of unknown meaning.» Också JerB, NAmB och NEB har valt denna läsart (i NoUtv är detta ställe inte med).

Som nämnt gör NJV också vissa omställningar i texten. Ett exempel på detta finns i 1 Mos. 10: 14. De andra översättningarna gör samma textändring (kapitlet saknas dock i NoUtv), men eftersom den svenska kyrkobibeln på denna punkt troget följer huvudregeln att hålla sig till MT, kan en jämförelse mellan denna och de övriga tolkningarna klargöra, vari omställningen består:

KB 1917 (= MT)	Kasluhéerna, från vilka filistéerna hava utgått, och kaftoréerna
NJV	the Casluhim, and the Caphtorim, whence the Philistines came forth
JerB	de Kasluh et de Kaphtor, d'où sont sortis les Philistins
NAmB	the Casluhim, and the Caphtorim from whom the Philistines sprang
NEB	Casluhites, and the Caphtorites, from whom the Philistines were descended

En sådan omställning får väl också betraktas som ett slags konjektur, eftersom den innebär en förändring av texten utan stöd i andra textvittnen. I NJV finns en not som kommenterar avvikelsen från MT, men den är formulerad så att karaktären av konjektur maskeras: ordet »Caphtorim» säges vara »moved up for the sake of clarity». Förmodligen ligger det så

till att orden »från vilka filistéerna hava utgått» är en marginalanteckning till ordet »kaftoréerna», vilken sedan kommit in i själva texten på fel ställe; det sägs nämligen annorstädes i GT att filistéerna kommit från Kaftor (Jer. 47: 4 f.; Am. 9: 7). Hur man i ett sådant fall bör förfara i en översättning är inte utan vidare klart. Kanske är det bäst att återge grundtexten sådan den står och förklara förhållandet i en not.

Resultaten av denna jämförelse mellan några nyare översättnings tillämpning av principerna för valet av textunderlag kan sammanfattas mycket kort. Den kanske viktigaste slutsatsen blir att avgörandet i de enskilda fallen ofta utfaller olika, också när de textkritiska grundsatserna är gemensamma. Ett annat viktigt resultat är att också en tolkning som uttryckligen vill återge den medeltida masoretiska texten ibland tvingas att överge denna; en fullständig trohet mot MT går alltså inte att förverkliga ens när man uppställer den som ett mål. Slutligen är det av ett visst intresse att konstatera, att textändringarna i JerB, NAmB och NEB är överraskande många. Den tendens till större respekt för MT och minskad benägenhet för emendationer som måste anses präglade modern gammaltestamentlig textforskning har satt färre spår i dessa tolkningar än man kanske skulle ha väntat.

IV Inför en ny svensk översättning

De grundsatser för valet av textunderlag som vi vill rekommendera för en kommande nytolkning av Gamla testamentet har redan i allt väsentligt framgått av vår utförliga diskussion av principer och praxis i tidigare svenska versioner och i nyare utländska översättningar (ovan avsnitt II–III). Det har därtill visat sig att också en långtgående överensstämmelse när det gäller reglerna för textkritiken ingalunda leder till identiska lösningar av enskilda textkritiska problem, och man kan alltså inte räkna med att genom utförliga och detaljerade direktiv på detta område kunna programmera ett framtida översättningsarbete. Detta motiverar att reglerna görs relativt allmänna och kortfattade; det mesta kommer att hänga på att de tillämpas av kunniga och omdömesgilla forskare. Förutom till den tidigare framställningen i detta kapitel vill vi hänvisa till våra utförliga kommentarer till översättningsproven i kapitel 5, som klargör hur vi menar att de allmänna principerna bör omsättas i praktiken. Men även om inget detaljerat regelsystem kan uppställas, är det naturligtvis både möjligt och önskvärt att sammanfatta de riktlinjer och resonemang som bestämt vårt ställningstagande i de många detaljfrågorna och som vi menar bör bli vägledande för en eventuell gammaltestamentlig översättningsenhet inom bibelkommissionen.

Huvudregeln måste självfallet vara att den masoretiska texten är grundvalen för översättningen. MT är helt enkelt den enda tillgängliga kompletta versionen av Gamla testamentets hebreiska grundtext och som sådan den givna utgångspunkten. Men den är också som helhet den bästa texttyp vi känner. Den kan alltså göra anspråk på rangplatsen inte bara genom sin kvantitativa överlägsenhet som den enda överlevande texten till hela den

hebreiska bibeln utan också genom sina kvalitativa egenskaper: allmänt sett ger den intryck av att vara mera ursprunglig, att stå urtexten närmare än andra textformer.

Samtidigt måste det klart utsägas att denna goda text är långtifrån felfri. Förtroendet för den har visserligen ökat, och den gammaltestamentliga textforskningen har vuxit ifrån det emendationsraseri som grasserade kring sekelskiftet, men det vore illa om reaktionen mot de ometodiska och lättvindiga textändringarna skulle slå över i ett lika ometodiskt och lättvindigt fasthållande vid MT på punkter där andra textvittnen faktiskt erbjuder bättre läsarter. Ansatser att betrakta MT som nära nog ofelbar har inte saknats; inte minst inom skandinavisk forskning har man drivit denna tendens längre än vad sunda filologiska principer tillåter. Ofta har man därvid menat sig föra arvet från H. S. Nyberg vidare, medan man i själva verket pressat hans teser på ett sätt som är främmande för lärofadern. Nybergs egna textkritiska undersökningar blev banbrytande och har kanske mer än någon annan enskild forskares insatser bidragit till att öka respekten för den masoretiska texttraditionens tillförlitlighet. Början gjordes med uppsatsen »Das textkritische Problem des Alten Testaments am Hoseabuche demonstriert» i Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 1934. Året därpå följde det berömda arbetet Studien zum Hoseabuche; det har en undertitel, som visar vad Nyberg framför allt ville åstadkomma genom sin med gnistrande lärdom och överdådig stridsglädje skrivna bok: Zugleich ein Beitrag zur Klärung der alttestamentlichen Textkritik (Uppsala Universitets Årsskrift 1935: 6). I det dåvarande forskningsläget var det naturligt att Nyberg kom att kraftigt betona den masoretiska traditionens överlägsenhet över förlagorna till Septuaginta och Peshitta. Men han betraktade ingalunda MT som sakrosankt, och det kan vara skäl att påminna om att han på åtskilliga ställen emenderar Hoseabokens text, i några fall genom att direkt ta upp ursprungligare läsarter från de gamla översättningarna, i andra genom att rekonstruera sådana läsarter med hjälp av i och för sig korrumpierade varianter i dessa versioner. För Nyberg själv var tendensen att försvara varje bokstav, varje prick i MT, främmande.

Det som mer än något annat gjorde det möjligt för H. S. Nyberg att komma till rätta med ställen i den hebreiska texten som man tidigare allmänt brukat emendera var helt enkelt hans språkkunskaper: han var en grundlärdd semitisk filolog. Vad han krävde och själv genomförde var »ett fördjupat språkligt studium av bibelhebreiskan, ett studium som svårt försumrades under en period då man vände sig att betrakta alla svårbegripliga eller ovanliga språkliga företeelser i Gamla Testamentet som språkfel och skaffade bort dem genom mer eller mindre platta emendationer» (Hoseaboken. Ny översättning med anmärkningar, Uppsala Universitets Årsskrift 1941: 7, 2, s. 7). I detta sitt arbete gick Nyberg fram på två vägar. En energisk analys av bibelhebreiskans egna tillgångar, särskilt på syntaxens område, gav mening åt ordfogningar som man förut brukat ändra. Paralleller och analogier i andra semitiska språk, inte minst arabiskan, fick belysa dunkla ställen i den hebreiska texten och lösa upp knutar, som man tidigare endast förstått att hantera med emendationernas alexanderhugg.

Nyberg var naturligtvis inte ensam om att bruka den jämförande semitiska

filologin i studiet av de gammaltestamentliga texterna. Metoden har alltid varit känd i den exegetiska forskningen. Redan det första århundradets rabbiner kunde förklara svåra ord med hänvisning till andra språk, och hos medeltida judiska kommentatorer hittar man tolkningar som bygger på samma princip. Systematiskt och med vetenskaplig noggrannhet har denna komparativa metod tillämpats först i modern tid.

Man kan alltså skilja mellan två olika sätt att angripa svårigheter i den gammaltestamentliga texten. Den brittiske semitisten J. Barr har gett dessa båda metoder beteckningarna »textual treatment» och »filological treatment» i sitt arbete *Comparative Philology and the Text of the Old Testament*, 1968, som nog får anses som den viktigaste principiella behandlingen av den gammaltestamentliga textens problem på senare år. Med det förra tillvägagångssättet utgår man från att en svårighet beror på att texten råkat i olag, att ett fel har uppstått vid avskrivandet; uppgiften blir då att återställa den ursprungliga ordalydelsen med textkritiska metoder. Med det senare tillvägagångssättet antar man inte att det från början stått något annat i texten utan försöker förklara den föreliggande texten genom att anföra hittills obeaktat filologiskt material, ofta från besläktade språk. Med en viss generalisering kan man hävda att den förra metoden starkt dominerade den gammaltestamentliga forskningen i slutet av 1800-talet och i början av vårt århundrade, medan den senare metoden fått en starkare ställning i nyare tid. Barr påpekar att t. ex. Wellhausen, som var en framstående arabist, trots detta i sina studier av Gamla testamentets text så gott som uteslutande arbetade med den textkritiska metoden, inte med den filologiska (Barr, *anf. arb.*, s. 68 f.). Den textkritiska apparaten i tredje upplagan av Kittels *Biblia Hebraica* 1937 sammanfattar denna epoks forskningsresultat. Den har senare med rätta kritiserats för sina alltför ymniga emendationer. Bland de framstående forskare som i likhet med H. S. Nyberg angripit problem i den gammaltestamentliga texten med jämförande filologisk metod kan nämnas G. R. Driver i Oxford och D. W. Thomas i Cambridge.

Liksom en i och för sig rimlig textkritisk metod kan missbrukas och leda till ett övermått av textändringar, så kan naturligtvis också metoden att med den jämförande semitiska språkvetenskapens hjälp tolka hebreiska texter tillämpas på ett sätt som leder till orimligheter. En av Barrs stora förtjänster är att han i sitt nyssnämnda arbete har pekat på överdrifter, som en del av den filologiska metodens utövare gjort sig skyldiga till, och på ett föredömligt sätt analyserat de metodproblem som är förknippade med detta sätt att nalkas den gammaltestamentliga textens många gåtor.

Att textkritisk och filologisk metod inte är varandra uteslutande alternativ behöver kanske inte särskilt påpekas; båda har sin självklara plats i bibelforskarens rustkammare. Men man kan nog våga påstå att den växande respekten för den masoretiska texten under senare år i första hand hänger samman med den filologiska metodens ökade användning inom den gammaltestamentliga exegetiken. Kommentarer till våra textprov ger också exempel på att svårigheter, som man tidigare brukat lösa med emendationer, nu kan bemästras på filologisk väg (se t. ex. Ords. 10: 9 och 28).

En bidragande orsak till bibelfilologins framsteg har varit de fynd som gett oss ett väsentligt utvidgat jämförelsematerial. Äldre tiders forskare

utnyttjade i första hand arabiskan och arameiskan till belysning av hebreiskans problem. Under 1800-talet lyckades man tolka både den assyrisk-babyloniska kilskriften och de egyptiska hieroglyferna, och därmed inleddes en ny era i den semitiska språkvetenskapen. Från slutet av 1800-talet gjorde sig inflytandet från dessa nya fynd och forskningar i ständigt ökande omfattning gällande också på den gammaltestamentliga exegetikens fält. Kilskriftstexterna från Mesopotamien utnyttjades till att börja med i första hand för att belysa Gamla testamentets kulturella och religionshistoriska bakgrund, men med tiden har ackadiskan alltmer kommit att ge viktigt jämförelsematerial också i rent språkligt avseende. De ackadiska texterna har fördelen att vara äldre än eller samtida med de gammaltestamentliga, medan en av svårigheterna med det arabiska jämförelsematerialet är att den arabiska litteraturen är så mycket yngre än den bibliska. Problemet kan ibland vara att avgöra, huruvida ett arabiskt ord verkligen är så gammalt, att det kan återopas i förklaringen av bibelhebreiskans ordföråd. Av samma skäl måste en viss försiktighet iakttas i bruket av syriskans och etiopiskans vokabulär för gammaltestamentliga ordstudier.

Viktigast bland de fynd som under 1900-talet bidragit till att kasta ljus över det hebreiska språket är Ras Shamra-fyndet. Lämningarna av den gamla staden Ugarit på Syriens nordkust, det moderna Ras Shamra, har utgrävts sedan 1929. Arkeologerna har bragt i dagen byggnader, kärl och smycken men framför allt ett omfattande bibliotek av lertavlor med text på ett förut okänt semitiskt språk, ugaritiskan, som visade sig vara nära besläktat med hebreiskan. Texterna, som snart kunde dechiffreras, har inte bara haft en enorm betydelse för utforskandet av den israelitiska kulturens och särskilt religionens kanaaneiska bakgrund; också för tolkningen av Gamla testamentets språk är de av utomordentligt värde. Denna ugaritiska litteratur härstammar från 1400- och 1300-talen f. Kr., dvs. från århundradena just före Israels bosättning i Kanaan.

Det sagda har visat hur viktig den semitiska språkforskningen är för studiet av Gamla testamentet. En självklar slutsats härav är att ett framtida översättningsarbete kommer att behöva utnyttja expertis på detta område. Den gammaltestamentlige exegeten i översättningsenheten måste naturligtvis ha betryggande filologiska insikter, men därutöver måste det finnas möjligheter att till arbetet knyta semitiska filologer som experter och i referensgrupper, bl. a. eftersom specialiseringen nu hunnit så långt att ingen enskild forskare längre kan behärska hela fältet: hebreiska och arabiska, ugaritiska och ackadiska, arameiska och etiopiska.

Fyndet och den semitiska filologins framsteg har således möjliggjort en bättre förståelse av åtskilliga dunkla ställen i Gamla testamentets text, och de har minskat benägenheten att snabbt tillgripa emendationer, när texten är motspänstig. Men de har naturligtvis inte gjort emendationer överflödiga. Läget kan sammanfattas i några ord av D. W. Thomas: »Today we try, whenever possible, to understand the Hebrew text before us, while at the same time leaving room for controlled emendation of it» (Understanding the Old Testament, 1967, s. 13).

Masoreternas text behöver alltså ibland rättas. Ett talande bevis för detta är att ingen översättning lyckats följa den helt: också tolkningar med den uttalade ambitionen att återge just MT, t. ex. den svenska kyrkobilabeln

av år 1917 eller den nya judiska version som publiceras i USA, tvingas att korrigeras den. Med hjälp av allt tillgängligt material, dvs. andra hebreiska texter än den masoretiska, framför allt naturligtvis Dödahavsfynden, och hela raden av gamla översättningar med Septuaginta främst, måste man försöka återställa en så ursprunglig text som möjligt. I sista hand måste också konjekturer, dvs. rekonstruerade läsarter som inte återfinns i någon bevarad handskrift, kunna tillgripas.

När denna huvudregel slagits fast är det emellertid viktigt att precisera den på två punkter. För det första måste det inskräpas att ändringarna i MT måste göras restriktivt. Redan tendensen i nyare textkritik inbjuder som nämnt till detta. Det har av diskussionen i avsnitt III: 2 ovan framgått att flera av de nyare utländska översättningarna (JerB, NAmB och NEB) enligt vår mening gått längre i emendationer än vad som kan anses försvarligt i nuvarande forskningsläge. Men det finns ett ytterligare skäl för återhållsamhet. Den nya översättningen är avsedd att fungera som huvudtext på svenskt område och ställs därmed in i raden av tidigare officiella versioner. Det är angeläget att sambandet med den äldre översättnings-traditionen bevaras. När argumenten för MT:s läsart och en variant t. ex. ur de gamla översättningarna tycks väga jämnt, är det alltså all anledning att behålla MT just med hänsyn till kontinuiteten. Detta argument har naturligtvis begränsad räckvidd och bör tillgripas endast i tveksamma fall: om övervägande skäl talar för att en annan läsart än MT:s är den ursprungliga, får hänsynen till traditionen inte hindra en textändring.

För det andra måste man undvika en tolkning av huvudregeln som inte sällan förespråkas men som är oförenlig med sund textkritisk metod. Ofta är den stillatigande förutsatt, ibland hävdas den uttryckligen. Den holländske exegeten G. C. Aalders har t. ex. i några artiklar i *The Bible Translator* (1953, s. 97 ff.; 1956, s. 15 f.) gjort gällande att bibelöversättarens uppgift är att återge MT utan textkritik så länge det är möjligt att avvinna den en begriplig mening; endast när MT är oförståelig, har man rätt att ta andra textvittnen till hjälp. Men en klassisk filolog — och troligen också en nytestamentlig exeget — skulle betrakta det som en orimlig metod att följa en enda handskrift, så länge den inte erbjuder totalt meningslösa läsarter, och ta hänsyn till varianter endast där den bästa handskriften är oöversättlig. Allt material måste beaktas, alla läsarter vägas, både varianter i Qumran-manuskript och läsarter som med rimlig säkerhet kan rekonstrueras med hjälp av de gamla översättningarna. Det är inte nog att MT ger mening; om en variant ger bättre mening, eller snarare: om den kan antas företräda den ursprungliga texten, bör den läggas till grund för översättningen i stället för masoreternas läsart. Det finns ingen anledning att inskränka rätten att korrigeras texten till ställen där MT är svårförståelig eller obegriplig.

Om detta torde stå tämligen klart, rymmer uttrycket »den ursprungliga texten», som nyss användes, långt svårare problem. Begreppet är inte lätt att definiera. Man kan använda uttrycket tämligen entydigt när det gäller ett litterärt verk av en enskild författare, men vad betyder det när vi har att göra med t. ex. profetböcker med lång traditionshistoria, när de ursprungliga profetorden tillämpats på nya lägen, omformats och kompletterats tills texten — kanske efter århundraden av tydningar och tillägg — fått sin slutgiltiga form? Var går gränsen mellan tillägg som ännu kan betraktas som

ett led i tillblivelseprocessen och tillägg som bara är glossor och marginalnotiser och som därför bör utmönstras? Frågan kan också formuleras så: var går gränsen mellan litterärkritik och textkritik? Man tvingas till slutsatsen att det inte går någon skarp gräns mellan dessa båda. Denna insikt formulerades klart redan av C. Steuernagel i hans inledning till Gamla testamentet. Efter att ha skilt mellan sådana ändringar i texten som gjorts av dem som redigerade bibelböckerna och sådana som gjorts av avskrivare, fortsätter han: »Eine scharfe Grenzlinie zwischen beiden lässt sich nicht ziehen, und so wird die Entscheidung darüber, welche Veränderungen bei der Untersuchung der Redaktion der einzelnen Bücher, welche in der Textgeschichte zu behandeln sind, immer bis zu einem gewissen Grade subjektiv und willkürlich sein» (Lehrbuch der Einleitung in das Alte Testament, 1912, s. 79).

Men när man sett att det inte finns någon absolut gräns mellan de båda områdena, kan det fortfarande vara möjligt att finna en rimlig definition som åtminstone kan tjäna som praktisk vägledning för den som skall översätta Gamla testamentet, även om den inte ger en fullständig lösning av problemet. Härvid kan man ha god hjälp av ett nyttgivet arbete, kallat Preliminary and Interim Report on the Hebrew Old Testament Text Project och publicerat 1973 av United Bible Societies (boken är tvåspråkig och har även fransk titel och text). Häri redovisas det preliminära ställningstagandet till de textkritiska problemen i Moseböckerna av en kommitté, som tillsatts av United Bible Societies (UBS) för ett interkonfessionellt och internationellt »Hebrew Old Testament Text Project» och som består av sex kända bibelforskare: D. Barthélemy, A. R. Hulst, N. Lohfink, W. D. McHardy, H. P. Rüger och J. A. Sanders. Ett kort avsnitt i inledningen ägnas just frågan om den ursprungliga texten, den som översättaren vill återställa och återge, och fastän detta avsnitt ingalunda löser alla problem, förefaller det att dra upp rimliga riktlinjer. Man skiljer mellan fyra olika stadier i den hebreiska textens utveckling. Det *första* stadiet består av muntliga eller skriftliga litterära alster, som kommer den ursprungliga formen så nära som möjligt. Den metod som främst används för att rekonstruera sådana texter är den litterärkritiska. UBS-kommittén kallar dessa texter »original texts», men de tycks snarast motsvara vad man inom exegetiken brukar kalla »källor» eller »skikt». Det *andra* stadiet består av den äldsta textform eller de äldsta textformer som kan rekonstrueras genom att textkritiska metoder tillämpas på föreliggande textmaterial. Detta stadium i textens historia kallas »earliest attested text (attested either directly or indirectly)». Det *tredje* stadiet består av den konsonanttext som auktoriserades av de judiska skriftlärde kort efter år 70 e. Kr. Detta stadium kallas »Proto-Massoretic Text». Det *fjärde* stadiet är den masoretiska texten, sådan den föreligger i de medeltida manuskripten. Vad UBS-kommittén har sökt fastställa är stadium nummer två, och för att nå detta syfte har man tillämpat de i all filologisk forskning godtagna textkritiska metoderna.

UBS-kommitténs textkritiska målsättning sammanfaller som synes med vår. En punkt kan möjligen vara värd att diskutera. När målet definieras som »the earliest attested text», alltså den tidigaste *bevittnade* texten, borde detta strikt tolkat innebära att konjekturer inte kunde tillåtas som textunderlag för en översättning, utan att tolkningen alltid måste bygga på en exi-

sterande variant, direkt bevitnad i en hebreisk handskrift eller indirekt i en gammal översättning. Detta vore en olycklig regel, eftersom det händer att man inte har några varianter alls — inte ens indirekt belagda varianter — på ställen där MT uppenbarligen är fördärvad. Ett typiskt fall är cruxet i Ps. 2: 11–12. Det är helt klart att texten är i olag; den går överhuvud inte att översätta som den står. Men inga varianter existerar, och enda utvägen är att rekonstruera en hypotetisk ursprunglig text, vilket kan ske genom omflyttning av två konsonantgrupper (en metod som på detta ställe tillämpats också av den textkritiskt så återhållsamma norska översättningen). Självfallet måste konjekturen tillgripas endast i nödfall. Om man inte pressar uttrycket »attested text» och i stället betonar vad rapporten har att säga om »grundläggande textkritiska metoder», kan dess principer anbefallas för varje nyöversättning av Gamla testamentet. Man noterar också med tillfredsställelse att UBS-kommittén i sin behandling av enskilda textkritiska problem i Moseböckerna varit långt mera restriktiv med emendationer än översättarna av JerB, NAmB och NEB.

Textändringarna i en framtida nyöversättning av Gamla testamentet till svenska bör redovisas för bibelläsarna. Principerna för textunderlaget bör kort omtalas i en inledning eller ett förord (såsom t. ex. i NAmB eller NEB). Avvikelserna från MT bör anges i fotnoter, varvid översättningens textunderlag i varje enskilt fall också bör nämnas. I detta avseende varierar praxis starkt mellan olika nyare översättningar: JerB och NEB (i dess Library Edition) ger klara besked, medan NoUtv lämnar läsaren i sticket: ingenting i förordet om de textkritiska principerna, praktiskt taget inga textkritiska anmärkningar i fotnoterna. Att läsaren här har rätt till information förefaller klart. Av utrymmesskäl bör man inskränka sig till att notera avvikelser från masoreternas konsonanttext. Denna regel torde inte behöva tolkas alltför strikt: varje växling mellan *waw* och *jod* (två bokstäver som ofta är omöjliga att säkert skilja åt i gamla handskrifter) bör kanske inte redovisas.

Då sådana textkritiska fotnoter måste bli mycket kortfattade och framför allt inte kan redovisa de överväganden som i olika fall ligger bakom valet av textunderlag, är det önskvärt att en framtida gammaltestamentlig översättningsenhet jämsides med de nya texterna även publicerar textkritiska kommentarer med motiveringar för valet av läsarter.

3 Stilproblem vid nyöversättning av Gamla testamentet

Kommitténs förslag till principer och dess översättningsprov bör ställas mot bakgrunden av kyrkobilabeln 1917 — det är ju ett missnöje med KB 1917 som har betingat tillsättandet av kommittéerna för förberedande av nyöversättning av Bibeln. Men det har naturligtvis också intresse att betrakta våra förslag mot bakgrunden av en översättningstyp som helt avviker från KB 1917: som kontrasterande översättning kan man välja Today's English Version, som är inriktad på att så lättfattligt som möjligt meddela huvudinnehållet i bibeltexten i en »common language»-översättning »for modern man». Naturligtvis tar vår principformulering också hänsyn till vad som nyligen föreslagits av 1971 års sakkunniga för översättning av Nya testamentet, i skriften Inför en ny bibelöversättning. Riktlinjer och förslag (Utbildningsdepartementet 1972: 10).

Kyrkobilabeln 1917 — våra översättningsprinciper

Språket i KB 1917 har kritiskt granskats av H. S. Nyberg i den stora essän Esaias Tegnér d. y. som språkman och bibelöversättare. Enligt medlemmarna i den dåvarande bibelkommissionen Erling Eidem och Johannes Lindblom framträdde KB 1917 »med anspråk på att tala nutidssvenska, en svenska som, utan att åsidosätta den höghet och värdighet som originalet kräver, skulle ansluta sig till det otvungna, bildade talspråket och vara lätt-tillgängligt för var man» (Nyberg s. 90). Man kan emellertid fråga sig om kyrkobilabelns språk vid publiceringen 1917 upplevdes som någon form av samtidssvenska (GT var f. ö. färdigöversatt redan på 1890-talet). I varje fall är det klart att språkformen i KB 1917 för nutida läsare ofta förefaller ålderdomlig, svårtillgänglig, ibland rätt besynnerlig. Man finner lätt exempel även i de texter vi har översatt.

Domarboken 7: 1-3, 8 (enligt KB 1917):

Bittida följande morgon drog Jerubbaal, det är Gideon, åstad med allt folket som följde honom, och de lägrade sig vid Harodskällan; han hade då midjaniternas läger norr om sig, från Morehöjden ned i dalen. Men HERREN sade till Gideon: »Folket som har följt dig är för talrikt för att jag skulle vilja giva Midjan i deras hand; ty Israel kunde då berömma sig mot mig och säga: 'Min egen hand har frälst mig.' Låt oss därför nu utropa för folket och säga: Om någon fruktar och är rädd, så må han vända tillbaka hem och skynda bort ifrån Gileads berg.» Då vände tjugutva tusen man av folket tillbaka, så att allenast tio tusen man stannade kvar. ... Då tog hans folk till sig sitt munförråd och sina basuner, därefter lät han alla de andra

israeliterna gå hem, var och en till sin hydda; han behöll allenast de trehundra männen.

(Jämför vårt översättningsförslag s. 148.)

De arkaiserande uttrycken i denna text anknyter delvis — men inte alltid — till den gamla bibelöversättningen (versionerna 1541, 1618 och 1703). I anslutning till GÖ (=gamla översättningen) skriver KB 1917 »Jerubbaal, det är Gideon», fastän det säkerligen även när KB 1917 kom till, i normalt skriftspråk hette »dvs. Gideon». Direkt ur GÖ övertages formuleringen »berömma sig mot mig» som i varje fall i nutida svenska är helt oidiomatisk. Lika onaturlig i 1900-talssvenska är användningen av »frukta» utan objekt eller prepositionsbestämning: »om någon fruktar och är rädd». Ett utslag av den tydliga strävan i KB 1917 till en högtidlig, särpräglad bibelstil finner man i bruket av vissa formord: »allenast» är i KB 1917 det normala ordet för vad som i modernt språk heter »bara» eller »endast». Det för en nutida läsare mest sällsamma av de uttryck som KB 1917 här rör sig med, är säkerligen »munförråd». Ordet betyder »proviant». Det är inte hämtat ur GÖ, men det finns i äldre svenska (Svenska Akademiens ordbok karakteriserar det som »mindre brukligt», vilket nu är en obestridlig sanning). Kanske har översättaren funnit ordet »proviant» alltför modernt klingande (lånorden erbjuder vissa stilproblem; se s. 81). Men »munförråd» kan knappast ens år 1917 ha erbjudit någon god lösning på ordvalsproblemet; på 1970-talsläsare gör ordet förmodligen närmast ett komiskt intryck.

Enligt vår mening har de ålderdomliga, delvis till den gamla bibelöversättningen anknutna formuleringarna i KB 1917 en distansierande och läsningsförsvårande effekt, som måste ha blivit starkare under de mer än femtio år som har gått sedan texten publicerades: ett ord som »allenast» verkar rimligtvis inte mindre ålderdomligt nu än 1917. Vi menar att en sådan distansierande effekt måste undvikas, om man vill hjälpa läsaren att bli förtrogen med bibeltexten. Vår huvudprincip är att den nya GT-översättningen skall utformas på *idiomatisk nutida svenska*, inte i någon ålderdomlig eller särspråklig bibelstil. Men »idiomatisk nutida svenska» är en mycket vid språklig ram. Den kan inrymma många stilistiska skiftningar. Och den språkliga ram som man fastlägger för översättningen *bör* ge rum för stilistisk variation.

Någon gång — men sällan — har väl även våra översättningsförslag fått innehålla ett lätt arkaiserande uttryck, t. ex. i 1 Mos. 12: 17 »Men Herren slog farao och hans hus med svåra plågor». Men därvid har vi inte i och för sig eftersträvat att ge framställningen en ålderdomlig språkton; »slog ... med svåra plågor» har erbjudit sig som en uttrycksfull och samtidigt lättförstådd formulering. I 1 Mos. 13: 13 innehåller vårt översättningsförslag uttrycket »syndade svårt mot Herren», vilket inte just hör till idiomatisk nutida svenska. Den som vill må här gärna associera med en arkaiserande rad i Frödings *En fattig munk från Skara*. Men uttrycket »syndade svårt» är inte valt för att vidmakthålla en biblisk associationsbakgrund till en välkänd diktpassage, utan rätt och slätt på grund av dess uttrycksfullhet.

Kommitténs anti-arkaistiska strävan, dess inriktning på att utforma texten på idiomatisk nutida svenska, kommer utan tivel i konflikt med vissa andra önskemål. Ett svårlost problem erbjuder vissa nu i stort sett obrukliga

ord och fraser i GÖ (eventuellt bevarade i 1917) som återklingar i litteraturen eller som har kommit att ingå i vår citatskatt, vårt förråd av stående uttryck, använda även i profana sammanhang (typ: »sätta sitt ljus under skäppan»). Ett typiskt exempel ger ordet (Edens) »lustgård». Det motsvarande hebreiska ordet (*gān*) är det vanliga ordet för »trädgård», och det borde enligt vår allmänna översättningsprincip — idiomatisk, naturlig nutida svenska — också översättas med »trädgård», om inte andra, speciella skäl gör bruket av t. ex. »lustgård» motiverat. (Beträffande den praktiska behandlingen av denna fråga i våra översättningsförslag se s. 115 och 130). Men ett ofta hört argument i sammanhanget är följande: man måste bevara ett sådant ord som »lustgård» i bibelöversättningen, annars försvinner det ur svenska språket, ingen får längre några associationer inför Karlfeldts dikttitel Lustgården, och svenska språket blir en uttrycksnyans fattigare. Därtill svarar vi — i god överensstämmelse med NT-kommitténs ståndpunkt i skriften »Inför en ny bibelöversättning» — följande:

Förvisso önskar även vi att traditionella ord och uttryck med bibliska associationer skall bevaras som uttrycksmöjligheter i vårt språk. Men vi tror inte att en ny bibelöversättning verksamt kan bidra därtill — numera är bibelns verkningskrets alltför begränsad för att detta skulle vara möjligt. Bibliska uttryck som »lustgården» eller »I ditt anletes svett skall du äta ditt bröd» kan mycket väl leva vidare, men de lever sitt liv relativt oberoende av vad som står i den senast publicerade bibelöversättningen.

Det är också att märka att många av de bibeluttryck som man önskar bevara, är försvunna redan i KB 1917. Man kan gott önska att ordet »fåvitsk» (de fåvitska jungfrurna, för att nu hämta ett exempel från NT) måtte bevaras i svenska språket. Man kan finna ordet både klangfullt och talande: fåvitsk = den som föga vet. Men vänner av den språkliga bibeltraditionen kan inte gärna klaga, om ordet »fåvitsk» skulle saknas i en kommande bibelöversättning — ordet är nämligen redan i KB 1917 ersatt av »oförståndig». Det vore orimligt om en ny bibelöversättning skulle återinföra det ålderdomliga »fåvitsk», som dessutom säkerligen ofta missuppfattas: det associeras med »fåfäng».

Som ett speciellt skäl för att behålla vissa formuleringar ur den svenska bibelöversättningstraditionen anföres ibland att de traditionella översättningarna bildar den rätta allusionsbakgrunden till många passager i svenska psalmer. Men även härvidlag gäller i hög grad — såsom framhålles av NT-kommittén — att de bibliska vändningar som psalmtexterna alluderar på inte återfinns i 1917, utan bara i GÖ. Ännu i 1937 års psalmbok gäller allusionerna i stort sett texten i GÖ, inte i KB 1917. NT-kommittén sammanfattar:

»Skall det talas om att rottrådarna kapas till vår klassiska dikt och psalmskatt, så inträffade detta alltså redan 1917 och sker inte i någon jämförlig skala genom den nu planerade översättningen hur den än utfaller.» (Inför en ny bibelöversättning s. 44.)

Vi tror att det vore en ringa vinst för svenska språket och litteraturen om en ny bibelöversättning skulle uppta uttryck ur GÖ (och eventuellt 1917) som inte tillhör ordinärt nutida språk men som med ett slags citatkaraktär har ingått i den litterära och språkliga traditionen. Och den eventuella

vinsten måste vägas mot risken att sådana språkliga fossiler — om än så dekorativa och associationsmättade för vissa läsare — för de flesta nya läsare skulle göra bibeltexten mer svårbegriplig och främmande än den bör vara. Även i detta avseende instämmer vi med NT-kommitténs uttalande:

»Må vara att det kan utgå en magisk tjuskraft just från det halvt eller helt oförstådda, men en sådan effekt kan inget allvarligt översättningsarbete inrikta sig på. Få tendenser är heller mera fjärran från originaltextens anda än att NT skulle utvecklas till ett reservat för finsmakare med religiösa, kulturhistoriska eller estetiska böjelser.» (Inför en ny bibelöversättning s. 44.)

I fråga om anslutning till traditionellt svenskt bibelspråk — eller avvikelse därifrån i begriplighetens och naturlighetens intresse — är vissa specialfall intressanta.

Termer för ting och handlingar inom kulten m. m.

Ett illustrativt exempel ger en av våra översättningstexter, 3 Mos. 16: 2–3 och 13.

KB 1917:

Och HERREN sade till Mose:

Säg till din broder Aron att han icke på vilken tid som helst får gå in i helgedomen innanför *förlåten*, framför *nådstolen* som är ovanpå *arken*, på det att han icke må dö; ty i molnskyn vill jag uppenbara mig över *nådstolen*.

— — —

Och rökelsen skall han lägga på elden inför HERRENS ansikte, så att ett moln av rökelse skyler *nådstolen* ovanpå, *vittnesbördet*, på det att han icke må dö.

De här ovan kursiverade orden *förlåten*, *nådstolen*, *arken* och *vittnesbördet* ger ett intressant material till diskussion av frågan om traditionella men svårbegripliga termer som nyttjas vid beskrivning av den religiösa kulten. (Vad som här sägs om ord för företeelser inom kulten gäller överhuvudtaget termer för företeelser som är specifika för originalets kulturkrets.) KB 1917 har här övertagit den traditionella terminologien, den som nyttjas i GÖ. Men man har haft blick för dess svårbegriplighet. Vid *nådstolen* och *vittnesbördet* har 1917 en hänvisning till Ordförklaringar. Även *förlåten* och *arken* är beskrivna i 1917:s ordförklaringar.

Vi har på nytt ställt frågan om de fyra ordens begriplighet. Ur förståelse-synpunkt visar de, enligt vår bedömning, olika grad av svårighet och »farlighet» (= sannolikhet för att orden skall missförstås). Även utan att ha företagit några ordförståelsetest — i och för sig önskvärda här, såsom i många andra fall — kan man väl våga påstå att substantivet »förlåten» i uttrycket »gå in i helgedomen innanför förlåten» kanske någorlunda lätt kan förknippas med det nutida ordet »förhänget». Ett farligare ord är »arken» (som betecknar den kista, där lagens tavlor förvarades). Läsare som inte är speciellt bibelkunniga förknippar säkerligen ordet »arken», om det presenteras isolerat, med Noaks ark, och det kommer i så fall närmast att beteckna en farkost, en båt. Ännu värre är det med »nådstolen» (Luthers »Gnadenstuhl»), som är det traditionella namnet på locket på »arken». Ordet måste leda den mindre bibelkunniga läsarens tankar i fel riktning: »nådstolen»

är absolut ingen stol! »Vittnesbördet», slutligen, lämnar väl inte den bibliskt okunnige läsaren någon som helst upplysning om vad ordet konkret betecknar: det är inte möjligt att utan vidare förstå att det är en beteckning för Mose lag, lagens tavlor såsom vittnesbörd om förbundet mellan Gud och folket.

Vad kan man så göra med dessa traditionella ord? Kan man ersätta de traditionella termerna med mera lättbegripliga? Är det alltid nödvändigt att söka efter ett lättare ord? Vad kan man vinna och vad kan man förlora på att byta ut ord som »arken» och »vittnesbördet»? Frågorna måste besvaras från fall till fall. Man måste alltid avväga vad man kan vinna mot vad man eventuellt förlorar. Avvägningens växlande innebörd belyses väl av de fyra orden. Det minst komplicerade fallet är »förlåten». Här är det lätt att byta ut det i nutiden särbibliska ordet mot det omedelbart begripliga och likbetydande »förhänget». För begripligheten offrar vi gärna den ålderdomligt-bibliska klangen i substantivet »förlåt».

Större bekymmer vållar ordet »arken». Vi ville naturligtvis gärna finna ett ord som både beskriver företeelsens yttre gestalt och dess funktion inom religionen. Som beskrivning av företeelsens yttre art har vi övervägt termer som »skrin» eller »kista». Men varken »kista» eller »skrin» synes erbjuda passande betydelse: »skrin» är för litet, och »kista» kan medföra mindre lämpliga associationer. Alltså har vi än en gång övervägt om man fortfarande kan använda »arken». En viktig fråga blir då: hur stor är risken för att man i *detta textsammanhang* skall uppfatta »arken» som »Noaks ark»? Det måste sägas, att kontexten här klart anger att det inte kan vara fråga om den vattenfarkost som inrymde exemplar av allt levande. Vi har därför valt att trots allt behålla termen »arken» som beteckning för det unika kult-föremål som innehöll lagens tavlor. Ordet kräver naturligtvis en förklaring.

Det traditionella »nådstolen» har vi däremot inte kunnat acceptera: ordet synes alltför sällsamt och förvirrande. Vi har ansett oss tvungna att offra innebörden »plats för nåd och försoning» och hållit oss till den yttre beskrivningen: »locket på arken». Översättning har beskrivits som »die Kunst des richtigen Opfers»; i fråga om »nådstolen» har angivandet av föremålets religiösa funktion måst offras.

Ordet »vittnesbördet» illustrerar en svårighet liknande den som gäller »nådstolen» = locket på arken. »Vittnesbördet» betecknar mer konkret »lagens tavlor», de stentavlor på vilka Mose lag var upptecknad och som förvarades i »arken». Om man översätter med »lagens tavlor», klargör man för läsaren vad det konkret är fråga om. Men man mister därvid den i grundtexten aktualiserade föreställningen om lagen som vittnesbörd om förhållandet mellan Gud och folket. Det är återigen fråga om »det rätta offret». (Betr. »vittnesbördet» se vidare s. 142 och 145.)

En annan kategori av uttryck där vår grundprincip — idiomatisk nutida svenska — kommer i konflikt med äldre svensk översättningstradition är uttryck som kan betecknas som hebraismer.

Hebraismer

Kommittén har strävat efter att undvika hebraismer; därmed åsyftas sådana fall där i hebreiskan vanliga uttryckssätt vid ordagrann översättning kommer

att avvika från normalt nutida språkbruk. KB 1917 har många sådana verbalt trogna översättningar. Kanske har översättaren betraktat denna typ av översättningar som utslag av trohet mot originaltexten, kanske har hebraismerna, med sin främmande, oidiomatiska karaktär, känts som väl-fungerande inslag i en särpräglad »bibelstil». Några exempel ges här på fraser i 1917 som vi betraktar som hebraismer:

lyft upp dina ögon och se (1 Mos. 13: 14)
hans vrede upptändes högeligen (1 Sam. 11: 6)
Och HERRENS ord kom till honom (1 Kon. 17: 2)

Kommittén har inte funnit det angeläget att i kyrkobibelns efterföljd låta den svenska texten återspegla hebreisk fraseologi. I stället har vi alltid sökt efter det uttryck som naturligt skulle erbjuda sig för en god svensk stilist i kontexten i fråga (se ovan angivna textställen i våra översättningsförslag).

Några rätt ofta återkommande typer av hebraismer vilka kommittén har försökt att undvika såsom icke-idiomatiska uttryck kan vara värda att notera med tanke på kommande översättningsarbete. Typerna exemplifieras med citat ur KB 1917 jämte vår motsvarande text:

a) hebreisk sammanställning av *två samordnade verbfraser* som i nutida svenska naturligt uttryckes med *en* verbfras (exempel från 1 Kon. 17):

<i>KB 1917</i>	<i>Vårt förslag</i>
Stå upp och gå till Sarefat	Gå bort till Sarefat
Gå bort härifrån och begiv dig österut	Gå härifrån österut
Då gick han bort och gjorde såsom HERREN hade befallt; han gick bort och uppehöll sig vid bäcken Kerit	Han gjorde som Herren hade sagt; han slog sig ned i Kerits bäckravin

De dubbla verbaluttrycken i originaltexten (återgivna i KB 1917) betraktar vi här inte som något stilkaraktistikum för t. ex. en talspråkligt ordrik berättelse — i så fall borde väl denna stilkaraktär ha bibehållits i vår översättning, med formuleringar som passar i målspråket. De dubbla verbfraserna betraktas i stället som stereotyper, fraseologiska egenheter i bibel-hebreisk prosa. De kortare formuleringarna i vårt förslag erbjuder idiomatiska svenska motsvarigheter.

b) den hebreiska texten har ord för delar av kroppen (ev. »själ», »ande») där man på svenska naturligt talar om hela personen eller personens handling. Det kapitel ur Ordspråksboken som vi har översatt (kap. 10) ger flera ex. på hur KB 1917 i detta avseende återger originalet mer ordagrant än vad som förefaller oss naturligt:

<i>KB 1917</i>	<i>Vårt förslag</i>
De visa gömma på sin kunskap, men <i>den oförnuftiges mun</i> är en överhängande olycka	De visa sparar sin kunskap men fara hotar, där <i>dåren talar</i>
Den rättfärdiges <i>tunga</i> är utvalt silver	Rent silver är den rättfärdiges <i>tal</i>

I Ordspråksboken kunde möjligen de uttryck som här har exemplifierats ses som utslag av en lust till poetisk konkretion. Men det är inte svårt att i biblisk prosatext finna helt formelartade vändningar av liknande typ. Ett exempel ger 1 Mos. 3: 8 »då gömde sig mannen för Herren Guds ansikte», där väl substantivet »ansikte» knappt har mer av reell betydelse än ordet »front» i det engelska »in front of» (vårt översättningsförslag stryker »ansikte» och skriver endast: »gömde sig ... för Herren Gud»). Likaså har vi återgivit »så skall *min tunga* jubla ...» med »så får *jag* prisa ...» (Ps. 51:16). Emellertid vill kommittén ingalunda resolut och utan nyanser föreslå att t. ex. »ögon», »ansikte», »hjärta» skall utgå, där det är möjligt att i stället tala om hela människan och hennes verksamheter. Ibland torde det — kanske särskilt i poetiska sammanhang — ligga en viss vikt vid att återge ord som »ögon», »ansikte», »hjärta». I Ps. 13 innehåller även vårt översättningsförslag orden »Ge mina ögon nytt liv» — det är ju ett talande konkret uttryck för ny livsaktivitet. Och formuleringen »Hur länge skall du dölja *ditt ansikte* för mig» synes i poetiska sammanhang kunna ge ett starkt uttryck för längtan efter gudsnärvaro, ansikte mot ansikte.

c) hebraismer kan komma till stånd genom ordagrann översättning av ord som i hebreiskan har ett annat betydelseområde än i svenskan. Ex. från KB 1917 (1 Mos. 3: 15): »Och jag skall sätta fiendskap mellan dig och kvinnan, och mellan din säd och hennes säd.» Det hebreiska ordet för »säd» användes också i den överförda betydelsen »avkomma, ättlingar». Men använder man ordet »säd» i denna betydelse i svenskan, inför man ju ett oidiomatiskt, främmande element i texten, en hebraism (vi har i vårt översättningsförslag bl. a. valt ordet »avkomlingar»). Likaså har vi betraktat det som en klar hebraism på ordbrukets område när KB 1917 skriver (3 Mos. 16): »Han skall ... hava benkläder av linne över sitt kött». Det hebreiska ordet för »kött» (*bašar*) användes i Bibeln även i betydelsen »könsdelar» vilket är omöjligt på svenska (kommittén har här valt den omstrukturerade formuleringen »bära linnebyxor för att skyla sig»). I Jes. 40: 5-6 använder hebreiskan samma ord (*bašar*) i en betydelse som på idiomatisk svenska bör återges med »levande varelser». KB 1917 använder även här ordet »kött», som traditionellt är den svenska motsvarigheten till *bašar*:

KB 1917

HERRENS härlighet skall varda uppenbarad,
och allt kött skall tillsammans se den. ...

Allt kött är gräs,
och all dess härlighet såsom ett blomster på marken.

Vårt förslag

Herrens majestät skall uppenbaras
i allt levandes åsyn. ...

Allt levande är gräs
och all dess härlighet som markens blommor.

Redan av exemplen med »säd» och »kött» framgår att kommittén ingalunda ansluter sig till *konkordansprincipen*, som innebär att ett hebreiskt ord alltid återges på ett och samma sätt (KB 1917 har ju i de anförda fallen faktiskt »säd» resp. »kött»). Konkordanskravet har hävdats framför allt

när det gäller ord av stor idémässig betydelse (t. ex. ord för »synd», »nåd», »Guds kärlek» osv.). Men också i sådana fall måste man enligt vår mening avvisa konkordansen (mellan ett hebreiskt ord och en enda svensk motsvarighet) som bindande princip. I fråga om olika hebreiska ord inom ett betydelsefält kring begreppet »synd» försökte KB 1917 genomföra en konkordant översättning som på svenska utnyttjade orden »synd, synda, syndare — missgärning — överträdelse, överträdare». Vi har inte accepterat detta utslag av konkordansprincipens efterföljelse — därom närmare i kommentaren till Ps. 51, s. 196.

d) Speciella typer av hebraismer kan skapas av genomgående skillnader i *syntaktisk struktur* mellan nutida svenska och den hebreiska originaltexten. Så t. ex. präglas bibelhebreiskan av ett rikligare bruk av direkt anföring än vad som är naturligt för nutida svenskt skriftspråk (se våra kommentarer till översättningstexter s. 115, 129). Överhuvudtaget skapar sammanfogningen av satser översättningsproblem, på grund av skillnader i språkbruket mellan svenskan och bibelhebreiskan. I hebreiskan radades gärna huvudsats på huvudsats utan annat sammanbindande led än det obestämda *w^e* — en mycket lös samordning. I ordinär svenska är det naturligare att arbeta med över- och underordning och att tillfoga ord som betecknar relationer mellan satserna: »därefter, därför, då» osv. Kommittén ser inget skäl att vid översättning imitera hebreiskans syntaktiska vanor genom flitig samordning (för diskussion av dessa syntaktiska frågor se s. 114). Möjligen kan en sådan imitation av hebreiskans samordningsteknik ske i bestämt stilistiskt syfte, för att bidra till att utforma en stilistisk helhetskaraktär i en text — se därom s. 87.

Precisering av några huvudprinciper

I det föregående har som kommitténs huvudmål uppställts en översättning som är utförd på *idiomatisk, naturlig, begriplig nutida svenska*. Till vart och ett av de fem orden i denna målformulering skall här knyts några kommentarer.

Vad som är *idiomatiskt* (språkriktigt, »äkta, genuint») i nutida svenska framgår väl i någon mån av lexikon över nutidsspråket, t. ex. en fraseologisk ordbok som Svensk handordbok (vid ordet »idiomatisk» tänker man ju gärna speciellt på för språket karakteristiska ordkombinationer, fraser). Men i stort sett kan svaret på frågan »är detta uttryckssätt idiomatiskt?» ges av den språkliga kompetensen hos svensktalande med god allmänbildning och språkbehärskning. Frågans innebörd är nämligen: »heter det så på nutida svenska? brukar man säga eller skriva så?» Kravet på idiomatisk svenska i översättningstexten blir aktuellt mot bakgrunden av KB 1917, vars formuleringar inte sällan är ägnade att framkalla invändningen: »nej, det heter inte så ... Så brukar man inte uttrycka sig». Det bör framhållas att idiomatisk svenska kan inrymma många stilistiska nyanser: »idiomatisk svenska» är den vidaste av de ramar som vi rör oss med när vi försöker beskriva vårt språkliga ideal för översättningen.

Begreppet *naturligt* språk är inte lätt att bestämma närmare. Man kan

försöka med några negativa bestämmingar: icke-formellt, inte speciellt högtidligt, icke-ålderdomligt osv. Med bestämningen *icke-formell* (och icke-ålderdomlig) kan vi motivera valet av en rad formord och ordformer, som är viktiga för den stilistiska helhetskaraktären. I likhet med NT-kommittén föredrar vi normalt »inte» framför »icke», »bara» framför »endast, blott» (eller 1917:s favoritord »allenast»). Dock må understrykas att vi inte ser konsekvens därvidlag som ett absolut ideal: av stilistiska eller expressiva skäl kan man naturligtvis skriva »icke», »endast» osv., där det känns passande (se s. 204). En för stilkaraktären som helhet viktig fråga är valet av normalformer för vissa verb. Eftersom vi strävar efter icke-formellt, någorlunda ledigt språk som bas för översättningsspråket, skriver vi »bli», »ge» (inte »bliva», »giva») och likaså »ta», inte »taga». Som presens passivum av »ge» väljer vi »ges», inte »gives», och i imperativ »ge», inte »giv». Däremot lämnas valet öppet mellan »gett» och »givit» (se. s. 155). Det gäller naturligtvis att balansera stilläget så att man undviker alltför talspråksaktiga former, särskilt när sammanhang och textbetydelse gör ledig språkform omotiverad. I Dom. 7 låter vi Gideon befalla sina män: »Drag svärd för Herren och Gideon», inte »Dra svärd ...» vilket skulle ha klingat alltför vardagligt.

Formvarianter såsom de nyss nämnda aktualiserar frågan om den ständigt fortgående språkförändringens roll för språkformen i ett pågående bibelöversättningsarbete. I fråga om varianter som »icke — inte» eller »draga — dra» har förskjutningen inom skriftspråket varit påtaglig under 1900-talet. I fråga om andra formvarianter är läget f. n. mer labilt: det gäller »lade — la», »sade — sa» och »skall — ska». Utan tvivel är »ska» på frammarsch; i kvällstidningarna torde formen »ska» vara klart dominerande. Men ännu har »ska» långt ifrån slagit igenom i alla sammanhang. Frågan kan ställas: skall bibelöversättaren — som rimligtvis måste räkna med att arbetet kräver åtskilliga år — kunna ta hänsyn inte bara till *nutida* svenska utan också till *framtida*? Skall han i sin språkform infoga ord och former som torde komma att bli vanliga i framtiden, om nuvarande utvecklingstendenser fortsätter att göra sig gällande? Det svar som vi vill ge på denna fråga är följande: Vi kan bara ta hänsyn till *redan stabiliserade förändringar*, där med säkerhet ingen återgång är att vänta; så t. ex. är det ju otänkbart att verbens pluralformer skulle återinföras i skriftspråket. Förskjutningen *giva* → *ge*, *bliva* → *bli* är också så stabiliserad i skriftspråket att de kortare formerna officiellt rekommenderas t. o. m. i lagspråk (se Molde-Ericsson: *Språket i lagar och andra författningar*). Däremot har »la, sa, ska» inte alls fått lika starkt fotfäste i olika stilarter. För närvarande skulle de enligt vår mening kännas stilbrytande i GT-texter — därför skriver vi nu »sade, lade, skall», även om vi förutser att kortformerna kan bli mer och mer vanliga. Men om utvecklingen skulle leda fram till en klar skriftspråklig dominans för »sa, ska», är det ju en enkel redaktionell operation att ändra former i bibeltexten, om man så önskar.

Med kravet på idiomatisk, naturlig nutida svenska är kravet på begriplighet väl förenligt. De äldre och bibliskt-särspråkliga ord som KB 1917 ofta valde, i omsorg om stilens höghet och värdighet, gjorde just inte språket mer lättbegripligt. Det är självfallet svårare att förstå »vädur» än »bagge, gumse», »tillika» än »dessutom», »oförvarandes» än »ofrivilligt, utan av-

sikt». Och även om texten kan begripas, vållar man förmodligen ett helt onödigt läsmotstånd genom att skriva »benkläder» i stället för »byxor», »vedermöda» i stället för »möda, stort besvär», »menighet» i stället för »församling». De emotionella värden som, för vissa läsare, eventuellt kan ligga i de äldre eller särspråkliga orden kan vi inte taxera högre än begripligheten. Samtidigt måste bestämt framhållas att det inte är vår mening, att översättningen skall avfattas i något slags »basic Swedish», med enklaste möjliga ordförråd. Tvärtom, översättningen skall kunna utnyttja hela ordförrådet och fraseologien inom den vida ramen »idiomatisk svenska». Att kombinera denna önskan med kravet på begriplighet — det är en svår konst.

Den språkliga grundhållning som här har tecknats som ett ideal för bibelöversättning — naturlig, begriplig nutida svenska — tar sikte på de i nutiden aktuella upplevelsesituationerna: enskild läsning, skolbruk, konfirmationsläsning, studiearbete osv. Även för gudstjänstbruk (liturgiska läsningar, predikotexter) bör rimligen en någorlunda lättillgänglig, icke särspråklig eller ålderdomligt präglad språkform vara den bästa. Om texten skall användas som sångtext i liturgi, ställer detta särskilda krav som vi inte har tillgodosett (se därom närmare s. 13). När vi vill bereda utrymme åt stilistisk variation inom ramen »naturlig idiomatisk nutida svenska», har det bland annat sammanhang med en önskan att göra rättvisa åt vissa av originaltexternas särpräglade skönlitterära kvaliteter. Vissa av texterna skall ju också fungera som rent skönlitterär läsning.

En liten kommentar må slutligen ägnas ordet *svenska*. Erfarenheten visar, att bibelöversättare har vissa bekymmer med *främmande ord*, framför allt vissa främmande ord av romanskt ursprung såsom »officer, eskortera». För vår kommitté blev problemet konkret i förbindelse med berättelsen i 1 Mos. 12 om Abrahams avfärd från Egypten. Är det stilistiskt störande om man skriver: »Och farao lät eskortera Abraham ur landet»? (KB 1917 har »ledsaga»; vi har stannat vid formuleringen »lät förvisa»). Är ordet »eskortera» (resp. officer) associativt knutet till modernare sammanhang eller andra texttyper, så att det inte kan passa i en biblisk berättelse? Eller är det bara fråga om en konvention inom bibelöversättningsspråket, en konvention som lämpligen bör brytas? Kommittén har i detta fall undvikit ordet »eskortera», men vi menar i princip, att även lånord av romansk typ som »diskutera» bör vara användbara i en bibelöversättning i den mån de förmedlar den sakligt riktiga betydelsen.

»Common language»-översättning — våra översättningsprinciper

KB 1917 präglas av en mycket omsorgsfull (och ibland förtydligande, förklarande) återgivning av grundtexten i alla dess detaljer, i en vördlig-hög-tidlig stil och med viss anslutning till språktraditionen i svensk bibelöversättning. Today's English Version deklarerar helt andra intentioner, enligt programförklaringen:

this is a distinctly new translation that does not conform to traditional vocabulary or style, but seeks to express the meaning of the Hebrew text in words and forms accepted as standard by people everywhere who employ English as a means of communication. (Job for Modern Man, 1971. Preface.)

I denna programförklaring poängteras alltså följande:

1. Översättningen vill ingalunda bevara traditionell vokabulär och stil. Dess språkform är »standard English», »det språk som bildade människor använder vid gängse kommunikation och som samtidigt ingår i de icke bildades passiva tillgångar» (se nedan s. 83).
2. Deklarationen tycks lägga viss vikt vid att översättningens primära syfte är att återge textens innehåll. Det ger en antydning om att textens form-sida är mindre intressant för översättarna i Today's English Version.

Hur programmet tar sig ut i praktiken kan belysas med ett par rader ur Job 14; det är fråga om diktens inledningsrader:

Today's English Version

KB 1917

v.1 All men lead the same short, troubled life.	v.1 Människan, av kvinna född, lever en liten tid och mättas av oro;
v.2 They grow and wither as quickly as flowers; they disappear like shadows.	v.2 lik ett blomster växer hon upp och vissnar bort, hon flyr undan såsom skuggan och har intet bestånd.

Som synes har TEV resolut strukit vissa passager, som tydligen har ansetts onödiga för att textens huvudinnehåll skall gå fram, kanske t. o. m. som störande för informationen. Det gäller uttrycket »född av kvinna», som kanske har betraktats som närmast förbryllande i sammanhanget. Det gäller också den passage i originalet som i KB 1917 återges med »och har intet bestånd» — den kan ju sägas vara innehållsligt redundant, informativt överflödig.

Kommittén vill för sin översättning inte acceptera TEV:s strykningar. De partier som TEV låter utgå är kanske överflödiga med hänsyn till textens huvudsakliga tankeinnehåll. Men de kan ha en understrykande eller känslöförstärkande effekt, och de måste självfallet återges i en text som skall förtjäna namnet översättning (inte referat eller bearbetning). Om vi förkortar redundanta formuleringar så är det i sådana fall som vi betraktar som fasta fraser i hebreiskan, av typen »Stå upp och gå till ...». För övrigt vill vi naturligtvis återge alla innehållsled i texten. Och den radikala för-enklingen av språket till vardagsuttrycket, »common language», har inte varit någon ledstjärna för våra översättningsförslag. Vi vill ge långt större utrymme åt stilistisk variation, i anslutning till textens allmänna typ.

Olika typer av översättning

KB 1917 och TEV representerar alltså kontrasterande typer av översättning. I NT-kommitténs skrift *Inför en ny bibelöversättning. Riktlinjer och förslag* karakteriseras både KB 1917 och TEV i samband med en beskrivning

av olika typer av översättning. Här skall citeras ett och annat av vad som sägs om de tre första av de sex typer som urskiljes där:

TYP 1 traditionsbevarande, kyrklig, liturgisk översättning, »kyrkobibel».

Vid bedömningen av översättningens språkdräkt läggs stor vikt vid språkets *historiska* dimensioner och vid de *associativa* och *emotionella* värdena i texten; innehållssidan får träda tillbaka till förmån för uttryckssidan i texten; en sådan översättning får oftast en arkaiserande eller åtminstone en något särspråklig prägel.

Till denna typ hänföres i skriften Inför en ny bibelöversättning bland annat KB 1917. Det sker med rätta: KB 1917 uppehåller ju ett språkligt samband med GÖ, den rör sig gärna med arkaiserande eller något särspråkliga uttryck och sörjer därmed också för vissa *associativa* och *emotionella* värden. Lättbegripligheten blir i denna typ av översättning mindre värdefull än den högtidliga, ofta lätt ålderdomliga språkklngen.

TYP 2 översättning till nutida bruksspråk (»common language»), för allmänt bruk (»for popular use»), »översättning på vår tids språk», »folkbibel».

De *språkliga medel* som utnyttjas vid översättningen *begränsas* till det språk som bildade människor använder vid gängse kommunikation och som samtidigt ingår i de icke bildades passiva tillgångar. Språkelementen hämtas konsekvent från det skikt som är gemensamt för alla. Tonvikten läggs vid innehållet i texten och hur det skall kunna förmedlas till nutida läsare. Översättningens stilkaraktär bestäms av originalets innehåll och nämnda begränsningar av målspråket.

Det som sägs här synes stämma mycket väl med Today's English Version. I de två nu citerade beskrivningarna ligger tonvikten på det *allmänna* stilläget i texten: »högtidligt språk — vardagsspråk». Men NT-kommitténs skrift tecknar också en tredje översättningstyp med större mått av stilistisk *variation*. Det är tillika den texttyp som bäst svarar mot NT-kommitténs egna principer:

TYP 3 översättning till nutida språk med beaktande av både innehåll och stil i originalet, »litterär översättning», »grundtextadekvat nyöversättning».

Översättningen utnyttjar målspråkets *alla* resurser och söker i möjlig mån återspegla *stilvariationerna i originalet*. Den följer lika-effekt-principen, dock med en mer eller mindre stark prioritering av innehållet. Vid återgivningen av stilen tas hänsyn till originaltexternas olika typer och funktioner så att vid återgivningen av *innehållsdominerade* textavsnitt största vikten läggs vid att skapa en stil som tjänar och återger innehållet. Vid översättning av *formdominerade* texter söker man skapa någon motsvarighet till originalets karaktär av språkonstverk och vid överflyttningen av *appelldominerade* textavsnitt eftersträvar man en version som siktar på handlingseffekt. Översättningen får därmed en även utifrån originalets egenskaper motiverad stilkaraktär.

Beskrivningen av typ 3 skisserar en översättningstyp som ligger nära vårt ideal: översättningen söker i möjlig mån återspegla *stilvariationerna i originalet*. Kravet på stiltrohet i översättningen har bestämt hävdats av NT-kommittén. Men det är inte så lätt att avgöra vad man skall lägga in i begreppet stiltrogen. Det är rimligt att i första hand utgå från lika-effekt-principen: översättningen skall i princip till sina nutida läsare förmedla en motsvarighet till det stilintryck som originaltexten kan förmodas ha gjort på dåtida läsare. Men hur bestämmer man då vilket stilintryck en

text kan ha gjort på samtida läsare? Proceduren innefattar två huvudmoment:

1. man karakteriserar textens språkliga egenart i förhållande till andra samtida texter;
2. man överväger om mottagarna har uppfattat denna egenart — annars är det ju ur lika-effekt-principens synpunkt onödigt att försöka återge denna språkliga egenart.

Den nytestamentliga kommittén har funnit att NT:s grekiska språk »på det hela taget /kan sägas/ avteckna sig som något ... särpräglad gentemot nästan allt som bevarats av samtida grekisk litteratur ... I NT möter vi på det hela taget en form av oskolad grekiska ... där 'vulgära' grekiska företeelser utgör ett markant inslag, jämte talrika semitismer» (Inför en ny bibelöversättning s. 35). Konsekvensen av detta konstaterande kunde synas vara att den svenska NT-översättningen också borde förete en viss särspråklig karaktär, och kanske en viss »vulgaritet» i den meningen att den skulle innehålla på något sätt »lågspråkliga» drag. Men med all rätt ställer NT-kommittén också frågan huruvida denna språkliga egenart (i förhållande till samtida litterär grekiska) har uppfattats av NT-texternas mottagare. Svaret visar bl. a. hur komplicerat det kan vara att bedöma stilen från läsarsynpunkten:

De som författat och mottagit NT har inte hört till de skikt som den gången räknades till de bildade. De torde i allmänhet inte särskilt ha lagt märke till förekommande »vulgarismer» och än mindre tagit anstöt av dem. För dem bör en skrift på låg språklig nivå ha tett sig som tämligen normal; den svarade ju mot den grekiska de kände. Var läsaren däremot en bildad person måste han, med det stora avseende man fäste vid den formella putsen, ha funnit stilen i de nytestamentliga skrifterna svåruthärdlig, om inte innehållet drog all uppmärksamhet till sig. (Inför en ny bibelöversättning, s. 36 f.)

Problemet med originaltexternas stillägen är i fråga om GT inte aktuellt på samma sätt som i fråga om NT. När det gäller GT-texterna finns i varje fall inga samtida litterära hebreiska texter utanför Bibeln att jämföra med: man kan därför inte placera GT-texterna i några allmänna stillägen, lägre eller högre, i förhållande till med texterna samtida utombiblisk litteratur. GT-texternas ordbruk och grammatik kan inte värderas i förhållande till någon »klassisk» litterär norm. Likaså är frågan om mottagarnas stilupplevelse omöjlig att besvara i fråga om GT. Hur skall man kunna bestämma upplevda stilvärden när det gäller en textsamling som utformats under ca tusen år — vilken publik i vilken tid skall man ta sikte på?

Men NT-kommittén har också arbetat med stilistiska överväganden som tar sikte inte bara på skillnader i språkbruk mellan NT och litterär grekiska utan också på skillnader i språkuttrycket mellan de nytestamentliga texterna inbördes; man bör enligt NT-kommittén »tillse att stilen i översättningen varierar på ett sätt som någorlunda motsvarar originalets variationer» (a. a. s. 38).

Sådana jämförelser kan givetvis utföras mellan olika texter i Gamla testamentet: där finns ju verkligen en rik flora av texttyper och givetvis differenser mellan texterna med avseende på ordbruk, frekvensen av syn-

taktiska typer, komposition, berättarteknik, bildspråk osv. Det förefaller emellertid som om den hebraistiska forskningen inte särskilt systematiskt har genomarbetat dessa skillnader inom olika språkliga och kompositionella kategorier. Det är svårt att bygga valet av *enskilda* översättningsuttryck på stilvetenskaplig värdering av olika uttryckstyper i hebreiskan. Vid den stilistiska profileringen av översättningarna av GT-texterna är det säkerligen bäst att utgå från en mer intuitiv-syntetisk uppfattning av *originaltextens helhetstyp*.

Textens helhet som utgångspunkt för den stilistiska utformningen

I ingresserna till våra översättningsprov har vi försökt att ge en innehållslig och kompositionell karakteristik av texten, med beaktande även av berättartekniska drag och överhuvudtaget den litterära formen. Efter denna uppfattning av textens innehållskaraktär, komposition och formella huvudkaraktär vill vi forma översättningens stil, i helheten och detaljerna. Därmed kan texten, hoppas vi, bli en välfungerande helhet. Och vi menar att vi därigenom iakttar en *trohet mot originaltexten*, nämligen trohet mot originalets helhet, dess texttyp, dess genre och dess särart som hel text. Vid bestämningen av textens helhetskaraktär har självfallet också hänsyn tagits till vad man kan anta om textens ursprungliga situationskontext och *funktion*: det är inte likgiltigt för den stilistiska utformningen, om originaltexten har karaktären av en god berättelse vid de kringvandrande herdarnas lägereld, av en lagtext för de äldste när de skipade rätt i stadsporten, av en klagopsalm i templets liturgi. Några exempel skall illustrera hur översättningens detaljutformning kan anpassas till texthelheten.

Vikten av att rätt fixera textens genre har nyligen framhållits i en diskussion om NT-kommitténs förslag till översättning av liknelsen om den förlorade sonen. I ingressen till översättningen skriver NT-kommittén: »Liknelsen om den förlorade sonen har tonen av en folklig berättelse, nästan en saga.» Helt följdriktigt börjar också översättningen med en folksagemässig inledningsfras: »Det var en man som hade två söner». Det har nu hävdats (av docent Birgit Stolt i en artikel i Upsala Nya Tidning) att genren är oriktigt bestämd: berättelsen om den förlorade sonen har ingenting med en folksaga att göra utan är en parabel, en liknelse med djupt allvarlig innebörd, tillhörande en från antiken härstammande litterär konstform som lyder sina egna lagar. En sådan uppfattning av genren måste påverka valet av stildetaljer: den lite slängiga tonen (»jag ger mig av hem till honom ...») osv.) ter sig mindre passande, och man behöver inte, såsom NT-kommittén har gjort, väja för uttrycket »jag har *syndat* mot himlen och dig» (NT-kommittén: »jag har *gjort orätt* mot himlen ...»). Så kan uppfattningen om textens genre komma att dirigera framställningens detaljer, de val av uttryckssätt som oavbrutet görs under översättningens gång.

Det är inte bara tillhörigheten till en traditionsgiven genre som kan bidra till att bestämma stilläge och val av enskilda uttryck. Det kan vara nödvändigt att också på annat sätt bestämma textens egenart. I berättelsen om

Gideons seger över midjaniterna (Domarboken kap. 7) figurerar två fiendehövdingar vid namn Oreb och Seeb. De hebreiska namnen har appellativa betydelser: Oreb och Seeb betyder som hebreiska ord Korp och Ulv. Frågan är: skall namnen på svenska återges med Oreb och Seeb, eller skall översättningen nyttja de appellativa betydelserna Korp och Ulv, som ju kan vara suggestiva namn på fiendehövdingar? Svaret på frågan beror bland annat på vår bedömning av texttypen: tillhör Domarboken en texttyp där berättartekniken är så pass raffinerad att den utnyttjar de suggestiva egenskaperna i de appellativa betydelserna hos namn? (se vidare s. 152).

En text kan givetvis under sitt förlopp ha *olika* grundkaraktärer, vare sig det beror på att texten har växt fram ur olika källor eller att den från början är komponerad så att den innehåller partier av växlande karaktär, växlande med hänsyn till motiv, teologisk vikt, språkform eller vad det nu kan vara. Det är en viktig del av översättarens uppgift att känna sig fram till och återge dessa skiftande karaktärer. Ett exempel erbjuder en av våra översättningstexter: syndafallsberättelsen i 1 Mos. 3. Den karakteriseras i vår ingress till översättningsförslaget som en skenbart okonstlad berättelse; ur berättarteknisk synpunkt kan man ge följande karakteristik: »Allt oväsentligt är bortskalat. Berättaren är sparsam med yttre beskrivningar och skildrar de agerandes karaktär genom de repliker de fäller ... Men hela berättelsen är inte enkel prosa: de gudomliga straffdomarna uttalas i rytmiska satser av närmast poetisk art.» En sådan uppfattning om textens komposition måste påverka vårt val av språkliga detaljer. I den »enkla» inledningsberättelsen om Adam och Eva i Eden blir man mer benägen att välja det naturliga ordet »trädgård» än det ovanliga och högspråkliga »lustgård», som tillhör ett helt annat stilsnitt. Däremot kan den versrytmiskt formade gudomliga förbannelsen få röra sig med ord av mer högtidlig karaktär: »I ditt anletes svett skall du tjäna ditt bröd». Valet av stildetaljer beror alltså här inte på de enskilda uttrycken i den hebreiska texten utan på en uppfattning om de olika textpartiernas helhetskaraktär.

Vid försök att precisera textens grundkaraktär nyttjar vi bl. a. en distinktion som föreslås i NT-kommitténs skrift, distinktionen mellan *innehållsdominerad*, *formdominerad* och *appelldominerad* texttyp (till formdominerade texter räknas naturligtvis poetiska texter men även andra där de formella arrangemangen spelar stor roll). Enligt vår mening måste man i formdominerade texter lägga vikt vid att i översättningen återskapa den formella helhetskaraktären i originalet; det gäller inte att skapa motsvarighet uttrycksdetalj för uttrycksdetalj, utan att sträva efter »lika effekt» i fråga om texthelheten. Problemens art belyses närmare i ett par senare avsnitt om bildspråk och om versform. Det kan väl ibland finnas tvekan om hur den formella helhetskaraktären i originalet skall uppfattas: principen om lika effekt är inte alltid lätt att följa. Och det kan också hända att man kan vara tveksam huruvida en viss *form*karaktär eller dominerande drag i *innehållet* skall avgöra utformningen av översättningen. Ett intressant exempel ger Predikaren kap. 4, som vi har översatt. Textens formella karaktär är svårbestämd, men den ter sig som en blandning av prosa och vers. Vår översättning har velat bevara denna egenartade formkaraktär (se s. 220). Men i den kommande norska GT-översättningen kommer *hela* texten att sättas upp i versrader, t. ex. så här;

Jeg så igjen på all den urett
som blir gjort under solen.
Jeg så de undertryktes tårer,
og ingen trøstet dem.
De som undertrykte dem,
hadde makten i sin hånd
og det var ingen som trøstet.

Texten har i detta parti bara delvis den parallellistiska poesins kännetecken; ur formell-poetisk synpunkt är det inte klart motiverat att arrangera hela texten som vers. Men den norska översättningens versarrangemang innebär på annat sätt en trohet mot textens grundkaraktär: uppdelning i versrader föreskriver en pauserande, eftertänksam läsning som stämmer väl med textens karaktär av allvarlig reflexionsdiktning. Med andra ord: textens innehållskaraktär gör ett visst formellt arrangemang naturligt.

För läsarens uppfattning om vilken texttyp en viss text tillhör kan utformningen av *inledningsorden* vara viktig. Så torde vara fallet med liknelsen om den förlorade sonen. NT-kommittén kommenterar inledningsorden »Det var en man som hade två söner» på följande sätt: »Omskrivningen 'Det var en man som' i st. f. 'En man' (1917, H) är motiverad såsom idiomatisk och i någon mån antydande att det är fråga om ett fiktivt skeende; likheten med den traditionella sagoingressen 'det var en gång' är ej oavsiktlig» (Valda texter s. 19). Man kan ha olika uppfattning om valet av genre för översättningen, men det är uppenbart att inledningsorden är viktiga när det gäller att markera denna genre.

Sättet att *binda samman framställningens led* kan också utformas olika, beroende på texttypen och på textens helhetskaraktär. Det har spelat en viss roll för vår utformning av 1 Mos. 3. En ordinär svensk meningsbyggnad i sakligt relaterande text utnyttjar gärna underordning, med bisats + huvudsats: »När mannen och kvinnan hörde Herren Gud vandra omkring i trädgården, gömde de sig ...» Men vid översättning av den skenbart med naiv enkelhet formade syndafallsberättelsen har vi favoriserat en parataktisk fogning av »enklare» stilistiskt kynne: »De hörde Herren Gud vandra omkring ... och mannen och kvinnan gömde sig för Herren.» (Se vidare s. 114.)

Om versformen i GT — i original och översättning

Översättarens problem är att på målspråket skapa en naturligt klingande motsvarighet till den bibelhebreiska versens egenart. Några av de viktigaste formella kännetecknen för bibelpoesien kan sammanfattas på följande sätt (efter artikeln Hebrew prosody av B. Hrushovskij i *Encyclopedia Hebraica*).

Den dominerande principen för hebreisk vers är parallellismen. Vanligen är två verser (ibland tre eller t. o. m. fyra) parallella i ett eller flera avseenden. Parallelliteten kan vara antingen fullständig eller partiell: antingen gäller den versen i dess helhet eller vissa ord i den, arrangerade i samma ordning eller i omvänd. Parallellismen kan gälla semantiska, syntaktiska, prosodiska, morfologiska eller klangliga element, eller en kombination av sådana

element. I de flesta fall är det fråga om en överlappning av flera sådana arter av parallellism med en ömsesidig förstärkningseffekt; inget enskilt element — betydelse, syntax eller betoning — är helt allenarådande, inget helt betydelselöst. Parallellismens led kan vara lika eller olika i storlek eller form; de parallellistiska leden kan ha olika förhållande till varandra: de kan vara synonyma eller antitetiska, de kan stå i hierarkiskt förhållande, de kan tillhöra samma kategori av något slag osv. Principerna för parallellismen kan växla från vers till vers. Men grundvalen för denna typ av vers kan beskrivas som semantisk-syntaktisk-accentuell. Det är fråga om en fri rytm, dvs. en rytm baserad på en grupp av växlande principer. Men friheten är också begränsad av den bibelhebreiska versens poetik. Bland begränsande regler må nämnas att varje versrad gärna skall innehålla en fras, en syntaktisk och logisk enhet med 2, 3 eller 4 betonade ord.

Av beskrivningen framgår att den hebreiska versens struktur ger en ganska vid frihetsram, som innebär ett välkommet spelrum för översättaren när han vill skapa en motsvarighet på svenska till den bibelhebreiska versens allmänna struktur. Emellertid finns några komplikationer vid återgivande av den hebreiska versens formella egenart; de skall beröras här.

Indelningen av texten i versrader är säkerligen viktig för den rytmiska karaktären och för struktureringen av den löpande textens innehåll. Uppdelningen i versrader ger sig väl mestadels naturligt — dock inte alltid. När parallellismen är tydligt utformad och de parallella leden utgör enheter av ungefär det normala omfånget för en hebreisk versrad (2–4 betonade ord i raden), följer radindelningen i översättningen nästan av sig själv (såsom i t. ex. vers 5 nedan, där f. ö. den parallellistiska konstruktionen omfattar 3 rader). Men ibland kan radindelningen vara mindre självklar. Ett par exempel till belysning kan hämtas ur Job 14, som i vårt översättningsförslag börjar så:

- 1 Människan, född av kvinna,
lever kort men får nog av oro,
- 2 spirar som blomman och vissnar,
flyktig som skuggan, utan bestånd.
- 3 Och denna varelse granskar du,
med en sådan går du till rätta!
- 4 Men vem kan skapa rent av orent?
- 5 Om nu människans dagar är bestämda,
om det beror på dig hur länge hon får leva,
om du har satt en gräns hon inte överskrider,
- 6 lämna henne då i fred, låt henne vara,
medan hon fullgör sitt dagsverke.

I v. 6 vore det innehållsligt sett motiverat att låta orden »lämna henne då i fred» utgöra första raden i radparet — man kan ju betrakta »låt henne vara, medan hon fullgör sitt dagsverke» som parallellismens andra led. Men med en sådan raduppdelning råkar radparet i formell obalans: b-raden inom versparet blir för lång. För att understödja intrycket av vers — låt vara fri vers — bör man ägna någon omsorg åt att raderna i versparet blir ganska lika i fråga om ordomfång och antalet betonade ord.

I stort sett skall alltså radparet vara en genomgående metrisk enhet. Men

den hebreiska versen är även i detta avseende så pass fri att översättaren inte behöver bemöda sig alltför mycket att helt konsekvent gestalta texten i radpar. I vårt översättningsförslag har vers 4 fått bli en enda versrad. KB 1917 försöker även här upprätthålla radparet som grundläggande enhet. Men för att få till stånd en b-rad måste KB 1917 återge de två korta ord i grundtexten som betyder »icke en» med en mer än lovligt uttänjd formulering:

KB 1917: Som om en ren skulle kunna framgå av en oren.
Sådant kan ju aldrig ske.

Det har förefallit oss mindre lämpligt att på detta sätt med en stilistiskt föga lyckad formulering försöka arrangera versens text som ett radpar. För vårt sätt att se måste här pregnansen i uttrycket väga mer än anslutningen till versens allmänna formmönster. Vi har därför valt att återge v. 4 med en enda rad, utgörande en retorisk fråga som stilistiskt kan passa i detta stycke tankelyrik: »Men vem kan skapa rent av orent?»

Vårt exempel från Jobs bok kan föranleda några allmänna konklusioner om de poetiska GT-texternas utformning i en översättning. Man bör i översättningen klart markera den hebreiska versens grundkaraktär: en parallellistisk vers, där radparet utgör grundenheten, med 2-4 betonade ord i varje versrad. Det hindrar inte att man i enskilda fall — t. ex. för att nå större uttrycksfullhet i texten — kan överge det formella mönstret (med radparet som ett viktigt karaktistikum).

Den hebreiska versen har ibland mer regelbunden meter, med t. ex. 3 + 3 (3 + 2) betoningar inom radparet. Men det vore säkerligen att lägga ett alltför hårt band på översättaren om man krävde att han strikt skulle iaktta en sådan metrisk symmetri. Och det kan knappast anses viktigt att iaktta sådana specialiteter i hebreisk meter — i varje fall inte om det skall gå ut över översättningens naturlighet.

Vid översättning av den hebreiska poesien är det väsentligt att man finner en rytm som är effektiv för svenska läsare samtidigt som den ger en föreställning om den hebreiska versens grundkaraktär. Det är en vanlig åsikt bland forskare, att den bibelhebreiska versen har ett fritt växlande antal obetonade stavelser mellan de betonade. Denna frihet kan också översättaren utnyttja. Men ibland kan det vara lämpligt att reglera antalet obetonade stavelser så att man får en fast rytm. Så t. ex. låter vi i vårt förslag till översättning av Ps. 96 den triumfatoriska hymnen sluta med ett parti i ganska regelbunden rytm, särskilt i de två sista raderna:

Då må alla träd i skogen jubla
inför Herren när han kommer,
när han kommer för att råda över jorden,
råda rättvist över världen,
råda trofast över folken.

Men detta är undantagsfall. I regel är rytmen i våra översättningsförslag friare, mer varierad, i överensstämmelse med den hebreiska versens karaktär. Vi har emellertid velat undvika den slappa rytm som uppkommer när de betonade stavelserna omges av alltför många obetonade. Så t. ex. har KB

1917 i Job 14: 2 en rytm med många obetonade stavelser mellan de klart betonade:

lik ett blómster växer hon úpp och vissnar bört
hon flyr úndan såsom skúggan och har íntet bestá'nd

Vårt översättningsförslag har här tätare accenter och därmed en fastare rytm:

spírar som blómman och vissnar,
flýktig som skúggan, útan bestá'nd

Enligt vår mening är en viss rytmisk fasthet oerhört väsentlig för att de poetiska texterna skall få inträngande kraft. Och KB 1917 synes oss genom sin mångordighet ha försummat rytmen. Det är inte utan betydelse för rytmen att KB 1917 har valt »såsom», inte »som», till normalform, att 1917 har många tvåstaviga verbformer av typerna »buro», »drogo», »drager», »bliva», där våra översättningar har de enstaviga »bar», »drog», »drar», »blir» osv. De många obetonade stavelserna i 1917:s text kan lätt ge versen en snubblig gång.

Klangverkningar. Inom ramen för den rytmiska parallellismen finns i bibelpoesien också ljudupprepningar och andra klangmönster, fritt fördelade över texten. Även våra översättningsförslag har på motsvarande sätt inslag av rim, allitteration och assonans (se t. ex. kommentarerna till Job 14: 13). Klangverkningarna kan placeras fritt, t. ex. för att ge ett pregnant och vackert slutfall åt ett parti i Jesaja 40 (klangverkningarna är a-asonans, och v-allitteration i slutraden; därtill kommer en viss rytmisk regelbundenhet):

som en herde som vallar sin hjord,
samlar lammen
och bär dem i famnen,
leder tackorna till vatten och vila.

Om översättning av bildspråk i biblisk poesi

Bibelpoesiens bildspråk (i vid bemärkelse) kan vålla översättaren bekymmer. Det kan t. ex. sammanhånga med att den bibliska poesian referera till en symbolvärld som är de flesta nutida svenskar okänd. Ett exempel kan hämtas ur början av »Davids segersång» (i versionen i Ps. 18), här anförd enligt KB 1917 och TEV (The Psalms for Modern Man):

KB 1917

Hjärteligen kär har jag dig,
HERRE, min starkhet,
HERRE, mitt bergfäste, min borg
och min räddare,
min Gud, min klippa, till vilken
jag tager min tillflykt,
min sköld och min frälsnings horn,
mitt värn.

TEV

How I love you, Lord!
You are my defender.
The Lord is my Savior;
he is my strong fortress.
God is my protection,
and I am safe with him.
He protects me lika a shield;
he defends me and keeps me safe.

Skillnaden mellan de två versionerna är onekligen påfallande. Den berör inte bara bildspråket; den illustrerar överhuvudtaget frågan om stilistisk trohet. Originalen — som är mer ordagrant återgivet i KB 1917 — har en formdominerad stil, och det är därför enligt vår mening viktigt att bevara karakteristiska drag i språkformen, t. ex. raden av appositioner som i tät sammanställning beskriver Guds väldighet och skyddande kraft: »mitt bergfäste, min borg ...» osv. I enlighet med »common language»-principen förvandlar TEV raden av substantiviska appositioner till en rad grammatiskt ordinära fullständiga satser, utan hänsyn till stilen i den hebreiska texten. Därvid har uppenbarligen en och annan av de konkret-bildliga bestämningarna befunnits för svårtillgänglig i en text »for popular use»: »min klippa» motsvaras av det abstrakta »my protection», och bildelementet »min frälsnings horn» är inte återgivet alls. Alla dessa ingrepp som TEV företar i originaltexten förändrar textens helhetskaraktär. Det är självklart att vår kommitté — med sin inriktning på att bevara bibeltexternas stilistiska helhetskaraktär — inte vill rekommendera TEV:s sätt att hantera de bildliga inslagen i texten.

Det har principiellt intresse att fundera över uttrycket »min frälsnings horn». Det är här omöjligt att i själva översättningstexten förverkliga principen om »lika effekt». Det hebreiska uttrycket har en speciell referensbakgrund: hornet, tjurens kännetecken, har i GT blivit en symbol för kraft, såsom kan ses av t. ex. 1 Sam 2: 10 ». . . ja, Herren dömer jordens ändar. Men han giver sin makt åt sin konung, han upphöjer sin smordes horn.» (Sakupplysningarna i KB 1917 erinrar i samband med »frälsningens horn» om en föreställning i den israelitiska kulten, »brännofferaltarets horn, vilka åt dem som fattade i något av dem gävo skydd mot förföljare».) Den referensbakgrund som har skisserats här kan inte gärna finnas hos vanliga svenska läsare i nutiden. För översättaren erbjuder sig följande möjligheter:

1. Man kan utesluta metaforens bildled och endast behålla »sakleden» (= det som belyses genom bildleden). Det är TEV:s metod: av uttrycket »min frälsnings horn» behålles endast den abstrakta sakleden »frälsning, räddning, trygghet» (»keeps me safe»).
2. Man kan behålla den konkreta bildleden och i en not förklara dess innebörd.
3. Man kan — i princip — försöka ersätta bildleden (»horn») med någon för nutida svenskar mer begriplig och uttrycksfull bild.

Den första utvägen — att endast behålla den abstrakta komponenten, i detta fall »räddning» — är otillfredsställande, eftersom man då bryter mot textens helhetskaraktär som bl. a. består i en rikedom på konkreta bilder. Den tredje möjligheten, att finna en annan konkret bild med samma associationshalt som »horn», torde här vara svår att förverkliga: var finner man ett ord som kunde motsvara »horn» med dess kanske mycket sammanfattande associationsbakgrund? Men denna möjlighet utgör i princip den ideala lösningen.

Överhuvudtaget rekommenderar vi varsamhet och respekt gentemot den bildrika bibelpoesiens bildspråk; textens helhetsart skall därvidlag bestämma detaljernas utformning. Man måste emellertid skilja på de fall där det är

fråga om bildspråk och de fall där det hebreiska ordet har betydelser vilka vid konkordant översättning ter sig konkret-bildliga på svenska. Jes 40: 6 innehåller i GÖ den klassisk vordna formuleringen »Allt kött är hö» (KB 1917: »Allt kött är gräs»). Den klingar måhända suggestivt i nutida läsares öron. Men trots allt vill vi inte behålla beteckningen »kött» i detta sammanhang. Översättningen »allt kött är gräs» har kommit till stånd därigenom att det hebreiska ord som närmast betyder »kött» här användes i betydelsen »levande varelser». Det är inte ett fall av bildspråk, utan ett fall av polysemi: det hebreiska ordet har flera betydelser, bl. a. »levande varelser». Vi föreslår följaktligen översättningen »Allt levande är gräs», även om vi därvid mister den måhända på visst sätt effektfulla motsättningen »kött — gräs».

Likaså är det viktigt att försöka dra en gräns mellan vad som är en frisk och levande bild — med något av överraskningseffekt — och vad som är en steltnad metafor, ett *idiom*. Det hebreiska uttrycket »han upptändes av vrede» är självfallet från början en bild men har blivit en fast fras som inte betyder mer än »han blev mycket vred»; ungefär så bör det också översättas (se s. 159).

Många liknelser i den bibelhebreiska poesien kan lyckligtvis översättas troget. Det gäller ofta naturbilder — skeenden i naturen är tidlösa, deras bildvärde, i likhet eller kontrast, förändras knappast från bibelhebreisk forntid till nutid. Både i forntid och nutid gäller det, att människan

spirar som blomman och vissnar,
flyktig som skuggan, utan bestånd

För ett träd finns det hopp:
om det huggs ned, kan det växa upp igen

Men när en man dör, är det ute med honom

vattnet mal sönder stenarna
och störtskuren sköljer bort myllan:
så grusar du människans hopp. (Job 14, vår översättning)

Det finns väl i Bibelns naturbilder några element som mer kännetecknar medelhavsländerna än Skandinavien. En svensk poet skulle knappast upp-båda gräshoppan i en skildring av människans förhållande till Guds väldig-het:

Han tronar ovan jordens rund,
och de som bor där är som gräshoppor.
(Jes. 40: 22, vår översättning)

Det faller oss naturligtvis inte in att vid översättningen byta gräshopporerna mot några mer svenska bildvarelser (t. ex. myggor!). Det vore en form av överflyttning till förhållanden i målspråkslandet (ett slags »cultural translation» på naturens område) som vi självfallet avvisar.

Mer problematisk kan översättning av bilder vara när bilden förutsätter kännedom om materiella eller kulturella förhållanden i det forntida Främre Orienten. Ett exempel bland våra översättningstexter erbjuder Job 14: 17 som ordagrant översättes:

Min synd är förseglad i en pung,
och du smetar över min synd.

Den andra radens konkreta bild är svårtolkad. KB 1917 väljer en helt abstrakt tolkning, utan konkret bildelement: »och du överskyldde min missgärning». Men genom ett ingående studium av materiella och kulturella förhållanden i det forntida Främre Orienten har forskningen kunnat ge en helt annan tolkning. Uttrycket blir en bild av Guds obönhörliga kontroll. Uttrycket »smeta över» antas hänsyfta på ett främre-orientaliskt bruk att innesluta urkunder i ett slags lerkuverter, för att bevara dem väl. Bilden »smetar över» är ju helt obegriplig för en nutida läsekrets, och det är nödvändigt att finna en mer tidlös bild för denna vaksamma inspektion från Guds sida. I vårt översättningsförslag har valts bilden »varje skuld finns bokförd». Så kan man bli tvungen att byta bild för att få den rätta belysningseffekten. Men även om bilden bytes kan grundkaraktären av bildlig framställning bevaras.

Denna kortfattade framställning av några komplikationer vid översättning av bildspråk må avslutas med ett försök till formulering av några principer:

1. I texter med en viss formdominans såsom bibelpoesien bör man sträva efter att bevara originalets grundkaraktär av en text som är rik på tämligen konkreta bilder.
2. Om en konkret metafor inte kan förstås utan kännedom om de forntida hebreernas materiella och kulturella förhållanden, kan man antingen försöka finna en annan bild med samma belysningsvärde eller — i nödfall — behålla den konkreta föreställning som hebreiskans bildspråk innehåller och i en not upplysa om uttryckets associationer i den fornhebreiska kulturkretsen. Den senare metoden kan rimligtvis inte tillämpas särskilt ofta, utan bara när bilden är mycket speciell och kan visas ha ett rikt associationsnät i centrala gammaltestamentliga föreställningar.
3. Det är viktigt — fastän inte alltid lätt — att skilja levande bildspråk i den hebreiska texten, vilket bör återges med konkreta bilder, från stelnade bilder som har blivit fasta fraser (idiom) och inte bör översättas ordagrant.

Sammanfattning av synpunkter på GT-översättningens stil

Kommitténs synpunkter på den stilistiska utformningen av den kommande GT-översättningen kan sammanfattas på följande sätt:

1. Översättningen bör inte utformas i någon mer eller mindre särskild »bibelstil» med genomgående högtidlig stilprägel och arkaiserande inslag. En sådan stil har vi bedömt som distanserande och läsningsförsvårande: den reser lätt en språklig barriär mellan läsaren och vad texten skall uttrycka. Vi offerar de emotionella värden, som för vissa läsare kan vara knutna till

det traditionella bibelspråket, till förmån för en språkform som öppnar en lättare väg till textens innehåll.

2. Det mål som vi har uppställt för språket i en kommande GT-översättning är *idiomatisk, begriplig, naturlig nutida svenska*. Det i och för sig självklara kravet på idiomatisk svenska innebär en skärpt vaksamhet mot »hebraismer», osvenska uttryck som framkommer vid ord för ord-översättning av vissa typiskt hebreiska uttryckssätt i fraseologi och syntax m. m. Kravet på en lättbegriplig språkform, och komplikationer därvidlag, aktualiseras bland annat vid vissa traditionella bibelstermer för speciella företeelser i den fornhebreiska kulturkretsen (bl. a. kultstermer, av typen »nådstolen», se därom s. 143). Rimligtvis kan kravet på lättbegriplighet modifieras något av textens art och dess brukssituationer. Så t. ex. rör sig vår översättning av ett stycke ur den poetiska Ordspråksboken med vissa ord som inte hör till språkets mest lättförstådda: »ränkfull», »redlig». Texten är ju sällan brukad i skolundervisning eller predikan eller andra situationer som kräver lättbegriplighet. — »Naturligt» språk innebär bland annat att vi i valet mellan formvarianter sådana som »icke — inte, taga — ta, giva — ge» osv. i regel föredrar den ledigare, alltså »inte, ta, ge» osv. Dock rekommenderar vi inte någon absolut konsekvens: det finns fall där innehållet och det stilistiska sammanhanget kan föreskriva »icke» osv.

3. »Idiomatisk, begriplig, naturlig nutida svenska» — det är en ganska vid språklig ram. Den inrymmer många stillägen, ger många möjligheter att välja mellan ungefär likbetydande språkliga uttryck. Den ger möjlighet till en stilistisk profilering av de till sin art så skiftande GT-texterna. Och möjligheten till stilistisk variation *bör* utnyttjas, i trohet mot texternas skiftande karaktär.

Vid bestämningen av originaltexternas stil bör man ta sikte på texternas *helhetstyp*. (Det kan naturligtvis hända att olika partier av en text tillhör olika typer.) Man kan ställa frågor som dessa: är texten formdominerad eller innehållsdominerad? tillhör texten en fast genre, präglad av en viss innehållstyp och vissa formdrag, kanske också en viss brukssituation? är det t. ex. fråga om en samsaga att berättas vid herdarnas lägereld? är det fråga om ett textparti som har tillagts teologisk vikt och blivit betydelsefullt? har vi att göra med en klagopsalm, ingående i templets liturgi, en triumfhymn, ett stycke personligt färgad tankepoesi, en profetlegend, en konkret vision? Det är denna helhetskaraktär som man bör försöka åter skapa i översättningen.

4. Principen att utgå från originaltextens helhetskaraktär får betydelse också för återgivningen av den gammaltestamentliga *versen*. Vi kan inte återge den rytmiska karaktären hos varje enskild rad. Men vi kan sträva efter att i tämligen fri svensk vers återge den hebreiska versens grundstruktur. Därvid är det också av vikt att — med bibehållande av originalets »fria» verskaraktär — förläna översättningen en rytm som fungerar väl för svenska lyssnare (t. ex. genom inslag av rytmiskt något fastare partier). Om den hebreiska verstexten är ett litterärt konstverk, och det kan ju utan tvekan sägas om t. ex. Jobs bok, så bjuder trohetskravet att översättaren skall finna en pregnant, för svenska läsare verkningfull rytm, samtidigt som originalets metriska grundkaraktär återspeglas.

4 Textens redigering

De som utformade de gammaltestamentliga texterna och de som först hörde dem hade en stor mängd gemensam information: språk, begrepp, yttre förhållanden, föreställningar, erfarenheter osv. Det mesta av denna information, om vi bortser från det språkliga, måste antas vara sådant som binder samman människor i alla tider. Annars vore en översättning i vanlig mening inte möjlig. Men den nutida läsaren saknar en del upplysningar som var väsentliga för den dåtida kommunikationen och befinner sig alltså i ett annat och sämre läge än de som först tog emot texterna. Om målet är att en översatt text skall förmedla originalets innehåll till den nutida läsaren, måste den kompletteras med en viss information som var given i den ursprungliga kommunikationssituationen. Det kan ske genom vissa »tillägg» i själva översättningen, där sådant som endast är implicit i den hebreiska texten ibland görs explicit i den svenska och där man någon gång kan använda klassificerande uttryck, som t. ex. i vårt förslag till 1 Sam. 11: 1 (*staden Jabes*) och 11: 4 (*Sauls stad Gibeä*), dels genom redigering av texten och olika slags hjälpmedel. Till redigering i vid mening hör bl. a. textuppställning och typografi, rubriker över enskilda avsnitt, eventuellt över- och underrubriker, noter av olika slag, index och sakregister, referenser till andra bibelställen, kartor, kronologiska översikter, kapitelsummerier och introduktioner till enskilda böcker och skriftsamlingar. En enda utgåva torde knappast kunna rymma all den information vi kan få fram om den ursprungliga kommunikationsakten, och behovet av information är olika hos olika läsare i dag. Det är därför rimligt att tänka sig att bibeltexten i framtiden finns tillgänglig i flera utgåvor, t.ex. i en *standardutgåva* med en begränsad hjälpinformation och i en *studieutgåva* för kvalificerade studier i församlingar, gymnasier och universitet, med utförligare kommentarer, som även kunde kompletteras med översikter och konkordanser av olika slag. Det torde finnas behov av populära pocketupplagor och av olika urval av bibeltexter. Kommittén anser det inte möjligt att ta ställning till alla detaljer när det gäller redigeringen av en ny översättning av Gamla testamentet men vill här kommentera det sätt på vilket översättningsproven presenterats. Det gäller uppställningen av texten, det gäller rubriker, noter, sakregister, parallellhänvisningar och olika problem i fråga om namnformerna i Gamla testamentet. Det som här sägs vill kommittén rekommendera för en ny översättning av Gamla testamentet (standardutgåva).

Textuppställning

Redan i de äldsta bevarade bibelhandskrifterna — Dödahavsrollarna — förekommer ansatser till indelning av texten i mindre enheter. Synagogans

läsning av de fem Moseböckerna medförde också behovet av att i texten markera gränsen mellan olika veckoavsnitt. De minsta enheterna i texten markerades genom att man med en större eller mindre lucka mellan orden angav att ett nytt stycke började. På så sätt uppdelades efter hand texten, inte bara i de fem Moseböckerna, i smärre enheter, till omfånget motsvarande (efter vår nuvarande indelning) från några verser till inemot ett helt kapitel. Slutpunkten utgjordes för den hebreiska textens vidkommande av masoreternas arbete, varigenom texten även till sin yttre gestaltning fick en helt enhetlig form. Denna form bestod av vår nuvarande versindelning (dock utan versnumrering) och vissa större avsnitt, som ej sammanföll med vår nuvarande kapitelindelning.

I de grekiska Septuaginta-handskrifterna utbildades också efter hand olika system för textens indelning. Somliga handskrifter, även yngre, saknar helt indelning av texten. Men det blir allt vanligare att man markerar olika avsnitt i texten, ofta genom löpande numrering i marginalen. Avsnitten är i regel kortare än våra kapitel. I många fall är numreringen av styckena uppenbarligen sekundärt införd i handskrifterna. Tydligt har man funnit det praktiskt, t. ex. i klosterbiblioteken, att genomföra en enhetlig markering av avsnitt i sina olika handskrifter.

I den latinska bibeln, Vulgata, införde ärkebiskopen av Canterbury Stephan Langton (död 1228) en indelning i avsnitt, som kom att bli vår nuvarande kapitelindelning. Denna indelning slog snabbt igenom och blev snart vanlig även i grekiska bibelhandskrifter. Kapitelindelningen trängde t. o. m. in i vissa utgåvor av den hebreiska texten. I Vulgata indelades texten dessutom i mindre avsnitt inom varje kapitel. Dessa avsnitt betecknades med alfabetets bokstäver A B C D ... och återfinns i t. ex. Luthers tyska bibel liksom i åtskilliga översättningar till olika europeiska språk under 1500- och 1600-talen. Från mitten av 1500-talet slår emellertid versnumreringen snabbt igenom i de europeiska bibelutgåvorna. 1541 års svenska bibelöversättning saknar versnumrering, men i 1618 års bibelutgåva har versnumreringen införts. I några europeiska bibelutgåvor från denna tid kan man finna båda systemen sida vid sida: såväl de med bokstäver betecknade avsnitten som de med siffror betecknade verserna är markerade i texten, men så småningom faller bokstäverna helt bort. Behovet att markera innehållsenheter av det omfång som markerades med bokstäverna i Vulgata föreligger emellertid alltså. I KB 1917 tillgodoses det genom att ett antal avsnitt inom varje kapitel markeras med fet begynnelsebokstav.

I äldre biblar trycktes texten i löpande följd. Carl XII:s bibel var den första svenska kyrkobibel där varje vers börjar på ny rad. KB 1917 gjorde ett försök att återgå till sammanhängande text, men de följande svenska bibelutgåvorna behöll verserna åtskilda. Förhållandet har varit likartat i andra länders bibelöversättningar. På senare tid har emellertid en rad moderna översättningar återgått till det äldre systemet med sammanhängande text. I samband härmed har man också lämnat den hävdvunna kapitelindelningen. Så har NEB indelat texten i ett begränsat antal mera omfattande avsnitt (i 1 Mos. sex stora avsnitt). För övrigt är texten indelad i mindre enheter av två olika digniteter. På samma sätt indelas texten i JerB och NAmB i stora avsnitt (i 1 Mos. endast fyra stycken), vilka sedan i sin tur uppdelas i mindre enheter. Kapitel- och verssiffror anges i NEB i

marginalen och hos de båda andra i den löpande texten — i JerB dock med så små siffertecken, att det vållar onödiga svårigheter att någorlunda snabbt lokalisera ett sökt bibelställe.

Enligt kommitténs uppfattning bör texten i en ny svensk översättning tryckas i löpande följd, avdelad i mindre stycken efter innehållet. Den hävdvunna kapitel- och versindelningen bör anges i marginalen. När tveksamhet kan råda om var i en rad ny vers börjar, kan versgränsen markeras med ett tecken av något slag. Vissa texter av poetisk karaktär får en mot versen svarande uppställning. I de fall där kapitel- och versnumreringen i olika traditioner inte helt överensstämmer, bör den i Sverige brukliga traditionen tillämpas.

Rubriker

I och med att texten i de olika bibelöversättningarna indelades i avsnitt, försågs den ofta i marginalen med en notis eller ett stickord, som hänvisade till styckets innehåll. De miniatyrmålningar som stundom pryder marginalerna i en del mera påkostade handskrifter torde också ha fyllt en funktion i detta avseende. Inte så sällan har dessa hänvisningsrubriker i marginalerna dessutom förts samman i register före eller efter bibelboken och försetts med nummer, som hänvisar till numren på de olika avsnitten. Denna yttre ram kring texten fördes sedan mer eller mindre mekaniskt vidare av avskrivarna.

När den nuvarande kapitelindelningen slog igenom, betydde detta att texten kom att indelas i något längre avsnitt än vad som tidigare varit regel. Varje kapitel innehöll också vanligtvis ett par, tre episoder, och det föll sig naturligt att sammanföra innehållsrubrikerna till kapitelsummerier och placera dessa som överskrifter till varje kapitel. Äldre svensk bibeltradition, liksom KB 1917, följer härvidlag det i andra bibelöversättningar gängse bruket.

När man i nyare bibelöversättningar vid textuppställningen frångår den gängse kapitelindelningen, måste man också skapa ett nytt rubriksystem. I NEB är endast de största avsnitten försedda med rubriker. Rubrikerna får härigenom en mycket underordnad funktion i den samlade textmassan. JerB och NAmB ger rubrikerna en mer framträdande plats genom att förse såväl större som mindre avsnitt med rubriker av olika digniteter. Även i den nya norska översättningen förses mindre innehållsenheter med egna rubriker.

Kommittén föreslår att texten utifrån innehållet indelas i relativt korta avsnitt, vilka sedan vart och ett förses med rubrik. Dessa rubriker bör vara så korta som möjligt och ha ett ordförråd som är hämtat ur själva texten, där detta låter sig göra. Rubrikens uppgift skall inte vara att tolka texten utan att identifiera den.

Noter

En stor del av de upplysningar som läsaren behöver för att få en rätt uppfattning om och förståelse av texten ges i form av noter nederst på varje

sida enligt det förslag som lades fram av 1963 års bibelkommitté («Nyöversättning av Nya testamentet. Behov och principer», SOU 1968: 65, s. 176 f.). Följande slag av noter bör enligt vår mening användas:

1. Noter som ger de viktigaste textkritiska varianterna. Kommittén har i sina översättningsprov redovisat alla avvikelser från den masoretiska konsonanttexten (se s. 71). Exempel: »*som den Högste har helgat till sin boning*: så grek.; hebr.: *den Högstes heliga boningar*.» (not till Ps. 46: 5); se vidare bl. a. Dom. 7: 3, 5, 8, 22, 25 och Job 14: 3, 6, 12.
2. Noter som redovisar viktiga alternativa tolkningar, t. ex. noten till 3 Mos. 16: 2: »*locket*: eller 'soningsstället'»; se vidare 1 Mos. 3: 5; 2 Mos. 21: 6, 10; 3 Mos. 16: 14; Ps. 96: 9.
3. Noter som talar om när en översättning är mycket osäker, t. ex. Dom. 7: 3; 1 Sam. 11: 15; Jes. 40: 19–20.
4. Noter som förklarar vissa språkliga uttryck och egenskaper i texten, bl. a. till vissa egennamn: »*Eva*: hebreiska *Chawwa*, som påminner om det hebreiska ordet för 'levande', *chaj*.» (1 Mos. 3: 20), till ordlekar: »*Ty Gilgal* ...: domsorden över Gilgal och Betel, båda kända tempelstäder i Nordriket, innehåller oöversättliga ordlekar på dessa ortnamn.» (Am. 5: 5) eller vissa kompositionella drag: »v. 5 och 6 motsäger varandra; troligt är att ett gängse ordspråk citeras i v. 5 och bemöts i v. 6.» (Pred. 4: 5 f.).
5. Noter som ger läsaren en rad tidshistoriska upplysningar om historiska, geografiska, sociala, religiösa och kulturella förhållanden, i kommitténs förslag bl. a. om Mores terebint i 1 Mos. 12: 6, om Asasel i 3 Mos. 16: 8, om mellersta nattväkten i Dom. 7: 19, om rummet på taket i 1 Kon. 17: 19, om välsignelse i 1 Mos. 12: 2–3 och om räddning från döden i Ords. 10: 2. Många av dessa upplysningar bör som strax nämns samlas i ett särskilt sakregister, och kommittén har därför inte eftersträvat fullständighet när det gäller denna femte typ av noter.

När hebreiska ord anförs i noterna, vilka ju är avsedda att ingå i en kommande bibelutgåva, tillämpas ett enklare transkriptionssystem än t. ex. det som kommittén använt i sina kommentarer till översättningsproven i kap. 5.

Sakregister m. m.

När hela Gamla testamentet översatts, torde det vara nödvändigt att samla sådana upplysningar som behövs på många ställen i ett sakregister. Det gäller t. ex. ofta förekommande geografiska namn, viktiga begrepp, mynt, mått och vikter.

Parallellhänvisningar

Även om vi i våra översättningsförslag inte har några referenser till andra delar av Bibeln, bör sådana finnas i en ny översättning. De står vid citat

av andra textställen och vid tydliga allusioner till annat material i Bibeln, hänvisar till tidshistoriskt och annat bakgrundsmaterial och noterar innehållsliga och formella paralleller. Referenssystemet bör vara av den omfattning som nu finns i 1917 års text.

Namnformer

Återgivningen av de hebreiska (och arameiska) egennamnen i Gamla testamentet erbjuder vissa problem. Eftersom hebreiska och svenska med hänsyn till ljudsystemet står ganska långt ifrån varandra, får man antingen nöja sig med en förhållandevis grov transkription eller också i den svenska texten införa en rad tecken och bokstavskombinationer som är främmande för det svenska språket och den svenske läsaren.

Hebreiskan skrivs med ett alfabet om 22 konsonanttecken. Dessa bokstäver kan i vår skrift återges på något olika sätt. I vetenskapliga sammanhang användes ofta den transkription som tillämpas av *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft (ZAW)*, där alfabetet transkriberas på följande sätt:

' b g d h w z ḥ ṭ j k l m n s ' p ṣ q r š ṣ t

Några av dessa konsonanttecken fungerar ibland också som tecken för vokaler.

Konsonantskriften blev så småningom »punkterad», dvs. försedd med punkter och andra tecken, varigenom vokaler, betoning m. m. markerades. Genom sådana punkter kunde man också skilja mellan *š* och *ś*, vilka i konsonantskriften betecknades med samma bokstav. I ZAW:s transkription återges vokaltecknen med *a ā ă æ i o u*. Om ett vokaltecken kombinerats med en konsonant som redan betecknar vokalljudet (*w* eller *j*), sätts ^ˆ över vokalen; om konsonanten *h* har samma funktion, betecknas detta med ^ˉ över vokalen. Även reducerade vokaler förekommer; de betecknas med *e a æ ā*.

ZAW:s transkription återger troget hebreiskans ortografi (som ingalunda är konsekvent). Däremot har vi ingen exakt kunskap om hur hebreiskan verkligen uttalades under gammaltestamentlig tid. Det hebreiska uttal som i dag föreligger är inte enhetligt utan utgöres av en rad varierande traditioner.

De äldsta grekiska och latinska bibelöversättningarnas transkriptionssystem utgör alltjämt grunden för transkriptionen i nuvarande europeiska bibelöversättningar. Härvid har namnformerna under århundradenas lopp alltmer kommit att anpassas efter de olika målspråkens fonetiska och ortografiska regler. Särskilt på senare tid har man emellertid börjat sträva efter att åter närma sig den ursprungliga hebreiska namnformen och frigöra sig från den mellanliggande traditionen. Genom nyhetsförmedling och litteratur möter vi idag ofta hebreiska namnformer, återgivna enligt det moderna hebreiska uttalet. Det bör observeras att dessa namn hos oss ofta presenteras i en form som är färgad av engelskans sätt att transkribera hebreiska.

För svenskt vidkommande är det av särskilt intresse att se hur NoUtv återger namnformerna. Man följer i stort sett samma principer som KB 1917 och återger alltså namnformerna på ett sätt som inte verkar alltför främmande på läsaren. Den som blivit van vid namnformerna i KB 1917 lägger särskilt märke till att *k* i viss utsträckning motsvarar *h*, dvs. står för hebreiskans *ḥ* i namn som Kam och Nakor (KB 1917 Ham och Nahor). Vidare återges *š* (som betecknar ett sje-ljud) med *sj*: Be'er-Sjeba, Esjkol (KB 1917 Beer-Seba, Eskol). Accenten mellan vokalerna i Be'er-Sjeba markerar konsonanten *'*, ett stötljud som *vi* i svenskan inte markerar med ett särskilt tecken. I norskan är det angeläget att detta markeras, så att vokalerna inte läses samman, något som t. ex. vid namnet Ba'al kunde ge ett å-uttal. I svenskan skulle däremot en accent av detta slag förmodligen uppfattas som ett tecken för betoning och alltså bli vilseledande.

Den äldre svenska traditionen är avhängig av det grekisk-latinska transkriptionssystemet, sådant som detta kom att utformas i den tyska Lutherbibeln. Så läste man i GÖ Canaan, Isaac, Japhet, Methusalah, Zebaoth, där KB 1917 har Kanaan, Isak, Jafet, Metusela, Sebaot. En redogörelse för de principer som varit vägledande för KB 1917 lämnas av E. Eidem i »Vår svenska Bibel» (Uppsala 1923), s. 206 ff.: »Man har å ena sidan eftersträvat noggrannhet och konsekvens, å den andra naturlighet för ett svenskt öga eller öra. Det torde väl få anses berättigat i fråga om en för folket avsedd bibelöversättning, ej blott att man undviker alla främmande bokstavstecken för att noggrannare beteckna grundspråkens ljud, utan ock att man vidtager vissa, bestämda förenklingar efter vad som är för det egna språket naturligt.

Mycket vanliga namn ha rent av fått behålla sin hävdvunna form, då en ändring enbart skulle ha verkat obehagligt störande eller kanske förvillande. Så bibehållas t. ex. i G. T. *Jeremia, Jordan, Juda*, fast de hebreiska namnen egentligen borde ha återgivits *Jirmeja, Jarden, Jehuda*; de hos oss brukliga formerna utgå från de grekiska i N. T. (Floden *Euftrat* skulle i G. T. egentligen ej hetat *Frat*, utan *Prat*, vilket senare dock undvikits såsom möjligen ägnat att framkalla löje.) Däremot har exempelvis *Naemi* utbytts mot det trognare *Noomi*. Ett ännu märkligare fall är att *Jesaja* nu insatts i G. T. i stället för *Esaia (Esaias)* i N. T.).

Som stående regel gäller, som sagt, att man vid de bibliska namnens återgivande sluter sig till grundtextens form, dock under tillämpning av vissa förenklade regler, bestämda av svenskans krav och i viss mån av äldre tradition från våra kyrkobiblar. Sådana för oss naturliga förenklingar äro t. ex. att man ej i skriften gör skillnad mellan olika hebreiska, resp. grekiska *s*-, *k*-, *t*-ljud, eller mellan de hebreiska *h*-ljuden, utan helt enkelt betecknar dem med *s*, *k*, *t*, *h*. *Z* har sålunda försvunnit ur vår nya bibelöversättnings namnlista, såväl som *ph* (ersatt av *f*), *ch*, *th*. En exemplifikation av skiljaktigheterna härutinnan från Carl XII:s bibel synes mig alldeles överflödig.

Vid de gammaltestamentliga namnens återgivande användas bl. a. följande förenklingar. Ett *h* framför konsonant verkar osvenskt och har därför genomgående strukits, t. ex. *Eljaba*, i stället för *Eljahba*. *J* och *v* fördubblas ej. Namn på *-ijja* förenklas till *-ia* (ej *-ja*), t. ex. *Adonia*, ej *Adonijja*. Vid namn som begynna med *Jeho-* föredrages kortformen *Jo-*, t. ex. *Joas*, ej

Jehoas. Likaså insättes vid namn som sluta på *-ahu* den kortare växelformen på *-a*, t. ex. *Jesaja*, ej *Jesajahu*, utom en gång då i en och samma uppräknings två olika personer hållas i sär genom användning av olika namnformer.»

KB 1917 genomförde enligt dessa principer en konsekvent genomtänkt förenkling och försvenskning av Bibelns namnformer. De fördelar som härigenom vanns är uppenbara: namnformerna smälter på ett naturligt sätt in i texten i stället för att onödigtvis dra uppmärksamheten till sig. Inte minst vid högläsning är det en stor nackdel om egennamnen blir markerade stöttestenar. I en bibel som skall ha så brett användningsområde som möjligt bör läsaren inte utsättas för onödiga komplikationer. I samband härmed understryks också att välkända namn bör bibehållas i sin gängse form, även om detta skulle strida mot de principer som annars kommer till användning.

Kommittén finner att de principer som tillämpades i KB 1917 alltjämt är relevanta och väl ägnade att ligga till grund för återgivningen av egennamnen också i en ny svensk översättning av Gamla testamentet. På enskilda punkter kan man dock överväga justeringar, bl. a. för att uppnå en större överensstämmelse med namnformen i grundtexten. De fall där sådana modifikationer kan övervägas är följande.

1. Översättning eller bibehållande av det hebreiska ordet

När sammanhanget så fordrar bör det hebreiska namnet översättas, t. ex. då det i 4 Mos. 13: 25 berättas att en plats fick namnet Druvdalen på grund av den druvklase man där skar av. I andra fall ges förklaringen lämpligen i en not. Ett speciellt problem är återgivningen av namn på länder. I vissa fall är motsvarigheten helt klar, t. ex. att *mišrājim* motsvarar Egypten och bör översättas så. Detta sker också i KB 1917 (utom i en släkttavla, där namnet återges med Misraim). Mera ovisst är omfattningen av Javan (Grekland, ordagrant de med joner befolkade delarna) och Kus (traditionellt uppfattat som Etiopien). Det hebreiska *'āššûr* återges i KB 1917 omväxlande med Assur och Assyrien alltefter sammanhangets krav. En liknande differentiering i översättningen föreligger också i NEB, JerB och Danska KB 1931. I något fall kan ett hebreiskt egennamn, som tidigare har brukat översättas, ånyo bli aktuellt i sin hebreiska form. Ett exempel härpå är namnet Negeb, som i KB 1917 återges med Sydlandet. Kommittén har i sitt översättningsförslag (1 Mos. 12: 9) funnit det naturligt att nu behålla den hebreiska namnformen (se kommentaren till 1 Mos. 12: 9, s. 129). Å andra sidan kan man överväga om inte de hebreiska formerna Kinneret, Kinarot och Kinarot-sjön i KB 1917 för den svenske läsaren borde presenteras i den mera välkända formen Gennesaret.

Kommitténs överväganden och ställningstaganden innebär på denna punkt ingen ändring av de principer som tillämpas i KB 1917.

2. Återgivningen av vissa ljud i hebreiskan

w

KB 1917 återger *w* som konsonant med *v*. Då *w* uppträder i diftong använder KB 1917 emellertid *u*: Arauna, Kisleu. Enligt kommitténs uppfattning är

formerna Aravna och Kislev att föredraga, då dessa torde vålla mindre osäkerhet hos läsaren och stöder det med hebreiskan närmast överensstämmande uttalet.

h

Hebreiskans *h* återges i KB 1917 med *h* utom i ordslut och framför konsonant, där det utelämnas. Man kunde överväga att bibehålla *h* också framför konsonant: Ahban, Ahjan, Ahlab (KB 1917 Aban, Ajan, Alab). Uttalet av namnen skulle härigenom möjligen komma ett steg närmare hebreiskan, och namnformerna med *h* torde heller inte nämnvärt försvåra läsningen. Även om *h* framför konsonant ovedersägligen »verkar osvenskt» (Eidem) och saknas också i Danska KB kan kommittén dock tänka sig att på denna punkt modifiera regeln i KB 1917.

j

Ändelserna *-ija* och *-ijja* förenklas av KB 1917 till *-ia*: Abia, Adonia. Skrivningen Abija, Adonija skulle ge samma uttal och en ändring på denna punkt förefaller onödig. Däremot bör *j* återges med *j* i fall som Binnuj, Mahanajim, Ulaj (KB 1917 Binnui, Mahanaim, Ulai).

ʿ

Det hebreiska strupljudet ʿ brukar inte återges i svensk transkription. På grekiska har ljudet stundom återgivits med *g*, vilket alltså är bevarat i t. ex. Gasa, Gomorra. Även i andra fall är det lämpligt att detta *g* bibehålls för att undvika att vokaler stöter samman: Jeguel, Regu, Seruga. Man kan möjligen ifrågasätta om *g* bör behållas i namn som Pirgaton eller Sorga — NoUtv har Sora — men här bör kanske ändå traditionen få fälla avgörandet.

Ett annat sätt att markera ʿ är sedan gammalt att skjuta in ett *e* på dess plats. Så har KB 1917 namnformerna Baesa, Eleasar, Tideal för de hebreiska *bāʿša*, *ʿelʿazar*, *tidʿal*. Ett *e* i svenskan synes dock vara en onödigt stark markering av konsonanten, särskilt i de fall då *e* dessutom tenderar att i svenskan dra till sig betoningen (som t. ex. i Baésa). JerB går här samma väg som KB 1917; NEB och NAmB använder *e* i viss utsträckning och Danska KB markerar ʿ med en apostrof: Ba'sja. Kommittén föreslår att *e* i dessa fall utgår. Det bör dock behållas i kända namnformer, t. ex. Bileam, Gideon och kanske Eleasar.

z s ş ś š

Dessa fem konsonanter återges i KB 1917 alla med *s*. Av dem brukar *s* och *ś* båda uttalas som vårt *s*; *z* är det tonande *s*-ljudet, *ş* ett spetsigt *s* och *š* ett sje-ljud. Bokstaven *z* är tillgänglig i svenskan men skulle förmodligen snarare uppfattas som tecken för *ts* än som tonande *s*. För sje-ljudet kunde man i svenskan använda *sj* (som i norskan och danskan) eller *sch*, alternativt *sh*. Inget av dessa alternativ verkar emellertid helt tilltalande. Närmast till hands ligger kanske *sj*, men i främmande namn kan detta ibland uppfattas som *s+j* och uttalas därefter. Kommittén finner att man här alltså torde få följa den princip som tillämpades av KB 1917.

e

I den vokaliserade hebreiska texten förekommer tecknet *š^ewa'*, som i vissa lägen anger vokallöshet, i andra betecknar den reducerade vokalen ^e. *š^ewa'* som reducerad vokal bör på svenska normalt återges med ett e. Det händer emellertid att KB 1917 så markerar även ett *š^ewa'* som enligt gängse regler anger vokallöshet, t. ex. Abageta, Mahelon för hebreiskans ^a*bāgta'*, *māhlôn*. Här bör formerna Abagta och Mahlon föredragas, särskilt som tonvikten i svenskan gärna hamnar just på den vokal som saknar motsvarighet i hebreiskan.

3. Vissa frågor rörande den svenska ordformen

Av egennamn härledda folkslagsnamn återges i KB 1917 med olika avledningsändelser: gileadit, hivéer. Någon princip för valet av ändelse torde vara svår att ställa upp. Lämpligast synes vara att som KB 1917 ansluta sig till den tradition som utbildats.

En del person- och ortnamn i den hebreiska texten utgörs av sammansatta ord. Hebreiskan har här samma möjlighet som svenskan att skriva samman båda leden i ett ord eller att skriva dem som två led, med eller utan bindestreck. Bruket av bindestreck synes vara ganska godtyckligt och bör inte vara bindande för den svenska återgivningen. KB 1917 tillämpar här också en viss frihet. Kommittén ansluter sig till KB 1917 med den modifikationen att mera kända namnformer bör uppträda i den vanligen brukade formen, alltså Betlehem, Melkisedek (KB 1917 Bet-Lehem, Melki-Sedek). Det är önskvärt att namn får samma form när de förekommer i både Gamla och Nya testamentet.

4. Harmonisering

Stundom uppträder namnet på en person eller en ort i något varierande form. I vissa fall synes det vara fråga om en enkel felskrivning; i andra fall har det tydligen förekommit parallella former av samma namn. KB 1917 återger här i regel (men inte med absolut konsekvens) den faktiskt föreliggande namnformen. I 2 Sam. 13 nämns Amnon 20 gånger. En gång mitt i berättelsen kallas han Aminon. Denna växling iakttas av KB 1917, under det att andra översättningar harmoniserar och genomgående skriver Amnon. På samma sätt skiftar hebreiskan och KB 1917 mellan Absai och Absai, Abiner och Abner. Det synes här vara fråga om en längre och en kortare form av samma namn. I en sammanhängande berättelse bör man då kunna tillåta sig något större frihet att harmonisera än vad KB 1917 gör. Däremot finns det ingen anledning att försöka eftersträva en mera utvidgad harmonisering av egennamnen.

En vanlig variant är det med gudsnamnet sammanhängande -ja eller -jahu samt Jo- eller Jeho- i personnamn. KB 1917 harmoniserar här i regel till -ja (eller -ia) och Jo-, även i sådana fall där samtliga förekommande exempel på namnet ifråga har den längre formen. Eftersom dessa former till synes godtyckligt växlar i samma text, finner kommittén det lämpligt att man stannar för den ena (och då den kortare) formen. I de fall där ett

namn uppträder endast i den längre formen, är kommittén dock benägen att behålla denna också i den svenska texten.

5. Kända namnformer

En generell regel vid återgivningen av egennamn är att välkända namnformer skall återges i sin hävdvunna form, oavsett vilka regler man för övrigt tillämpar vid transkriptionen. Den svårighet som härvid kan uppstå gäller närmast definitionen av vad som är välkända namn. Detta blir givetvis en bedömningsfråga i varje enskilt fall. Något större problem torde detta dock inte innebära vid en nyöversättning av Gamla testamentet, då man i stort sett kan ansluta sig till den bedömning som gjorts i KB 1917.

6. Namnformerna i modern hebreiska

I och med att hebreiskan nu åter blivit ett levande talspråk uppträder hebreiska namnformer i tal och skrift på ett sätt som inte var aktuellt då KB 1917 utarbetades. Härvid aktualiseras frågan om dessa namnformer bör utöva något inflytande på utgestaltningen av en ny svensk översättning av Gamla testamentet.

Trots att hebreiska namn numera talrikt förekommer i aktuell nyhetsförmedling och litteratur, föreligger inga enhetliga regler för hur hebreiskan skall transkriberas med latinska alfabetet. I Sverige får vi vanligtvis namnen i engelsk text och alltså i en av engelskan färgad transkription, där t. ex. sje-ljudet tecknas med sh: Moshe, Shlomo, Shmuel. (Våra hävdvunna former Salomo och Samuel skulle egentligen haft ett e som första vokal, motsvarande en reducerad vokal i originalet.) I hebreiskan uttalas ofta vidare b som v och p som f, när dessa bokstäver står efter vokal; t. ex. Avraham och Negev i stället för Abraham och Negeb.

Det moderna hebreiska uttalet och därmed sammanhängande transkription kan knappast anses vara ett realistiskt alternativ. De kända egennamnen måste ändå bevaras i sina hävdvunna former, och att för övrigt anpassa namnformerna efter det moderna hebreiska uttalet skulle strida mot den ovan accepterade principen att namnformerna någorlunda naturligt bör smälta in i den svenska texten.

Olika namn på Gud

Israels Gud har i GT ett namn, som på hebreiska skrivs med konsonanterna *jhwh*; flertalet forskare menar att det har uttalats *jāhwā*, men säkert är detta inte. I svensk översättningstradition har det återgivits »HERREN» (med vissa typografiska variationer). Jahve (så oftast i svensk transkription) bär i GT också andra namn: 'el, ('el) 'æljôn, ('el) šăddāj, 'el 'ôlam, 'el b'rit, *jhwh* š^eba'ôti etc. De flesta av dessa är ursprungligen kanaaneiska gudanamn, som kommit att överföras på Jahve. Att återge gudsnamnen är förenat med delvis andra och mer komplicerade problem än dem som gäller egennamn i allmänhet. Viktigast är det givetvis hur man behandlar det vanligaste och egentliga namnet på Israels Gud, Jahve. Det är också här problemen är störst.

Namnet Jahve kom redan under gammaltestamentlig tid att betraktas som så heligt, att man undvek att uttala det. Denna särbehandling av det heliga namnet återspeglas i en del av handskrifterna från Qumran, där *jhwh* skrivs med det gammalhebreiska alfabetet, medan texten i övrigt är skriven med den senare kvadratskriften. Ibland markeras gudsnamnet i dessa handskrifter endast med fyra punkter. I nytestamentlig tid uttalades namnet Jahve i stort sett endast när prästerna i templet läste den aronitiska välsignelsen över folket: »Jahve välsigne dig och bevara dig ...» När man vid läsning ur de heliga skrifterna kom till ordet *jhwh*, läste man i stället ^a*donaj* »Herren» eller något annat ersättningsord. ^a*donaj* är ett i GT ofta förekommande gudsepitet, som så småningom övergick till att bli ett namn på Gud. Masoreterna kombinerade vid sin vokalisering av den hebreiska konsonanttexten de fyra konsonanterna i gudsnamnet med vokalerna som hörde till ordet ^a*donaj*. Resultatet blev en bokstavskombination som aldrig var avsedd att uttalas. På medeltiden började man dock uttala och skriva den som »Jehova». Uttalet *jāhwā* har först i nyare tid rekonstruerats på grundval av filologiska överväganden och grekiska transkriptioner hos kyrkofäderna (Ἰαβε, Ἰαουαυ).

Många försök har gjorts att utreda gudsnamnets etymologi. Mängden av lösningar vittnar snarast om att ingen av dem är den rätta. GT har självt på ett ställe en förklaring av gudsnamnet: det är den svårtolkade utsagan i 2 Mos. 3: 14. Där sätts namnet *jhwh* i samband med verbet *hajā/hawā* »vara», och Jahve skulle enligt denna härledning kunna betyda »han som är» eller kanske också »han som låter bli till» (skaparen). Även om denna förklaring inte kan ha några anspråk på vetenskaplighet, är det inte uteslutet att den kommer nära det riktiga. Det bör likväl beaktas att den i 2 Mos. 3: 14 antydda betydelsen av gudsnamnet inte tycks spela någon teologisk roll i GT. För den gammaltestamentlige hebrean var Jahve ett egennamn, och de känslor och stämningar detta namn väckte hos honom var inte knutna till etymologiska förklaringar.

I den grekiska översättning av GT som tillkom under århundradena före Kristi födelse, Septuaginta, återges *jhwh* med κύριος »Herre», motsvarande ^a*donaj*. Genom förmedling av Vulgata, som har »Dominus», kom de europeiska bibelöversättningarna i regel att återge det gammaltestamentliga gudsnamnet med någon motsvarighet till »Herren». Undantag utgör de översättningar som följer traditionen från Calvin. Denne översatte *jhwh* med »l'Eternel», »den Evige», en tolkning som ansluter till förklaringen i 2 Mos. 3: 14 och som för övrigt är belagd redan i den apokryfiska Baruks bok, kap. 4-5. Samma tolkning och återgivning (»der Ewige») har, alltsedan Moses Mendelssohns bibelöversättning i början av 1800-talet, blivit gängse i tysk judenhet. Tidigare tysk-judiska översättningar hade »Gott»; »der Herr» var kristet belastat genom anknytningen till det nytestamentliga epitetet på Kristus. Först en av de nyare översättningarna (vi bortser från kommentarernas) har upptagit den vetenskapligt rekonstruerade namnformen: JerB har »Yahvé» och dess engelska motsvarighet, The Jerusalem Bible, »Yahweh». I förordet till den sistnämnda röjer utgivaren sin egen tveksamhet inför detta val av återgivning: »It is not without hesitation that this accurate form has been used ...» (s. VI). På engelskt språkområde hade redan American Standard Version (1901) använt

den hävdvunna men felaktiga formen »Jehovah», men försöket lär inte ha slagit väl ut, och den revision av American Standard Version som går under namnet Revised Standard Version (GT 1952) återgick till det traditionella »the LORD». NEB, NAmB, TEV och NJV har alla »the LORD». NoUtv markerar inte, som t. ex. KB 1917, någon skillnad i typografin vid återgivningen av *yhwh* och ^a*donaj*. Båda skrivs »Herren».

Av de olika alternativ för återgivning av det hebreiska gudsnamnet *yhwh* som här berörts torde ett par redan från början kunna uteslutas som omöjliga i en ny svensk översättning av GT: »den Evige» är som etymologisk tolkning dubiös; begreppet »evig» är snarast hämtat från grekisk filosofi och är alltför statistiskt för att lämpa sig i ett namn på Israels Gud. Det väcker tankar och stämningar som det hebreiska gudsnamnet knappast väckt hos GT:s folk. Denna återgivning har också blivit allt mindre vanlig i moderna översättningar. Att återge gudsnamnet med det allmänna »Gud» kan inte heller rekommenderas; hebreiskan har ett i GT ofta förekommande ord, ^a*lohím*, som måste översättas »Gud». Också den felaktiga formen »Jehova» kan uteslutas. De alternativ som återstår för en ny svensk översättning av GT är Jahve, HERREN och Herren.

Mycket tycks tala för återgivningen Jahve: det hebreiska *yhwh* är ett egennamn och bör behandlas som ett sådant. Ändå förstår man den tveksamhet som också utgivaren av The Jerusalem Bible uttrycker inför ett direkt överflyttande av det hebreiska gudsnamnet i en modern översättning. Svårigheten ligger på det plan som översättningsteoretikerna kallar »the expressive function», språkets »uttryckssida». Gudsnamnet är trots allt mer än ett vanligt egennamn, det har använts i böner och profetoraker och har inte minst i gammaltestamentlig tid väckt starka känslor av vördnad men också av närhet och innerlighet. Detta kommer knappast fram vid en direkt överflyttning, eftersom Jahve, i motsats till Herren/HERREN, för de flesta blir ett namn på en av flera gudar. I tidig gammaltestamentlig tid har väl också Jahve verkligen uppfattats som en av många gudar, men detta gäller inte för den tid, då GT fick sin slutliga form. På judiska läsare skulle säkerligen också förekomsten av namnet Jahve i en översättning verka stötande.

Ett alternativ att räkna med är att behålla den traditionella återgivningen »HERREN». Den har gammal hävd, då den ju ytterst går tillbaka på bruket redan i gammaltestamentlig tid att vid läsning ur de heliga skrifterna ersätta gudsnamnet med ^a*donaj*. Fördelen med att skriva »HERREN» i kapitäl är att den hebreiska textens växling mellan *yhwh* (HERREN) och ^a*donaj* (Herren) på så sätt kommer till synes i översättningen. Denna distinktion är konsekvent genomförd i KB 1917. Som nämnts har flertalet av de nya engelskspråkiga översättningarna »the LORD» för *yhwh*, vilket visar att denna metod att markera gudsnamnet fortfarande är internationellt gångbar. Sackdelen med skrivningen »HERREN» är dels att den ger ett något säreget synintryck i texten, dels att den inte märks vid uppläsning. En särskild olägenhet uppstår på de många ställen där den hebreiska texten har ^a*donaj yhwh*. Detta återges i KB 1917 »Herren HERREN», vilket särskilt vid högläsning kan framstå som en störande upprepning. I engelsk tradition har man i sådana fall valt att skriva »the Lord GOD». Det är för övrigt samma teknik som masoreterna har tillämpat: där den hebreiska texten har

^adonaj *jhwh*, föreskriver de läsningen ^adonaj ^wlohím »Herren Gud», inte ^adonaj ^adonaj. Också NoUtv använder detta förfaringsätt, men utan att markera gudsnamnet med kapitäl: »Herren Gud».

Denna norska modell har många fördelar och egentligen bara en nackdel: den återger inte med samma exakthet som t. ex. KB 1917 grundtextens växlingar mellan *jhwh*, ^adonaj och ^wlohím, men denna olägenhet torde knappast vara kännbar för den vanlige bibelläsaren. Då den nya översättningen av GT inte skall vara en speciell studiebibel utan ha ett vitt användningsområde, vill kommittén föreslå samma förfaringsätt som tillämpats i NoUtv vid återgivningen av gudsnamnet *jhwh*. Det innebär följande:

jhwh = Herren
^adonaj = Herren
^wlohím = Gud
jhwh ^wlohím = Herren Gud
^adonaj *jhwh* = Herren Gud.

Av andra gudsnamn i GT har kommittén haft särskild anledning att ta ställning till det ofta återkommande *jhwh* ^eba'ót eller ^wlohê ^eba'ót. (Spar- samt förekommer också andra sammanställningar: *jhwh* *has*^eba'ót, ^wlohê *has*^eba'ót och ^wlohím ^eba'ót.) ^eba'ót är pluralis obestämd form av *šaba'*, ett allmänt hebreiskt ord för »här», »armé». »Härars Gud» vore en ordagrann översättning av ^wlohê ^eba'ót. Men ordet *šaba'* förekommer också i förbindelsen »himmels här», vilket kan syfta dels på stjärnorna, dels på de himmelska väsen som omger Guds tron. Det är därför svårt att avgöra vilka »härar» det är fråga om, när Israels Gud kallas »Härars Gud» eller »Härars Jahve». I somliga texter, särskilt i Samuelsböckerna, ligger det nära till hands att tänka på Israels väpnade styrkor, men i de flesta fall är denna betydelse mindre naturlig. Det vore då möjligt att ^eba'ót avsåg Jahves himmelska hov eller »stjärnehären». Man har också föreslagit att ^eba'ót skulle avse hela skapelsen (jfr 1 Mos. 2: 1; jfr också tolkningen i babyloniska Talmud, Ber. 31 b). Det är omöjligt att säga vilka associationer gudsnamnet *jhwh*/^wlohê ^eba'ót har väckt hos israeliten, men man kan förmoda att det har skiftat under olika tider och i skilda kretsar. Den kombination som förekommer i somliga psaltarpsalmer, ^wlohím ^eba'ót, visar att ^eba'ót så småningom kom att uppfattas som ett egennamn. I samma riktning pekar de tidiga grekiska översättningarna, som ibland bara transkriberar: σαβαωθ. Andra återgivningar är här: τῶν δυνάμεων »härarnas», στρατιῶν »härars» och ὁ παντοκράτωρ »den Allsmäktige».

Luther skrev »Zebaoth», vilket följdes av GÖ. KB 1917 skiljer mellan *jhwh* ^eba'ót »HERREN Sebaot» och ^wlohê ^eba'ót »härskarornas Gud» (^wlohím ^eba'ót blir »Gud Sebaot»). Bland de engelska översättningarna har AV genomgående »of hosts»; liknande har NEB och NAmB. TEV tycks växla ganska fritt efter sammanhanget mellan »the Lord of armies» och »Almighty God/God Almighty». JerB har överallt »Sabaot». I de prov på den nya norska översättningen som utkommit har man i alla de fall där ^eba'ót förekommer som gudsnamn använt ett nybildat uttryck: »Allhærs Gud».

Att genomgående ha *en* återgivning av ^eba'ót som gudsnamn torde vara att föredra, framför allt med tanke på att det är nästan omöjligt att i varje

särskilt fall avgöra i vilken grad ordet har kvar sin appellativa innebörd. Man kan då välja mellan åtminstone följande alternativ: Sebaot, härskarornas, härarnas, den Allsmäktige.

»Sebaot» är rättvisande på de ställen där ordet helt har övergått till att vara egennamn men är otillfredsställande från den synpunkten, att det hebreiska ordet *š^eba'ôt* faktiskt har en appellativ innebörd, som i de flesta fall måste ha klingat med.

»Härskarornas» kunde synas vara ett lagom diffust uttryck för att i sig upptaga de olika tankar som man antagit att hebrean förknippat med *š^eba'ôt*. Huvudinvändningen mot denna återgivning är att »härskaror» är ett vagt och arkaiserande ord, som knappt förekommer utanför KB 1917.

»Härarnas» är ett normalt och konkret ord men binder läsaren vid den krigiska tolkningen, vilken kanske inte alltid är den naturligaste.

»Den Allsmäktige» är en återgivning som bortser från den egentliga betydelsen av *š^eba'ôt* för att i stället ta fasta på ordets uttrycksvärde (»the emotional function») i detta sammanhang. Septuagintas *ὁ παντοκράτωρ* visar att man redan i gammal tid har haft denna känsla för vad detta gudsnamn uttrycker. Återgivningen står också fri gentemot alla de olika teorierna om »den ursprungliga meningen». En komplikation kunde vara att termen »den Allsmäktige» i KB 1917 redan är upptagen som återgivning av gudsnamnet *šaddäij*. Det bör dock vara möjligt att finna en annan och riktigare svensk tolkning av *šaddäij* (som inte betyder »den Allsmäktige»).

Termen *š^eba'ôt* förekommer endast i två av de texter kommittén har översatt (Ps. 46: 8, 12; Am. 5: 14, 16, 27). Vi har nöjt oss med att söka finna en rimlig tolkning av just dessa ställen och i båda fallen valt den enkla och ordagranna återgivningen »härarnas» utan att därmed vilja hävda att denna översättning genomgående vore den lämpligaste.

5 Kommitténs översättningsförslag

De principer för en ny svensk översättning av Gamla testamentet som kommittén vill förorda har vi försökt illustrera i de översättningsförslag som här presenteras. Då en ny svensk översättning i första hand kommer att jämföras med nuvarande kyrkobibel, har vi för att underlätta jämförelsen låtit trycka av KB 1917 parallellt med våra översättningar. Till varje översatt text finns en ingress, som kort sätter in texten i dess historiska sammanhang och orienterar om avsnittets stil och komposition och därav betingade översättningsteoretiska problem. Ingresserna är skrivna av Albrektson, med undantag av ingressen till Ordspråksboken 10 (Malmström). Kommitténs översättningsförslag är försedda med noter enligt de principer som anges i kapitel 4, s. 97. Efter varje text följer ganska utförliga kommentarer, som diskuterar och motiverar enskildheter i vår översättning. Kommentarererna kan sägas vara av två slag: dels sådana som tar upp textkritiska och exegetiska problem i grundtexten (utarbetade huvudsakligen av Albrektson), dels sådana som avhandlar den svenskspråkiga formen (huvudsakligen av Malmström). Transkriptionen av hebreiska i kommentarererna följer ZAW:s system (se s. 99). I noterna tillämpas en enklare form av transkription. De ingresser och kommentarer som här nämnts är givetvis inte avsedda att ingå i en kommande översättning av Gamla testamentet; rubriker och noter är de enda tillägg till själva bibeltexten som kommittén tänker sig i den nya översättningen.

Ny vers börjar normalt vid största skiljetecknet i raden. När tveksamhet kan råda om var i en rad ny vers börjar, har i översättningsförslagen, liksom i originalutgåvan av KB 1917, versgränsen markerats med ett kort lodrätt streck (').

Första Mosebok 3

Berättelsen om syndafallet och dess straff i 1 Mosebok är på en gång enkel och sammansatt. Den är en i formellt avseende okonstlad skildring, som arbetar med knappa medel, en folklig berättelse, som tar sikte på några få och väsentliga drag. Korta scener avlöser varann; ljuset faller på några få — oftast bara två — personer i taget. Allt oväsentligt är bortskalat. Berättaren är sparsam med yttre beskrivningar och skildrar de agerandes karaktär indirekt, genom de repliker de fäller. Med dessa enkla medel har han skapat ett litet mästerstycke av människokunskap och skarpsynt karakteristik. Vad han vill är något mer än att bara berätta en historia; han har också ett ärende, han vill undervisa och förkunna.

Men den enkla berättelsen är också komplicerad och ställvis svårtolkad. Det hänger av allt att döma samman med att vi här inte har att göra med ett verk som skapats vid ett enda tillfälle av en enda författare utan med en berättelse med en lång och invecklad förhistoria. Innan den skrevs ner, har den säkert länge berättats muntligt. Många motiv och mytfragment — flera av mesopotamiskt ursprung — möts i berättelsen, och spänningen mellan de delvis disparata beståndsdelarna har inte helt utjämnats i den slutliga versionen. Men råmaterialet har av den geniale berättare och teolog som brukar benämnas Jahvisten och som bör ha levat på 900-talet f. Kr. formats till en på en gång enkel och djup skildring av frestelse, fall och straff.

Hela berättelsen är inte enkel prosa: de gudomliga straffdomarna uttalas i rytmiska satser av närmast poetisk art.

Styckets karaktär måste påverka den svenska översättningens stilläge: vår strävan har varit både att få fram det enkla, okonstlade draget och att markera de ödesdigra domsordens tyngd.

Översättningsförslag

Syndafallet

- 3 Ormen var listigast av alla markens djur som Herren Gud hade gjort. Han sade till kvinnan: »Har Gud verkligen sagt att ni inte får äta
2 av något träd i trädgården?» Kvinnan svarade: »Vi får äta frukt
3 från träden, men frukten från trädet mitt i trädgården har Gud
4 förbjudit oss att äta: rör vi den, kommer vi att dö.» Då sade ormen
5 till kvinnan: »Ni kommer inte alls att dö! Men Gud vet att så snart
6 ni äter den, öppnas era ögon och ni blir som gudaväsen med kunskap
7 om gott och ont.» Då såg kvinnan att trädet var gott att äta av och
8 en fröjd för ögat och att det var åtråvärt som en väg till vishet, och
9 hon tog av frukten och åt. Hon gav också åt sin man, som var med
10 henne, och han åt. Då öppnades deras ögon, och de märkte att de
11 var nakna. Och de fäste ihop fikonlöv och band kring höfterna.
- 8 De hörde Herren Gud vandra omkring i trädgården i den svala aftonvinden, och mannen och kvinnan gömde sig för Herren Gud bland träden i trädgården. Då ropade Herren Gud på mannen: »Var är du?» Han svarade: »Jag hörde dig komma i trädgården och blev rädd, eftersom jag är naken, och så gömde jag mig.» Gud sade: »Vem har talat om för dig att du är naken? Har du ätit av trädet som jag

v. 5 *gudaväsen*: ordet kan också översättas »Gud».

KB 1917

3 KAPITLET

Syndafallet.

- ¹ Men ormen var listigare än alla andra markens djur som HERREN Gud hade gjort; och han sade till kvinnan: »Skulle då Gud hava sagt:
- ² 'I skolen icke äta av något träd i lustgården?'» Kvinnan svarade
- ³ ormen: »Vi få äta av frukten på de andra träden i lustgården, 'men om frukten på det träd som står mitt i lustgården har Gud sagt: 'I skolen icke äta därav, ej heller komma därvid, på det att I icke mån dö.»
- ^{4,5} Då sade ormen till kvinnan: »Ingalunda skolen I dö; 'men Gud vet, att när I äten därav, skola edra ögon öppnas, så att I bliven såsom
- ⁶ Gud och förstån vad gott och ont är.» Och kvinnan såg att trädet var gott att äta av, och att det var en lust för ögonen, och att det var ett ljuvligt träd, eftersom man därav fick förstånd, och hon tog av dess frukt och åt; och hon gav jämväl åt sin man, som var med henne, och han åt.
- ⁷ Då öppnades bådas ögon, och de blevo varse att de voro nakna; och de fäste ihop fikonlöv och bundo omkring sig.
- ⁸ Och de hörde HERREN Gud vandra i lustgården, när dagen begynte svalkas; då gömde sig mannen med sin hustru för HERREN Guds ansikte bland träden i lustgården. Men HERREN Gud kallade på mannen
- ⁹ och sade till honom: »Var är du?» Han svarade: »Jag hörde dig i lustgården; då blev jag förskräckt, eftersom jag är naken; därför
- ¹⁰ gömde jag mig.» Då sade han: »Vem har låtit dig förstå att du är naken? Har du icke ätit av det träd som jag förbjöd dig att äta av?»
- ¹¹

- ¹² förbjöd dig att äta av?» Mannen svarade: »Kvinnan som du satte
¹³ vid min sida, hon gav mig av trädet, och så åt jag.» Då sade Herren
Gud till kvinnan: »Vad är det du har gjort!» Hon svarade: »Det
¹⁴ var ormen som lurade mig att äta.» Då sade Herren Gud till ormen:

Eftersom du har gjort detta, skall du vara förbannad,
utstött från boskapen och markens vilda djur.

På din buk skall du kräla
och jord skall du äta så länge du lever.

- ¹⁵ Jag skall skapa fiendskap mellan dig och kvinnan,
mellan dina avkomlingar och hennes:
de skall krossa ditt huvud,
du skall hugga dem i hälen.

- ¹⁶ Till kvinnan sade han:

Svår skall jag göra din plåga, när du är havande,
med smärta skall du föda dina barn.

Din man skall du åtrå
och han skall råda över dig.

- ¹⁷ Och till mannen sade han: Eftersom du lyssnade till din hustru och
åt av trädet som jag förbjudit dig att äta av:

Förbannad vare marken för din skull!

Med möda skall du livnära dig av den
så länge du lever,

- ¹⁸ törne och tistel skall den ge dig,
och markens örter skall du äta.

- ¹⁹ I ditt anletes svett skall du tjäna ditt bröd
tills du återvänder till jorden,
ty av den är du tagen.

Jord är du
och jord skall du åter bli.

- ²⁰ Mannen gav sin hustru namnet Eva, ty hon blev mor till alla levande.

- ²¹ Och Herren Gud gjorde kläder av skinn åt mannen och hans hustru
och klädde på dem.

- ²² Herren Gud sade: »Nu har människan blivit som en av oss, så att
hon vet vad som är gott och ont. Men nu får hon inte sträcka ut han-

- ²³ den och ta också av livets träd och äta och bli odödlig!» Och Herren
Gud förvisade människan ur Edens trädgård och satte henne att

- ²⁴ bruka jorden varav hon var tagen. Han drev ut människan, och öster
om Edens trädgård satte han keruberna och det blixtrande svärdets
låga för att vakta vägen till livets träd.

v. 20 *Eva*: hebreiska *Chawwa*, som påminner om det hebreiska ordet för »levande»,
chaj.

- ¹² Mannen svarade: »Kvinnan som du har givit mig till att vara med
¹³ mig, hon gav mig av trädet, så att jag åt.» Då sade HERREN Gud till kvinnan: »Vad är det du har gjort?» Kvinnan svarade: »Ormen bedrog mig, så att jag åt.»
- ¹⁴ Då sade HERREN Gud till ormen: »Eftersom du har gjort detta, vare du förbannad bland alla djur, boskapsdjur och vilda djur. På din buk
¹⁵ skall du gå, och stoft skall du äta i alla dina livsdagar. Och jag skall sätta fiendskap mellan dig och kvinnan, och mellan din säd och hennes säd. Denna skall söndertrampa ditt huvud, och du skall stinga den i hälen.»
- ¹⁶ Och till kvinnan sade han: »Jag skall låta dig utstå mycken vedermöda, när du bliver havande; med smärta skall du föda dina barn. Men till din man skall din åtrå vara, och han skall råda över dig.»
- ¹⁷ Och till Adam sade han: »Eftersom du lyssnade till din hustrus ord och åt av det träd om vilket jag hade bjudit dig och sagt: 'Du skall icke äta därav', därför vare marken förbannad för din skull. Med
¹⁸ vedermöda skall du nära dig av den i alla dina livsdagar; törne och tistel skall den bära åt dig, men markens örter skola vara din föda.
¹⁹ I ditt anletes svett skall du äta ditt bröd, till dess du vänder åter till jorden; ty av den är du tagen. Ty du är stoft, och till stoft skall du åter varda.»
- ²⁰ Och mannen gav sin hustru namnet Eva*, ty hon blev en moder åt
²¹ allt levande. Och HERREN Gud gjorde åt Adam och hans hustru kläder av skinn och satte på dem.
- ²² Och HERREN Gud sade: »Se, mannen har blivit såsom en av oss, så att han förstår vad gott och ont är. Må han nu icke räcka ut sin hand
²³ och taga jämväl av livets träd och äta, och så leva evinnerligen.» Och HERREN Gud förvisade honom ur Edens lustgård, för att han skulle
²⁴ bruka jorden, varav han var tagen. Och han drev ut mannen, och satte öster om Edens lustgård keruberna jämte det ljungande svärdets lågor, för att bevaka vägen till livets träd.

* Namnet härledes från ett hebreiskt ord som betyder leva.

Kommentar

v. 1, 8, 16, 20 föranleder några reflexioner om sättet att sammanfoga satser. KB 1917 har: »Men ormen var listigare ... Och de hörde HERREN Gud ... Och till kvinnan sade han ... Och mannen gav sin hustru ...». I de citerade passagera ur KB 1917 står ordet »Men» i början av kapitel 3, och ordet »Och» har genom fet inledningsbokstav markerats såsom inledande nya avsnitt i berättelsen. Det är ju från modern synpunkt något påfallande att så många berättelseavsnitt inleds med samordnande konjunktion — det har nog kommit att kännas som ett karakteristikum för bibelstil. Kommittén, som ju inte strävar efter någon särskilt bibelstil, undviker gärna sådana »och» i början av berättelsemoment. Det kan ses av följande sammanställning:

KB 1917

v. 1 Men ormen var listigare
v. 8 Och de hörde HERREN Gud
v. 16 Och till kvinnan sade han
v. 20 Och mannen gav sin hustru

Vårt förslag

Ormen var listigast
De hörde Herren Gud
Till kvinnan sade han
Mannen gav sin hustru

Överhuvudtaget erbjuder sammanfogningen av satser ett översättningsproblem på grund av syntaktiska och textlingvistiska olikheter mellan svenskan och hebreiskan. Bibelhebreiskan har föga av bestämt relationsbetecknande ord i fogen mellan satser. Språket är fattigt på partiklar, adverb osv. som kunde beteckna relationer mellan vad som beskrivs i närstående satser. Man radar i bibelhebreiskan huvudsats på huvudsats utan annan sammanbindning än det obestämda w^e — det är en mycket »lös» samordning. Vid överföring till svenska blir det ofta naturligt att tillfoga relationsbetecknande ord: »då, därefter, därför» osv. En för svenskan naturlig sammanbindningsform är också över- och underordning. Så t. ex. kunde i kommitténs översättningsförslag övergången till andra stycket ha utformats med annan syntax. Stycket börjar nu med en mening som inte innehåller någon partikel eller något adverb som binder ihop med det föregående:

Vårt förslag: De hörde Herren Gud vandra omkring i trädgården i den svala aftonvinden, och mannen och kvinnan gömde sig för Herren Gud ...

KB 1917 har bundit ihop med »Och (de hörde ...)». Men man får möjligen en mer normalspråklig — och ganska mjuk — övergång till nytt stycke om man rör sig med hypotax i stället för paratax, i detta fall alltså med bisats + huvudsats. Naturligt i berättande svensk prosa vore att börja med bisats, t. ex. på följande sätt:

När mannen och kvinnan hörde Herren Gud vandra omkring i trädgården i den svala aftonvinden, gömde de sig ...

eller:

När aftonvinden började svalkas, hörde mannen och kvinnan ...

När kommittén har stannat vid en parataktisk formulering (»De hörde ... och mannen och kvinnan gömde sig ...»), så sammanhänger det med

stilistiska överväganden i förbindelse med textens skenbart okonstlade helhetskaraktär. Ett liknande övervägande har vi gjort beträffande berättelsens början: »Ormen var listigast av alla markens djur ...» (kommitténs förslag). Ett mer normalspråkligt sätt att börja vore kanske »Av alla markens djur var ormen det listigaste» — svenska meningar byggs gärna så, att de har en semantisk tyngdpunkt mot slutet. När nu kommittén i bägge de fall som har diskuterats här har föredragit satser med subjekt + predikat i satsinledningarna (»Ormen var listigast ... De hörde Herren Gud ...»), har det sin grund i en stilistisk preferens i samband med berättelsens allmänna karaktär: man kan i denna urtidsberättelse föredra en syntaktisk form som är markerat enkel, stilistiskt »rak», utan den resonerande prosans mer varierade sammanbindningsteknik.

v. 1, 17 KB 1917 följer hebreiskan i bruket av direkt anföring, vilket här resulterar i att man får en direkt anföring inuti en annan med en anhopning av skiljetecken:

KB 1917: och han sade till kvinnan: »Skulle då Gud hava sagt: 'I skolen icke äta av något träd i lustgården?«

Kommittén finner det mer naturligt, mer överensstämmande med svenskt uttryckssätt att här nyttja indirekt anföring:

Vårt förslag: Han sade till kvinnan: »Har Gud verkligen sagt att ni inte får äta ...?»

Ännu ett prov på hur bibelhebreiskan har större förkärlek för direkt anföring än modern svenska finns i *v. 17*, där syntaxen i den svenska texten blir än mer komplicerad:

KB 1917: Och till Adam sade han: »Eftersom du ... åt av det träd om vilket jag hade bjudit dig och sagt: 'Du skall icke äta därav', därför vare marken förbannad för din skull.»

Vi har velat undvika den anmärkningsvärda infogningen av den direkta anföringen 'Du skall icke äta därav' i en överordnad direkt anföring. I stället har vi valt ett uttryckssätt med akkusativ med infinitiv, som känns naturligt på svenska.

Vårt förslag: Och till mannen sade han: Eftersom du ... åt av trädet som jag förbjudit dig att äta av:
Förbannad vare marken för din skull!

Konstruktionen i vårt förslag blir inte bara naturligare, den blir också kortare utan att man mister det minsta av informationen. I sådana fall väljer vi gärna det kortare uttryckssättet.

Ytterligare exempel på att direkt anföring i bibelhebreiskan naturligt motsvaras av annan konstruktion i svensk text finns i 1 Mos. 12: 12, 19; Dom. 7: 4; Ps. 13: 5.

v. 1 »trädgård»: valet mellan »lustgård» (så KB 1917 i anslutning till äldre svensk tradition) och »trädgård» är inte lätt. »Edens lustgård» har blivit en fast ordförbindelse, som det kunde finnas skäl att bevara, bl. a. med hänsyn till dess många litterära ekon. Samtidigt är det ur grundtextens

synpunkt svårt att försvara ett sådant ordval: hebreiskans *gān* är det vanliga ordet för »trädgård», och återger man denna vardagliga och stilistiskt neutrala glosa med det arkaiserande och exklusiva »lustgård», innebär det att man redan i själva upptakten ger skildringen ett annat stilläge än originalets. I ett avsnitt som detta, där berättaren på ett utsökt sätt gestaltar sitt budskap i en skenbart naiv och okonstlad skildring, är en sådan transponering till ett högre stilläge olycklig. Vi har därför här satt respekten för författaren framför troheten mot den svenska traditionen och trots allt valt att — liksom f. ö. redan provöversättningen av 1774 — översätta *gān* med »trädgård». Se även kommentaren till 1 Mos. 13: 10.

v. 5 »gudaväsen»: frågan om det hebreiska ordet ^ʾ*lohīm* här betyder »Gud» eller »gudar, gudaväsen», är ett besvärligt problem. Oftast kan man av sammanhanget eller av den grammatiska konstruktionen se i vilken mening ordet brukas i den hebreiska texten. I v. 1, »Har Gud verkligen sagt», visar t. ex. verbets singularform (liksom naturligtvis hela sammanhanget) att ^ʾ*lohīm* här betyder »Gud», medan samma ord exempelvis i Ps. 82: 1, »mitt ibland gudarna håller han dom» (sagt om Israels Gud) lika uppenbart syftar på gudaväsen. Här i v. 5 finns emellertid inte något absolut avgörande grammatiskt eller innehållsligt bevis för den ena eller den andra tolkningen. Det måste bli fråga om vilket som är troligast, och avgörandet är så pass besvärligt, att båda tolkningarna bör presenteras för läsaren, den ena uppe i texten, den andra i en not. Frågan blir således, vilken som skall föredras i texten och vilken som skall förvisas till noten. De flesta moderna översättningar föredrar i likhet med majoriteten av nyare vetenskapliga kommentarer tolkningen »gudar»: JerB har »des dieux», NEB och NAmB »gods» och NJV »divine beings», de tre sistnämnda med den alternativa översättningen »God» i en not. Däremot har RSV »God» och NoUtv »Gud», och ingendera antyder att någon annan tolkning är möjlig. För översättningen »Gud» talar — förutom äldre svensk tolkningstradition — egentligen bara att ordet ^ʾ*lohīm* eljest i kapitlet entydigt betecknar Israels Gud, men detta skäl är naturligtvis inte särskilt vägande. För tolkningen »gudaväsen» förefaller argumenten något starkare. Den grammatiska konstruktionen kan peka i denna riktning: grundtexten har ordagrant »som gud(ar) vetande gott och ont», med participet »vetande» i pluralis, vilket kunde tyda på att det föregående ordet är fattat som pluralis. Men resonemanget är inte bindande, eftersom »vetande» inte behöver uppfattas som apposition till ^ʾ*lohīm* utan kan tänkas vara en bestämning till »ni» i det föregående. Ett långt starkare skäl är att Gud i v. 22 säger: »Nu har människan blivit *som en av oss* med kunskap om gott och ont» — här tycks det framgå att människan genom att äta av kunskapens träd inte blivit lik Gud ensam utan fått del av den vishet som utmärker alla de himmelska väsen Gud syftar på, när han använder pluralformen »oss». I GT tänkes ju Gud ofta omgiven av ett himmelskt hov av gudaväsen — se t. ex. 1 Kon. 22: 19 och Job 1: 6. Jämförelsen med v. 22 — liksom den mera allmänna synpunkten att det väl knappast var fråga om att bli som Herren Gud själv utan snarare att få del av den kunskap som annars var förbehållen himmelska väsen — väger tillräckligt tungt för att man skall föredra »gudaväsen» uppe i texten och låta »Gud» som den något mindre troliga tolk-

ningsvarianten stanna i fotnoten. Ett sådant val har också stöd i de gamla översättningarna: både Septuaginta och Vulgata har här »gudar».

v. 8 »i den svala aftonvinden»: grundtexten har ordagrant »vid dagens vind» (eller »fläkt»), och det framgår inte uttryckligen av själva formuleringen att det är fråga om tiden för kvällsbris. Koehler-Baumgartners lexikon lämnar därför frågan om tiden på dagen öppen och återger det hebreiska uttrycket på följande sätt: »the evening (morning?) breeze» (se under ordet *ru^ah*). Men en översättning måste välja, och den traditionella tolkningen (GÖ: »då dagen swalkades») förefaller rimlig: det är när den värsta solhettan är över och den svalkande kvällsbris börjar blåsa som tiden kan vara inne för en promenad i parken.

»Mannen och kvinnan»: grundtextens *ha'adam w^eištō* betyder ordagrant »människan och hans kvinna», vilket knappast låter riktigt naturligt på svenska. Man skulle gärna behålla »människan», bl. a. därför att det gör det klart, vem texten egentligen handlar om. På några ställen går det också bra att översätta hebreiskans *'adam* (som egentligen är ett kollektivt ord och betyder »människorna, människosläktet»); en enskild människa heter på hebreiska *bən-'adam*, ordagrant »människoson») med »människa», t. ex. i v. 22 och 24. KB 1917 har där »mannen», sannolikt av konsekvensskäl, men på sådana ställen bör man naturligtvis ta tillfället i akt att markera att berättelsen gäller (ur)människan. Här, när ordet förekommer med tillägget »och hans kvinna», blir man dock tvungen att återge det med »mannen». I anslutning till äldre svensk tradition återges grundtextens *w^eištō* av KB 1917 med »med sin hustru» (det hebreiska ordet för »kvinna» används också i betydelsen »hustru»), vilket knappast är efterföljansvärt: när grundtextens »människa» måste ersättas med »man» kan man rädda något av den nyans som går förlorad genom att i stället skriva »mannen och kvinnan», vilket lättare leder tankarna till det överindividuella urmänniskoparet. I v. 20 ligger det något annorlunda till: där omtalas Eva som mor, och när familjerelationerna så betonas, är det naturligare att välja översättningen »hustru».

Hebreiskans *'adam* har en annan egenskap som också går förlorad i svensk översättning: det påminner om ordet *^adamā* »mark», och berättaren spelar på denna ordlikhet, framför allt i 1 Mos. 2: 7, där det skildras hur Gud formar människan (*ha'adam*) av stoft från marken (*ha^adamā*), men den klingar nog med också i 3: 19, där det sägs att människan skall återvända till marken, varav hon är tagen. Rätta platsen för den not som bör upplysa om de båda hebreiska ordens likhet är dock knappast här utan just 2: 7. Det sagda innebär också att egennamnet Adam helt enkelt är det hebreiska ordet för »människa» eller rättare »människosläktet», vilket tyvärr också är omöjligt att få fram i en svensk översättning. Någon gång kan det uppstå tvekan om huruvida det är egennamnet eller artbeteckningen som avses i hebreiskan. I kapitel 3 finns det två sådana fall: v. 17 och v. 21. I båda fallen föregås ordet av prepositionen *l^e* »till, åt». Skillnaden mellan »till människan» och »till Adam» blir därigenom obefintlig i konsonanttexten och ligger endast i vokaliseringen: *la'adam* resp. *l^eadam*. Masoreterna har här — något överraskande — vokaliserat ordet på det sistnämnda sättet, och KB 1917, trogen sin princip att följa den masoretiska

texten, översätter följaktligen »till Adam» resp. »åt Adam» på dessa ställen. Men eftersom det överallt annars i kapitlet är fråga om *ha'adam* »mänskan», icke om egennamnet Adam, är det ytterst osannolikt att masoreternas vokalisering verkligen träffar den ursprungliga berättarens mening. Vi har därför med en praktiskt taget enhällig forskaropinion här läst *la'adam* »till/åt människan/mannen». Någon textkritisk not kräver inte denna avvikelse från masoreternas text, eftersom den endast gäller vokaliseringen och inte förutsätter något ingrepp i den traderade konsonanttextens *l'dm*.

»gömde sig för Herren Gud»: KB 1917 översätter tämligen ordagrant: »då gömde sig mannen med sin hustru för HERREN Guds ansikte bland träden i lustgården». Formuleringen »gömde sig ... för HERREN Guds ansikte» är inte fraseologiskt naturligt i svenskan; den är ett icke-idiomatiskt uttrycksätt, en hebraism. Kommittén vill konsekvent undvika hebraismer (ord-för-ord-översättningar av uttrycksätt som är vanliga i bibelhebreiskan men inte har fraseologisk motsvarighet i svenska utanför bibeltraditionen). Därför föreslår vi här rätt och slätt »gömde sig för Herren Gud». Det hebreiska uttryckets klichékaraktär framgår klart därav att det användes t. ex. i 3 Mos. 16: 1, 7, 10, 12, 13, 18, 30 (KB 1917 har på alla dessa ställen »inför Herrens ansikte», medan vårt förslag har »inför Herren»). Det utesluter inte att det finns fall där föreställningen om Guds ansikte, vänt mot människan, kan vara betydelsefull, symboliserande full och hel kontakt.

v. 14 ff. I motsats till KB 1917, som inte markerar förbannelseorden som poesi, har vi ordnat dem i versrader. Gränsen mellan prosa och poesi kan vara svår att dra i hebreiskan: GT känner inga strikt regelbundna metra av klassiskt snitt, och det kan därför inte alltid med säkerhet avgöras, om ett stycke bör fördelas på versrader eller sättas som prosa. Här är gränsen flytande särskilt i v. 17. Vi har följt uppställningen i Kittels *Biblia Hebraica* och *Biblia Hebraica Stuttgartensia*.

v. 14 »förbannad, utstött från ...»: grundtexten har ordagrant endast »förbannad från», men detta komprimerade uttryck kan knappast direkt överflyttas till svenska. I prepositionen ligger också resultatet av förbannelsen: att ormen skils ut *från* de övriga djuren, isoleras från dem och får en särställning. Detta har vi försökt få fram genom att infoga ett »utstött». Översättningen »förbannad bland» i KB 1917 förefaller en smula oklar, och den viktiga nyans som ligger i prepositionen *min* »från» går förlorad. Några moderna översättningar, t. ex. NEB och NJV, tolkar i stället *'arûr min* som »mer förbannad än». Detta är en grammatiskt fullt möjlig översättning av det hebreiska uttrycket, men den förefaller helt omotiverad i sammanhanget: det har ju inte alls varit tal om att de andra djuren över huvud skulle förbannas.

v. 15 »dina avkomlingar»: ett för bibelhebreiskan typiskt uttrycksätt representerar användningen av ordet »säd» i KB 1917:

Och jag skall sätta fiendskap mellan dig och kvinnan, och mellan din säd och hennes säd.

Användningen av ordet »säd» i detta fall måste betraktas som en hebraism: ordet för »säd» användes i hebreiskan även i den överförda betydelsen »avkomma», men detta bruk är främmande för svenskan. Om man använder ordet säd på detta sätt i svenskan — såsom en hebraism — innebär det oundvikligen att man på denna punkt distanserar bibelspråket från svenskt språk i övrigt. Vi vill undvika allt som på detta sätt kunde skapa en barriär, ett språkligt hinder för tillägandet av bibeltexten. I detta fall har vi bytt »säd» = »efterkommande» mot »avkomlingar», men i 1 Mos. 12: 7 och 13: 15 har vi föredragit (Abrahams) »ättlingar» (vi har antagit att »ättlingar» i detta fall inte är speciellt fornnordiskt associerande).

v. 17 »till mannen»: se ovan i kommentaren till v. 8.

v. 19 »i ditt anletes svett skall du tjäna ditt bröd»: I början av versen har kommittén — efter mycken överläggning — behållit den traditionella formuleringen »I ditt anletes svett ...». Visserligen hör inte ordet »anlete» till det i nutiden gångbara, naturliga ordförråd som vi helst vill använda i översättningen. Men ordet »anlete» kan antas vara begripligt (genom närheten till »ansikte»). Och om man översatte »i ditt ansiktes svett» skulle inte heller detta vara en idiomatisk nusvensk fras. Vid valet mellan »anlete» och »ansikte» bör också den stilistiska kontexten beaktas: orden »I ditt anletes svett ...» står i ett poetiskt parti. Vi har funnit det naturligt att i detta poetiska sammanhang behålla en del av den traditionella översättningen och skriva: »I ditt anletes svett skall du tjäna ditt bröd.»

Den från KB 1917 välkända översättningen »äta ditt bröd» är ordagrann men ger knappast den rätta nyansen. Det hebreiska uttrycket *'akäl laḥæm* »äta bröd» har ofta den mera generella betydelsen »äta, hålla måltid», varvid »bröd» alltså står för föda i allmänhet. Ett exempel bland många är 1 Mos. 31: 54, där KB 1917 mycket riktigt återger frasen med »hålla måltid». Men uttrycket kan också betyda »tjäna sitt bröd, skaffa sig utkomst, vinna sin bärgning». Det framgår tydligt av Am. 7: 12, där översteprästen Amasja visar bort profeten Amos från rikshelgedomen i Betel med orden »Du siare, gå din väg och sök din tillflykt i Juda land; där må du äta ditt bröd, och där må du profetera» (så KB 1917) — dvs. du får skaffa dig utkomst med ditt profeterande i ditt eget land. Samma nyans har uttrycket här i 1 Mos. 3: 19. Poängen är ju inte att brödtuggandet skall försiggå under svettning utan att människan hädanefter endast med svett och möda skall vinna sin bärgning. Flera moderna översättningar har också tagit fasta på detta; så har både NJV och NAmB »get bread to eat» och NEB »gain your bread».

v. 21 »åt mannen»: se ovan i kommentaren till v. 8.

v. 23 »Edens trädgård»: för de ursprungliga åhörarnas och läsarnas associationer måste det ha betytt åtskilligt att det hebreiska ordet *'edæn* betyder »ljuvlighet», och läsaren av den svenska översättningen bör upplysas härom i en not, som dock får sin naturliga plats vid 2: 8, där namnet Eden förekommer första gången.

Första Mosebok 12-13

Detta avsnitt, det längsta sammanhängande stycke som kommittén översatt, kan tjäna som ett typiskt exempel på patriarkberättelserna i Gamla testamentet. Det är långt nog att rymma flera olika episoder, och karaktären av traditionssamling framgår klart: en rad ursprungligen fristående berättelser har fogats samman till en helhet. De olika beståndsdelarna har delvis skiftande karaktär. Det inledande gudsordet anger ledmotivet för hela patriarkhistorien och har en stark teologisk laddning. Genom att ställas in under detta förtecken får det följande brokiga traditionsmateriale enhet och sammanhang och ges en religiös tolkning. Skildringen av Abrahams och Saras äventyr i Egypten är en berättelse av folklig typ, en rättframt berättad historia om den finurlige stamfaderns bravader. Berättelsen om hur Abraham och Lot går skilda vägar hör till en serie sägner om dessa båda stamfränder och deras mellanhavanden.

Händelserna återges på en enkel och osmyckad prosa, säkert med rötter i folklig berättarkonst. Skildringen är helt inriktad på det väsentliga i skeendet. Men det enkla är här långtifrån det banala, och särskilt de gudomliga löftena har, utan att alls vara retoriska, en viss värdighet i formuleringen. En översättning bör försöka spegla det osökta och naturliga i originalet och samtidigt helst bevara något av dess täthet.

Abraham och Sara heter i detta kapitel ännu Abram och Sarai. Namnbytet sker först i kapitel 17.

Översättningsförslag

Gud kallar och välsignar Abram

- 12** Herren sade till Abram: »Lämna ditt land, din släkt och ditt föräldra-
² hem och bege dig till det land som jag skall visa dig. Jag skall göra dig till ett stort folk och välsigna dig och göra ditt namn så berömt,
³ att det skall nämnas, när man välsignar. Jag skall välsigna dem som välsignar dig och förbanna dem som förbannar dig, och alla folk på jorden skall önska sig den välsignelse du fått.»
⁴ Abram bröt upp, som Herren hade befallt, och Lot följde med.
⁵ Abram var sjuttiofem år gammal, när han lämnade Haran. Han tog med sig sin hustru Sarai, sin brorson Lot och all egendom och alla slavar som de hade skaffat sig i Haran. Så började de sin vandring till Kanaan.

v. 2-3 *Välsignelse*, som i svenskan fått en enbart andlig innebörd, betydde i det gamla Israel också framgång och lycka, rikedom och många barn. När man uttalade en välsignelse, kunde man nämna namnet på någon som fått riklig välsignelse. Det framgår t. ex. av 1 Mos. 48: 20. Ryktet om att Abram blivit rikt välsignad av Herren skulle nå så långt, att alla folk på jorden skulle nämna Abrams namn på detta sätt och önska lika stor välsignelse som han hade fått. En annan tolkning, »alla folk på jorden skall bli välsignade i dig», finns företrädd i den gamla grekiska översättningen av GT och har även övertagits av NT (Apg. 3: 25; Gal. 3: 8).

KB 1917

12 KAPITLET

Abrams flyttning till Kanaan. Hans färd till Egypten.

- ¹ Och HERREN sade till Abram: »Gå ut ur ditt land och från din släkt
- ² och från din faders hus, bort till det land som jag skall visa dig. Så skall jag göra dig till ett stort folk; jag skall välsigna dig och göra ditt
- ³ namn stort, och du skall bliva en välsignelse. Och jag skall välsigna dem som välsigna dig, och den som förbannar dig skall jag förbanna,
- ⁴ och i dig skola alla släkter på jorden varda välsignade.» Och Abram gick åstad, såsom HERREN hade tillsagt honom, och Lot gick med honom. Och Abram var sjuttiofem år gammal, när han drog ut från Haran.
- ⁵ Och Abram tog sin hustru Sarai och sin brorson Lot och alla ägodelar som de hade förvärvat och tjänarna som de hade skaffat sig i Haran;
- ⁶ och de drogo åstad på väg mot Kanaans land 'och kommo så till Kanaans land.

- ⁶ När de kom till Kanaan, fortsatte de in i landet — där på den tiden kanaaneerna bodde — fram till den heliga platsen vid Sikem, till
⁷ *Mores terebint*. Och Herren visade sig för Abram och sade: »Jag skall ge detta land till dina ättlingar.» Då byggde Abram där ett altare åt Herren, som hade visat sig för honom. Därifrån fortsatte han till bergen öster om Betel och slog läger mellan Betel och Ai. Där
⁹ byggde han ett altare åt Herren och tillbad honom. Sedan flyttade Abram sitt läger längre och längre ned mot Negeb.

Abram och Sarai i Egypten

- ¹⁰ Det blev hungersnöd i landet, och den blev så svår, att Abram måste
¹¹ bege sig till Egypten för att bo där en tid. När han närmade sig Egypten sade han till sin hustru Sarai: »Du är ju en vacker kvinna. När egypterna får se dig, tänker de säkert att du är min hustru, och så
¹³ dödar de mig och låter dig leva. 'Säg därför att du är min syster. Då går det mig väl för din skull, och jag får leva tack vare dig.»
¹⁴ När Abram kom fram, såg egypterna att hans hustru var mycket
¹⁵ vacker. De kungliga ämbetsmännen prisade hennes skönhet inför farao. Så fördes Abrams hustru till faraos hov. 'Och Abram själv gick det väl i händer tack vare henne: han fick får och getter, kor och oxar, slavar och slavinnor, åsnor och kameler.
¹⁷ Men Herren slog farao och hans hus med svåra plågor för Sarais
¹⁸ skull. Då kallade farao till sig Abram och sade: »Vad är det du har gjort! Varför lät du mig inte veta att hon var din hustru?' Varför sade du att hon var din syster, så att jag tog henne till hustru? Här har du
²⁰ din hustru; tag henne och gå!» Och farao lät sina män föra Abram ut ur landet med hans hustru och allt vad han ägde.

Abram och Lot

- 13** Så lämnade Abram Egypten och kom till Negeb med sin hustru och
² allt vad han ägde, och Lot var med. Abram var nu mycket rik: han
³ ägde boskap och silver och guld. Och han vandrade från lägerplats till lägerplats och kom från Negeb till Betel, till det ställe där hans
⁴ tält förut hade stått mellan Betel och Ai¹ och där han hade byggt ett altare. Där tillbad han Herren.
⁵ Men Lot, som vandrade med Abram, hade också får och nötboskap
⁶ och tält. Landet kunde inte föda dem bägge; de ägde så mycket att

v. 6 *Mores terebint*: ett heligt träd vid Sikem. More är möjligen ett egennamn. Det kan också vara det hebreiska ordet för »en som ger vägledning, orakelgivare»; i så fall betyder uttrycket »orakelgivarens terebint» eller »den orakelgivande terebinten» (jfr Dom. 9: 37).

- Och Abram drog fram i landet ända till den heliga platsen vid Sikem, till Mores terebint. Och på den tiden bodde kanaanéerna där i landet.
- ⁷ Men HERREN uppenbarade sig för Abram och sade: »Åt din säd skall jag giva dett land.» Då byggde han där ett altare åt HERREN, som hade uppenbarat sig för honom. Sedan flyttade han därifrån till bergsbygden öster om Betel och slog där upp sitt tält, så att han hade Betel i väster och Ai i öster; och han byggde där ett altare åt HERREN och åkallade HERRENS namn. Sedan bröt Abram upp därifrån och drog sig allt längre mot Sydlandet.
- ¹⁰ Men hungersnöd uppstod i landet, och Abram drog ned till Egypten för att bo där någon tid, eftersom hungersnöden var så svår i landet.
- ¹¹ Men när han nalkades Egypten, sade han till sin hustru Sarai: »Jag vet ju att du är en skön kvinna. Om nu egyptierna tänka, när de få se dig: 'Hon är hans hustru', så skola de dräpa mig, under det att de låta dig leva. Säg därför att du är min syster, så att det går mig väl för din skull, och så att jag för din skull får leva.» Då nu Abram kom till Egypten, sågo egyptierna att hon var en mycket skön kvinna. Och när Faraos hövdingar fingo se henne, prisade de henne för Faraos, och så blev kvinnan tagen in i Faraos hus. Och Abram blev av honom väl behandlad för hennes skull, så att han fick får, fäkreatur och åsnor, tjänare och tjänarinnor, åsninnor och kameler. Men HERREN hemsökte Faraos och hans hus med stora plågor för Sarais, Abrams hustrus, skull. Då kallade Faraos Abram till sig och sade: »Vad har du gjort mot mig! Varför lät du mig icke veta att hon var din hustru?' Varför sade du: 'Hon är min syster' och vållade så, att jag tog henne till hustru åt mig? Se, här har du nu din hustru, tag henne och gå.» 'Och Faraos gav sina män befallning om honom, att de skulle ledsaga honom till vägs med hans hustru och allt vad han ägde.

13 KAPITLET

Abrams återkomst till Kanaan. Hans skilsmässa från Lot.

- ¹ Så drog då Abram upp från Egypten med sin hustru och allt vad han ägde, och Lot jämte honom, till Sydlandet. Och Abram var mycket rik på boskap och på silver och guld. Och han färdades ifrån lägerplats till lägerplats och kom så från Sydlandet ända till Betel, till det ställe där hans tält förut hade stått, mellan Betel och Ai, 'dit där han förra gången hade rest ett altare. Och där åkallade Abram HERRENS namn.
- ⁵ Men Lot, som drog med Abram, hade också får och fäkreatur och tält.
- ⁶ Och landet räckte icke till för dem, så att de kunde bo tillsammans; ty deras ägodelar voro för stora för att de skulle kunna bo tillsam-

- 7 de inte kunde bo tillsammans, och det uppstod tvist mellan Abrams
och Lots herdar. (På den tiden bodde också kanaaneerna och peris-
8 seerna i landet.) Då sade Abram till Lot: »Inte skall det råda osämja
mellan mig och dig, mellan mina herdar och dina. Vi är ju nära
9 släkt. 'Ligger inte hela landet framför dig? Låt oss hellre skiljas åt.
Går du åt vänster, så går jag åt höger, och går du åt höger, så går jag
10 åt vänster.» Lot såg ut över landet och fann att hela Jordanslätten
var rik på vatten, ända ner mot Soar, liksom Herrens lustgård eller
Egyptens land. Detta var innan Herren ödelade Sodom och Go-
11 morra. 'Lot valde då hela Jordanslätten och drog österut. Så skildes
de från varandra. Abram bodde kvar i Kanaan och Lot slog upp
12 sina tält i byarna på Jordanslätten ända ner mot Sodom. Men de
13 som bodde i Sodom var onda och syndade svårt mot Herren.
- 14 När Abram och Lot hade skilts åt, sade Herren till Abram: »Se dig
omkring från den plats där du står, mot norr och söder, öster och
15 väster. Hela det land som du nu ser skall jag för alltid ge dig och
16 dina ättlingar. Jag skall låta dem bli som stoftkornen på jorden: när
någon kan räkna dem, skall också dina ättlingar kunna räknas.
17 Vandra nu omkring i landet i hela dess längd och i hela dess bredd,
18 ty jag vill ge det åt dig.» Och Abram flyttade sina tält och kom till
Mamres terebintlund, nära Hebron. Där slog han sig ned och byggde
ett altare åt Herren.

Kommentar

I denna berättelse om nomadtillvaro måste verb som betecknar förflyttning spela en stor roll — de skapar också bekymmer vid översättning till svenska. Avsnittet innehåller inte mindre än åtta olika sådana hebreiska verb (*bō'* »komma», *halāk* »gå», *jaša'* »gå ut», *jarād* »gå ned», *nasā'* »bryta upp», *'abār* »passera», *'alā* »gå upp», *hæ'tiq* »gå vidare»). De flesta förekommer en eller två gånger; ett undantag är det även eljest frekventa *halāk*, som brukas hela åtta gånger i denna text (+ ytterligare en gång i stamformen hitpael). Verbet *halāk* betecknar överhuvudtaget »färdas», »förflytta sig», utan att det anges om det sker till fots, ridande, i vagn osv. Engelskans »go» kan bekvämt användas när man inte behöver eller vill ange färd sättet, men svenskan saknar ett lika användbart ord. Det mest brukbara, med

- ⁷ mans; och tvister uppstodo mellan Abrams och Lots boskapsherdar. Tillika bodde på den tiden kanaanéerna och perisséerna där i landet.
- ⁸ Då sade Abram till Lot: »Icke skall någon tvist vara mellan mig och dig, och mellan mina herdar och dina herdar; vi äro ju fränder. Ligger icke hela landet öppet för dig? Skilj dig ifrån mig; vill du åt vänster,
- ⁹ så går jag åt höger, och vill du åt höger så går jag åt vänster.» Då lyfte Lot upp sina ögon och såg att hela Jordanslätten över allt var vattenrik. Innan HERREN fördärvade Sodom och Gomorra, var den nämligen såsom HERRENS lustgård, såsom Egyptens land, ända fram emot Soar. ¹⁰ Så utvalde då Lot åt sig hela Jordanslätten. Och Lot bröt
- ¹¹ upp och drog österut och de skildes så från varandra. Abram förblev boende i Kanaans land, och Lot bodde i städerna på Slätten och drog
- ¹² med sina tält ända inemot Sodom. Men folket i Sodom var mycket ont och syndigt inför HERREN.
- ¹³ Och HERREN sade till Abram, sedan Lot hade skilt sig från honom: »Lyft upp dina ögon och se, från den plats där du står, mot norr och
- ¹⁴ söder och öster och väster. Ty hela det land som du nu ser skall jag giva åt dig och din säd för evärdlig tid. Och jag skall låta din säd bliva
- ¹⁵ såsom stoftet på jorden; kan någon räkna stoftet på jorden, så skall ock din säd kunna räknas. Stå upp och drag igenom landet efter dess
- ¹⁶ längd och dess bredd, ty åt dig skall jag giva det.» Och Abram drog åstad med sina tält och kom och bosatte sig vid Mamres terebintlund
- ¹⁷ invid Hebron; och han byggde där ett altare åt HERREN.
- ¹⁸

hänsyn till abstraktionsnivån, är kanske »bege sig» som dock är talspråksfrämmande, lätt pappersprasslande. »Färdas» är föga användbart, därför att det inte gärna kan brukas i uttryck med ortsangivelse: man skriver ogärna »därefter färdades han till Kanaan». KB 1917 har som favoritlösning på detta ordvalsproblem, förutom »gå», verbet »draga (ut, fram, åstad)». Kommittén har mycket sparsamt använt »dra» i denna betydelse, eftersom vi har varit tveksamma huruvida det är fullt idiomatiskt i nutida svenska. — Olika försök till lösning av problemet med förflyttningsbetecknande ord framgår av nedanstående sammanställning ur kap. 12:

KB 1917

Vårt förslag

v. 1 Gå ut ur ditt land ..., bort till

Lämna ditt land ... och bege dig till

v. 4	Och Abram gick åstad ... och Lot gick med honom ... och när han gick ut från Haran	Abram bröt upp ... och Lot följde med ... när han lämnade Haran
v. 5	och de drogo åstad	Så började de sin vandring
v. 6	Och Abram drog fram i landet	... fortsatte de in i landet
v. 9	Sedan bröt Abram upp därifrån och drog sig allt längre åt Sydlandet	Sedan flyttade Abram sitt läger längre och längre ned mot Negeb
v. 10	och Abram drog ned till Egypten.	Abram måste bege sig till Egypten.

Speciellt intresse tilldrar sig (i citaten ur KB 1917 ovan) frasen »bröt upp och drog sig (åt Sydlandet)». Den kan ses som en hebraism, en direktåtergivning av ett för hebreiskan typiskt uttryckssätt. Sådana ord-för-ord-översättningar kan ibland i svenskan te sig som onödiga förlängningar, och kommittén undviker dem gärna, såsom i följande exempel ur kap. 13:

<i>KB 1917</i>	<i>Vårt förslag</i>
v. 11	Och Lot bröt upp och drog österut österut ... och drog österut
v. 17	Stå upp och drag igenom landet Vandra nu omkring i landet

I den enkla och konkreta berättelse som de två kapitlen utgör undviker vi alltså uttryck av typen »stå upp och gå», som har sin grund i hebreiskt uttryckssätt. Vi är inte intresserade av att ge en bild av hebreisk fraseologi.

Kap. 12: 1 »ditt föräldrahem». KB 1917 har den ordagranna översättningen »din faders hus». Detta uttryck kan enligt kommitténs principer inte behållas, redan av det skälet att »hus» i denna kontext lätt kan uppfattas som liktydigt med »fastighet». Däremot har vi i v. 17 behållit »faraos och hans hus» — där kan uttrycket knappast missförstås (jfr »kungahuset»). Jfr kommentaren till Hes. 37: 11 och Am. 5: 1.

Motsättningen »din faders hus — ditt föräldrahem» är principiellt intressant. Frågan är: skall man välja den ordagranna översättningen (»din fars hus») — därmed kommer man sannolikt att rikta uppmärksamheten på patriarkaliska förhållanden som torde ha varit självklara i Abrahams samhälle. Eller skall man nyttja det uttryckssätt som en nutida berättare sannolikt skulle använda (t. ex. »ditt föräldrahem»), även när han talar om förgången tid? Kommittén finner det inte angeläget att genom ordagrann översättning accentuera att hemmet betraktades såsom faderns egendom. Det är svårt att finna ett uttryck med de rätta associationerna. Vi har övervägt formuleringen »lämna ... ditt hem» men funnit att den löper risk att tolkas som »överge din familj», vilket ingalunda är meningen. Till sist har vi stannat vid uttrycket »ditt föräldrahem», som kan antas medföra några riktiga associationer av att de äldre (i storfamiljen) bestämmer och beskyddar.

12: 2 »göra ditt namn så berömt, att det skall nämnas, när man välsignar»:

KB 1917 har här mera ordagrant »göra ditt namn stort, och du skall bliva en välsignelse», men risken att en sådan formulering missuppfattas är stor: »bli en välsignelse» leder lätt tankarna till »bli till välsignelse», en fras som torde frammana vaga föreställningar om allmänt önskvärda resultat, främst i andligt avseende. Vad den hebreiske berättaren avser är något mycket mera konkret: den framgångsrike Abrahams namn skulle nämnas som exempel på välgång och lycka, när man välsignade någon. Den bästa kommentaren till detta ställe är Jakobs ord i 1 Mos. 48: 20: »Med ditt namn skall Israel välsigna, så att man skall säga: Gud göre dig lik Efraim och Manasse.» På samma sätt skulle alltså Abrahams namn nämnas i välsignelser: »Gud göre dig lik Abraham», »må det gå dig lika väl som Abraham». För att denna för den ursprunglige berättaren och hans åhörare självklara innebörd skall gå fram till en modern läsare, måste man nog översätta så pass fritt som kommittén gjort. NEB har en liknande vändning: »make your name so great that it shall be used in blessings».

Bakom den från KB 1917 starkt avvikande formuleringen ligger alltså en strävan att göra ställets verkliga innebörd fullt klar. Den är däremot inte baserad på den textändring som accepterats i en del moderna översättningar (t. ex. JerB) och som innebär att MT:s *wəhġē*, ordagrant: »och var/bliv», med bibehållande av konsonanterna i stället vokaliseras *w^ehajā* »och det (dvs. namnet) skall vara/bli». En så framstående semitist som E. A. Speiser förklarar i sin Genesis-kommentar 1964 att masoreternas vokalisering är »syntactically unacceptable» (s. 86). Trots denna klara förkastelse torde man kunna hävda att masoreternas läsning snarare är en finess än ett fel: jfr P. Joüon, *Grammaire de l'hébreu biblique*, 1965, § 116h. Också H. S. Nyberg accepterar MT (Hebreisk grammatik, 1952 (1972), § 87b). Den sakliga innebörden av texten blir naturligtvis densamma, vilken vokalisering man än väljer.

12: 3 »dem som förbannar»: KB 1917 har här singularis, »den som förbannar», i ordagrann överensstämmelse med majoriteten av MT-handskrifter. Några hebreiska manuskript har dock pluralis liksom en rad andra gamla textvitnen: den samaritanska pentateuken, Septuaginta, Peshitta och Vulgata. Både parallellismen (jfr 27: 29 och 4 Mos. 24: 9) och sammanhanget talar för pluralformen, som också föredras av de flesta nyare översättare och kommentatorer. I själva verket torde också den form som masoreterna tolkat som singularis ursprungligen ha varit en ålderdomligt stavad pluralform.

»och alla folk på jorden skall önska sig den välsignelse du har fått»: också här har kommittén valt en tämligen fri återgivning av den hebreiska texten för att leda läsarens tankar i rätt riktning (jfr ovan kommentaren till v. 2 och översättningen i NEB: »All the families on earth will pray to be blessed as you are blessed»). På denna punkt är skillnaden mellan KB 1917 och vår översättning dock inte enbart en skillnad mellan en ordagrann och en friare återgivning: här är det också fråga om en avvikande tolkning av ett ord i den hebreiska texten. Nyckelordet vid tolkningen av 1 Mos. 12: 3 är verbformen *nibr^ekū*, en nifal-form av verbstammen *brk* »välsigna». Den hebreiska stamformen nifal kan ha reflexiv, reciprok eller passiv betydelse.

I äldre bibelöversättningar återges nifal-formen i 1 Mos. 12: 3 i allmänhet med passivum såsom i KB 1917: »skola ... varda välsignade», en tolkning som närmast är beroende av ställets nytestamentliga tillämpning: i Apg. 3: 25 och Gal. 3: 8 återges *nibr^ekû* i anslutning till Septuaginta med ἐνευλογηθήσονται »skall bli välsignade». Några moderna utläggare av Genesis, framför allt sådana med teologisk inriktning, försvarar denna passiva översättning av *nibr^ekû*, t. ex. G. von Rad och H. W. Wolff. Flera skäl, framför allt filologiska, talar dock för att nifal-formen av *brk* i 1 Mos. 12: 3 har reflexiv innebörd och alltså betyder »välsigna sig, önska sig välsignelse». Tyvärr är denna stamform av verbet sparsamt belagd i GT. Förutom här förekommer den endast i 1 Mos. 18: 18 och 28: 14, och på båda dessa ställen är det fråga om en upprepning av löftet till Abraham. Formen förekommer alltså inte i något annat sammanhang, som skulle kunna kasta ljus över frågan om innebörden. Avgörande är emellertid det faktum att hitpael-formen av samma verb används omväxlande med nifal-formen i exakt samma fras. Löftet till Abraham och hans efterkommande upprepas ju flera gånger i 1 Mosebok, och när det anförs i 22: 18 och 26: 4 är det inte nifal-formen utan hitpael-formen som används, vilket gör det alldeles klart att innebörden inte är passiv utan reflexiv. KB 1917 översätter också mycket riktigt »i din säd skola alla folk på jorden välsigna sig» på dessa ställen, och ordförklaringarna, som det här hänvisas till, upplyser att uttrycket »välsigna sig i någon» betyder att »önska sig samma lycka som denne har åtnjutit». Växlingen mellan nifal och hitpael i formuleringarna av det gudomliga löftet till patriarkerna anger inte någon variation i sak — det är uppenbart att löftet har samma innebörd när det upprepas i lätt förändrad form. Nu är hitpael-formens betydelse som sagt helt klar: reflexiv, icke passiv. Därmed är också nifal-formens betydelse fastställd: när den används omväxlande med hitpael, måste den ha reflexiv innebörd.

Till saken hör också att det finns ställen i GT där verbets passiva betydelse är helt klar, t. ex. Ps. 128: 4 (KB 1917: »Se, så varder den man välsignad, som fruktar Herren»), men på dessa ställen är det inte stamformen nifal som används utan pual.

Språkliga överväganden motiverar alltså att man överger den traditionella passiva tolkningen, representerad av vår nuvarande kyrkobibel, till förmån för den reflexiva. Det kan ha sitt intresse att notera, att redan de som översatte KB 1917 hade fullt klart för sig att »välsigna sig», icke »bli välsignad», är den filologiskt sett korrekta översättningen. Deras val av den passiva tolkningen var inte grundad på grammatiken utan på hänsynen till den kyrkliga traditionen. Det framgår av några rader i W. Rudins »Yttrande med anledning af ingångna anmärkningar mot Bibelkommissionens öfversättning af Pentateuken» 1898: »Redan här [dvs. i 1 Mos. 12: 3] var komm. högst tveksam, om icke det reflexiva uttrycket från *israelitisk synpunkt* var det riktigaste. Men af pietet mot kb. [dvs. den gamla kyrkobibeln] och motsvarande nytestamentliga ställen samt med stöd af Alexandrinska öfversättningen lät den det gamla uttrycket kvarstå» (s. 26). Det kan vara skäl att äntligen göra allvar av en insikt som redan Rudin och hans kolleger i bibelkommissionen nått fram till. Insikten är förresten åtskilligt äldre än så: denna uppfattning av texten hävdades redan av den judiske bibelutläggaren Rashi (död 1105). Det finns, säger han, många

tolkningar av detta ställe, men »den enkla meningen är denna: en man säger till sin son: 'Må du bli som Abraham'», och så följer en hänvisning till 1 Mos. 48: 20. Samma uppfattning hävdas inte bara av kommentatorer som Franz Delitzsch, H. Gunkel, J. Skinner och E. A. Speiser utan också i samtliga större moderna lexika: Brown-Driver-Briggs', Gesenius', Koehlers och senast Baumgartners.

12: 8 KB 1917 har en formulering som nära återspeglar originalets: »Sedan flyttade han därifrån till bergsbygden öster om Betel och slog där upp sitt tält, så att han hade Betel i väster och Ai i öster.» Denna formulering har emellertid föfallit oss onödigt långgrandig. Vi anser att man utan informationsförlust och på ett för svenskan mer naturligt sätt kan uttrycka sig mer koncist och därmed även mer lättfattligt: »Därifrån fortsatte han till bergen öster om Betel och slog läger mellan Betel och Ai.» En sådan formulering svarar bättre mot berättelsens koncentrerade helhetskaraktär.

12: 9 »Negeb», KB 1917 »Sydlandet». Genom politisk aktualitet har »Negeb» (grundtextens ord) blivit känt som geografiskt begrepp. Det föredras i vårt förslag framför kyrkobibelns »Sydlandet», trots att det senare ger upplysning om geografiskt läge. Det måste invändas mot »Sydlandet», att det kan väcka en felaktig föreställning om ett rike, benämnt Sydlandet; mer idiomatiskt vore »södra delen av landet».

12: 12, 19 illustrerar, liksom 3: 1 (se kommentaren därtill), hur den hebreiska texten har en större förkärlek för direkt anföring än vad vi finner naturligt i nutida svenskt språk. Man kan jämföra versionerna i KB 1917, som återspeglar grundtexten på denna punkt, med våra formuleringar:

KB 1917

»Om nu egyptierna tänka när de få se dig: 'Hon är hans hustru', så skola de dräpa mig.»
»Varför sade du: 'Hon är min syster' och vållade så, att jag tog henne till hustru?»

Vårt förslag

»När nu egyptierna får se dig, tänker de säkert att du är min hustru, och så dödar de mig ...»
»Varför sade du att hon var din syster, så att jag tog henne till hustru?»

12: 16 Originalets »åsninnor» (förekommer i KB 1917) har inte tagits med, därför att det på svenska är mindre naturligt att tala om »åsninnor». Väl skiljer vi på kor och tjuvar, tuppår och hönor, men inte just på åsnor och åsninnor. Med andra ord: det femininbetecknande i ordet åsninnor väcker i vårt språk en uppmärksamhet som säkert inte kom det motsvarande hebreiska ordet till del.

12: 17 »Men Herren slog farao och hans hus med svåra plågor»: ordet »slog» i detta sammanhang torde vara ett av de få ord i våra översättningsförslag som har en lätt arkaiserande klang. Att föreställningen i denna mening är ålderdomlig är enligt vår uppfattning inget principiellt försvar för bruket av ålderdomlig språkform. Uttrycket »slog med plågor» har valts därför att det förefaller uttrycksfullt och knappast kan vara svårförståeligt. — En smula arkaiserande — men likaledes både uttrycksfullt och lättbegripligt — är

också i 13:13 uttrycket »syndade svårt mot Herren», om invånarna i Sodom. Den som vill, må gärna associera med en rad i Frödings En fattig munk från Skara. Men vårt uttryck »syndade svårt mot Herren» är inte valt för att skapa eller vidmakthålla en biblisk allusionsbakgrund till en välkänd diktpassage utan framför allt för dess uttrycksfullhet. — Ordet »fara» är inte namn utan ämbets titel och skrivs därför med liten bokstav.

12:20 »Och farao lät föra Abram ut ur landet»: denna sats har föranlett mycken diskussion inom kommittén. Andra diskuterade varianter har varit: »Och farao lät förvisa Abram ur landet» och: »Och farao gav order att man skulle eskortera Abram ut ur landet.» Betydelsen är inte exakt densamma: »eskortera» för väl mera tanken till ett högaktningsfullt ledsagande, ett slags militär hedersbetygelse som man kan finna det lämpligt att ägna en bortdragande nomadhövding. Men när kommittén har valt det blekare uttrycket »lät föra Abram ut ur landet», så sammanhänger det också med några dubier inför stilkaraktern hos ordet »eskortera», använt i en patriarkberättelse. Stilkarakter innebär ju bland annat känslan av att ett visst uttryck hör hemma i vissa texttyper, inte i andra. (Därmed följer också vissa associationer och känslotoner.) Väntar man sig ordet »eskortera» i berättelsen om Abraham? Medför ordet associationer till långt senare tider? Eller är det bara den språkhistoriskt specialkunnige som finner något anakronistiskt i att man i berättelsen om hur Abraham lämnade Egypten nyttjar ett ord som först under 1600-talet inlånades i svenskan? Kommittén finner läsares upplevelse av ordet »eskortera» i GT-text svårbedömd. Därför har vi valt »låta föra ut».

13:7 Parentesen markerar att det som står inom parentes har karaktären av sidoupplysning. Parentesen har givetvis ingen motsvarighet i grundtexten, men är naturlig i en svensk text på grund av meningens innehåll.

13:10 »Herrens lustgård»: i 1 Mos. 3 ersatte vi det traditionella »lustgård» med »trädgård» (se kommentaren till kap. 3 v. 1). Men här har »lustgård» bibehållits, därför att detta ord mer betonar det paradisiska i det vattenrika landet som var likt »Herrens lustgård eller Egyptens land».

13:14 »Se dig omkring»: KB 1917 bevarar här liksom redan i v. 10 hebraismen »lyft upp dina ögon och se», förvisso onaturlig som svensk fras.

Gamla testamentet innehåller som bekant en rad lagar, och som ett exempel på denna genre har vi valt ett avsnitt ur den lagbok som brukar kallas Förbunds-boken (2 Mos. 20: 22–23: 33). Den har sannolikt utgjort en självständig lagsamling, som i sin helhet infogats i Moseböckerna. Eftersom många av bestämmelserna förutsätter bofasta förhållanden, bör de ha tillkommit först efter Israels invandring i Kanaan. För detta talar också det nära sambandet mellan denna israelitiska lagstiftning och gammalorientalisk rättstradition, som av allt att döma förmedlats till israeliterna av kanaaneerna. Detta samband — som gäller formen lika mycket som innehållet — är framför allt märkbart när det gäller den s. k. kasuistiska rätten, dvs. lagar som anger brottets art i en inledande om-sats och därefter bestämmer straffet. Det översatta avsnittet ger exempel på denna typ av rättsregler. De har tillämpats av byns eller stadens äldste, när dessa fällde utslag i tvister och brottmål. Denna kodifierade sedvanerätt rör i allmänhet vardagslivets förhållanden: tvister om lösegendom, slavar och boskap, äktenskapsfrågor, dråp och misshandel. Däremot har den andra huvudtypen av gammaltestamentliga lagar, de s. k. apodiktiska (med budordens obetingade »du skall ...» och »du skall icke ...» som mest kända exempel) en mera markerat sakral karaktär. Några av lagarna i 2 Mos. 21 intar vad formen beträffar en sorts mellanställning mellan de kasuistiska och de apodiktiska: det gäller v. 12 ff., en rad satser som alla slutar med orden »... skall straffas med döden.» Det kategoriska och absoluta i dessa bud påminner om de apodiktiska lagarna, medan själva preciseringen av straffets art påminner om de kasuistiska rättsreglerna.

Bestämmelserna i denna gammal israelitiska sedvanerätt uppvisar en del för genren karakteristiska konstruktioner, som dock inte är begränsade till lagspråket enbart. När de skall återges på svenska, är det naturligt att välja formuleringar som förekommer i svensk lagtext utan att vara exklusivt juristspråk.

Lagar om slavar, om mord och dråp, om skador till kropp och egendom

- 21² Detta är de rättsregler du skall kungöra för dem: När du köper en hebreisk slav, skall han tjäna i sex år, men det sjunde skall han ges
³ fri, utan lösen. Kom han ensam, skall han ges fri ensam; var han
⁴ gift, skall hans hustru ges fri med honom. Har hans herre gett honom en hustru och har hon fött honom söner och döttrar, skall hustrun och barnen tillhöra hennes herre, och mannen skall ges fri
⁵ ensam. Men om slaven förklarar: »Jag håller av min herre, min
⁶ hustru och mina barn, jag vill inte bli fri», 'så skall hans herre föra honom fram till husgudarna; han skall föras fram till dörren eller dörrposten och hans herre skall genomborra hans öra med en syl, och så skall han vara hans slav för alltid.
- ⁷ Om någon säljer sin dotter som slavinna, skall hon inte ges fri på
⁸ samma sätt som andra slavar. Om hennes herre väljer henne för egen del men sedan inte vill veta av henne, skall han låta henne bli friköpt. Till utomstående har han inte rätt att sälja henne, när han brutit
⁹ överenskommelsen. Utser han henne åt sin son, skall hon ges samma rättigheter som döttrar. Tar han sig ännu en hustru, får han inte in-
¹⁰ skränka den förras mat, kläder och oljor. Låter han henne inte få dessa tre ting, skall hon ges fri utan lösen och betalning.
- ^{12,13} Den som slår ihjäl en annan skall straffas med döden. Men om han inte handlade överlagt utan det skedde av våda, kan han fly till en
¹⁴ plats som jag skall visa dig. Men om någon med berätt mod mördar en annan, skall han gripas, om det så vore vid mitt altare, och av-
^{15,16} rättas. Den som slår sin far eller mor skall straffas med döden. Den som rövar bort en människa, vare sig han säljer henne eller hon påträffas hos honom, skall straffas med döden. Den som förbannar sin
¹⁷ far eller mor skall straffas med döden.
- ¹⁸ Om det blir gräl och någon slår en annan med en sten eller med knytnäven, inte så att han dör men så att han blir sängliggande,¹
¹⁹ så skall den som slog gå fri, om den slagne kommer sig och kan gå ute med käpp; dock skall han ersätta honom för att han måste sitta
²⁰ överksam och svara för att han får vård. Om någon slår sin slav eller slavinna med en käpp så att den slagne dör under hans hand, skall
²¹ hämnd utkrävas. Men om slaven överlever en dag eller två, skall ingen hämnd utkrävas — slaven är ju hans egendom. Om någon
²² under ett slagsmål stöter till en havande kvinna så att hon får missfall men ingen annan skada sker, skall han böta vad kvinnans make

v. 6 *husgudarna*: ordet kan också översättas »Gud».v. 10 *oljor*: det hebreiska ordets mening är oviss. En annan tolkning är »(äktenskapligt) umgänge».v. 22 *efter värdering*: troligen efter beräkning av fostrets ålder.

21 KAPITLET

Lagar om trälrar och om skador till liv, lem och egendom.

- ¹ Dessa äro de rätter som du skall förelägga dem:
- ² Om du köper en hebreisk träl, skall han tjäna i sex år, men på det
- ³ sjunde skall han givas fri, utan lösen. Har han kommit allena, så skall han givas fri allena; var han gift, så skall hans hustru givas fri med
- ⁴ honom. Har hans herre givit honom en hustru, och har denna fött honom söner eller döttrar, så skola hustrun och hennes barn tillhöra
- ⁵ hennes herre, och allenast mannen skall givas fri. Men om trälen säger: »Jag har min herre, min hustru och mina barn så kära, att jag icke vill
- ⁶ givas fri», då skall hans herre föra honom fram för Gud och ställa honom vid dörren eller dörrposten, och hans herre skall genomborra hans öra med en syl; därefter vare han hans träl evärdligen.
- ⁷ Om någon säljer sin dotter till trälinna, så skall hon icke givas fri
- ⁸ såsom trälarna givas fria. Misshagar hon sin herre, sedan denne förut har ingått förbindelse med henne, så låte han henne köpas fri. Till främmande folk have han icke makt att sälja henne, när han så
- ⁹ har handlat trolöst mot henne. Men om han låter sin son ingå förbindelse med henne, så förünne han henne döttrars rätt. Tager han sig
- ¹⁰ ännu en hustru, så göre han icke någon minskning i den förras kost, beklädnad eller äktenskapsrätt. Om han icke låter henne njuta sin
- ¹¹ rätt i dessa tre stycken, så skall hon givas fri, utan lösen och betalning.
- ¹² Den som slår någon, så att han dör, han skall straffas med döden.
- ¹³ Men om han icke traktade efter den andres liv, utan Gud lät denne oförvarandes träffas av hans hand, så skall jag anvisa dig en ort dit
- ¹⁴ han kan fly. Men om någon begår det dådet att han dräper sin nästa med list, så skall du gripa honom, vore han ock invid mitt altare, och han måste dö. Den som slår sin fader eller sin moder, han skall straffas
- ¹⁵ med döden. Den som stjälar en människa, vare sig han sedan säljer den stulne, eller denne finnes kvar hos honom, han skall straffas med dö-
- ¹⁶ den. Den som uttalar förbannelser över sin fader eller sin moder, han skall straffas med döden.
- ¹⁷
- ¹⁸ Om män tvista med varandra, och den ene slår den andre med en sten eller med knuten hand, så att denne väl icke dör, men bliver säng-
- ¹⁹ liggande, 'dock att han sedan kommer sig och kan gå ute, stödd vid sin stav, så skall den som slog honom vara fri ifrån straff; allenast ersätte han honom för den tid han har förlorat och besörje sjukvård åt
- ²⁰ honom. Om någon slår sin träl eller sin trälinna med en käpp, så att den slagne dör under hans hand, så skall han straffas därför. Men
- ²¹ om den slagne lever en eller två dagar, skall han icke straffas, ty det var hans egna penningar. Om män träta med varandra, och någon av dem stöter till en havande kvinna, så att hon föder fram sitt foster,
- ²² men eljest ingen olycka sker, så böte han vad kvinnans man ålägger

- ²³ kräver och betala efter värdering. Sker skada, skall du ge liv för liv,¹
^{24. 25} öga för öga, tand för tand, hand för hand, fot för fot,¹ brännskada
²⁶ för brännskada, sår för sår, skråma för skråma, Om någon slår sin
slav eller slavinna i ögat och fördärvar det, skall han i gengäld frige
²⁷ den som blev slagen. Och slår han ut en tand på sin slav eller slavinna,
skall han i gengäld frige den som blev slagen.
- ²⁸ Om en oxen stångar ihjäl en man eller en kvinna, skall oxen stenas och
²⁹ dess kött får inte ätas, men ägaren skall gå fri. Men om ägaren fått
reda på att oxen tidigare brukat stängas och ändå inte ser efter den,
och oxen så dödar en man eller en kvinna, då skall oxen stenas och
³⁰ även dess ägare skall mista livet. Men blir han ålagd böter, skall han
³¹ betala allt vad som ålägges honom, till lösen för sitt liv. Stångar oxen
³² en pojke eller en flicka, skall samma regel gälla. Stångar oxen en
slav eller en slavinna, skall ägaren ge 30 siklar silver till slavens
herre, och oxen skall stenas.
- ³³ Om någon öppnar en brunn eller gräver en brunn utan att lägga lock
³⁴ på den och en ox eller en åsna faller ned i den, skall brunnens
ägare lämna ersättning i pengar åt djurets ägare men får behålla det
³⁵ döda djuret. Om någons ox stångar ihjäl en annans ox, skall de
sälja den levande oxen och dela pengarna; också det döda djuret skall
³⁶ de dela. Men var det känt att oxen tidigare brukat stängas och dess
ägare inte såg efter den, skall han ersätta oxen med en ox men får
behålla det döda djuret.

Kommentar

Vid återgivningen av denna urgamla lagtext har KB 1917 anslagit en ton, som i varje fall i nutiden måste uppfattas som en ålderdomlig stil, delvis som äldre juridisk stil (eller kanslistil). I kapitlets första vers har KB 1917 från den gamla kyrkobibeln övertagit ordet »rätter» i en nu helt obruklig betydelse: »Dessa äro de rätter som du skall förelägga dem.» (Vår översättning: »Detta är de rättsregler ...») Några andra citat får belysa språkdrag i översättningen i KB 1917 vilka nu ger intryck av äldre lagtext eller kanslistil: »... så göre han icke någon minskning i den förras kost,

23 honom och betale efter skiljedomares prövning. Men om olycka
 24 sker, skall liv givas för liv,¹ öga för öga, tand för tand, hand för hand,
 25 fot för fot,¹ brännskada för brännskada, sår för sår, blånad för blå-
 26 nad. Om någon slår sin träl eller sin trälinna i ögat och fördärvar det,
 27 så släppe han den skadade fri, till ersättning för ögat. Sammalunda,
 om någon slår ut en tand på sin träl eller sin trälinna, så släppe han
 den skadade fri, till ersättning för tanden.

28 Om en ox stångar någon till döds, man eller kvinna, så skall oxen
 stenas, och köttet må icke ätas; men oxens ägare vare fri från straff.
 29 Men om oxen förut har haft vanan att stångas, och hans ägare har bli-
 vit varnad, men denne ändå icke tager vara på honom, och oxen så
 dödar någon, man eller kvinna, då skall oxen stenas, och hans ägare
 30 skall ock dödas. Men skulle lösepenning bliva denne ålagd, så give
 31 han till lösen för sitt liv så mycket som ålägges honom. Är det en gosse
 eller en flicka som har blivit stångad av oxen, så skall med denne
 32 förfaras efter samma lag. Men om oxen stångar en träl eller en trälinna,
 så skall ägaren giva åt den stångades herre trettio siklar silver, och
 oxen skall stenas.

33 Om någon öppnar en brunn, eller om någon gräver en ny brunn och
 34 icke täcker över den, och sedan en ox eller en åsna faller däri,¹ så skall
 brunnens ägare giva ersättning i penningar åt djurets ägare, men den
 35 döda kroppen skall vara hans. Om någons ox stångar en annans ox,
 så att denne dör, så skola de sälja den levande oxen och dela betal-
 36 ningen för honom och därjämte dela den döda kroppen. Var det där-
 emot känt att oxen förut hade vanan att stångas, men tog hans ägare
 ändå icke vara på honom, så skall han ersätta oxen med oxen, men den
 döda kroppen skall vara hans.

beklädnad eller äktenskapsrätt», »Om han icke låter henne *njuta sin rätt i dessa tre stycken*», »dock att han sedan kommer sig», »allenast ersätte han honom», »Sammalunda ...». En ton av ålderdomlig lagtext ger väl de föreskrivande konjunktiverna: »Misshagar hon (=slavinnan) sin herre ... så låte han henne köpas fri», »Till främmande folk *have* han icke makt att sälja henne», »... så *förunne* han henne döttrars rätt». (Dessa hortativa konjunktiver användes i KB 1917 omväxlande med andra likbetydande konstruktioner: »skall han tjäna» osv.) Kanske ingår också valet av orden »träla», »trälinna» i KB 1917 som led i denna strävan att markera textens

fornåldrighet (vi har föredragit »slav», »slavinna»). Enligt sin huvudprincip — idiomatisk nutida svenska — undviker kommittén alla arkaismer. Vår riktpunkt är naturlig och vårdad (icke speciellt talspråklig), tydlig och koncis nutidsspråklig form. Så t. ex. undviks de ålderdomligt juridiskt klingande konjunktiverna; i stället brukas »skall han ...». De »frågeformade konditionalsatser» som sedan gammalt har varit vanliga i lagtext använder vi gärna (liksom KB 1917) såsom korta och klara varianter till om-satser: »kom han ensam, skall han ges fri ensam; var han gift, skall hans hustru ges fri med honom».

Ett par exempel kan belysa skillnaden i språkton (naturligtvis delvis betingad av den allmänna språkförändringen från tiden omkring 1900) mellan KB 1917 och vårt förslag:

KB 1917

v. 8 Missshagar hon sin herre, sedan denne förut har ingått förbindelse med henne, så låte han henne köpas fri.

v. 22 Om män tråta med varandra, och någon av dem stöter till en havande kvinna, så att hon föder fram sitt foster ...

Vårt förslag

Om hennes herre väljer henne för egen del men sedan inte vill veta av henne, skall han låta henne bli friköpt.

Om någon under ett slagsmål stöter till en havande kvinna så att hon får missfall ...

v. 6 »husgudarna»: det hebreiska ordet ^wlohim används dels som en verklig pluralform med betydelsen »gudar, gudaväsen», dels som beteckning för Israels Gud (jfr kommentaren till 1 Mos. 3: 5). Någon enstaka gång kan det som här vara svårt att avgöra vilken betydelse som är den avsedda. Förknippningen med »dörren eller dörrposten» tyder på att det är fråga om husgudar (jfr 1 Mos. 31: 19, 30) som har sin plats vid hemmets tröskel. Denna tolkning har därför som den mest troliga fått sin plats uppe i texten, medan den alternativa översättningen »Gud» hänvisats till en not.

v. 10 »olja»: grundtextens ^oonā är ett ord som bara förekommer på detta enda ställe, och dess betydelse är oviss. Traditionellt har det tolkats som i KB 1917: »äktenskapsrätt» (som här torde stå för »äktenskapliga rättigheter»). Denna tolkning härstammar från de gamla översättningarna; Septuaginta har t. ex. ὀμιλία »umgänge». Det förefaller dock föga sannolikt att en försmädd israelitisk bihustru i lag skulle garanteras oförminskad samlagsfrekvens. En forskare har undersökt liknande bestämmelser i andra gamla främreorientalska lagar och kunnat visa att det ständigt är tre ting som återkommer, när kvinnors rättigheter där räknas upp: mat, kläder och olja (inte för matlagning utan för att smörja in sig med). Exempelsamlingen är slående; det tycks verkligen vara fråga om en fast formulering, som återkommer i en mängd lagar från skilda tider, både sumeriska, babyloniska och assyriska (S. M. Paul, Exod. 21: 10 a Threefold Maintenance Clause, Journal of Near Eastern Studies 28, 1969, s. 48 ff.; jfr samme författares Studies in the Book of the Covenant in the Light of Cuneiform and Biblical Law, Supplements to Vetus Testamentum, 18, 1970, s. 56 ff.). Det är då troligt att det i denna israelitiska bestämmelse är fråga om samma stående tretal av förnödenheter, särskilt som rättsreglerna i den s. k. för-

bundsoken, vari 2 Mos. 21 ingår, hör till de gammaltestamentliga lagar som nära an knyter till allmän främreorientalisk rättstradition — överensstämmelserna med Hammurabis lag är t. ex. påfallande. Innehållsligt är alltså denna tolkning att föredra framför den traditionella. En brist i hypotesen är att den bara visar att ordet *borde* betyda »olja» men inte ger någon rent filologisk härledning av denna betydelse. Men tyngden i den komparativa argumenteringen motiverar nog att »oljor» får stå i själva texten, medan den alternativa tolkningen »(äktenskapligt) umgänge» redovisas i noten. Valet är dock inte lätt. Ordet står i hebreiskan i singularis, alltså snarast »olja». I detta sammanhang leder detta nog de flesta läsares tankar på villospå, antingen matolja eller lysolja. Det är dock fråga om olja för hudvård, dvs. salvor, smörjelse. Pluralformen »oljor» är avsedd att antyda detta.

v. 13 »utan det skedde av våda»: grundtexten har ordagrant »och Gud lät (det) hända åt hans hand», och KB 1917 behåller detta uttryckssätt med någon utbrodering: »utan Gud lät denne oförvarandes träffas av hans hand». De flesta moderna översättningar behåller också på ena eller andra sättet ordet »Gud», när de återger uttrycket. Betoningen ligger här emellertid helt på motsatsen avsiktlig — oavsiktlig gärning. För gammaltestamentlig tro, som ser alla händelser som direkta yttringar av Guds vilja, finns det bara två tänkbara ansvariga för dödsfallet: dråparen eller Gud. När man vill uttrycka att den som dödade inte gjorde det med vett och vilja, kan det i GT:s föreställningsvärld formuleras så att det var Guds verk. I sammanhanget har detta huvudsakligen en negativ funktion: att utsäga att gärningen icke var uppsåtlig. Ett naturligt svenskt uttryck för detta är: »det skedde av våda». Om man i en bibelöversättning för moderna svenskar behåller ordet »Gud» här, får det en teologisk tyngd och en emfas, som det saknar i den ursprungliga hebreiska frasen.

v. 22 »efter värdering»: traditionellt brukar grundtextens *biplilim* översättas »inför skiljedomare» (pluralis). Hebreiskans *p^{el}lilim* betyder emellertid knappast »skiljedomare» utan »värdering, uppskattning, taxering»; ordet är inte en vanlig pluralform utan hör till typen verbalabstrakta på *-im* (se E. A. Speiser, *The Stem PLL in Hebrew*, *Journal of Biblical Literature* 82, 1963, s. 301 ff.). En hettitisk lag stadgar: »Vållar någon att en fri kvinna får missfall, böte han tio siklar, om det var tionde månaden, och fem siklar, om det var femte månaden.» Troligen är den »värdering» det är tal om i den hebreiska rättsregeln av samma slag: en uppskattning av fostrets ålder.

Tredje Mosebok 16

Åtskilliga texter i Gamla testamentet består av detaljerade kultiska föreskrifter. 3 Mos. 16 innehåller det stora reningsritual som reglerade ceremonierna på den årliga försoningsdagen och som delvis innehåller mycket ålderdomliga föreställningar. I likhet med många andra kulttexter har kapitlet uppenbarligen haft en lång förhistoria och rymmer i sin nuvarande form stoff av växlande ålder och ursprung. Den långvariga växtprocessen har satt sina spår: slutprodukten har blivit tämligen svåröverskådlig och snårig. Men det är något som gäller om många gammaltestamentliga texter, och avsnittet kan därför tjäna som prov på ett problem som gång på gång möter den som översätter Gamla testamentet: textens sammansatta och oenhetliga karaktär.

Framför allt illustrerar texten dock svårigheter som möter vid översättning av termer för ting och handlingar inom kulten.

Översättningsförslag

Den stora försoningsdagen

16 Herren talade till Mose efter det att Arons söner dött, de båda som² miste livet, när de trädde fram inför Herren. Han sade: Säg till din broder Aron att han inte när som helst får gå in i helgedomen innanför förhänget, fram till locket som täcker arken, ty då kan han dö,³ när jag visar mig i molnet ovanför arkens lock. Detta skall Aron ha med sig, när han skall gå in i helgedomen: en ungtjur till syndoffer och en bagge till brännoffer. Han skall klä sig i en helig tunika av linne och bära linnebyxor för att skyla sig, binda ett linneskärp om livet och vira en linneturban om huvudet. Detta är de heliga kläderna, och han skall bada hela sin kropp innan han tar dem på sig.⁵ Av israeliternas församling skall han få två getabockar till syndoffer⁶ och en bagge till brännoffer. Aron skall föra fram tjuren till syndoffer⁷ för att sona sina egna och sin familjs synder. Sedan skall han taga de två bockarna och ställa dem inför Herren vid ingången till uppenbarelsetältet⁸ och kasta lott om dem, en lott för Herren och en lott⁹ för Asasel. Den bock som lotten bestämmer åt Herren skall Aron¹⁰ föra fram och offra som syndoffer, och den som lotten bestämmer åt Asasel skall levande ställas inför Herren och renas för att sedan föras ut i öknen till Asasel.

v. 2 *locket*: eller »soningsstället».

v. 8 *Asasel*: namn på en ökendemon eller beteckning för ett stup, där syndabocken störtades ned.

KB 1917

16 KAPITLET

Den stora försoningsdagen.

- ¹ Och HERREN talade till Mose, sedan Arons två söner voro döda, de båda som träffades av döden, när de trädde fram inför HERRENS ansikte. Och HERREN sade till Mose:

Säg till din broder Aron att han icke på vilken tid som helst får gå in i helgedomen innanför förlåten, framför nådastolen som är ovanpå arken, på det att han icke må dö; ty i molnskyn vill jag uppenbara mig över nådastolen. Så skall förfaras, när Aron skall gå in i helgedomen: Han skall taga en ungtjur till syndoffer och en vädur till brännoffer; han skall ikläda sig en helig livklädnad av linne och hava benkläder av linne över sitt kött, och han skall omgjorda sig med ett bälte av linne och vira en huvudbindel av linne om sitt huvud; detta är de heliga kläderna, och innan han ikläder sig dem, skall han bada sin kropp i vatten. Och av Israels barns menighet skall han mottaga två bockar till syndoffer och en vädur till brännoffer. Och Aron skall föra fram sin egen syndofferstjur och bringa försoning för sig och sitt hus. Sedan skall han taga de två bockarna och ställa dem inför HERRENS ansikte, vid ingången till uppenbarelsetältet. Och Aron skall draga lott om de två bockarna: en lott för HERREN och en lott för Asasel. Och den bock som lotten bestämmer åt HERREN skall Aron föra fram och offra till syndoffer. Men den bock som lotten bestämmer åt Asasel skall ställas levande inför HERRENS ansikte, för att försoning må bringas för honom, på det att han må släppas fri ut till Asasel i öknen.

- ¹¹ Aron skall alltså föra fram tjuren till syndoffer för att sona sina egna
¹² och sin familjs synder. När han slaktat den 'skall han taga ett rökelse-
fat fullt med glöd från altaret inför Herren och två fulla händer med
¹³ finstött välluktande rökelse och bära detta innanför förhänget. Där
skall han lägga rökelsen på elden inför Herren, så att ett moln av
rökelse skyler locket på arken, som rymmer lagens tavlor, för att
¹⁴ han inte skall dö. Han skall taga av tjurblodet och stänka med fingret
framtill på arkens lock, och framför locket skall han stänka blod
¹⁵ sju gånger med fingret. Sedan skall han slakta bocken som är be-
stämd till syndoffer för folket och bära in blodet innanför förhänget
och göra på samma sätt som med tjurblodet: stänka det ovanpå ar-
¹⁶ kens lock och framför locket. Så skall han befria helgedomen från
israeliternas orenhet och brott, från alla deras synder. På samma
sätt skall han göra med uppenbarelsetältet, som står mitt ibland dem
¹⁷ i all deras orenhet. Ingen får vara inne i uppenbarelsetältet från det
han går in i helgedomen för att utföra reningen och tills han kommer
ut; för sig själv och sin familj och hela Israels församling utför han
denna rening.
- ¹⁸ Sedan skall han gå ut till altaret som står inför Herren och rena det:
han skall taga av tjurblodet och bockblodet och stryka på altarets
¹⁹ horn runt om 'och stänka blod på det med fingret sju gånger. Så
skall han helga och rena det från israeliternas orenhet.
- ²⁰ När Aron har avslutat reningen av helgedomen, uppenbarelsetältet
²¹ och altaret, skall han föra fram den levande bocken. Han skall lägga
båda händerna på den levande bockens huvud och över den bekänna
alla israeliternas skulder och brott, alla deras synder, och lägga dem
på bockens huvud och låta föra ut den i öknen med hjälp av en man
²² som står redo. Och bocken skall bära med sig alla deras synder ut i
ödemarken och släppas ute i öknen.
- ²³ Aron skall sedan gå in i uppenbarelsetältet och ta av sig linneklä-
derna, som han tog på sig, när han gick in i helgedomen, och lämna
²⁴ dem där. Han skall bada hela sin kropp på en helig plats och ta på
sig sina kläder; därefter skall han gå ut och offra sitt eget brännoffer
²⁵ och folkets brännoffer till soning för sig själv och folket. Fettet av
syndoffret skall han bränna upp på altaret. Och den som förde ut
²⁶ bocken till Asasel måste tvätta sina kläder och bada hela sin kropp,
innan han går in i lägret. Syndofferstjuren och syndoffersbocken,
²⁷ vilkas blod bars in för reningen i helgedomen, skall föras utanför
lägret, och deras hudar, kött och inälvor skall brännas upp. Den
²⁸ som bränner upp detta måste tvätta sina kläder och bada hela sin
kropp, innan han går in i lägret.

v. 14 *framtill på arkens lock*: eller »ovanpå arkens lock, österut».

¹¹ Aron skall alltså föra fram sin syndofferstjur och bringa försoning
¹² för sig och sitt hus; han skall slakta sin syndofferstjur. Sedan skall han
taga ett fyrfat, fullt med glöd från altaret som står inför HERRENS an-
sikte, och fylla sina händer med stött välluktande rökelse; och han skall
¹³ bära in detta innanför förlåten. Och rökelsen skall han lägga på elden
inför HERRENS ansikte, så att ett moln av rökelse skyler nådastolen,
¹⁴ ovanpå vittnesbördet, på det att han icke må dö. Och han skall taga av
tjurens blod och stänka med sitt finger framtill på nådastolen; och
framför nådastolen skall han stänka blodet sju gånger med sitt finger.
¹⁵ Sedan skall han slakta folkets syndoffersbock och bära in hans blod
innanför förlåten; och han skall göra med hans blod såsom han gjorde
med tjurens blod: han skall stänka därmed på nådastolen och framför
¹⁶ nådastolen. Så skall han bringa försoning för helgedomen och rena
den från Israels barns orenheter och överträdelser, vad de än må hava
syndat. Och på samma sätt skall han göra med uppenbarelsetältet,
¹⁷ som har sin plats hos dem mitt ibland deras orenheter. Och ingen män-
niska får vara i uppenbarelsetältet, från den stund då han går in för att
bringa försoning i helgedomen, ända till dess han har gått ut. Så skall
han bringa försoning för sig och sitt hus och för Israels hela församling.
¹⁸ Sedan skall han gå ut till altaret som står inför HERRENS ansikte och
bringa försoning för det; han skall taga av tjurens blod och av bockens
¹⁹ blod och stryka på altarets horn runt omkring, och han skall stänka
blodet därpå med sitt finger sju gånger, och rena och helga det från
²⁰ Israels barns orenheter. När han så har fullbordat försoningen för
helgedomen, uppenbarelsetältet och altaret, skall han föra fram den
²¹ levande bocken. Och Aron skall lägga båda sina händer på den levande
bockens huvud, och bekänna över honom Israels barns alla missgär-
ningar och alla deras överträdelser, vad de än må hava syndat; han skall
lägga dem på bockens huvud och genom en man som hålles redo därtill
²² släppa honom ut i öknen. Så skall bocken bära alla deras missgärningar
på sig ut i vildmarken; man skall släppa bocken ute i öknen.

²³ Därefter skall Aron gå in i uppenbarelsetältet och taga av sig linne-
kläderna, som han hade iklätt sig när han gick in i helgedomen; och
²⁴ han skall lämna dem där. Och han skall bada sin kropp i vatten på en
helig plats och ikläda sig sina vanliga kläder; sedan skall han gå ut
och offra sitt eget brännoffer och folkets brännoffer och bringa för-
²⁵ soning för sig och för folket. Och fettet av syndoffersdjuret skall han
²⁶ förbränna på altaret. Men den som släppte bocken ut till Asasel skall
två sina kläder och bada sin kropp i vatten; därefter får han gå in i
²⁷ lägret. Och syndofferstjuren och syndoffersbocken, vilkas blod blev
inburet för att bringa försoning i helgedomen, skola föras bort utanför
lägret, och man skall bränna upp dem i eld med deras hud och kött
²⁸ och orenlighet. Och den som bränner upp detta skall två sina kläder
och bada sin kropp i vatten; därefter får han gå in i lägret.

- ²⁹ Denna stadga skall gälla för all framtid: På tionde dagen i sjunde månaden skall ni, både infödda och invandrare, spåka er och inte utföra något arbete. Ty på den dagen utförs soningen för er, för att
- ³⁰ rena er; ni skall renas från alla era synder inför Herren. Den skall vara en särskilt högtidlig sabbat för er, och ni skall spåka er; så är stadgat för all framtid. Den präst som blivit smord och vigd till
- ³¹ präst i sin fars ställe skall utföra soningshandlingen. Klädd i linnekläderna, de heliga kläderna, 'skall han rena det allraheligaste, rena uppenbarelsetältet och altaret, rena både prästerna och allt folket i
- ³² församlingen. Denna stadga skall gälla för all framtid: en gång om året skall israeliterna renas från alla sina synder. Och han gjorde som Herren hade befallt Mose.
- ³³
- ³⁴

Kommentar

Texten illustrerar bland annat översättningsproblem i fråga om termer för ting och handlingar inom kulten. Den terminologi som förmedlas av tidigare svenska bibelöversättningar ger inte alltid besked om företeelsens art — den förutsätter att man vet vad som avses. Ett exempel (närmare behandlat i kommentaren till v. 2 nedan; se dessutom kommentaren till v. 13): det från Luther-bibeln härstammande ordet »nådstolen» antyder på intet sätt att det kultföremål som »nådstolen» betecknar är locket på ett skrin, en kista, »förbundets» eller »vittnesbördets ark», vari lagens tavlor säges ha förvarats. Vi har funnit det angeläget att terminologin om möjligt skall ge den inte speciellt bibelkunnige en föreställning om företeelsens art och funktion. Så har vi i v. 13 ersatt termen »vittnesbördet» (GÖ och KB 1917), som torde te sig obegriplig för de flesta läsare, med uttrycket »lagens tavlor», eftersom det hebreiska ordet 'edût »vittnesbörd, tecken» här helt enkelt betecknar de stentavlor på vilka tio Guds bud var skrivna. Särskilt angeläget är det att finna en ny beskrivande term när den traditionella terminologin skapar direkt felaktiga föreställningar (»nådstolen» är ingen stol!).

v. 2 »förhänget»: KB 1917 har det traditionella »förlåten». Men substan-

- ²⁹ Och detta skall vara för eder en evärdlig stadga: I sjunde månaden, på tionde dagen i månaden, skolen I späka eder och icke göra något
- ³⁰ arbete, varken infödingen eller främlingen som bor ibland eder. Ty på den dagen skall försoning bringas för eder, till att rena eder; från alla
- ³¹ edra synder skolen I renas inför HERRENS ansikte. En vilosabbat skall den vara för eder, och I skolen då späka eder. Detta skall vara en
- ³² evärdlig stadga. Och den präst, som har blivit smord och mottagit handfyllning till att vara präst i sin faders ställe, skall bringa denna
- ³³ försoning; han skall ikläda sig linnekläderna, de heliga kläderna, och han skall bringa försoning för det allraheligaste och försoning för uppenbarelsetältet och altaret, och han skall bringa försoning för prästerna och allt folket i församlingen.
- ³⁴ Detta skall vara för eder en evärdlig stadga, att försoning skall bringas för Israels barn, till rening från alla deras synder, en gång om året.

Och han gjorde såsom HERREN hade bjudit Mose.

tivet »förlåt» är överhuvudtaget inte gångbart i nutida svenska och är väl mindre begripligt för en ung läsekrets. Vi ser ingen anledning att på ett konstlat sätt hålla ordet vid liv genom att konservera det i en bibelöversättning.

Ordet *käpporæt* som här återges med »lock» (med en alternativ tolkning i noten) vållar stora svårigheter vid översättningen. Det kan gå tillbaka på en grundbetydelse »täcka» i verbstammen *kpr* och betyda »lock». Det kan också hänga samman med verbets vanliga betydelse »sona, rena» (se nedan kommentar till v. 6) och beteckna det ställe där soningen äger rum; denna tolkning ligger bakom översättningen »nådistol» i KB 1917, som via Luthers »Gnadenstuhl» ytterst härstammar från Vulgatas *propitiatorium* och Septuagintas *ἰλαστήριον*. Båda tolkningarna kan ha ett visst fog för sig: *käpporæt* tycks onekligen vara tänkt som ett slags lock — av rent guld — som täcker arken (jfr anvisningarna för arkens tillverkning i 2 Mos. 25), och dess nära samband med soningsriterna framgår klart här i 3 Mos. 16. Några riktigt avgörande skäl för att välja det ena alternativet framför det andra tycks inte finnas. Det vore då rimligt att äldre svensk översättningstradition finge fälla utslaget. Men »nådistolen» är ett obegripligt och omöjligt ord: det ger inte något klart uttryck åt sambandet med soning och rening, och risken är stor att det ger genomsnittssvensken av i dag totalt felaktiga associationer — i den mån han alls är i stånd att förbinda några föreställ-

ningar med ett så märkligt ord. »Nådastol» kan alltså under inga omständigheter behållas. Någon god motsvarighet till latinets *propitiatorium* tycks inte stå att uppleta — »soningsställe» är en klen nödlösning. Då är det kanske trots allt bäst att helt enkelt skriva »lock»; det är åtminstone begriplig svenska. Felet är naturligtvis att det är ett tråkigt och föga lämpat för det högheliga föremål det är fråga om. Man kan hjälpa upp detta en smula genom att som här återge *käpporæt* med »arkens lock»: den ålderdomliga facktermen »ark» med sin klart bibliska anknytning färgar då av sig på ordet »lock», och uttrycket som helhet blir mindre platt än »lock» ensamt. Tillägget »arkens» behövs naturligtvis inte, när det är tal om »locket som täcker arken».

»Ark» är också ett diskutabelt ord. »Noaks ark» är naturligtvis ett levande begrepp, gångbart t. o. m. i schlagertexter. Men »ark» som beteckning för ett gammalraelitiskt kultföremål är förmodligen främmande för de flesta. Ändå ter det sig rimligt att behålla det. Utifrån grundtexten kan man i och för sig inte motivera den gemensamma benämningen på Noaks enorma båt och det heliga skrinet med lagens tavlor: hebreiskan har ett ord, *tebā*, för båten (också använt om Moses kista i vassen), ett annat, *ʾarōn*, för skrinet (också använt om likkista och penningkista). Men det finns knappast anledning att frånga den gamla svenska termen i någotdera fallet. Att Noaks ark måste behållas är självklart. Och det heliga skrinet är ett så speciellt föremål, att det i vilket fall som helst fordrar en förklarande not av något slag. Då kan man lika gärna behålla beteckningen »arken». Det gäller ju inte en benämning på en hel klass av föremål utan ett slags *terminus technicus* för ett bestämt ting, som är inarbetad bland fackmännen och gångbar också t. ex. på engelska (NEB har fortfarande »the Ark»). Ville man välja ett nytt ord, vore förmodligen »skrin» det bästa: det har i motsats till »låda» eller »kista» vissa kultiska associationer (helgonskrin).

v. 3-4 Skillnaden i ordval mellan KB 1917 och vårt förslag illustreras av följande ord:

<i>KB 1917</i>	<i>Vårt förslag</i>
vädur	bagge
livklädnad	tunika
omgjorda sig med ett bälte	binda ett linneskärp om livet
huvudbindel av linne	ligneturban

»Tunika» och »urban» är i nutiden brukliga ord, »urban» med passande österländska associationer. »Tunika» betecknar visserligen i det nu aktuella modet ett kvinnligt klädesplagg, men ordet betecknar ju eljest ett plagg i forntida romersk mansdräkt (ett slags lång skjorta) och kan således medföra passande antika associationer. KB 1917:s »livklädnad» torde inte skapa någon synbild hos läsaren. Och vem — utom möjligen den flitige horoskopläsaren — vet numera vad en vädur är?

v. 4 KB 1917 översätter ordagrant: »han skall ... hava benkläder av linne över sitt kött». På svenska är det ju helt onaturligt att använda ordet »kött» i betydelsen »könsdelar», en eufemism som återfinns på flera ställen i GT, t. ex. 3 Mos. 15: 2 f.; Hes. 16: 26; 23: 20. Formuleringen i KB 1917 är en klar hebraism. Vid översättningen har vi valt en ordklassmässigt fri trans-

formering: »hava ... över sitt kött» motsvaras i kommitténs version av »skylasig».

»Skall han bada hela sin kropp.» KB 1917 har, mera ordagrant: »skall han bada sin kropp i vatten» (NoUtv: »skal han bada sit legeme i vann»). Det sistnämnda uttrycket förefaller onödigt långrandigt. Det naturliga svenska uttrycket tycks vara »skall han bada». Formuleringen i KB 1917 strider både mot en täthetens princip och mot det idiomatiska uttryckets. Det är emellertid anmärkningsvärt, att det hebreiska uttryck som ordagrant betyder »skall han bada sin kropp i vatten», med formelartad likformighet återvänder i v. 24, 26 och 28. Måhända understrykes därmed att det är fråga om ett bad av särskild art och vikt: ett rituellt reningsbad. Genom att välja formuleringen »skall han bada hela sin kropp» har vi velat markera att det inte är ett helt trivialt bad.

v. 5 »israeliternas församling». KB 1917 har, mer ordagrant, »Israels barns menighet», vilket måste betraktas som en hebraism (vem skulle nuförtiden komma på idén att kalla svenskarna »Sveriges barn«?). Kanske kan uttryck som »Israels barn», »Sions döttrar» osv. på svenska kännas naturliga i något poetiskt sammanhang; i denna prosatext vore uttrycket »Israels barn» ett främmande uttryck för den som inte är skolad i Bibelns svenska språktradition.

v. 6 »för att sona sina synder»: det verb som här används, *kippær*, är bildat av samma stam som ordet *käpporæt* (se kommentar till v. 2). KB 1917 har oftast »bringa försoning (för)». Det är svårt att finna ett svenskt verb som naturligt återger *kippær* på alla ställen. Verbet har troligen grundbetydelsen »täcka (över)»; det används i GT alltid i överförd bemärkelse och betyder oftast ungefär »utföra en rit, som befriar en person eller en sak från synd och orenhet och skyddar för dessas konsekvenser» (K. Elliger), alltså »åstadkomma (för)soning eller rening, befria från synd och skuld». I 3 Mos. 16 återkommer ordet ett flertal gånger med delvis olika konstruktioner, och översättningen varierar från gång till gång efter sammanhangets och svenskans krav: »rena, (utföra) rening, (utföra) soning(shandlingen)» och — som i denna vers — »sona synder».

v. 13 »lagens tavlor». KB 1917: »vittnesbördet» (med hänvisning till ordförklaring som likställer »vittnesbördet» med »lagen, lagens tavlor, lagboken»). JerB har »le Témoignage», NEB »the Tokens», alltså mer i anslutning till den hebreiska texten: vittnesbördet, tecknen. Men denna översättning blir helt obegriplig för alla läsare som inte vet att det hebreiska ordet för »vittnesbörd» just används om de tavlor på vilka tio Guds bud var upptecknade.

v. 29 »invandrare»: KB 1917 återger grundtextens *hägger häggar b^etôk^ekæm* med »främlingen som bor ibland eder». Substantivet *ger* betecknar en person som lämnat sin hembygd och slagit sig ned på annan ort, där han inte äger fulla medborgerliga rättigheter, och det motsvarande verbet *gûr* betyder att på detta sätt bo som främling i ett land. Det har

tidigare varit svårt att finna en adekvat svensk term. Numera har vi ordet »invandrare», som ger alldeles riktiga associationer.

v. 32 »vigd till präst»: grundtextens uttryck betyder ordagrant »vars hand man fyllt till att vara präst». KB 1917 behåller hebreiskans uttryck: »mottagit handfyllning till att vara präst». Handfyllningen var alltså en invigning till prästämbetet, jämförlig med handpåläggning i våra dagar. Då det här inte ligger någon vikt vid hur ceremonin utförts utan bara vid dess innebörd, förefaller det rimligast att inte behålla den ogenomskinliga termen »handfyllning», som skulle kräva en förklarande not, utan i stället använda en term som gör det omedelbart klart vad det är fråga om.

Domarboken berättar om Israels öden under århundradena närmast efter invandringen i Kanaan. Framställningen är en strängt stiliserad mosaik av traditioner om israelitiska hjältar, kallade domare, som i tider av fientligt förtryck trätt fram som folkets ledare och räddare. Till dessa hjältesägnar hör också berättelserna om Gideon. Skildringen av hans seger över midjaniterna i kap. 7 är stram och välkomponerad, med välberäknade effekter. Spänningen stegras genom retarderande moment, t. ex. scenen med Gideon avlyssnande de två midjaniternas samtal. Det konstfulla ligger mera i komposition och innehåll — alltså sådant som mer eller mindre automatiskt kommer med i varje översättning — än i själva den språkliga formen, som är en osmyckad berättande prosa. En tät episk stil med förhållandevis enkelt ordval och okonstlad syntax synes vara ett rimligt stilideal för översättningen.

Gideon besegrar midjaniterna

- 7 Jerubbaal, d. v. s. Gideon, och allt manskap som var med honom bröt upp tidigt nästa morgon och slog läger vid Harodskällan. Midjaniternas läger hade han då i norr, på slätten vid Morehöjden. Och Herren sade till Gideon: »Dina män är alltför många för att jag skulle vilja ge midjaniterna i deras våld: då kunde israeliterna själva ta äran åt sig och tro sig ha sekrat i egen kraft. Kungör nu för manskapet att den som är rädd eller modfälld får skynda tillbaka hem från Galuds berg.» Då återvände 22 000 av manskapet, och 10 000 stannade kvar. Herren sade till Gideon: »Dina män är fortfarande för många. Låt dem gå ned till vattnet, så skall jag där gallra dem åt dig! Den som jag då säger till dig att ta med, honom skall du ta med dig, och var och en som jag säger till dig att inte ta med, honom skall du inte ta med.» Då lät han manskapet gå ned till vattnet. Och Herren sade till Gideon: »Alla som lapar vattnet med tungan som en hund skall du ställa i en grupp, och alla som lägger sig på knä för att dricka skall du ställa i en annan.» Och de som förde handen till munnen och lapade var trehundra man; alla de andra lade sig på knä och drack. Herren sade till Gideon: »Med de trehundra män som lapade skall jag rädda er och ge midjaniterna i ditt våld. Alla de andra kan gå hem, var och en till sitt.» Så tog de hand om manskapets proviant och deras lurar, och Gideon skickade hem alla de andra israeliterna och behöll bara de trehundra männen. Nedanför sig i dalen hade han midjaniternas läger.
- 9 Den natten sade Herren till honom: »Anfall lägret, ty jag har givit det i ditt våld. Och om du inte vågar anfalla det, så gå ned till lägret med din tjänare Pura och hör efter vad de säger. Då skall du få mod att anfalla lägret.» Då gick han och hans tjänare Pura ned till förposterna i lägret. Midjaniterna och amalekiterna och alla de andra stammarna från öster hade lägrat sig i dalen tätt som grässhoppor, och deras kameler var oräkneliga som sandkornen på havsstranden.
- 13 När Gideon kom fram, hörde han en man berätta en dröm för sin kamrat: »Jag drömde att en kornbröds-kaka kom rullande in i midjaniternas läger fram till ett tält och stötte omkull det så att det hamnade upp och ned.» Hans kamrat svarade: »Det kan inte betyda något annat än israeliten Gideons svärd, Joas' sons. Gud har gett midjaniterna och hela lägret i hans våld.»
- 15 När Gideon hörde drömmen och dess tydning, föll han ned och tillbad. Sedan återvände han till israeliternas läger och sade: »Gör er

v. 3 *skynda*: ordets mening är oviss.

Galuds berg: textändring i anslutning till ett nutida ortnamn; hebr.: *Gileads berg*, som ligger långt från platsen för det som här berättas.

v. 5 *i en annan*: så grek.; hebr. saknar dessa ord.

v. 8 *tog de hand om manskapets proviant*: så grek.; hebr.: *tog manskapet hand om proviant* (med ogrammatisk konstruktion).

Gideons seger över midjaniterna.

- ¹ Bittida följande morgon drog Jerubbaal, det är Gideon, åstad med allt folket som följde honom, och de lägrade sig vid Harodskällan; han hade då midjaniternas läger norr om sig, från Morehöjden ned i dalen.
- ² Men HERREN sade till Gideon: »Folket som har följt dig är för talrikt för att jag skulle vilja giva Midjan i deras hand; ty Israel kunde då berömma sig mot mig och säga: 'Min egen hand har frälst mig.' Låt därför nu utropa för folket och säga: Om någon fruktar och är rädd, så må han vända tillbaka hem och skynda bort ifrån Gileads berg.»
- ³ Då vände tjugutvå tusen man av folket tillbaka, så att allenast tio tusen
- ⁴ man stannade kvar. Men HERREN sade till Gideon: »Folket är ännu för talrikt; för dem ned till vattnet, så skall jag där göra ett urval av dem åt dig. Den om vilken jag då säger till dig: 'Denne skall gå med dig', han får gå med dig, men var och en om vilken jag säger till dig:
- ⁵ 'Denne skall icke gå med dig', han får icke gå med.» Så förde han då folket ned till vattnet. Och HERREN sade till Gideon: »Alla som läppja av vattnet, såsom hunden gör, dem skall du ställa för sig, och likaså
- ⁶ alla som falla ned på knä för att dricka.» Då befanns antalet av dem som hade läppjat av vattnet, genom att med handen föra det till munnen, vara tre hundra man; allt det övriga folket hade fallit ned på knä
- ⁷ för att dricka vatten. Och HERREN sade till Gideon: »Med de tre hundra män som hava läppjat av vattnet skall jag frälsa eder och giva Midjan i din hand; allt det andra folket må begiva sig hem, var och en till
- ⁸ sitt.» Då tog hans folk till sig sitt munförråd och sina basuner, därefter lät han alla de andra israeliterna gå hem, var och en till sin hydda; han behöll allenast de tre hundra männen. Och midjaniternas läger hade han nedanför sig i dalen.
- ⁹ Och HERREN sade den natten till honom: »Stå upp och drag ned i lägret, ty jag har givit det i din hand. Men om du fruktar för att draga
- ¹⁰ ditned, så må du gå förut med din tjänare Pura ned till lägret och höra efter, vad man där talar; sedan skall du få mod till att draga ditned och bryta in i lägret.» Så gick han då med sin tjänare Pura ned till
- ¹¹ förposterna i lägret. Och midjaniterna, amalekiterna och alla österlänningarna lågo där i dalen, talrika såsom gräshoppor; och deras
- ¹² kameler voro oräkneliga, talrika såsom sanden på havets strand. Då nu Gideon kom dit, höll en man just på att förtälja en dröm för en annan. Han sade: »Jag har nyss haft en dröm. Jag tyckte att en kornbröds-kaka kom rullande in i midjaniternas läger. Den kom ända fram till tältet och slog emot det, så att det föll, och vände upp och ned på
- ¹³ det, och tältet blev så liggande.» Då svarade den andre och sade: »Detta betyder intet annat än israeliten Gideons, Joas' sons, svärd;
- ¹⁴ Gud har givit Midjan och hela lägret i hans hand.» När Gideon hörde denna dröm förtäljas och hörde dess uttydning, föll han ned och tillbad. Därefter vände han tillbaka till Israels läger och sade: »Stån
- ¹⁵ upp, ty HERREN har givit midjaniternas läger i eder hand.»

- ¹⁶ redo, ty Herren har gett midjaniternas läger i ert våld.» Han delade de trehundra männen i tre grupper, och var och en fick en lur och en tom kruka och en fackla i krukans. Och han sade till dem: »Se på mig och gör som jag! Jag går till utkanten av lägret, och sedan skall ni
- ¹⁷ göra precis som jag gör. När jag och de som är med mig blåser i lurarna, skall ni också göra det runtomkring hela lägret och ropa: För Herren och Gideon!»
- ¹⁸ Gideon och de hundra män som var med honom kom fram till utkanten av lägret i början av mellersta nattvåkten, just då man hade satt ut vaktposterna. De blåste i lurarna och krossade krukorna som
- ¹⁹ de hade med sig. Då blåste alla tre grupperna i lurarna och slog sönder krukorna. I vänstra handen tog de facklorna och i högra lurarna för att blåsa i dem och ropade: »Drag svärd för Herren och Gideon!» Israeliterna stod kvar runt lägret, var och en på sin plats.
- ²⁰ Men alla i lägret rusade upp och skrek och flydde. 'När de stötte i de trehundra lurarna, gjorde Herren så att alla i lägret vände sina svärd mot varandra, och hären flydde till Bet-Hasitta, åt Serera till,
- ²¹ ända till brinken vid Abel-Mehola, vid Tabbat. Och allt manskap i Israel bådades upp, från Naftali och Aser och från hela Manasse, och förföljde midjaniterna. Gideon sände bud över hela Efraims bergsbygd och lät säga: »Drag ut mot midjaniterna och besätt vattendragen för dem ända till Bet-Bara, och likaså Jordan.» Och allt manskap i Efraim bådades upp och besatte vattendragen ända till Bet-Bara,
- ²² och likaså Jordan. Och de tog två midjanitiska hövdingar tillfånga, Korp och Ulv. Korp dödade de vid Korpklippan och Ulv vid Ulvs vinpress. De förföljde midjaniterna, och Korps och Ulvs huvuden tog de med till Gideon på andra sidan Jordan.

v. 19 *mellersta nattvåkten*: natten var indelad i tre vaktskift om ungefär fyra timmar.

v. 22 *alla i lägret*: så grek. och syr.; hebr. har ett *och* före dessa ord (felaktig dubbel-skrivning av sista bokstaven i föregående ord).

v. 25 *midjaniterna*: så de gamla översättningarna; hebr. har ett *till* före detta ord.

16 Och han delade sina tre hundra män i tre hopar och gav allasammans
basuner i händerna, så ock tomma krukor, med facklor inne i kru-
17 korna. Och han sade till dem: »Sen på mig och gören såsom jag; så
snart jag har kommit till utkanten av lägret, skolen I göra såsom jag
18 gör. När nämligen jag och alla som jag har med mig stöta i basunerna,
skolen ock I stöta i basunerna runt omkring hela lägret och ropa:
'För HERREN och för Gideon!''»

19 Så kommo nu Gideon och de hundra män, som han hade med sig, till
utkanten av lägret, när den mellersta nattvåkten ingick; och man hade
just ställt ut vakterna. Då stötte de i basunerna och krossade krukor-
20 na som de hade i sina händer. De tre hoparna stötte i basunerna och
slogo sönder krukorna; de fattade med vänstra handen i facklorna och
med högra handen i basunerna och stötte i dem; och de ropade:
21 »HERRENS och Gideons svärd!» Men de stodo stilla, var och en på sin
plats, runt omkring lägret. Då begynte alla i lägret att löpa hit och
22 dit och skria och fly. Och när de stötte i de tre hundra basunerna,
vände HERREN den enes svärd mot den andre i hela lägret; och de som
voro i lägret flydde ända till Bet-Hasitta, åt Serera till, ända till stran-
23 den vid Abel-Mehola, förbi Tabbat. Och åter församlade sig israel-
literna, från Naftali och Aser och från hela Manasse, och förföljde mid-
janiterna.

24 Och Gideon hade sänt omkring budbärare i hela Efraims bergsbygd
och låtit säga: »Dragen ned mot Midjan och besätten i deras väg
vattendragen ända till Bet-Bara, ävensom Jordan.» Så församlade sig
alla Efraims män och besatte vattendragen ända till Bet-Bara, även-
25 som Jordan. Och de togo två midjanitiska hövdingar, Oreb och Seeb,
till fånga, och dräpte Oreb vid Orebsklippan, och Seeb dräpte de vid
Seebspresen, och förföljde så midjaniterna. Men Orebs och Seeb
huvuden förde de över till Gideon på andra sidan Jordan.

Som nämnts i ingressen strävar kommittén i denna text efter en tät episk stil med förhållandevis enkelt ordval och okonstlad syntax. Vårt översättningsförslag undviker därför sådana abstrakta, en smula omständliga och syntaktiskt komplicerade uttryck som följande ur KB 1917:

»... så skall jag där göra ett urval av dem (=männen) åt dig. Den om vilken jag säger till dig: 'Denne skall gå med dig', han får gå med dig, men var och en om vilken jag säger till dig: 'Denne skall icke gå med dig', han får icke gå med.»

Vi föredrar ett både koncisare och mindre talspråksfrämmande uttryck:

»... så skall jag där gallra dem åt dig. Den som jag då säger till dig att ta med, honom skall du ta med dig, och var och en som jag säger till dig att inte ta med, honom skall du inte ta med.»

v. 1 »Harodskällan»: namnet *h^arod* kan härledas av den hebreiska ordstammen *hrd*, som har att göra med bävan och förskräckelse. Möjligen anspelar berättaren på detta, när han i *v. 3* talar om »den som är rädd och *hared* (förskräckt, modfälld)». Källans namn aktualiserar frågan huruvida man skall »översätta» namn som också har en appellativ innebörd. Frågan gäller både ortnamn och personnamn, vilket belyses av detta kapitel. I slutet av kapitlet förekommer två fiendehövdingar med namnen *Oreb* och *Seeb*. De två namnen betyder som appellativer »korp» och »ulv», passande beteckningar för illasinnade midjanithövdingar. Skall dessa namn i den svenska översättningen meddelas i den för oss helt ogenomskinliga formen *Oreb* och *Seeb*, eller skall de två fiendehövdingarna i vår översättning heta *Korp* och *Ulv*? Om vi kallar dem *Korp* och *Ulv* så får, i vår nordiska kulturkrets, den appellativa innebörden i namnen en funktion i berättelsen: *Korp* och *Ulv* är för oss suggestiva namn för de hövdingar som i sju års tid hade förhärjat israeliternas gröda och tvingat dem att bo i bergshålor. Men finns det anledning att tro att den som utformat berättelsen på samma sätt har känt den episka verkningsfullheten av dessa innebörder i namnen *Oreb* och *Seeb*? (Märk att korparna i 1 Kon. 17 är vänliga väsen som ger profeten mat.) I så fall borde kanske också »Harodskällan» översättas med »skräckens källa» — namnet betecknar ju den plats där, enligt berättelsen, midjaniterna drevs till förvirring, nederlag och flykt.

I vårt förslag till översättning har vi valt att översätta *Oreb* och *Seeb* med *Korp* och *Ulv*. Men vår övertygelse bakom detta val av namnens appellativa betydelser är inte stark. Det är berättigt att benämna fiendehövdingarna *Korp* och *Ulv* endast under vissa förutsättningar:

1. att föreställningarna »korp» och »ulv» hos *Domarbokens* hebreiska läsare var förknippade med associationer som kan passa till fiendehövdingar
2. att *Domarbokens* text kan anses tillhöra en texttyp där man kan räkna med en berättarteknik som utnyttjar namnens suggestiva egenskaper.

v. 3 »skynda tillbaka hem från Galuds berg»: både verbet och ortnamnet i grundtexten vållar svårigheter. Det verb som har återgetts med »skynda» är eljest inte belagt i GT, och dess innebörd är oviss. MT:s »Gileads berg» passar inte alls in i sammanhanget, eftersom midjaniterna var lägrade på Jisreelsslätten, medan Gilead är namnet på ett område öster om Jordan. Många forskare menar därför att hela frasen *w^ejišpor mehār häggil'ad* bör betraktas som ett textfel och accepterar C. F. Moores emendation *wäjišr^epem gid'ôn* »så gallrade Gideon dem» (samma verb som i v. 4, *šarāp*; se kommentaren till denna vers). Denna konjektur ligger till grund för flera moderna översättningar, t. ex. RSV (»And Gideon tested them») och JerB (»Gédéon les mit à l'épreuve»), den accepteras i den senaste större monografin om Domarboken (W. Richter, *Traditionsgeschichtliche Untersuchungen zum Richterbuch*, 1963, s. 217, not 246), och NAmB är baserad på en snarlik textförbättring (»When Gideon put them to this test on the mountain, ...»). Men konjekturen är trots sin snillrikhet långtifrån självklar; bl. a. är det kanske mindre troligt att namnet på berättelsens huvudperson skulle ha förvanskats till ett i sammanhanget ovidkommande bergsområde (även om möjligheten inte helt kan uteslutas). En mindre drastisk emendation är nog att föredra. Verbet torde kunna behållas, även om dess tolkning är osäker. Medeltida judiska bibelutläggare som Rashi och Kimchi hänvisade till att ett vanligt arameiskt ord av samma stam betyder »morgon», och denna förklaring ligger bakom översättningen i The Authorized Version: »depart early from Mount Gilead». Mera plausibel torde den tolkning vara som utgår från en jämförelse med arabiskans *ḡafara*, ett verb som enligt Lanes lexikon kan betyda »go quickly, spring, leap in running». Detta torde vara bakgrunden till översättningen »leave ... at once» i NEB, förmodligen också till »snu (og dra hjem igjen)» i NoUtv. Vårt »skynda» är likaså baserat på denna jämförelse med arabiskan (se t. ex. C. F. Burney, *The Book of Judges with Introduction and Notes*, 1930, s. 207). Tolkningen är dock så osäker — endast en bland flera tänkbara hypoteser — att läsaren bör varnas i en not.

»Gilead» är som sagt ur geografisk synpunkt omöjligt i berättelsens sammanhang. Frågan är vad här ursprungligen har stått. Den i v. 1 nämnda Harodskällan är troligen identisk med den nuvarande Ain Jalūd (som också kan tolkas som »förskräckelsens» eller »rädslans» källa), och det är inte osannolikt att den del av Gilboa-berget där källan rinner upp en gång kan ha haft samma namn och på hebreiska hetat Galud. Det skulle också kunna förklara, varför bergets namn alls nämns här — jfr Michelets översättning i GTMMM: »den som er redd og fælen kan snu og skynde sig (hjem) fra dette 'Reddhugsfjellet'». I varje fall är det fullt förklarligt om en avskrivare har ersatt ett i GT eljest okänt Galud med det välkända Gilead. Också NEB har stannat för denna begränsade textändring: »leave Mount Galud at once». Vad som ursprungligen har stått i texten lär vi aldrig med säkerhet få veta, och i valet mellan en rad mer eller mindre sannolika konjekturer har kommittén alltså föredragit en som innebär ett ytterst obetydligt ingrepp i MT:s konsonanter.

v. 4 »gallra»: grundtextens verb, *šarāp*, betyder »smälta» och vidare »genom smältning skilja den värdefulla metallen från slagget». Vi har på

svenska knappast något verb som betecknar rening genom smältning och som därtill osökt skulle kunna användas i den överförda betydelse som krävs här — vårt »luttra» har ju en annan nyans. Det blir alltså nödvändigt att välja en bild från ett annat område. »Gallra» har fördelen att vara lika konkret som grundtextens uttryck och dessutom ange exakt vad det är fråga om.

v. 5-6 Skildringen av det sätt varpå Gideon utväljer en liten skara soldater är inte särskilt klar, och den har vållat många och långa diskussioner bland kommentatorerna. Någon riktig enighet har man emellertid inte lyckats nå fram till. Vanligt är att man flyttar orden »förde handen till munnen (och)» (ordagrant »med sin hand till sin mun») från deras plats i början av v. 6 och sätter dem sist; v. 6 får då följande lydelse: »Och de som lapade var trehundra man; alla de andra lade sig på knä och drack genom att föra handen till munnen» (så t. ex. NEB och den textkritiska apparaten i Biblia Hebraica). Förutsättningen för denna textändring är att den som lapar inte använder händerna, och det måste medges att man på så sätt får en ganska begriplig uppdelning: en grupp som lapar direkt ur vattnet som hundar, en annan som ligger på knä och för vattnet till munnen med händerna. Men för att man skall ha rätt att stuva om texten på detta sätt, krävs det att den i sin nuvarande form är obegriplig. Nu förefaller det emellertid inte helt omöjligt att få ut en rimlig mening av MT: det är tänkbart att de som lapade tog vattnet i handen som i en skål och slickade med tungan (det riktiga ordet synes här vara »lapa», inte »läppja» som i KB 1917) — men de föll inte på knä som de övriga. Denna uppfattning kan åberopa högsta militära sakkunskap: fältmarskalken earl Wavell hävdar i en uppsats om denna episod (The Good Soldier, 1948, s. 164) att den som lapar ur handen uppträder som en erfaren soldat, »his weapon in one hand and his eyes towards his foes». En sann soldat dricker stående, även om han därvid lapar som en hund eller katt! Med sådant flankstöd dristar sig kommittén att här behålla MT oförändrad.

v. 5 »i en annan»: som framgår av noten saknas dessa ord i MT. KB 1917 löser svårigheten genom att infoga ett »likaså», som det dock inte finns något underlag för i originalet. Den hebreiska meningen är lika oavslutad som svenskan i KB 1917 skulle vara utan detta »likaså», och det är tydligt att något fallit bort. De felande orden finns i vissa Septuaginta-handskrifter och infogas av de flesta moderna översättare, t. ex. JerB, NEB och NAmB.

v. 8 »manskapets proviant»: här förutsätts en rättelse av MT:s 'æt-šedā ha'am till 'æt šedāt ha'am. Översatt ord för ord betyder början av v. 8 i MT: »Och folket tog proviant i sin hand» (jfr KB 1917: »Då tog hans folk till sig sitt munförråd»). Men den hebreiska ordföljden är otymplig och konstruktionen på en punkt grammatiskt omöjlig: objektsmärket 'æt måste följas av bestämd form, inte som här av obestämd. Med en ändring av en enda bokstav får man en naturlig och korrekt sats: »Och de tog hand om folkets proviant.» Så läser Septuaginta: Καὶ ἔλαβον τὸν ἐπισιτισμὸν τοῦ λαοῦ ἐν χειρὶ αὐτῶν. Denna läsart har föredragits bl. a. av NAmB. Däremot förefaller det knappast nödvändigt att som många kommentarer

och översättningar gå ett steg längre och ersätta MT:s *ʕedā* »proviant» med *kaddē* »krukor» (så t. ex. NEB, som har »they took with them the jars ... which the people had»).

»deras lurar»: KB 1917 har i stället för »lurar» ordet »basuner», som emellertid har syntts mindre passande, eftersom ordet kan framkalla bilden av ett modernt mässingsinstrument. »Lurar» förefaller oss ge de rätta associationerna av primitiv forntid. Exemplet belyser svårigheterna vid översättning av ord för konkreta företeelser i hebreisk forntid. Man bör undvika att genom termvalet föra tankarna till företeelsens nutida motsvarighet, om denna ser helt annorlunda ut än det forntida föremålet. Annorlunda förhåller det sig när KB 1917 i Uppenbarelseboken låter de sju änglarna stöta i »basuner»: i detta eskatologiska sammanhang är instrumentens utseende (modernt eller antikt) av föga intresse och »basun» bör inte bytas mot »lur»; även i det allmänna språket finns ju ordet »doms-basun».

v. 9 »givit»: med tanke på att det är Guds ord som anföres, föredrar vi här den högre stilvarianten »givit». I regel väljer kommittén, i naturlighetens intresse, formerna »ger, ge» (inte »giver, giva, giv»), men valet mellan »givit» och »gett» får bero på stilläget i sammanhanget.

v. 24 »Drag ut»: ännu synes i regel imperativformerna »drag» och »tag» vara att föredra framför de lediga »dra» och »ta», i det tämligen neutrala stilläget som vi har valt för de berättande texterna. Däremot väljer vi normalt infinitiv »dra», presens »drar», inte »draga» resp. »drager».

v. 25 »De förföljde midjaniterna»: MT har här prepositionen *'æl* »till» framför ordet *midjan*, vilket är meningslöst; rimligen är det fråga om en ren felskrivning för objektsmärket *'æt*. Septuaginta, Peshitta och Vulgata tycks också förutsätta ett *'æt* snarare än *'æl*, även om det är vanskligt att på en sådan punkt dra slutsatser om förlagan: att de gamla översättarna skriver »förföljde midjaniterna» utan något »till» skulle ju kunna bero på att de resonerat på samma sätt som kommittén.

Första Samuëlsboken 11

Den eller de historieskrivare som skildrade det israelitiska kungadömetts uppkomst hade som källmaterial äldre traditioner med delvis motstridiga tendenser — en såg med gillande på monarkin, en annan betraktade den som en fördärvlig nymodighet — och dessa spänningar i materialet finns kvar också sedan det sammanfogats till en enhet. 1 Sam. 11 hör till den första typen berättelser, den som ser kungadömet som en gåva från Jahve själv. Med all sannolikhet är detta traditionsskikt det äldsta. Det har betydande historisk trovärdighet. Saul framträder här som en andefylld folkledare i linje med de tidigare domarna. Denna gamla berättelse om hur monarkin infördes i Israel räknas med rätta till den hebreiska historieskrivningens främsta alster: den är konkret och livfull, dramatisk, spännande och underfundig. Den flärdfritt effektiva stilen och inriktningen på det väsentliga i skeendet kunde innebära att den länge slipats i den muntliga traditionen. Samtidigt låter en och annan formulering i texten oss ana den senare samlarens ordnande hand. Många av berättelsens viktigaste egenskaper går naturligtvis fram i varje något så när trogen återgivning, men idealet för översättaren bör vara att också förmedla ett intryck av originalets okonstlade och samtidigt verkningsfulla prosa.

Översättningsförslag

Saul besegrar ammoniterna

- 11** Nahas från Ammon tågade mot staden Jabes i Gilead och belägrade den. Och invånarna i Jabes sade till Nahas: »Slut fördrag med oss,
² så skall vi ge oss under dig.» Nahas från Ammon svarade dem: »På ett villkor skall jag sluta fördrag med er: att jag får riva ut högra
³ ögat på er alla och så skymfa hela Israel.» De äldste i Jabes sade då: »Ge oss sju dagars frist, så att vi kan sända bud runt hela Israel. Om då ingen hjälper oss, skall vi ge oss.»
- ⁴ När budbärarna kom till Sauls stad Gibeon och berättade för folket
⁵ vad som hänt, började alla klaga och gråta. Just då kom Saul hem från åkern med sina oxar. Han frågade vad det tog åt folket, eftersom de grät, och man berättade vad männen från Jabes hade sagt.
- ⁶ När Saul hörde detta, grep Guds ande honom och han blev vild av
⁷ vrede. Han tog ett par oxar och styckade dem och sände styckena med budbärarna runt hela Israel och lät hälsa: »Den som inte drar ut i strid under Saul och Samuel, han får sina oxar styckade så!»

11 KAPITLET

Saul besestrar ammoniterna. Han får sitt konungadöme förnyat.

- ¹ Och ammoniten Nahas drog upp och belägrade Jabes i Gilead. Då sade alla män i Jabes till Nahas: »Slut fördrag med oss, så vilja vi
² bliva dig underdåniga.» Men ammoniten Nahas svarade dem: »På det villkoret vill jag sluta fördrag med eder, att jag får sticka ut högra
³ ögat på eder alla och därmed tillfoga hela Israel smälek.» De äldste i Jabes sade till honom: »Giv oss sju dagars uppskov, så att vi kunna skicka sändebud över hela Israels land; om då ingen vill hjälpa oss, så skola vi giva oss åt dig.»
- ⁴ Så kommo nu sändebuden till Sauls Gibeä och omtalade detta för
⁵ folket. Då brast allt folket ut i gråt. 'Men just då kom Saul gående bakom sina oxar från åkern. Och Saul frågade: »Vad fattas folket, eftersom de gråta?» Och de förtäljde för honom vad männen från Jabes hade sagt. Då kom Guds Ande över Saul, när han hörde detta,
⁶ och hans vrede upptändes högeligen. Och han tog ett par oxar och
⁷ styckade dem och sände styckena omkring över hela Israels land med sändebuden och lät säga: »Den som icke drager ut efter Saul och Samuel, med hans oxar skall så göras.» Då föll en förskräckelse ifrån

- ⁸ Då greps folket av fruktan för Herren och drog ut som en man. 'När Saul mönstrade dem i Besek, räknade Israel 300 000 man och Juda
- ⁹ 30 000. Och han sade till dem som hade kommit med bud: »Hälsa männen i Jabes i Gilead att segern skall vara vunnen i morgon när solen bränner hetast.» När budbärarna kom och berättade detta,
- ¹⁰ gladdade sig männen i Jabes, 'och de sade till ammoniterna: »I morgon
- ¹¹ går vi er till mötes; då får ni göra med oss vad ni vill.» Dagen därpå delade Saul upp folket i tre avdelningar, och i morgonväkten föll de in i lägret, och när dagen blev som hetast var ammoniterna slagna. De som kom undan flydde en och en, så fullständigt blev de skingrade.
- ¹² Då sade folket till Samuel: »Vem var det som inte ville att Saul skulle bli kung över oss? För hit dem, så att vi får slå ihjäl dem!» 'Men Saul
- ¹³ sade: »Ingen skall dödas en dag som denna, då Herren har vunnit
- ¹⁴ seger åt Israel.» Samuel sade till folket: »Kom, låt oss gå till Gilgal
- ¹⁵ och förnya kungadömet där.» Då gick allt folket till Gilgal, och inför Herren utropade de Saul till konung. I Gilgal offrade de gemenskapsoffer inför Herren, och där firade Saul och alla israeliterna en stor glädjefest.

v. 9 *han sade*: så grek. och syr.; hebr.: *de sade*.

v. 10 *går vi er till mötes*: också grundtextens uttryck är här medvetet dubbeltydigt. Det kan betyda antingen »ger vi oss» som i v.3 eller »gör vi ett utfall mot er».

v. 15 *gemenskapsoffer*: den hebreiska termens innebörd är oviss.

Kommentar

v. 1 »mot staden Jabes». KB 1917: »mot Jabes». När det inte klart framgår om ett egennamn betecknar en ort, en person, ett land eller dylikt, tillfogas någon gång i översättningen ett ord som ger upplysning därom, i detta fall »staden». Den information som man sålunda »lägger till», var en självklarhet för dem som först hörde eller läste texten. Likaså i v. 4: »Sauls stad Gibeon» (KB 1917: »Sauls Gibeon».) Det är naturligtvis inte alltid angeläget att upplysa om vad det geografiska namnet betecknar: i uttrycket »Nahas från Ammon» är det knappast angeläget att tala om att Ammon var ett

- ⁸ HERREN över folket, så att de drogo ut såsom en man. Och han mönst-
rade dem i Besek, och Israels barn utgjorde då tre hundra tusen, och
Juda män trettio tusen.
- ⁹ Och de sade till sändebuden som hade kommit: »Så skolen I säga till
männen i Jabes i Gilead: I morgon skolen I få hjälp, när solen bränner
som hetast.» Och sändebuden kommo och förkunnade detta för män-
¹⁰nen i Jabes; och dessa blevo glada däröver. Nu låto männen i Jabes
säga: »I morgon vilja vi giva oss åt eder, och I mån då göra med oss
¹¹vadhelst I finnen för gott.» Dagen därefter fördelade Saul folket i tre
hopar; och de trängde in i lägret vid morgonvåkten och nedgjorde
ammoniterna, och upphörde först när det var som hetast på dagen.
Och de som kommo undan blevo så kringspridda, att icke två av dem
¹²kommo undan tillsammans. Då sade folket till Samuel: »Vilka voro
de som sade: 'Skulle Saul bliva konung över oss!' Given hit dessa män,
¹³så att vi få döda dem.» Men Saul sade: »På denna dag skall ingen dö-
das, ty i dag har HERREN givit seger åt Israel.»
- ¹⁴ Och Samuel sade till folket: »Kom, låt oss gå till Gilgal och där för-
¹⁵nya konungadömet.» Då gick allt folket till Gilgal och gjorde Saul
till konung där, inför HERRENS ansikte, i Gilgal; och de offrade där
tackoffer inför HERRENS ansikte. Och Saul och alla Israels män voro
där uppfyllda av glädje.

land, inte en stad. — Vi har undvikit den traditionella beteckningen »ammoniterna Nahas», som inte förefaller idiomatiskt bildad — det är knappast naturligt att kalla någon för t. ex. »smälänningen Persson». Det hindrar naturligtvis inte att vi *utan* förbindelse med egennamn använder sådana folkslagsbeteckningar som »ammoniterna».

v. 5 »folket — de»: denna inkongruens synes försvarlig i en anföring, där den kan återspegla talspråklig syntax. Likartat i v. 12: »vem — dem».

v. 6 »och han blev vild av vrede»: KB 1917 har mer ordagrant »och hans

vrede upptändes högeligen». Även bortsett från »högeligen», som nu klingar närmast kuriöst, är formuleringen i KB 1917 inte i överensstämmelse med kommitténs principer. »Hans vrede upptändes» är uppenbarligen en hebraism, en ord-för-ord-översättning av ett uttryck som är vanligt i hebreiskan men i svenskan finns endast med ett slags citatkaraktär (»upptänd av vrede»). Det uttryck som har valts, »och han blev vild av vrede», synes passa väl till Sauls kraftprov när han styckar ett par oxar.

v. 7 KB 1917 har en fraseologisk imitation av originaltexten: »då föll en förskräckelse ifrån Herren över folket». (Jfr NEB: »The fear of the Lord fell upon the people.») Vi har velat undvika denna hebraism: »Då greps folket av fruktan för Herren.»

v. 9 »han sade»: den masoretiska texten läser här pluralis, »de sade», vilket KB 1917 i enlighet med sina principer behållit. Men Septuaginta och Peshitta har singularis, utan tvivel på grundval av hebreiska handskrifter, och denna variant är nog att föredra: det är naturligt att befälhavaren själv, Saul, ger order åt budbärarna.

v. 10 »I morgon går vi er till mötes»: den svenska texten vill här återge en välberäknad dubbeltidighet. Den hebreiska frasen *jaša' 'æl*, ordagrant »gå ut till», kan betyda antingen »ge sig» (detta är uttryckets betydelse i v. 3) eller »göra ett utfall mot, anfalla». Detta är alltså ett fall där det klart framgår av sammanhanget att en dubbelbetydelse är avsedd i originalet, och i ett sådant fall bör man om möjligt imitera flertydigheten i översättningen.

v. 14 »förnya kungadömet»: den hebreiska frasen kan knappast återges på något annat sätt. Formuleringen är lika förbryllande i original som i översättning, och man har sökt förbättra texten genom en konjektur (se den textkritiska apparaten i Biblia Hebraica): om man byter ut en enda bokstav i det hebreiska verb som betyder »förnya», får man i stället ett ord som betyder »helga, inviga, konsekra». Men man bör nog motstå frestelsen att så glätta texten: det egendomliga »förnya» är av allt att döma ett försök av den som sammanställde Samuelsböckerna i deras nuvarande form att harmonisera de olika traditionerna om hur kungadömet infördes i Israel. I det föregående har en annan version av hur detta gick till redan presenterats, och genom att införa tanken på en »förnyelse» av kungadömet har man velat mildra motsättningen: man har låtit två skildringar av samma skeende bli en berättelse om två händelser som inträffat vid olika tidpunkter. Det tillkommer naturligtvis inte översättaren att avlägsna sådana spår av berättelsernas traditionshistoria: det är slutprodukten, texten sådan den nu föreligger, som skall översättas.

v. 15 »gemenskapsoffer»: grundtextens term *š'lamîm*-offer är mycket gammal — israeliterna har tydligen övertagit den från kanaaneerna, eftersom den är belagd redan i de ugaritiska texterna från omkring mitten av andra årtusendet f. Kr. — men ingen vet med full säkerhet vad den egentligen betyder. I KB 1917 har man helt enkelt valt att behålla den term som

stod i GÖ, »tackoffer», i sin tur ett arv från Lutherbibelns »Dankopfer». Den översättningen är det svårt att motivera filologiskt. Ur språklig synpunkt mera tillfredsställande är »fridsoffer» och »avslutningsoffer», men ingen av dessa tolkningar är invändningsfri. Majoriteten av forskarna tycks för närvarande luta åt uppfattningen att termen bäst förklaras ur den nyans »helhet, harmoni, gemenskap» som anses dominera i stammen *šlm*: M. Noth har »Gemeinschaftsopfer», R. de Vaux »sacrifice de communion», NEB »shared-offering» och NJV »sacrifices of well-being», och Joh. Lindblom hävdar att denna offertyp »hade till syfte att vidmakthålla *shālôm*, helheten, harmonien, förbundsvälsignelsen, det yttre och inre välståndet» (Israels religion i gammaltestamentlig tid, 41967, s. 109). Den svenska termen »gemenskapsoffer» är närmast hämtad från H. Ringgren, Israels religion, 1965, s. 100. Nyligen har emellertid en annan svensk forskare bestritt denna gängse tolkning av roten *šlm* och velat visa att offertermen *š^olamim* liksom övriga ordbildningar av samma stam har med »vedergälla, betala» att göra: »fettstyckena som lades på altaret fick sitt namn därav att de betraktades som 'betalningar' till Jahve» (G. Gerleman, Aktuella problem i gammaltestamentlig forskning, 1971, s. 62; jfr samme författare i Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 85, 1973, s. 11 ff.). I nuvarande läge är det kanske rimligast att välja tolkningen »gemenskapsoffer», för vilken en viss vetenskaplig konsensus dock kan åberopas.

Första Konungaboken 17

Konungaböckerna innehåller många olika slag av berättelser. En viktig grupp texter är profetlegenderna; till de mest kända bland dessa hör skildringarna av Elia. Tydligt är det här fråga om ursprungligen självständiga berättelser, som till att börja med traderats muntligt i profetkretsar och så småningom förenats till en större helhet, en legendcykel. En sådan framställning, uppbyggd av en rad korta episoder, föreligger i 1 Kon. 17-19. Det översatta kapitlet rymmer tre sådana berättelser: om Elia och korparna, om Elia och änkans matförråd och om Elia och den döde pojken. Den något abrupta inledningen i v. 1 tjänar det dubbla ändamålet att introducera huvudpersonen och att ställa in de följande episoderna under ett gemensamt förtecken (torkan; spänningen mellan kungen och profeten). Trots att berättelserna så uppgått i en större litterär helhet, är deras karaktär av självständiga enheter ännu fullt tydlig. Draget av folklig underberättelse är också markant. Den muntliga traditionen har tagit fasta på dramatiken i skeendet och slipat bort allt oväsentligt. Språket är enkelt och effektivt; Eliaberättelserna »är skrivna på renaste klassiska hebreiska» (W. F. Albright).

Översättningsförslag

Elia inför Ahab och vid bäcken Kerit

17 Elia, en man från Tisbe i Gilead, sade till Ahab: »Så sant Herren, Israels Gud, lever, han i vars tjänst jag står: de närmaste åren skall det varken komma dagg eller regn, om inte jag säger till.»

- ^{2,3} Herren talade till Elia: »Gå härifrån österut och göm dig i Kerits
⁴ bäckravin öster om Jordan. Du kan dricka ur bäcken, och jag har
⁵ befallt korparna att förse dig med mat.» Han gjorde som Herren
⁶ hade sagt: han slog sig ned i Kerits bäckravin öster om Jordan. Korparna kom med bröd och kött till honom både morgon och kväll, och han drack ur bäcken.

Elia hos änkan i Sarefat

- ⁷ Men efter någon tid sinade bäcken, därför att det inte kom något
^{8,9} regn i landet. Då sade Herren till Elia: »Gå bort till Sarefat vid Sidon och slå dig ned där. Jag har befallt en änka där att förse dig med
¹⁰ mat.» Och han begav sig till Sarefat. När han då kom till stadsporten, höll en änka på att plocka pinnar till ved. Han ropade på henne och

17 KAPITLET

*Profeten Elia inför Ahab, vid bäcken Kerit och hos
änkan i Sarefat.*

- ¹ Och tisbiten Elia, en man som förut hade uppehållit sig i Gilead, sade till Ahab: »Så sant HERREN, Israels Gud, lever, han vilkens tjänare jag är, under dessa år skall varken dagg eller regn falla, med mindre jag säger det.»
- ^{2,3} Och HERRENS ord kom till honom; han sade: »Gå bort härifrån och begiv dig österut, och göm dig vid bäcken Kerit, som österifrån rinner
- ⁴ ut i Jordan. Din dryck skall du få ur bäcken, och korparna har jag
- ⁵ bjudit att där förse dig med föda.» Då gick han bort och gjorde såsom HERREN hade befallt; han gick bort och uppehöll sig vid bäcken
- ⁶ Kerit, som österifrån rinner ut i Jordan. Och korparna förde till honom bröd och kött om morgonen, och bröd och kött om aftonen och sin dryck fick han ur bäcken.
- ⁷ Men efter någon tid torkade bäcken ut, därför att det icke regnade i
- ^{8,9} landet. Då kom HERRENS ord till honom; han sade: »Stå upp och gå till Sarefat, som hör till Sidon, och uppehåll dig där. Se, jag har där
- ¹⁰ bjudit en änka att förse dig med föda.» Han stod upp och gick till Sarefat. Och när han kom till stadsporten, fick han där se en änka som samlade ved. Då ropade han till henne och sade: »Hämta litet vatten

- ¹¹ sade: »Vill du ge mig litet vatten att dricka.» När hon gick för att hämta det, ropade han efter henne: »Vill du också ta med en bit
¹² bröd åt mig.» Hon svarade: »Så sant Herren, din Gud, lever: jag äger inte en brödkaka, bara en handfull mjöl i krukan och litet olja i kruset. Här går jag nu och plockar några vedpinnar, och sedan skall jag gå hem och baka något åt mig själv och min pojke. När vi har
¹³ gjort slut på det, svälter vi ihjäl.» Elia sade till henne: »Var inte rädd! Gå nu och gör som du har sagt, men baka först en liten kaka och kom ut med den till mig. Sedan kan du göra en till dig själv och din
¹⁴ son. Ty så säger Herren, Israels Gud: mjölet i krukan skall inte ta slut och oljan i kruset inte tryta intill den dag Herren sänder regn
¹⁵ över markerna.» Då gick hon och gjorde som Elia sagt, och både
¹⁶ hon och pojken och Elia hade mat under lång tid: mjölet i krukan tog inte slut och oljan i kruset tröt inte, alldeles som Herren hade sagt genom Elia.
- ¹⁷ En tid därefter hände det att sonen till kvinnan som ägde huset blev sjuk. Sjukdomen blev allt värre, och till slut upphörde han att andas. Då sade hon till Elia: »Vad hade du här att göra, gudsman? Du har bara kommit hit för att min synd skulle komma i dagen och
¹⁸ för att ta livet av min son.» Han svarade henne: »Ge mig din son!» Så tog han pojken ur hennes famn och bar upp honom till rummet
¹⁹ på taket, där han bodde, och lade honom på sin säng. Han ropade till Herren: »Herre, min Gud, hur kan du vara så grym mot denna
²⁰ änka, som jag får bo hos, att du låter hennes son dö?» Och han sträckte ut sig ovanpå pojken tre gånger och ropade till Herren: »Herre,
²¹ min Gud, låt pojken få liv igen!» Och Herren hörde Elias bön, och
²² pojken började andas och fick liv igen. Elia tog pojken och bar honom från takrummet ned i huset och lämnade honom åt hans mor
²³ med orden: »Se, din son lever!» Då sade kvinnan till Elia: »Nu vet jag att du är en gudsman och att det du säger verkligen är Herrens ord.»
²⁴

v. 15 *pojken*: textändring med stöd av grek.; hebr.: *hennes hus(folk)*.

v. 19 *rummet på taket*: på de platta hustaken i Palestina byggdes ibland ett enkelt rum, dit man kom via en stege eller trappa på utsidan av huset.

- ¹¹ åt mig i kärlet, så att jag får dricka.» När hon nu gick för att hämta det, ropade han efter henne och sade: »Tag ock med dig ett stycke bröd
- ¹² åt mig.» Men hon svarade: »Så sant HERREN, din Gud, lever, jag äger icke en kaka bröd, utan allenast en handfull mjöl i krukan och litet olja i kruset. Och se, här har jag samlat ihop ett par vedpinnar, och jag går nu hem och tillreder det åt mig och min son, för att vi må äta
- ¹³ det och sedan dö.» Då sade Elia till henne: »Frukta icke; gå och gör såsom du har sagt. Men red först till en liten kaka därav åt mig, och bär ut den till mig; red sedan till åt dig och din son. Ty så säger HER-
- ¹⁴ REN, Israels Gud: Mjölet i krukan skall icke taga slut, och oljan i kruset skall icke tryta, intill den dag då HERREN låter det regna på jorden.» ¹⁵ 'Då gick hon åstad och gjorde såsom Elia hade sagt. Och hon hade sedan att äta, hon själv och han och hennes husfolk, en lång tid.
- ¹⁶ Mjölet i krukan tog icke slut, och oljan i kruset tröt icke, i enlighet med det ord som HERREN hade talat genom Elia.
- ¹⁷ Men härefter hände sig att kvinnans, hans värdinnas, son blev sjuk; hans sjukdom blev mycket svår, så att han till slut icke mer andades. Då sade hon till Elia: »Vad har du med mig att göra, du guds-
- ¹⁸ man? Du har kommit till mig, för att min missgärning skulle bliva ihågkommen, så att min son måste dö.» Men han sade till henne:
- ¹⁹ »Giv mig din son.» Och han tog honom ur hennes famn och bar honom upp i salen där han bodde och lade honom på sin säng. Och han ropade till HERREN och sade: »HERRE, min Gud, har du väl kunnat
- ²⁰ göra så illa mot denna änka, vilkens gäst jag är, att du har dödat hennes son?» Därefter sträckte han sig ut över gossen tre gånger och ropade till HERREN och sade: »HERRE, min Gud, låt denna gosses själ
- ²¹ komma tillbaka in i honom.» Och HERREN hörde Elias röst, och gossens själ kom tillbaka in i honom, och han fick liv igen. Och Elia tog gossen och bar honom från salen ned i huset och gav honom åt hans moder. Och Elia sade: »Se, din son lever.» ²² 'Då sade kvinnan till Elia: »Nu vet jag att du är en gudsman, och att HERRENS ord i din mun är sanning.»

v. 1 »Elia, en man från Tisbe i Gilead»: dessa inledande ord aktualiserar två problem, ett textkritiskt och ett som rör översättningstekniken. Det textkritiska problemet gäller vokaliseringen av ordet *mišbj* i grundtexten. Två olika läsningar finns företrädda i texttraditionen. Masoreterna har punkterat *mittošabê*, ungefär »av invandrarna (i)», som i KB 1917 återges med »en man som förut hade uppehållit sig i». Ordet har alltså uppfattats som prepositionen *min* »från, av» + status constructus pluralis av ordet *išab* »en som bor som en främling i en annan stam», KB 1917 oftast »inhyesesman». I Septuaginta återges ordet däremot med ἐκ Θεσβῶν »från Tisbe»; den grekiske översättaren har alltså vokaliserat *mittišbê*. Denna läsning ter sig onekligen naturligare än masoreternas litet egendomliga tolkning, och de flesta moderna översättningar följer också Septuaginta här (t. ex. RSV, JerB, NEB, NAmB). En tänkbar invändning vore att texten med denna vokalisering blir överlastad: »Tisbiten Elia från Tisbe i Gilead ...» kan verka tårta på tårta. Men invändningen mister sin udd, om det finns mer än en ort med namnet Tisbe. Då kan uttrycket »tisbiten Elia» behöva preciseras: »från Tisbe i Gilead» (och inte från det Tisbe som låg i Galileen; jfr Tob. 1: 1). När kommittén nu väljer att här följa Septuagintas vokalisering av MT:s konsonanter, uppstår ett översättningstekniskt problem. Hur skall »Tisbiten Elia från Tisbe i Gilead» ges en otvungen svensk form? I kommentaren till 1 Sam. 11: 1 har ovan hävdats att uttryck som »ammoniten Nahas» (så KB 1917) inte ter sig riktigt naturliga på svenska. Där valde kommittén att byta ut »ammoniten» mot »från Ammon». Utan vidare kan inte samma metod tillämpas på uttrycket »tisbiten Elia», eftersom texten redan innehåller ett »från Tisbe». En reduktion blir oundviklig, om svenskan skall låta idiomatisk. Vi har valt att presentera Elia som »en man från Tisbe i Gilead»; tänkbart vore också »en man från det Tisbe som ligger i Gilead». Vår ändring av MT kräver inte någon textkritisk not, eftersom den bara berör vokaliseringen och MT:s konsonanter alltså behålls oförändrade.

v. 2 »Herren talade till Elia»: grundtexten har här en fras, som ordagrant betyder »Herrens ord vart (blev, skedde) till ...», en stående vändning, som används över hundra gånger i GT, när det är tal om att Gud uppenbarar sig för Israels profeter. Det är inte alldeles lätt att finna en god svensk motsvarighet till detta hebreiska uttryck. KB 1917 använder genomgående den föga idiomatiska ord-för-ord-översättningen »Herrens ord kom till ...» i anslutning till GÖ. Det är knappast en godtagbar lösning: på svenska »kommer» inte ord »till» någon. Men det är inte heller riktigt tillfredsställande att i översättningen reducera frasen till enbart »Herren sade». Hebreiskan har också möjlighet att använda ett enkelt sägeverb, och det verkar som om det vore en viss skillnad mellan de båda uttrycksmöjligheterna: jämfört med »X sade» har »X:s ord vart till» större tyngd och eftertryck. Det är knappast en tillfällighet att 'amār »säga» används med både Gud och människor som subjekt, medan den längre frasen aldrig förekommer i GT annat än om Guds ord (det enda undantaget, 1 Sam. 4: 1, är textkritiskt suspekt). Man skulle alltså på svenska helst vilja ha ett

uttryck med en viss tyngd, lämpat som stående term för den gudomliga orduppenbarelsen till profeterna, men utan den karaktär av mekanisk överflyttning från hebreiska som frasen i KB 1917 ohjälpligen har. De flesta moderna översättningar väljer antingen samma utväg som KB 1917 (RSV och NEB »the word of the LORD came to», NoUtv »Da kom Herrens ord til ...») eller ett enkelt sägeverb (NAMB: »The LORD then said to ...»). Ett undantag är JerB, som har »La parole de Yahvé lui fut adressée». Vi har undvikit den mest vardagliga varianten »Herren sade till ...» och valt ett något ovanligt uttryckssätt, som enligt vår mening klingar högtidligare: »Herren talade till ...»

v. 3, 5 »Gå härifrån österut» är ett i svenskan naturligare uttryck än t. ex. KB 1917:s mer ordagranna men också omständligare »Gå bort härifrån och begiv dig österut». På liknande sätt förhåller det sig i v. 5: en ordagrann översättning ger till resultat ett par onödigt omständliga och på svenska föga naturliga formuleringar:

KB 1917: Då gick han bort och gjorde såsom Herren hade befallt; han gick bort och uppehöll sig vid bäcken Kerit, som österifrån rinner ut i Jordan.

Liknande i NAMB, som ofta följer originaltextens ordalydelse rätt nära: »So he left and did as the Lord had commanded. He went and remained by the Wadi Cherith, east of the Jordan.»

Vårt förslag: Han gjorde som Herren hade sagt: han slog sig ned i Kerits bäckravin öster om Jordan.

Se vidare kommentaren till v. 9 och till 1 Mos. kap. 12–13.

v. 6 Det hebreiska originalet har här en ordupprepning som blir påfallande om man översätter ordagrant; den återspeglas i KB 1917:

Och korporna förde till honom bröd och kött om morgonen, och bröd och kött om aftonen.

På svenska medför denna upprepning av »bröd och kött» en poängtering av dessa ord som inte synes meningsfull och motiverad. Vi förmodar därför att den hebreiska textens mening bäst återges med den ordinära svenska samordningen »bröd och kött ... både morgon och kväll».

Strykningen är alltså motiverad av målspråkets krav och sker inte på textkritiska grunder. Annars har Septuaginta också en text som är kortare än MT: »bröd om morgonen och kött om aftonen», och åtskilliga forskare har velat rätta den hebreiska texten efter denna grekiska läsart (se t. ex. den textkritiska apparaten i Biblia Hebraica, JerB och J. Gray i den senaste utförliga kommentaren till Konungaböckerna, ²1970). Den kortare grekiska versionen kan naturligtvis här representera den ursprungliga texten, men särskilt troligt är det inte: den förklaras nog enklast som en förkortning av liknande art som vår egen; därtill kan 2 Mos. 16: 8, 12 möjligen ha spelat in.

v. 9 KB 1917 översätter med en hebraism, som kan kallas en förlängningsfras: »Stå upp och gå till Sarefat ...» Vi föreslår endast: »Gå bort till Sarefat ...» Vidare har KB 1917, i anslutning till den hebreiska texten,

nyttjat interjektionen »se» som översättning av det hebreiska *hinnē*: »Se, jag har bjudit en änka att förse dig med föda.» Vi betraktar detta meningsinledande och betydelsebleka »se» som en fraseologisk egenhet i hebreiskan — en hebraism, om den mekaniskt överföres till svenska. Vi förbigår »se» och översätter: »Jag har befallt en änka där att förse dig med mat.» Likaså förefaller »Och se» omotiverat i v. 12; jämför följande översättningar:

KB 1917: Och se, här har jag samlat ihop ett par vedpinnar ...

Vårt förslag: Här går jag nu och plockar några vedpinnar ...

Däremot föreligger i v. 23 ett annat hebreiskt ord (*r^et*), som bör översättas med »se»: »Se, din son lever.» Här, i detta dramatiska ögonblick, när Elia visar fram den till livet uppväckte pojken för hans mor, är interjektionen »se» mycket välmotiverad. Om man sparar bruket av »se» till denna plats, bidrar man också till berättelsens dramatiska ekonomi.

v. 12–13 variationen *min pojke* — *din son* grundar sig inte på någon ordskillnad i hebreiskan utan är stilistiskt-funktionellt motiverad: en naturlig växling i stilläge mellan ankans »min pojke» och profetens »din son». Här är det alltså inte fråga om att återspegla en växling i stilläge i originalet utan om att gestalta en stilväxling som ter sig naturlig i nutida svensk text. — Motsatsen i stilläge mellan »pojke» och »son» fungerar även i v. 23–24; särskilt välmotiverat tycks oss det något högtidligare ordet »son» vara i profetens sista ord i denna berättelse, »Se, din son lever!».

v. 15 »hon och pojken och Elia»: denna fras innehåller i grundtexten två textkritiska problem. Det första gäller valet mellan konsonanttexten (*ketib*) och masoreternas vokalisering (*qere*). *Ketib*-läsarten är »han (syftande på Elia) och hon ...», medan masoreterna kastar om ordningen: »hon och han ...». Vilken ordning som är den ursprungliga kan man inte veta, och översättarna är också oeniga på denna punkt: somliga t. ex. KB 1917, RSV, JerB och NAmB följer *qere*, medan andra håller sig till *ketib*, t. ex. NoUtv och NEB. Kommittén har här känt sig fri att nämna personerna i den ordning som ter sig mest naturlig.

Viktigare är det andra textkritiska problemet. MT har »hon och han och hennes husfolk» (så KB 1917), men i stället för grundtextens *bētah* »hennes hus» har Septuaginta τὰ τέκνα αὐτῆς »hennes barn». Ingendera varianten är helt tillfredsställande: att den fattiga änkan, som själv gick och plockade pinnar vid stadporten, skulle ha huset fullt av tjänstefolk (= MT) låter inte troligt, men eftersom berättelsen eljest ger vid handen att änkan bara hade *en* son, är Septuagintas pluralform inte heller något bra alternativ. Nu är det emellertid så att Septuaginta har flertalsformer (»mina barn, dina barn») också i v. 12 och 13, där hebreiskan i båda fallen har entalsformer (»min son, din son»), och med ledning härav är det rimligt att rekonstruera en ursprunglig läsart *b^enah* »hennes son» i stället för MT:s *bētah* »hennes hus» här i v. 15. Det är denna emendation, accepterad i bl. a. JerB och NAmB, som ligger till grund för vår översättning »pojken».

»Under lång tid»: grundtextens *jamim*, egentligen »dagar», betyder vanligen »ett år» (jfr NAmB »for a year»). Det är mycket ovanligt att ordet anger en obestämd längre tidsperiod, när det som här står ensamt, utan

bestämningar. Men det används på liknande sätt i Neh. 1: 4, och sammanhanget tyder på att det är denna ovanliga betydelse som är avsedd här, inte det normala »ett år». Konjekturen *jôm jôm* »dag efter dag» har också föreslagits (jfr nedan kommentaren till Ps. 13: 3) och skulle onekligen ge god mening, men eftersom MT:s *jamim* ger en tillfredsställande text, har vi ansett det omotiverat att tillgripa en emendation.

v. 21–22 »låt pojken få liv igen», »pojken började andas»: båda fraserna innehåller i grundtexten det hebreiska ordet *nəpəš*, som ofta vållar svårigheter vid översättningen. KB 1917 översätter skenbart ordagrant »låt denne gosses själ komma tillbaka in i honom» resp. »gossens själ kom tillbaka in i honom», men ordet »själ» för *nəpəš* leder läsaren på fel spår: ordvalet suggererar en tudelning i kropp och själ som i själva verket är främmande för gammaltestamentlig människosyn. Ordet *nəpəš* tycks ursprungligen ha betytt »strupe» och via »andedräkt» fått en innebörd, som på svenska ofta kan återges med »liv» — det är naturligt att man inte klart skilde mellan andningen som livstecken och livet självt. När det här talas om att pojkens *nəpəš* återvänder, betyder det uppenbarligen att han börjar andas igen, visar livstecken. I den första frasen är det lämpligt att använda »få liv igen». I v. 22, där grundtexten dessutom har en form av verbet *ḥajā* »bli levande», ter sig översättningen »börja andas» naturlig.

v. 24 »verkligen»: KB 1917 har uppfattat det sista ordet i grundtexten, *'əmēt*, något annorlunda och översätter »att HERRENS ord i din mun är sanning». Samma tolkning återfinns i flera nyare översättningar, t. ex. NoUtv: »at Herrens ord i din munn er sannhet» och NEB »that the word of the LORD on your lips is truth». Ur grammatisk synpunkt är det fullt möjligt att så uppfatta *'əmēt* predikativt. Men det kan lika väl tänkas stå adverbialt »i sanning», »verkligen» — denna tolkning är företrädd t. ex. av Gray och Montgomery–Gehman bland kommentatorerna och i NAmB: »The word of the LORD comes truly from your mouth.» Innehålls-liga synpunkter måste avgöra valet mellan dessa grammatiskt likvärdiga alternativ. Nu vore det väl en smula tautologiskt, om kvinnan skulle konstatera att Jahveordet talade sanning. För kvinnan torde frågan snarare ha varit om Elia verkligen var i stånd att uttala gudsord (vilkas gudomliga ursprung i så fall garanterade deras tillförlitlighet och sanning) eller uppträdde med falska anspråk. Vad kvinnan får bekräftat är att Elia är en gudsman, att det han säger verkligen är Jahves ord.

Medan många av psaltarsalmernas diktare varit starkt traditionsbundna och troget följt givna mönster, möter vi i Jobs bok en särpräglad och självständig skald, som behärskar ett brett poetiskt register. Hans rika ordförråd rymmer ett stort antal ord och uttryck som är sällsynta i GT eller inte alls finns belagda i andra hebreiska texter. Denna egenart skapar naturligtvis särskilda svårigheter för översättaren. Det är inte nog med att bokens poetiska kvaliteter ställer krav på tolkningen. Åtskilliga av de sällsynta orden har hittills trotsat språkforskarnas analyser, och deras innebörd är okänd eller osäker. Därtill kommer att Jobsbokens text på många ställen ser ut att vara i olag — det är kanske inte förvånande om ett diktverk med så personligt språkbruk och så egenartade tankar har blivit miss-handlat av slätstrukna skrivare. Ibland är det också svårt att klart se var gränsen går mellan olika avsnitt i texten eller hur sammanhanget mellan dem skall uppfattas; som ofta när det gäller förtätad och känsloladdad dikt kan mer än en läsning vara möjlig.

Det kapitel vi valt att översätta ger rikliga prov på dessa svårigheter: här finns flera textkritiska problem, innebörden av några enskilda ord och uttryck är oklar, och det logiska sammanhanget mellan diktens olika delar kan uppfattas på mer än ett sätt. Samtidigt som en översättning måste ta ställning till sådana problem, bör den helst också ge läsaren en aning om originalets intensitet och poetiska kraft.

Översättningsförslag

Jobs tredje tal

- 14** Människan, född av kvinna,
 lever kort men får nog av oro,
² spirar som blomman och vissnar,
 flyktig som skuggan, utan bestånd.
³ Och denna varelse granskar du,
 med en sådan går du till rätta!
⁴ Men vem kan skapa rent av orent?
⁵ Om nu människans dagar är bestämda,
 om det beror på dig hur länge hon får leva,
 om du har satt en gräns hon inte överskrider,
⁶ lämna henne då i fred, låt henne vara,
 medan hon fullgör sitt dagsverke.

v. 3 *med en sådan*: grek., syr. och lat. har *med honom*, hebr. *med mig*.

v. 6 *låt henne vara*: så med en hebreisk handskrift. Övriga handskrifter har *så att hon upphör*.

KB 1917

14 KAPITLET

Job avslutar sitt svar på Sofars första tal, i det han vänder sig till Gud med klagan över det mänskliga livets elände.

- ¹ Människan, av kvinna född,
lever en liten tid och mättas av oro;
- ² lik ett blomster växer hon upp och vissnar bort,
hon flyr undan såsom skuggan och har intet bestånd.
- ³ Och till att vakta på en sådan upplåter du dina ögon,
ja, du drager mig till doms inför dig.
- ⁴ Som om en ren skulle kunna framgå av en oren!
Sådant kan ju aldrig ske.
- ⁵ Äro nu människans dagar oryggligt bestämda,
hennes månaders antal faställt av dig,
har du utstakat en gräns som hon ej kan överskrida,
- ⁶ vänd då din blick ifrån henne och unna henne ro,
låt henne njuta en dagakarls glädje av sin dag.

- 7 För ett träd finns det hopp:
om det huggs ned, kan det växa upp igen
och skjuta nya skott.
- 8 Även om roten åldras i jorden
och stubben murknar i mulden,
9 grönskar det igen av en droppe vatten
och får nya grenar som en ung planta.
- 10 Men när en man dör, är det ute med honom,
när en människa gått bort, var finns hon då?
- 11 Vattnet må ta slut i haven
och floderna sina och torka ut,
12 men människan reser sig aldrig mer,
himlen hinner rämna, innan hon vaknar,
aldrig väcks hon ur sin sömn.
- 13 Om du ändå ville dölja mig i dödsriket,
gömma mig tills din vrede vikit,
glömma mig, men blott för en tid
14 — om nu en död kunde få liv igen —
då skulle jag hålla ut på min post
tills min avlösning kom.
- 15 Du skulle kalla på mig, och jag skulle svara,
du skulle längta efter ditt eget verk.
- 16 Nu räknar du varje steg jag tar
och vakar över min synd.
- 17 Mina brott förvarar du under sigill,
varje skuld finns bokförd.
- 18 Men berget rasar ned och vittrar
och klippblocket flyttas från sin plats,
19 vattnet mal sönder stenarna
och störtskuren sköljer bort myllan:
så grusar du människans hopp.
- 20 Du kuvar henne helt, hon går bort,
du vanställer hennes ansikte och förvisar henne.
- 21 Sina barns framgång får hon aldrig uppleva,
deras misslyckande märker hon ej.
- 22 Hon känner endast sin egen plåga,
sörjer endast sig själv.

v. 12 *rämna*: liknande grek., syr. och lat. Hebr. har *försvinna*.

- 7 För ett träd finnes ju kvar något hopp;
hugges det än ned, kan det åter skjuta skott,
och telningar behöva ej fattas därpå.
- 8 Om än dess rot tynar hän i jorden
och dess stubbe dör bort i mullen,
9 så kan det grönska upp genom vattnets ångor
och skjuta grenar likt ett nyplantat träd.
- 10 Men om en man dör, så ligger han där slagen;
om en människa har givit upp andan, var finnes hon då mer?
- 11 Såsom när vattnet har förrunnit ur en sjö,
och såsom när en flod har sinat bort och uttorkat,
12 så ligger mannen där och står ej mer upp,
han vaknar icke åter, så länge himmelen varar;
aldrig väckes han upp ur sin sömn.
- 13 Ack att du ville gömma mig i dödsriket,
fördölja mig, till dess din vrede hade upphört,
staka ut för mig en tidsgräns och sedan tänka på mig —
14 fastän ju ingen kan få liv, när han en gång är död!
Då skulle jag hålla min stridstid ut,
ända till dess att min avlösning komme.
- 15 Du skulle då ropa på mig, och jag skulle svara dig;
efter dina händers verk skulle du längta;
16 ja, du skulle då räkna mina steg,
du skulle ej akta på min synd.
- 17 I en förseglad pung låge då min överträdelse,
och du överskyldes min missgärning.
- 18 Men såsom själva berget faller och förvittrar,
och såsom klippan flyttas ifrån sin plats,
19 såsom stenar nötas sönder genom vattnet,
och såsom mullen sköljes bort av dess flöden,
så gör du ock människans hopp om intet.
- 20 Du slår henne ned för alltid, och hon far hädan;
du förvandlar hennes ansikte och driver henne bort.
- 21 Om hennes barn komma till ära, så känner hon det icke;
om de sjunka ned till ringhet, så aktar hon dock ej på dem.
- 22 Hennes kropp känner blott sin egen plåga,
hennes själ blott den sorg hon själv får förnimma.

v. 1 KB 1917 har bevarat den gamla kyrkobibelns uttrycksätt: »Människan, av kvinna född.» TEV har resolut strukit varje motsvarighet till »av kvinna född» — man har tydligen betraktat det som innehållsligt överflödigt eller kanske en smula förbryllande för läsaren, och TEV översätter rätt och slätt: »All men». Men i den översättningstyp som vi har valt måste givetvis även sådana mer associationsmättade än informationsbärande inslag översättas. Dock har vi inte kunnat ansluta oss så nära till den gamla kyrkobibeln som KB 1917 har gjort: ordföljden »av kvinna född» är alltför främmande för modernt språk, och vi skriver: »Människan, född av kvinna.» Därvid utgör dock redan den artikellösa formen »av kvinna» (inte »av en kvinna») en stilistisk markering av att det inte är fråga om vanlig informativ text.

»lever kort men får nog av oro». Det motsatsbetecknande »men» motsvaras i hebreiska texten av den »allmänna» konjunktionen w^e , som kan översättas med »och», »men» m. m. Jfr KB 1917: »lever en liten tid och mättas av oro». Ordet »men» i vår text är alltså inte betingat av grundtexten utan härlett ur en analys av texten. Man berör här ett allmänt problem vid översättning från hebreiska: i hur hög grad skall man markera logiska sammanhang som inte har explicit uttryck i grundtexten? Problemet blir väl speciellt aktuellt i poesi, där uttryck för logiska relationer ibland kan vara störande och där man väntar sig att läsaren genom aktivt kombinatoriskt arbete skall upprätta relationer i texten. Just här har det emellertid befunnits uttrycksfullt att översättaren med ordet »men» markerar en antites, som led i ett koncist epigram.

v. 2 I det nya norska urvalet, som tyvärr endast innehåller de fyra första verserna av kap. 14, översätts raden ordagrant: »flykter som skyggen og stanser ikke». Översättaren i TEV har tydligen funnit den fras, som på norska översättes »og stanser ikke», informativt överflödigt (och/eller poetiskt otillfredsställande), och TEV återger v. 26 helt enkelt: »they disappear like shadows». Vi har inte velat godkänna en reducering som resolut skär bort en passage som kan känslomässigt förstärka intrycket av människolivets flyktighet. Men vi har här, i viss anslutning till KB 1917, valt en mer abstrakt-högtidlig formulering: »flyktig som skuggan, utan bestånd».

v. 3 »med en sådan»: den hebreiska grundtexten har 'oti »med mig», medan Septuaginta, Peshitta och Vulgata har »med honom», motsvarande ett hebreiskt 'otô. Skillnaden mellan de båda hebreiska orden är obetydlig och rör bara sista bokstaven: skall den vara waw eller jod? Dödahavsrurollarna visar att just dessa båda bokstäver ofta skrevs så lika att det var svårt eller omöjligt att skilja dem åt; variationen 'otô-'otî är därför mycket naturlig. Valet av läsart blir här närmast beroende av sammanhanget; full visshet kan man inte nå. Även om hebreiskan tolererar tvärrare personväxlingar än svenskan, tycks dock ett »mig» komma alltför abrupt här, och den ursprungliga texten har alltså antagligen haft 'otô. KB 1917 har enligt sina principer följt MT och skrivit »mig», medan nästan alla moderna översättningar (t. ex. JerB, NEB och NAmB) liksom majoriteten av kommentatorerna ger de gamla versionernas läsart företräde.

v. 4 »Men vem kan skapa rent av orent?» Grundtexten till v. 4 innehåller även ett svar på denna fråga, nämligen »ingen». Viveka Heymans översättning återger även detta svar och låter det stå på en särskild rad, kanske för att få ett verspar:

Vem kan få rent ur orent?

Ingen.

Den andra raden i det sålunda bildade versparet ter sig främmande i dikten, därför att den bara består av *ett* ord. Det torde vara av detta formella skäl som en och annan översättning försöker förlänga svaret till en någorlunda normal radlängd:

KB 1917: Som om en ren skulle kunna framgå av en oren!
Sådant kan ju aldrig ske.

Denna uttänjda formulering rimmar föga med originalets poetiska karaktär. En annan möjlighet att anbringa ordet »ingen» vore att skriva fråga och svar på *en* rad. Men vår översättning har löst problemet på ett annat sätt: den gör frågan till en retorisk fråga, och då är svaret »ingen» implicit i texten: »Men vem kan skapa rent av orent?» Därvid får man acceptera att v. 4 kommer att bestå av endast *en* versrad. Det kan säkerligen väl tolereras, särskilt som detta kapitel ur Jobs bok inte på alla punkter genomför versparet som metrisk enhet.

v. 5 Originaltexten mäter människans liv i både dagar och månader, såsom framgår av KB 1917:

Äro nu människans dagar oryggligt bestämda,
hennes månaders antal fastställt av dig

Men om man noga iakttar kravet på naturligt svenskt uttryckssätt, bör man undvika att tala om »hur många månader hon har kvar» — det kan på ett fatalt sätt leda tanken till akut svårartad sjukdom. Vi föredrar därför den mer abstrakta formuleringen »hur länge hon får leva».

v. 6 »låt henne vara»: MT har *w^ejæħdal* »så att hon upphör». Ibland har man försökt få begriplig mening i detta genom att översätta »så att hon får ro» (jfr KB 1917), men denna betydelse har verbet *ħadäl* icke; det betyder »ta slut, upphöra; sluta upp (med), lämna, låta vara». En hebreisk handskrift har i stället läsarten *wāħ^adal* »och låt (henne) vara». Detta ger god mening och representerar med all sannolikhet den ursprungliga texten (även om man kanske inte vågar tro att denna enda sena masoretiska handskrift verkligen *bevarat* den ursprungliga texten: snarare har väl här ett skrivfel låtit den rätta formen uppstå på nytt). I en ren konsonanttext är skillnaden mellan de båda verbformerna inte stor; skrivfelet som gett upphov till MT har alltså mycket lätt kunnat göras.

»medan hon fullgör sitt dagsverke»: denna översättning förutsätter en annan tolkning av texten än den som ligger bakom KB 1917: »låt henne njuta en dagakarls glädje av sin dag». Skillnaden ligger främst i uppfattningen av verbformen *jiršæ*. Hebreiskan har två verb *rašā*: *rašā I* betyder

»gilla, finna behag i», *rašā II* däremot »räkna, betala, fullgöra». Fattar man ordet som en form av *rašā I*, betyder v. 6 b ordagrant: »tills (eller: medan) han njutit (njuter) såsom en daglönare sin dag». De kommentatorer som förordar denna tolkning ser raden som ett uttryck för Jobs blygsamma önskan: daglönarens enda glädje är den korta kvällsstund som är kvar efter arbetsdagens slut, då han fått ut sin lön och kan unna sig ett ögonblicks vila, och Job begär inte mer än att också få en kort stunds ro innan livsdagen är till ända. Man måste kanske säga att denna tanke knappast är direkt och entydigt uttryckt i versen. Dock kan denna tolkning av texten inte utan vidare avvisas. Men hela raden förefaller att få en enklare och naturligare mening, om man i stället med vissa forskare, t. ex. E. Dhorme, härleder verbformen av *rašā II* och översätter »tills han lik en daglönare fullgjort sin dag», dvs. medan livets hårda dagsverke varar. På liknande sätt har också NAmB uppfattat texten: »while, like a hireling, he completes his day».

v. 9 handlar om hur stubben, det nedhuggna trädet kan grönska på nytt vid minsta fuktighet. De nyare svenska översättningarna är knappast lyckade:

KB 1917:

så kan det grönska upp genom
vattnets ångor

Viveka Heymans översättning:

skall den / = stubben/ blomstra
på nytt om den vädrar vatten

Kommittén finner det omöjligt att arbeta med uttryck som »vattnets ångor», »vädrar vatten» osv. Vi nöjer oss med ett kanske avdämpat men i vanligt svenskt språkbruk acceptabelt uttryckssätt: »grönskar det igen av en droppe vatten».

v. 11 Också när det gäller denna vers går forskarnas åsikter isär. Vanligen menar man att havet som torkar ut och floden som sinar är sinnebilder för människans oåterkalleliga död. Denna tolkning speglas också i KB 1917:

Såsom när vattnet har förrunnit ur en sjö,
och såsom när en flod har sinat bort och uttorkat,
(12) så ligger mannen där ...

Men det har med rätta påpekats att bilden i så fall inte är särskilt lyckad: även om floder och sjöar kan sina under svår torka, så fylls de igen, när det kommer nytt regn. Tillståndet av torka blir inte bestående och fungerar därför dåligt som en bild av dödens slutgiltighet, som är poängen i Jobs resonemang — han delar ju den klassiska gammaltestamentliga tron att döden är det definitiva slutet, att ingen uppståndelse finns. Då förefaller det rimligare att acceptera Dhormes tolkning. Den låter orden understryka att dödens sömn är evig, och därmed fyller bilden den väntade funktionen i sammanhanget: vad diktaren här menar är att också om man väntar tills alla sjöar och floder torkat ut, skall de döda inte vakna. V. 12b understryker detta ytterligare: dödens sömn varar tills himlen slits ut — dvs. för alltid. En svensk kommer här lätt att tänka på några rader av Evert Taube, som använt alldeles samma bild, fast det hos honom inte är döden utan kärleken som skall vara för evigt:

Och älska dig, det skall jag än
när havet sinat ut.
När hela havet sinat ut
och bergen smält till glöd!
Ja, älska dig, det skall jag än
när jorden ligger död.

TEV låter i v. 11 den första och den andra raden byta plats, för att få en för vår tid naturlig stegring (floderna torkar ut — ja, t. o. m. havet!):

TEV: A time will come when the rivers stop running
and even the seas go dry.

Vårt förslag till översättning följer på denna punkt närmare originalets motivarrangemang. Om originalet nämner havets uttorkande före flodernas, så förändrar detta inte bildernas uttrycksstyrka. TEV:s ändring är helt onödig, och en sådan omflyttning av motivenheternas ordningsföljd bör tillåtas endast om originalets ordningsföljd är helt orimlig.

v. 12 »himlen hinner rämna innan hon vaknar»: KB 1917 följer här MT och skriver »han vaknar icke åter, så länge himmelen varar». MT:s *bilti* används normalt som ett negationsord, »icke, utom», och konstruktionen här är ovanlig. Den torde dock vara möjlig: »till himlens icke-längre-tillvaro», dvs. tills himlen upphört att finnas till. Men de flesta av de gamla översättarna har tydligen haft en annan hebreisk text framför sig än masoreterna och läst *b^elot*, infinitiv av verbet *balā* »bli utnött, slitas ut». I en ovokaliserad text är skillnaden obetydlig: *blt* i stället för masoreternas *bltj*. Verbet *balā* används i skildringar av världens undergång: i Jes. 51: 6 talas det om att »himmelen skall upplösa sig såsom rök och jorden *nötas ut* såsom en klädnad», och i Ps. 102: 27 heter det om himmel och jord att »de skola förgås, men du förbliver, de skola alla *nötas ut* såsom en klädnad». Dessa paralleller och ordets uttrycksfullhet i jämförelse med det blekare *bilti* gör att de gamla versionernas variant *b^elot* nog är att föredra i denna expressiva dikt, även om valet ingalunda är självklart. Satsens sakliga innebörd blir naturligtvis i båda fallen densamma. På svenska låter det kanske litet egendomligt att säga att himlen »nöts ut», åtminstone om jämförelsen med ett klädesplagg inte görs uttryckligen som i Jes. 51: 6 och Ps. 102: 27. Vi har därför ersatt verbet »nötas ut» med »rämna» såsom en för oss naturligare bild: att himlavalvet brister kan vi lättare föreställa oss än att det blir utslitet.

»väcks hon»: grundtexten har pluralis, »väcks de», och somliga kommentatorer, liksom den textkritiska apparaten i Kittels Biblia Hebraica (av G. Beer) vill ändra till singularis. Detta är onödigt: tanken har glidit från »människan» i allmänhet till »människorna», vilket är tillräckligt som förklaring av pluralformen. Texten behöver inte emenderas. Översättningen »väcks hon» bygger alltså inte på en diskutabel ändring av grundtexten utan är betingad av svenskans krav: för oss ter sig en numerusväxling här mindre naturlig än för hebreerna.

v. 13 Översättningen innehåller här allitterationer, t. o. m. rim, utan direkt motsvarighet i originalet: »dölja-dödsrike, vrede-vikit, gömma mig-glömma

mig». Översättaren kan givetvis ibland nyttja sådana klangeffekter för att förhöja den poetiska effekten — men de bör nyttjas med varsamhet: de bör inte få förändra versens grundkaraktär av fri vers, i princip endast bunden av parallellismen.

v. 14 aktualiserar frågan om originaltrohet vid återgivningen av bilder. Den hebreiska texten innehåller en bild av den moraliska ståndaktigheten såsom en kamp i någons tjänst. Det i bilden använda hebreiska ordet betyder bl. a. krigstjänst. Viveka Heymans översättning nyttjar uttrycket »all min krigstjänsts dagar», KB 1917 finner det ovanliga ordet »stridstid»:

KB 1917: Då skulle jag hålla min stridstid ut,
 ända till dess att min avlösning komme.

I kommitténs förslag undvikes den direkta stridsbilden, som i det svenska sammanhanget kan dra till sig för mycket uppmärksamhet; en krigstjänstbild torde ha varit mindre påfallande i det fornhebreiska samhället än i det nusvenska. I vår översättning förekommer i stället en mindre konkret, mer generell bild för ståndaktighet: »då skulle jag hålla ut på min post».

v. 16–17 Dessa verser illustrerar väl ett problem som nämndes i ingressen: förbindelsen mellan diktens olika delar kan ibland uppfattas på mer än ett sätt, och översättaren måste då avgöra sig för en av flera möjliga tolkningar av tankegången. Frågan hur *v. 16–17* skall förstås i förhållande till det föregående hör till de svåra problemen i detta kapitel. Är detta en fortsättning av Jobs förhoppningar om gudomlig barmhärtighet i *v. 15*, eller återvänder han här till nuet och sin klagan över Guds grymma detaljkontroll (jfr *v. 3 ff.*)? I valet mellan den positiva och den negativa tolkningen är forskarna oeniga; de senaste utförliga kommentarerna (t. ex. av F. Horst 1962 och G. Fohrer 1963) representerar skilda ståndpunkter. Redan de gamla översättarna förefaller att ha haft vissa svårigheter med detta ställe. Peshitta infogar i *v. 16 a* en negation, som saknas i MT; sannolikt är detta mindre ett vittnesbörd om en avvikande förlaga än om översättarens bemödanden att få mening i en motsträvig text. Vulgatas parafraaserande återgivning av *v. 16 b* har antagligen liknande bakgrund. Också Septuagintatexten avviker från MT, men det är oviss om detta kan tolkas som belägg för en verklig variant, eftersom den grekiske översättaren i denna bibelbok inte sällan återger grundtexten med en viss frihet. Av de gamla översättningarna finns alltså inte mycket hjälp att hämta på detta besvärliga ställe.

Problemet med den närmast till hands liggande översättningen av *v. 16* är att det uppstår en motsats mellan *v. 16 a* och *16 b*, ordagrant:

Ty (eller: Ja,) nu räknar du mina steg,
du vakar inte över min synd.

Här förefaller ju den första raden att skildra den himmelske kontrollanten, som Job uppreser sig emot, medan den andra raden i stället tycks tala om en överseende inställning och alltså anknyta till de föregående verserna. Förespråkarna för den positiva tolkningen söker lösa problemet genom att fatta »räknar mina steg» i *v. 16 a* inte som ett uttryck för inkvisitorisk övervakning utan som en bild av Guds kärleksfulla omvårdnad. Detta är emellertid en alltför krystad tolkning: samma uttryck används på andra

ställen i Jobs bok, och där är det alltid fråga om att Gud håller ett vakande öga på syndaren (se 31: 4; 34: 21). V. 16a kan inte beskriva en beskyddande försyn utan måste otvivelaktigt fattas negativt. Men då blir i stället v. 16b ett problem. Det är dock inte olösligt. En hebreisk frågesats kan ha samma ordföljd som en påståendesats, och uppfattar man v. 16b som en fråga, försvinner motsatsen mellan de båda raderna. Denna tolkning finns redan i The Authorized Version från 1611:

For now thou numberest my steps:
dost thou not watch over my sin?

En annan möjlighet vore kanske att inte fatta *lo'* som negation utan som förstärkande partikel, »förvisso» — jfr H. S. Nyberg, Hebreisk grammatik, § 28 d Anm.: »Liksom åtskilliga andra semitiska språk äger även hebr. en förstärkande partikel **lā-* förvisso. Den har emellertid mestadels sammanfallit med prep. *l^e* ... I andra fall var den skriven som självständigt ord *lh* el. *l'*, som masoreterna ha missförstått som *lh = lō* 'åt honom' eller *lo'* icke.»

Dhorme gör ett försök att tolka v. 16a negativt och v. 16b positivt genom att låta dem syfta på olika tillfällen:

Nu räknar du mina steg,
då skulle du inte vaka över min synd.

Detta ger en i och för sig god fortsättning av v. 15 men kräver en positiv tolkning av v. 17, och som strax skall visas är en sådan mindre sannolik. Därmed faller också Dhormes tolkning av v. 16.

Problemet är alltså detsamma i v. 17: skall versen tolkas positivt eller negativt? Talar den om att Gud gömmer undan Jobs synder för att aldrig mera minnas dem, eller lägger han dem i säkert förvar för att de inte skall glömmas bort utan få sitt fulla straff? En närmare granskning av bildspråket talar — som särskilt S. Terrien i sin Job-kommentar i The Interpreter's Bible (vol. III, 1954) visat — för det senare alternativet. Ordagrant står det i v. 17:

Min synd är förseglad i en pung
och du smetar över min skuld.

Att Jobs synd förseglas i en pung kan inte gärna ske för att den skall döljas och glömmas bort. Hebreiskans *š^rrôr* används om en pung (påse, säck), vari man lägger saker som man vill bevara väl och skydda mot förlust; ofta brukas ordet om en penningpung. Den naturliga tolkningen av bilden är alltså knappast att Jobs synd är undanskaffad utan att den tvärtom är i säkert förvar hos den Högste. Uttrycket *šapāl* »smeta över» i v. 17b är kanske mindre entydigt, och det är inte helt klart från vilket område bilden är hämtad. En kommentator, W. A. Irwin i Peake's Commentary on the Bible, 1962, har framfört det tilltalande förslaget att uttrycket syftar på de »kuvert» av lera, vari babyloniska kilskriftstavor förvarades. En liknande uppfattning tycks ligga bakom Mowinckels översättning »mitt skyldbrev vel i hylster gjemt» (GTMMM IV, 1955). Fohrer tänker i stället på något slags försegling med vax. Raden kan i varje fall utan svårighet tolkas som synonym med v. 17a: Gud är granskaren, som vill registrera och bokföra varje felsteg. Ett viktigt argument mot en positiv tolkning av v. 17 är att den vore svår att förena med den uppfattning som Job eljest ger uttryck åt

genom hela diktverket. Om Job ännu i v. 17 syftade på ett lyckligare tillstånd i framtiden — den tanke han för ett ögonblick leker med i v. 15 — och därvid uttryckligen räknade med att Gud skulle förlåta hans skuld (vilket den positiva tolkningen av v. 17 ju går ut på), så skulle detta innebära att han gäve vännerna rätt i deras anklagelser. Job skulle mena att ett liv i gemenskap med Gud endast vore möjligt genom att Gud blundade för hans brott och överskyldde hans synd — han skulle alltså erkänna sig skyldig. Men det är en huvudsak i diktverket att Job vidhåller sin oskuld ända till slutet. Också av detta skäl är det mera troligt att v. 16–17 handlar om nuet och dess tragik; tankeleken i v. 15 fortsätter inte i v. 16 utan avbryts brutalt: Job återvänder till den bittra verkligheten, där han endast kan uppfatta Gud som den illvillige felfinnaren. I motsats till KB 1917 hävdar också Joh. Lindblom denna tolkning: Job talar på detta ställe om »att Gud räknar alla hans steg för att upptäcka överträdelser, att Gud förvarar hans synder i en förseglad pung bara för att få tillfälle att utmäta straff» (Boken om Job och hans lidande, 1966, s. 104). Originalets konkreta bilder (»förvarar du i en förseglad pung, smetar över») uttrycker, om de direkt överflyttas till svenska, inte syftet med de konkreta handlingarna, inte attityden, Guds positiva eller negativa hållning till människan. Problemet vid översättning är att finna bilder som liksom originalets är konkreta, men som samtidigt för oss uttrycker den attityd som originaltexten innehåller. Enligt vår mening finns Guds syfte att bevara, bevaka och granska (inte gömma undan och stryka över!) antydd i bilderna: »Mina brott förvarar du under sigill, varje skuld finns bokförd.» Alltså: andra konkreta bilder men en innebörd och belysningseffekt som liknar den som exegesen tillskriver originalet.

v. 18 »Men berget rasar ned ... så grusar du människans hopp». Ordet »Men» vore egentligen bättre motiverat om de föregående raderna hade tolkats som en del av den hoppfulla drömmen, en fortsättning på v. 15 (»Du skulle kalla på mig och jag skulle svara ...»). Efter en vision av en försonlig, förlåtande Gud vore det motiverat med »Men» som inledning till bilden av hur Gud grusar människans hopp. Men när vi nu i vår översättning har tolkat v. 16–17 såsom skildrande Guds stränga kontroll, ville man gärna kunna stryka »Men» i början på v. 18 — i helhetssammanhangets intresse. Emellertid finns det motsatsbetecknande ordet klart utsagt i det hebreiska originalet (*'ulam*), och det synes därför riktigt att behålla det.

v. 18 »vittrar»: grundtexten har här *jibbôl*, vilket ofta med hänvisning till Peshitta ändras till *jippôl* »faller» i anslutning till det föregående *nôpel* »fallande», som då emenderas till en förstärkande infinitiv *napôl* (jfr den kritiska apparaten i Biblia Hebraica). Motiveringen brukar vara att verbet *nabâl*, som ofta används om blommor och då återges med »vissna», är omöjligt om ett berg. Men verbet tycks ha en vidare användning än vårt »vissna»: som subjekt förekommer i GT inte bara blommor och blad utan också fikon, jorden och människorna. Det tyder på att ordet mera allmänt uttrycker att något blir sämre, förfaller, upplöses. I så fall är det inte omöjligt att det också kunde användas om berg i betydelsen »(för)vittra», och då är det onödigt att ändra den masoretiska texten.

v. 22 Viveka Heymans översättning står nära originalets ordalydelse:

hon känner blott värken i eget kött
och smärtan i egen själ.

Denna version ger på svenska en kraftig konkretion åt v. 22a. Men användningen av »kött» i betydelsen »kropp» betraktar vi som en hebraism. Just på grund av att ordet för »kött» är vanligt i denna betydelse i originaltexten kan det inte ha gjort samma konkreta intryck på hebreiska läsare. — I kommitténs översättning har både »kropp» och »själ» utgått:

Hon (= människan) känner endast sin egen plåga,
sörjer endast sig själv.

Psalm 13

Psalmen hör till den litterära typ som brukar kallas individuell klagopsalm och som är rikligt representerad i Psaltaren. Den följer helt det traditionella mönstret för detta slag av psalmer. Gud anropas, i ängsliga frågor klagar bedjaren sin nöd och bönfaller om hjälp i otåliga imperativer, och i avslutningen slår stämningen om till trosviss tillförsikt. Mönstret är uråldrigt; inledningens upprepade »hur länge» har sin exakta motsvarighet redan i babylonisk psalmdiktning. Hela genren hör från början hemma i tempelgudstjänsten. Att nöden och svårigheterna skildras såpass vagt och allmänt, att man inte får någon riktigt klar bild av bedjarens konkreta situation, torde således hänga samman just med att psalmen är en liturgisk text, inte ett stycke centrallyrik. Säkra hållpunkter för dateringen saknas — att Davids namn nämns i rubriken bevisar ingenting om tillkomsttiden.

Översättningsförslag

Psalm 13

- ¹ Till åkallan. En av Davids psalmer.
- ² Hur länge skall du alldeles glömma mig, Herre?
Hur länge skall du dölja ditt ansikte för mig?
- ³ Hur länge skall tankarna mala i mitt huvud,
mitt hjärta ängslas dag efter dag?
Hur länge skall min fiende ha övertaget?
- ⁴ Se på mig, svara mig, Herre, min Gud!
Ge mina ögon nytt liv,
så att jag inte somnar in i döden,
- ⁵ och min fiende säger att han besegrat mig
och mina ovänner jublar över mitt fall!
- ⁶ Men jag litar på din trofasthet:
låt mitt hjärta få jubla över din hjälp!
Jag vill lovsjunga Herren,
ty han är god mot mig.

v. 1 *Till åkallan*: ordets innebörd är oviss. Den ursprungliga betydelsen kan ha varit »till att blika (Gud)». En annan tolkning är »för körledaren».

v. 3 *dag efter dag*: textändring; hebr.: *om dagen*.

KB 1917

13 PSALMEN

Under djup ångest.

- 1 För sångmästaren; en psalm av David.
- 2 Huru länge, HERRE, skall du så alldeles förgäta mig?
Huru länge skall du fördölja ditt ansikte för mig?
- 3 Huru länge skall jag bekymras i min själ
och ängslas i mitt hjärta dagligen?
Huru länge skall min fiende förhäva sig över mig?
- 4 Skåda ned, svara mig, HERRE, min Gud;
upplys mina ögon, så att jag icke somnar in i döden;
- 5 på det att min fiende icke må säga:
»Jag blev honom övermäktig»,
och på det att mina ovänner ej må fröjda sig,
när jag vacklar.
- 6 Jag förtröstar på din nåd,
mitt hjärta fröjde sig över din frälsning.
Jag vill sjunga till HERRENS ära,
ty han har gjort väl mot mig.

Kommentar

v. 1 »Till åkallan»: uttrycket *lāmnāšše^ah* hör till de många termer i psaltaröverskrifterna vilkas betydelse vi inte säkert vet. Den gängse tolkningen »för körledaren» eller »för sångmästaren» (så KB 1917) är ytterst osäker. Den är helt okänd i alla de gamla översättningarna. I de flesta av dessa uppfattas ordet inte som en beteckning för en person utan som ett verbalsubstantiv, som anger en handling. Verbets grundbetydelse är »lysa, glänsa». Ordet kunde då vara en gammal kulterm, som angav att psalmens uppgift var att få Guds ansikte att lysa av nåd och välbehag (jfr den aronitiska välsignelsens uttryck: »Herren låte sitt ansikte lysa över dig och vare dig nådig», 4 Mos. 6: 25). S. Mowinkel, den främste företrädaren för denna tolkning, översätter därför »til nådigstemming», »til å stemme (Jahve) nådig», men anser att termen också kan ha haft en mera urvattnad och allmän innebörd, »til hyldest (av Jahve)» (Offersang og sangoffer, 1951, s. 495 f.). Denna tolkning ligger bakom vår översättning »till åkallan». Den judiska targumen har översatt »till lovprisning». Jfr även 1 Krön. 15: 19–21.

»En av Davids psalmer»: grundtextens *l^edawid* översätts oftast »av David», och uttrycket har säkert tolkats som en författarangivelse redan under gammaltestamentlig tid. Frågan är emellertid om detta är den ursprungliga betydelsen. Det vore naturligt att översätta »för David» (man kan jämföra Ps. 102: 1, där *t^epillā l^eani* rimligen betyder »bön för en nödlidande»), varvid »David» möjligen står för den davidiske kungen. Prepositionen skulle i så fall ange för vem psalmen var avsedd, inte författaren, även om den sedermera kom att uppfattas så. Översättningen »en av Davids psalmer» bevarar något av originalets mångtydighet. Den är också grammatiskt försvarlig: *mizmôr l^edawid* kan tolkas i analogi med uttryck som *ben l^ejišāj* »en av Isais söner».

v. 2–3 »glömma» har valts som stilistisk normalvariant i motsats till »förgäta» (KB 1917) som i varje fall i nutiden är klart arkaiserande. Där emot har vi föredragit det mindre talspråkliga »dölja (ditt ansikte)» framför »gömma» (KB 1917: »fördölja», vilket synes onaturligt tillsammans med det konkreta »ditt ansikte»). Vår strävan att i psalmöversättningen nyttja ett ordval som känns modernt-naturligt men inte utesluter inslag av högtidligare ord belyses av v. 3: ordet »ängslas» har en rätt litterär stilprägel, men »tankarna mala» och »ha övertaget» är i och för sig inte speciellt poetiska uttryck (KB 1917 har här de oidiomatiska uttrycken »bekymras» resp. »förhäva sig över mig»). Till de i vardagsspråket mindre vanliga orden hör också v. 5–6 »jublar» — dock synes substantivet »jubel» vara ganska vanligt — och »lovsjunga». De två orden får bidra till att ge en passande högstämmd ton åt den bedjandes åkallan — såtillvida passar »jubla» bättre än t. ex. den mer vardagsspråkliga motsvarigheten i TEV: »be glad».

v. 2 »Hur länge skall du dölja ditt ansikte för mig?» TEV undviker formuleringen »dölja ditt ansikte» och översätter med ett ord som inte betecknar en kroppsdel utan hela personen: »How much longer will you hide yourself?» TEV har alltså transformerat det hebreiska uttrycket så som vi också i många fall har gjort: vi har betraktat uttryck som innehåller »Guds ansikte»,

»dina ögon», »ditt hjärta» osv. som hebraismer, vilka på svenska bör återges med »Gud», »du», »dig» osv. Men: i översättningen av psalm 13 har vi flerstädes behållit hebreiskans ordalydelse i sådana fall. Det kan ses av följande jämförelse med versionen i TEV:

<i>Vårt förslag</i>	<i>TEV</i>
Ge <i>mina ögon</i> nytt liv	Restore <i>my</i> strength
Låt <i>mitt hjärta</i> få jubla	<i>I</i> will be glad

Att vi här har visat starkare benägenhet för att behålla originalets fraseologi, beror på flera omständigheter. I en text som denna, med högtidlig traditionsprägel, kan man ha något större lust än eljest att röra sig med detta slags hebreisk-poetiska fraseologi. Och uttrycket »ge mina ögon nytt liv» får på svenska en ganska uttrycksfull karaktär: just ögats förvandling från matthet till liv är ett talande vittnesbörd om ny livskraft. Även uttrycket »dölja ditt ansikte» kan här vara innebördsrikt, betecknande avsaknaden av personlig kontakt med Gud.

»alldeles»: ordet *nəšāh* brukar återges med »(för) evigt» men torde här snarast ha förstärkande funktion (se D. W. Thomas i *Journal of Semitic Studies* 1, 1956, s. 106 ff.).

v. 3 »tankarna mala i mitt huvud»: uttrycket *'ašit 'ešōt* återges i KB 1917 med »bekymras», vilket förutsätter att *'ešōt* här har en annan innebörd än den vanliga och betyder »bekymmer». För denna tolkning brukar man hänvisa till Ords. 27: 9 och Syr. 30: 21, som dock ger otillräckligt stöd. En liknande mening får man ofta fram genom att läsa *'ašabōt* »smärtor» i stället för *'ešōt*. Det förefaller emellertid onödigt att emendera texten eller att låta ordet få en speciell mening här. Ordet *'ešā* betyder normalt »råd, plan», och *šit 'ešōt* kan enklast tolkas som »lägga råd, planera» — dvs. spekulera över en lösning på problemen, grubbla på en utväg ur svårigheterna (så Bentzen). En sådan resultatlös och plågsam inre rådplägning kan vi på svenska beskriva med uttrycket »tankarna mal i huvudet».

»dag efter dag»: ordet *jōmam*, som förekommer ett 150-tal gånger i GT, betyder annars alltid »om dagen, på (ljusa) dagen», inte som KB 1917 översätter »dagligen». Men »om dagen» ger dålig mening här; sammanhanget kräver antingen att »om dagen» ersätts med »dagligen, dag efter dag» eller att man lägger till »och om natten». Detta tillägg finns i vissa Septuagintahandskrifter, men det verkar kanske snarare som en sekundär utfyllnad än som en ursprunglig läsart (det har dock upptagits i NEB). Mest tilltalande är förklaringen att MT:s *jōmam* uppkommit ur ett ursprungligt *jōm jōm* »dag efter dag» (jfr 1 Mos. 39: 10). En sådan felskrivning är lättförklarlig, särskilt om man förutsätter att ordet från början skrivits utan att vokalen markerats med ett *waw* (jfr Siloa-inskriftens och Lakisbrevens stavning *jm*).

v. 6 Grundtextens *həsəd* betecknar Jahves förbundstrohet, hans solidaritet, att han lojalt håller de löften han gav, när han slöt sitt förbund med Israels folk. Det är svårt att hitta ett svenskt ord som rymmer hela rikedom av nyanser i det hebreiska ordet. »Trofasthet» täcker kanske det viktigaste.

Översättningen skall naturligtvis bevara ett sådant formdrag i originalet som sammanställningen i v. 1-3 av frågor med identiska (och känsloladdade) inledningsord: »Hur länge skall...?» — stildraget anafor har ju hemortsrätt även i svensk lyrisk-retorisk poesi. En innehållsligt följsam översättning kommer ju också automatiskt att bevara det grunddrag i biblisk poesi som parallellismen utgör. I denna ursprungligen liturgiska text, som redan genom anaforer och parallellism får en lyftad stilkaraktär, kan ordvalet utformas med inslag av icke vardagliga ord; därifrån är emellertid steget rätt långt till det arkaiserande och speciella ordvalet i KB 1917 — se därom kommentaren till v. 2-3.

Psalm 46

Denna psalm — underlaget för Luthers »Vår Gud är oss en väldig borg» — kan inte utan vidare räknas till någon av de tre stora huvudtyperna i Psaltaren: hymn, klagopsalm eller tackpsalm. Eftersom tryggheten i Guds hägn på Sion är huvudmotivet, brukar den rubriceras som en Sions-psalm. De hotande farorna syftar antagligen varken på något fientligt angrepp mot Jerusalem i det förgångna eller på den yttersta tidens prövningar: i den nyare forskningen tolkas texten kultiskt-mytologiskt och sätts i samband med gudstjänster i Jerusalems tempel, där Jahves herravälde över kaosmakterna firats. I psalmens expressiva bildspråk med rötter i urgammal myt skildras onskans anlopp både som våldsamma naturkatastrofer och som världsvida omvälvningar och krig.

Psalm 46

- ¹ Till åkallan. En av Kora-sönernas sånger.
- ² Gud är vår tillflykt och vår styrka,
i nöd en hjälp som aldrig svikit.
- ³ Därför blir vi inte förfärade ens om jorden skälver,
om bergen störtar i havet,
- ⁴ om djupens vågor dånar och skummar
och bergen bävar vid havets uppror.
- ⁵ Här rinner upp en ström. Dess flöden gläder Guds stad,
som den Högste har helgat till sin boning.
- ⁶ Den stad där Herren bor står trygg,
han kommer till dess hjälp i gryningen.
- ⁷ Folken grips av oro, riken vacklar,
då hörs hans röst, och jorden skälver.
- ⁸ Härarnas Herre är med oss,
Jakobs Gud är vår borg.
- ⁹ Kom och se vad Herren har gjort,
han som slår världen med skräck:
- ¹⁰ på kringen gör han slut kring hela jorden,
han bryter bågen, bräcker spjutet
och bränner upp sköldarna.
- ¹¹ Var stilla. Besinna att jag är Gud,
upphöjd över folken, upphöjd över jorden.
- ¹² Härarnas Herre är med oss,
Jakobs Gud är vår borg.

v. 1 Rubriken innehåller dessutom det hebreiska uttrycket *al-alamot*, vars mening är okänd. Ordet *sela* står efter v.4, 8 och 12; se ordförklaringarna.

v. 5 *som den Högste har helgat till sin boning*: så grek.; hebr.: *den Högstes heliga boningar*.

46 PSALMEN

Vår Gud är oss en väldig borg.

- ¹ För sångmästaren; av Koras söner;
till Alamót; en sång.
- ² Gud är vår tillflykt och vår starkhet,
en hjälp i nöden, väl beprövad.
- ³ Därför skulle vi icke frukta, om än jorden omvälvdes
och bergen vacklade ned i havsdjupet;
- ⁴ om än dess vågor brusade och svallade,
så att bergen bävade vid dess uppror. Sela.
- ⁵ En ström går fram, vars flöden giva glädje åt Guds stad,
åt den Högstes heliga boning.
- ⁶ Gud bor därinne, den vacklar icke;
Gud hjälper den, när morgonen gryr.
- ⁷ Hedningarna larma, riken vackla;
han låter höra sin röst, då försmälter jorden.
- ⁸ HERREN Sebaot är med oss, Jakobs Gud är vår borg. Sela.
- ⁹ Kommen och skåden HERRENS verk:
gärningar som väcka häpnad gör han på jorden.
- ¹⁰ Han stillar strider intill jordens ända,
bågen bryter han sönder och bräcker spjutet,
i eld bränner han upp stridsvagnarna.
- ¹¹ »Bliven stilla och besinnen att jag är Gud;
hög varder jag bland hedningarna, hög på jorden.»
- ¹² HERREN Sebaot är med oss, Jakobs Gud är vår borg. Sela.

Kommentar

Psalm 46 tillhör en de starka ordens och de storslagna sceneriernas poesi. Det måste återspeglas i ordvalet, om man överhuvudtaget vill ge olika GT-texter stilistisk profil med utgångspunkt i genre, motivkaraktär och andra helhetsaspekter. Today's English Version, som inte anger sig ha denna stilistiska ambition, översätter t. ex. psalmens andra rad i ett ganska dämpat tonläge: »(God is) ready to help in times of trouble.» Kommitténs översättning har här ett kraftigare ordval: »i nöd en hjälp som aldrig svikit». Bilderna av det upprörda jordiska sceneri som inte kan förskräcka den som är i Guds hägn (v. 3–4) bör utformas med en viss häftighet, som ett elementens uppror. TEV väljer känslomässigt mycket moderata uttryck: »So we will not be afraid» — vi väljer det starkare ordet »förfärad». Där den norska översättningen har versionen: »fjellene vakler i havets dyp», har vårt översättningsförslag ett uttryck för häftigare rörelse: »bergen störtar i havet» (v. 3b). I en tidigare version av kommitténs översättning hade v. 4 lydelsen: »om vågorna brusar och svallar och bergen skälver i brottsjöarna». Men vid närmare granskning ansågs detta ge för mycket av realistisk havsbild, för litet av elementens uppror. Därför har vi eftersträvat en målning med kraftigare effekter:

om djupens vågor dånar och skummar
och bergen bävar vid havets uppror.

Det är mycket naturligt att — såsom har skett i många översättningar — betrakta texten såsom sammansatt av tre strofer, omfattande:

- strof 1: vers 2–4 (därefter följer en verkningsfull motivkontrast som motiverar strofskillnaden, se kommentaren till v. 5)
strof 2: v. 5–7 jämte omkvädet »Härarnas Herre är med oss, Jakobs Gud är vår borg.»
strof 3: v. 9–11 jämte det nyss citerade omkvädet.

Förekomsten av det hebreiska ordet *sælā* sist i v. 4, 8 och 12 talar också för denna strofindelning. Det är naturligt att tänka sig omkvädet »Härarnas Herre är med oss ...» även efter v. 4 (strof 1). Men vi har inte ansett det önskvärt att sätta in det i översättningen — kommittén är allmänt restriktiv i fråga om rekonstruerande ingrepp i texten.

v. 1 »Till åkallan»: se kommentaren till Ps. 13: 1.

I psalmens överskrift ingår också uttrycket 'äl-^alamôt. KB 1917 återger detta med »till Alamót», vilket närmast ser ut som en dedikation. Men det finns ingen anledning att uppfatta ^alamôt som ett egennamn, och tolkningen i KB 1917 är en ren nödlösning. Till formen ser ^alamôt ut som pluralis av ordet 'ālmā »ung kvinna» och NAmB översätter ordagrant men obegripligt »according to 'Virgins». Man har ibland tänkt sig att uttrycket skulle vara något slags föreskrift om psalmens musikaliska uppförande och ange att den var avsedd »för kvinnostämmor» el. dyl.; en liknande tolkning ligger bakom JerB:s »Sur le hautbois». Mer beaktansvärt är nog Mowinckels förklaringsförsök. Han anknyter till Septuagintas översättning ὑπὲρ τῶν κυρίων »om de hemliga tingen», som förutsätter att man vokaliserat ^alumôt »förborgade ting» i stället för ^alamôt. Överskriften skulle då avse det religiösa mysteriedrama, den framställning av Jahves frälsnings-

verk som psalmen tycks syfta på. Det har dock syntts oss riktigast att helt avstå från att tolka det oklara uttrycket. Detta kräver då en förklarande not.

v. 4 Efter denna vers, liksom efter v. 8 och 12, står ordet *sälā*. KB 1917 avstår som bekant från att översätta ordet och låter det i sin hebreiska form ingå i den svenska texten: »Sela». Det förefaller tämligen meningslöst. Då ordets betydelse hittills inte med säkerhet har kunnat fastställas — av de många hypoteserna kan ingen göra anspråk på att vara den slutgiltiga lösningen — är det rimligast att helt utelämna det, såsom skett i t. ex. NEB och NAmB. Att ordet förekommer i psalmen kan lämpligen nämnas i en fotnot, som också bör hänvisa till de ordförklaringar som måste ingå i en framtida översättning.

v. 5 Med v. 5 inträder en vattenbild som starkt kontrasterar mot den föregående skildringen av havets uppror (det är ett av skälen att här anta en strofväxling): »Här rinner upp en ström. Dess flöden gläder Guds stad.» Det ordknappa originalet har här »En flod — dess kanaler (bäckar) gläder Guds stad.» Talet om »kanaler» eller »bäckar» får väl fattas som en upplysning om att denna glädjerika flod har flera armar: så har det tolkats i flera översättningar, t. ex.:

Salmenes bok: Det er en elv med flere armer
som skaper glede i Guds stad.

JerB: Un fleuve! Ses bras réjouissent la cité de Dieu.

För en nutida svensk genomsnittsläsare blir upplysningen att floden har flera armar en beskrivningsdetalj utan associationsvärde; man kan undra varför upplysningen meddelas. Men för den som är nära förtrogen med Bibeln finns möjlighet till ett känslomättat associationsspel. Sannolikt inrymmer upplysningen om flera flodarmar en anspelning på paradiset floder enligt skildringen i 1 Mos. 2: »Och från Eden gick en flod ut, som vattnade lustgården; sedan delade den sig i fyra grenar» (KB 1917). Det är inte lätt att i översättningen smyga in något som ger nutida läsare denna association till paradisskildringens flodlandskap. Och utan en sådan association torde beskrivningsdetaljen »med flera armar» kännas rätt meningslös. Vi har nödgats avstå därifrån för att i stället använda det mindre beskrivande men poetiskt mer tilltalande »dess flöden (gläder Guds stad)». Tillsammans med »rinner upp» kan måhända »flöden» ge en lätt association av ymnigt strömmande källsprång vid alltings upprinnelse.

»som den Högste har helgat till sin boning»: valet mellan denna läsart, som är baserad på Septuaginta, och MT:s »det heliga av den Högstes boningar», dvs. »den Högstes heliga boningar» (se H. S. Nyberg, Hebreisk Grammatik, 1952, § 83 b, Anm. 2), är inte alldeles lätt. Septuagintas ἡγίασεν τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ ὕψιστος visar att den grekiske översättaren har haft MT:s konsonanter framför sig (frånsett att han läst ett *jod* som ett *waw*), men vokaliserat *qiddāš miškanō 'æljôn* i stället för masoreternas *q^edoš miškanē 'æljôn*. De moderna översättningarna är oense: RSV och NAmB har t. ex. behållit MT, medan NEB och NoUtv (liksom delvis JerB) följt Septuaginta. Med någon tvekan har vi stannat för den grekiske översättarens vokalisering (varvid vi uppfattar satsen som en asyndetisk

relativsats). Detta ger en formellt och innehållsligt tillfredsställande text, medan MT inte är problemfri: bl. a. heter pluralis av ordet *miškan* normalt *miškanôt* (jfr t. ex. Ps. 43: 3; 84: 2; 132: 5).

v. 8 »Härarnas Herre»: grundtexten har *jwhw š^eba'ôt*, vilket KB 1917 återger med »Herren Sebaot». Ett alternativ, som vi har övervägt och som möjligen klingar mindre militärt än »härarnas Herre», är »härskarornas Herre». Uttrycket »härskarornas Gud» används ju i KB 1917 när grundtexten har *'^elohê š^eba'ôt* (t. ex. i Am. 5: 14, 16 och 27 nedan). I denna text ter sig dock översättningen »härarnas» naturlig; den är också rytmiskt bättre. Se i övrigt den särskilda utredningen om översättningen av olika gudsnamn s. 104.

v. 10 »sköldarna»: MT:s *^agalôt* betyder »kärrorna»; tolkningen »stridsvagnarna» i KB 1917 saknar stöd i GT:s språkbruk och tycks ha tillkommit för att rädda parallellismen med bågen och spjutet i föregående rad. Bättre är dock att följa Septuaginta och Targumen, som vokaliserat *^agilôt* »(rund)sköldarna», ett ord som visserligen inte finns i GT men som är belagt i senare hebreiska texter och i arameiskan.

Psalm 51

Denna psalm är en av de mest välkända i Psaltaren. Ofta kallas den en botpsalm; i den gammaltestamentliga forskningen räknas den till den huvudtyp av psalmer som brukar kallas individuella klagopsalmer. Den följer i stora drag det givna mönstret för denna typ; psalmisten börjar med att anropa Gud, klagar sedan sin nöd, ber om hjälp och räddning och slutar med uttryck för trosvisshet och tacksägelse. Inom denna traditionella ram är den sedan inte alltför stramt disponerad, och någon strofindelning kan inte upptäckas. Diktaren rör sig med kultlyrikens hävdvunna ordförråd. Trots att han inte fäster någon vikt vid yttre offerceremonier (v. 18 f.), är det troligt att psalmen är en kulttext. Förmodligen är det därför som den bedjandes synd — liksom oftast i denna typ av psalmer — är så allmänt skildrad, att det inte klart framgår vari den består: dikten speglar nog inte i första hand ett enskilt livsöde utan kan ha tillkommit för att brukas i kulten. Psalmisten anknyter också till reningsriter (v. 9). Men det framgår också att rit och levande fromhet inte är motsatser: ingen som uppmärksam lyssnar till denna psalm kan undgå att höra dess djupt personliga tonfall.

De båda sista verserna anses i allmänhet vara ett senare tillägg, eftersom slutraderna tycks företräda en annan syn på offrens värde än v. 18 f. Dessa rader förutsätter Jersusalem förstörelse och måste alltså vara senare än 587 f. Kr. Om de är ett tillägg, kan psalmens huvuddel naturligtvis vara äldre. Att överskriften sätter dikten i samband med en situation i Davids liv bevisar ingenting: sådana överskrifter hör inte till själva psalmtexten utan är senare samlares och skriftlärdes notiser. Diktens religiösa tankevärld gör det rimligt att hänföra den till en långt senare epok än Davids; man har tänkt på Jeremias tid, dvs. sent 600-tal.

Psalm 51

- 1.2 Till åkallan. En av Davids psalmer. Efter profeten Natans besök ök hos David, när denne hade legat med Batseba.
- 3 Skona mig, Gud, i din godhet,
du som är barmhärtig, utplåna min skuld.
- 4 Rena mig från all min synd,
förlåt mig vad jag brutit.
- 5 Jag vet vad ont jag har gjort,
jag tänker ständigt på min skuld.
- 6 Det är mot dig som jag har syndat,
jag har gjort det som misshagar dig.
Så har du rätt när du anklagar,
du fäller en rättvis dom.
- 7 Med skuld är jag född,
syndig redan i moderlivet.
- 8 Du älskar ett uppriktigt hjärta;
ge mig vishet i mitt innersta.
- 9 Rena mig med isop från min synd,
gör mig vitare än snö.
- 10 Låt mig få höra glädjerop och lovsång,
låt den som du krossat få jubla.
- 11 Vänd bort din blick från mina synder,
utplåna all min skuld.
- 12 Skapa i mig, Gud, ett rent hjärta,
förnya mig, gör mig fast och stark.
- 13 Driv inte bort mig ur din åsyn,
tag inte ifrån mig din heliga ande.
- 14 Rädda mig, ge mig glädjen tillbaka,
hjälp mig till ett villigt sinne.
- 15 Jag skall visa syndarna dina vägar,
så att de vänder åter till dig.
- 16 Skydda mig mot blodsdåd, Gud, min räddare.
Så får jag prisa din trofasta hjälp.
- 17 Herre, ge ord åt min glädje,
så att jag kan lovsjunga dig.
- 18 Slaktoffer önskar du inte,
och kommer jag med brännoffer, försmår du det.
- 19 Mitt offer, Gud, är min förtvivlan,
ett förkrossat hjärta föraktar du inte.

v. 1 *Till åkallan*: se not till Ps. 13: 1.

v. 8 Grundtextens mening är mycket oviss.

v. 9 *isop*: kvistar av denna växt (egentligen en mejram-art) användes vid renings- riter; se t. ex. 4 Mos. 19: 18.

v. 19 *Mitt offer, Gud*: orden kan också tolkas »Offer åt Gud», d.v.s. »Offer som om behagar Gud».

51 PSALMEN

Den botfärdiges bön.

- 1,2 1,2 För sångmästaren; en psalm av David, 'när profeten Natan kom till honom, då han hade gått in till Bat-Seba.
- 3 3 Gud, var mig nådig efter din godhet,
utplåna mina överträdelser efter din stora barmhärtighet.
- 4 4 Två mig väl från min missgärning,
och rena mig från min synd.
- 5 5 Ty jag känner mina överträdelser,
och min synd är alltid inför mig.
- 6 6 Mot dig allena har jag syndat
och gjort vad ont är i dina ögon;
på det att du må finnas rättfärdig i dina ord
och rättvis i dina domar.
- 7 7 Se, i synd är jag född,
och i synd har min moder avlat mig.
- 8 8 Du har ju behag till sanning i hjärtegrunden;
så lär mig då vishet i mitt innersta.
- 9 9 Skära mig med isop, så att jag varder ren;
två mig, så att jag bliver vitare än snö.
- 10 10 Låt mig förnimma fröjd och glädje,
låt de ben som du har krossat få fröjda sig.
- 11 11 Vänd bort ditt ansikte från mina synder,
och utplåna alla mina missgärningar.
- 12 12 Skapa i mig, Gud, ett rent hjärta,
och giv mig på nytt en frimodig ande.
- 13 13 Förkasta mig icke från ditt ansikte,
och tag icke din helige Ande ifrån mig.
- 14 14 Låt mig åter få fröjdas över din frälsning,
och uppehåll mig med villighetens ande.
- 15 15 Då skall jag lära överträdarna dina vägar,
och syndarna skola omvända sig till dig.
- 16 16 Rädsla mig undan blodstider, Gud, du min frälsnings Gud,
så skall min tunga jubla över din rättfärdighet.
- 17 17 Herre, upplåt mina läppar,
så att min mun kan förkunna ditt lov.
- 18 18 Ty du har icke behag till offer, eljest skulle jag giva dig sådana;
till brännoffer har du icke lust.
- 19 19 Det offer som behagar Gud är en förkrossad ande;
ett förkrossat och bedrövat hjärta skall du, Gud, icke förakta.

- ²⁰ Låt Sion få erfara din godhet,
bygg upp Jerusalems murar.
- ²¹ Då skall du få njuta rätta offer,
brännoffer och heloffer,
då skall man offra ungtjurar på ditt altare.

Kommentar

v. 1 »Till åkallan»: se kommentaren till Ps. 13: 1.

v. 2 »när denne hade legat med Batseba». KB 1917 har här från den gamla kyrkobibeln upptagit en formulering som fungerar som en diskret omskrivning: »... hade gått in till Bat-Seba». Det motsvarande hebreiska uttrycket tycks emellertid användas just om samlag, och den svenska översättningen bör då ha en formulering som direkt anger vad det är fråga om. Formuleringen »hade legat med» utgör inget stilistiskt störande inslag i psalmtexten, eftersom den ingår i överskriften, inte i själva psalmen.

v. 3ff. »skuld, synd, vad jag brutit, vad ont jag har gjort, syndat, syndig, syndarna». Hebreiskan har flera vanliga ord för synd. I denna psalm förekommer *ḥāṭṭa't*, *v. 4* och *5*, det beslätade *ḥet'*, *v. 7* och *11*, och av samma ordstam verb i *v. 6* och *9* och persons substantiv i *v. 15*, *'awōn*, *v. 4, 7* och *11* och *pəšā'*, *v. 3* och *5*, och som persons substantiv i *v. 15*. — Mindre vanliga i hebreiskan är t. ex. *'ašam*, *'āšmā* (KB 1917: »skuld») och *š'gagā* »förvillelse, ouppsåtlig synd». Deras betydelser brukar ibland differentieras så att de två första får beteckna »något som missar målet, inte träffar rätt, felsteget, misslyckandet», det tredje »något krokigt eller förvänt» och det fjärde ordet »upproriskhet och olydnad mot Gud». I psalmlitteraturen är det dock svårt att genomgående finna dessa betydelseskilnader. Bör dessa ord få var sin motsvarighet i svenskan eller kan man variera det svenska uttrycket efter sammanhanget? Den gamla svenska översättningen var på denna punkt inte särskilt konkordant men genom 1917 års text fick vi i stort ett motsvarande lexikaliskt system på svenska (synd, synda, syndare — missgärning — överträdelse, överträdare). Andra system är tänkbara t. ex. synd, synda, syndare — fel — förbrytelser, förbrytare. En sådan konsekvent återgivning bereder dock många svårigheter. Vi har inte lika många naturliga ord för synd på svenska, ordvalet beror av den fras ordet ingår i, och det innehållsliga sammanhanget ställer sina krav. Kommittén har därför varierat det

- ²⁰ Gör väl mot Sion i din nåd,
bygg upp Jerusalems murar.
- ²¹ Då skall du undfå rätta offer, som behaga dig,
brännoffer och heloffer;
då skall man offra tjurar på ditt altare.

lexikaliska uttrycket i likhet med flera nutida översättningar. — Även 1917 års text varierar genom att använda ordet »synd» i v. 7. Enligt konsekvensens regler skulle där ha stått »missgärning». — Över huvud finner vi orden »missgärning» och »överträdelse» föga lämpliga. Illustrerad svensk ordbok upptar för ordet »missgärning» följande betydelse serie: »brott, ogärning, illdåd, missdåd, svår synd». Det är endast den sista betydelsen som passar in i psalmens sammanhang. Det är tydligt att ordets innebörder och associationer inte gör det utan vidare användbart såsom liktydigt med »synd». Ordet »överträdelse» beskrivs i samma källa på följande sätt: »överträdande; lagbrott; förseelse *lag.-ö.*; synd, *sona sina ö-r*». Det är tydligt att också här de profana associationerna (lagöverträdelse) är så starka att det blir svårt att använda ordet om synd i religiös mening. — Ordet »överträdare» = syndare är helt främmande för naturligt språkbruk.

Kvar står som riktigt användbara ord i första hand »synd» och »skuld» — »brister» och »fel» har måhända en lätt trivial klang. I Ps. 51 har vi i stort sett bara använt »skuld», »synd» och »syndare» för den viktiga begreppskrets som det är fråga om. Man kan beklaga att variationerna inte blir stora, men man kan glädja sig åt att orden känns naturliga och adekvata.

v. 3 Psalmens inledningsord har diskuterats mycket inom kommittén. Den traditionella svenska formuleringen är: »Gud, var mig nådig» (så KB 1917; GÖ: »Gudh, war migh nådelig»). Detta är en sakligt sett korrekt översättning av det hebreiska verbet *hanān*, som vanligen uttrycker att någon visar stor och oförtjänt ynnest eller välvilja mot en svagare eller underordnad. Men det finns kanske risk för att ordet »nådig» numera, för den som inte är förtrogen med religiös terminologi, är förknippat med en ton av nedlåtenhet. Ett alternativ vore »Var barmhärtig mot mig.» Med hänsyn till det förkrossande syndamedvetande som psalmen tolkar och dess ord om anklagelse och dom har »Skona mig» förefallit adekvat. Det är alltså en »verkimmanent» synpunkt som anläggs här: vad passar bäst i diktens helhet? Men vår översättning kan också motiveras utifrån hebreiskt

språkbruk. Det finns ställen i GT där *hanän* har en betydelse som väl motsvaras av svenskans »skona». I 5 Mos. 7: 2 får israeliterna order att utrota Palestinas tidigare invånare; därvid heter det enligt KB 1917: »då skall du giva dem till spillo; du skall icke sluta förbund med dem eller visa dem nåd» — det sista verbet är *hanän* och kunde lika gärna översättas »skona dem» (NEB har mycket riktigt »spare them»). Andra liknande ställen är 5 Mos. 28: 50, Job 19: 21 och Klag. 4: 16, och det är betecknande att KB 1917 i inget av dessa fall återger det hebreiska verbet med »vara nådig» utan med uttryck som »visa misskund» och »ha misskund», alltså synonymmer till »skona».

v. 4 KB 1917 återger i radens början ganska troget den hebreiska ordalydelsen: »Två mig väl från min missgärning.» Vi har funnit det svårt att nyttja ordet »två», som inte just tillhör det kuranta ordförrådet i nutida svenska (i modern svenska finns »rentvå», men ordet har fått en specialbetydelse som inte passar här: befria från falsk anklagelse). Å andra sidan torde ett uttryck som »tvätta mig ren från min synd» väcka alltför konkreta och triviala vardagsassociationer. Vi har valt det i rituella och metaforiska sammanhang användbara ordet »rena mig». Se även kommentaren till v. 9.

v. 6 »Så har du rätt när du anklagar»: i grundtexten inleds denna rad med ordet *l^emā'än*, en preposition som framför en sats fungerar som final konjunktion, »för att». Så återges ordet också i KB 1917: »på det att ...». Men versen får i så fall ett högst märkligt innehåll: diktaren skulle påstå att han syndat *för att* Guds rättvisa skulle bli uppenbar. En sådan tanke förefaller främmande både för denna psalm och för GT som helhet, och man brukar ofta tänka sig att ett tankeled är utelämnat, t. ex. det som suppleras i den svenska provöversättningen från 1700-talets slut: »Jag bekänner thetta, på thet Tu må rätt hafwa i thet Tu talar.» Nu finns det emellertid några exempel i GT — även om de inte är många — på att *l^emā'än* introducerar något som åtminstone för oss ter sig som följd snarare än avsikt (se t. ex. 5 Mos. 29: 18; Jer. 27: 15; Am. 2: 7; Ob. 9), och detta motiverar vår översättning »Så ...».

v. 7 Med formuleringen »syndig redan i moderlivet» har vi velat avvärja ett eventuellt intryck av att textens författare skulle betrakta själva avlelsen som en synd — det intrycket kan man ju få av KB 1917:s formulering »och i synd har min moder avlat mig».

v. 8 Tolkningen av denna vers är omstridd och innebörden i flera av grundtextens ord är oklar. De största svårigheterna vallar *tuḥōt*, det ord i originalet som motsvarar »hjärta» i vår version. Slår man upp ordet i Koehler-Baumgartners stora hebreiska lexikon, får man bara veta att termen är »unerklärt»; någon översättning ges överhuvud icke. Förutom i Ps. 51 förekommer ordet i GT endast i Job 38: 36, men detta ställe ger tyvärr inte mycket hjälp för förståelsen. Ofta har man sökt härleda *tuḥōt* ur en stam *ṭwḥ* som betyder »övertäcka», och på denna väg kommer man fram till betydelsen »det som är övertäckt» = »fördolt», fattat som en beteckning för människans innersta. Ordet ses då som en synonym till *satum*

i v. 8b, ordagrant »det gömda», vilket också tolkas som syftande på det djupaste i människan. Detta är grundvalen för »hjärtegrunden» i KB 1917, liksom för »the inward being» i RSV, »fond de l'êtré» i JerB och »heart» i NAMB. Enligt en annan tolkning avses med det »fördolda» (om ordet betyder detta) och »det gömda» inte människans innersta utan »hemliga ting»; NJV har t. ex. översättningen »Indeed You desire truth about that which is hidden; teach me wisdom about secret things», dock med anmärkningen »Meaning of Heb uncertain». Några forskare menar att de båda svårtolkade orden är termer för medel att utforska gudomens vilja och att den bedjande på denna punkt i liturgin fått motta ett orakelord. Längre än till förmodanden kommer man dessvärre knappast, och i detta läge har vi funnit det rimligt att behålla den traditionella tolkningen och samtidigt i en fotnot förklara hur osäker den är.

v. 9 Originaliets formulering återspeglas i t. ex. KB 1917, som översätter:

Skära mig med isop, så att jag varder ren;
två mig, så att jag bliver vitare än snö.

Denna grad av varierad upprepning (skära — ren — två) har vi inte ansett nödvändigt att imitera (vi erinrar också om de i kommentaren till v. 4 berörda svårigheterna med »två — tvätta»). Vi har en semantiskt tätare text som ger samma information och som ändå bevarar en viss semantisk parallellitet mellan de två versraderna:

Rena mig med isop från min synd,
gör mig vitare än snö.

»isop»: hebreiskans 'ezôb betecknar en planta, vars kvistar bl. a. användes i samband med reningsceremonier, då man stänkte blod. Det kan anses fastslaget att den växt som avses är en mejram-art, *Origanum maru*. Det har dock förefallit kommittén överdrivet pedantiskt att i detta sammanhang lägga så stor vikt vid exakt botanisk nomenklatur att man rycker upp isopen, som vuxit i denna vers sedan 1541, och i stället planterar dit mejram. Därtill kommer att nutida svenskar nog i första hand uppfattar »mejram» som en krydda (de flesta beläggställena torde finnas i kokböcker och vecko-tidningsrecept), inte som en buske. Faran med »isop» lär knappast vara att man felaktigt associerar till *Hyssopus officinalis*, som inte tillhör Palestinas flora, utan att ordet är helt främmande och obegripligt, men detta kan avhjälpas med en förklarande not.

v. 10 En mer ordagrann översättning har KB 1917: »Låt de ben som du har krossat få fröjda sig.» Uttrycket återspeglar en benägenhet för hyperboliska uttryck i hebreisk poesi men också vanan att tala om någon kroppsdelen där vi i modern svenska skulle tala om hela personen. Enligt vår princip att undvika hebraismer föredrar vi att inte tala om de krossade benen utan skriva: »Låt den som du krossat få jubla.»

v. 14 KB 1917: »Låt mig åter få fröjdas över din frälsning.» Som isolerad fras skulle »din frälsning» snarast tolkas så att den innebär att »du blir frälst (räddad)», inte att »du frälser (räddar)». Varje möjlighet till missuppfattning försvinner i den av kommittén föreslagna formuleringen, där

verbalsubstantivet »räddning» har ersatts av ett verb: »Rädda mig, ge mig glädjen tillbaka.»

Både KB 1917 och den norska »Salmenes bok» har en inte alldeles entydig formulering:

KB 1917

Salmenes bok

och uppehåll mig med villighetens ande hold meg oppe med en villig ånd.

Det är väl inte alldeles klart här vem villigheten tillhör: mig eller Gud? Vår översättning uttalar sig bestämdare: »hjälp mig till ett villigt sinne».

v. 15 »så att de vänder åter»: i de flesta fall kan synonyma parallella versrader i originalet överflyttas till svenska utan att några större svårigheter uppstår. Men om man som KB 1917 skriver:

Då skall jag lära överträdarna dina vägar,
och syndarna skola omvända sig till dig

är det risk att »överträdarna» och »syndarna» uppfattas som två skilda grupper. Vi har därför i den andra av de båda versraderna ersatt »syndarna» med »de».

v. 16 »Skydda mig mot blodsdåd.» Svarande mot »blodsdåd» har hebreiskan ett ord som kan översättas med »utgjutet blod». NEB översätter också: »save me from bloodshed: (fotnot: »or from punishment by death»). Men den precisa betydelsen är oklar. Följande möjligheter kan tänkas:

- a) bevara mig från att utgjuta andras blod (och därmed ådraga mig blodskuld)
- b) befria mig från den blodskuld som jag har ådragit mig
- c) bevara mig från att lida en blodig död.

JerB behåller flertydigheten genom en nära anslutning till originaltexten: »Affranchis-moi du sang» (och meddelar tolkningsmöjligheterna i en not). KB 1917 har den sällsamma och oprecisa formuleringen »Rädda mig undan blodstider». TEV har bestämt sig för alternativ c): »Spare my life», medan Salmenes bok snarast lutar åt alternativ a) eller b): »Fri meg, Gud, fra blodskyld.» Vår översättning för i varje fall tankarna närmast mot alternativ c): »Skydda mig mot (att blir offer för) blodsdåd.»

v. 17 KB 1917 »upplåt mina läppar» och NoUtv »lukk opp mine lepper» är hebraismer. TEV har översatt frasen i enkel ton: »Help me to speak, Lord.» Vår variant har mer litterärt stilläge: »Herre, ge ord åt min glädje.» Liknande i versens andra rad: KB 1917 har hebraismen »så att min mun kan förkunna ditt lov» — vi har valt ett mer idiomatiskt uttryck: »så att jag kan lovsjunga dig».

v. 18 »och kommer jag med ...»: med masoreternas punktering och accentsättning hör ordet *w^eættenā* till det föregående och måste med KB 1917 tolkas »eljest skulle jag giva dig sådana». Det är emellertid naturligare och ger bättre balans mellan versens båda led att föra ordet (då vokaliserat *w^eætt^enā*) till det följande, så som vi gjort i anslutning till praktiskt taget alla nyare kommentarer och översättningar.

v. 19 »Mitt offer, Gud»: originalets konsonanter kan vokaliseras på två sätt. Masoreterna har läst *zibhê 'elohim*, ordagrant »Guds offer (pluralis)», dvs. Gudi behagliga offer. Men man kan också läsa *zibhî 'elohim* »mitt offer, Gud». Valet mellan dessa båda möjligheter är ingalunda självklart. För det andra alternativet kunde tala att *'elohim* i andra vershalvan (utan direkt motsvarighet i vår version) är vokativ; att *'elohim* som vokativ kan stå som andra ord i en versrad framgår av v. 3. Vi har menat att denna tolkning nog ligger närmast till hands (så även JerB: »mon sacrifice», NEB, NAmB och TEV: »my sacrifice», däremot NoUtv »offer for Gud»), men alternativen måste betraktas som såpass likvärdiga att båda bör presenteras för läsaren. En fotnot bör alltså ge den andra möjliga översättningen. Däremot får denna not inte textkritisk karaktär, eftersom den traderade konsonanttexten i båda fallen lämnas intakt.

Psalm 96

Psalmen är ett typiskt exempel på den huvudgrupp av psalmer som brukar kallas hymner. Hela uppläggningsen är den för hymnen traditionella: en inledning uppmanar till lovprisning av Herren; en första huvuddel anger motiven för lovsången, introducerade med ett karakteristiskt *ki* »ty»; en ny uppmaning till Guds lov följs av en andra huvuddel. Huvudtemat är Jahves kungavälde, vars universella omfattning starkt markeras: inte bara all världens folk utan också hela naturen uppmanas att stämma in i jublet. Sannolikt härstammar texten ursprungligen från kulten i Salomos tempel. Denna hymn synes kräva ett upphöjt retoriskt stilläge. Vid överflyttningen till svensk vers kan en ganska fast rytm harmoniera med karaktären av triumfhymn.

Översättningsförslag

Psalm 96

- ¹ Sjung till Herrens ära en ny sång,
sjung till Herrens ära, hela världen!
- ² Sjung till Herrens ära, prisa honom,
ropa ut hans seger dag efter dag!
- ³ Förkunna hans ära bland folken,
bland alla hedningar hans under!
- ⁴ Ty Herren är stor, högt må han prisas,
mer fruktad än alla gudar.
- ⁵ Ty folkens alla gudar är avgudar,
men Herren har skapat himlen.
- ⁶ Han omges av prakt och glans,
av makt och härlighet i sitt tempel.
- ⁷ Ära Herren, alla folkslag,
ära Herrens majestät,
- ⁸ ära Herrens höga namn!
Kom med offer till hans förgård,
- ⁹ hylla Herren, när han träder fram i helighet,
hela jorden må darra inför honom!
- ¹⁰ Förkunna bland folken: Herren är konung!
Ja, världen står fast, den rubbas icke.
Han dömer folken rättvist.
- ¹¹ Må himlen vara glad och jorden jubla,
låt hela vida havet brusa,

v. 9 *hylla Herren, när han träder fram i helighet: eller hylla Herren i helig skrud.*

Uppmaning till alla jordens folk att lovsjunga

HERREN, världsdomaren.

- ¹ Sjungnen till HERRENS ära en ny sång,
sjungen till HERRENS ära, alla länder.
- ² Sjungnen till HERRENS ära, loven hans namn.
Båden glädje var dag, förkunnen hans frälsning.
- ³ Förtäljen bland hedningarna hans ära,
bland alla folk hans under.
- ⁴ Ty stor är HERREN och högt lovad,
fruktansvärd är han mer än alla gudar.
- ⁵ Ty folkens alla gudar äro avgudar,
men HERREN är den som har gjort himmelen.
- ⁶ Majestät och härlighet, äro inför hans ansikte,
makt och glans i hans helgedom.
- ⁷ Given åt HERREN, I folkens släkter,
given åt HERREN ära och makt;
- ⁸ given åt HERREN hans namns ära,
bären fram skänker, och kommen i hans gårdar.
- ⁹ Tillbedjen HERREN i helig skrud,
bäven för hans ansikte, alla länder.
- ¹⁰ Sägen bland hedningarna: »HERREN är nu konung!
Därför står jordkretsen fast och vacklar icke;
han dömer folken med rättvisa.»
- ¹¹ Himmelen vare glad, och jorden fröjde sig;
havet bruse och allt vad däri är.

- ¹² marken och allt den bär glädja sig!
Då må alla träd i skogen jubla
- ¹³ inför Herren när han kommer,
när han kommer för att råda över jorden,
råda rättvist över världen,
råda trofast över folken.

Kommentar

v. 2, 8 »prisa honom» är en naturligare svensk formulering än den mer ordagranna översättningen »prisa hans namn». Däremot bibehålles i v. 8 originalets ordalydelse »ära Herrens höga namn», eftersom den där synes ha en stilistisk funktion, i det retoriskt förstärkande uttrycket »Ära Herren . . . ära Herrens majestät, ära Herrens höga namn».

v. 9 »när han träder fram i helighet»: MT har *b^ehādrāt-qodæš*, som traditionellt återges med »i helig skrud» (så KB 1917) eller liknande. De allra flesta moderna översättningar, t. ex. NoUtv, NEB och NAMB, har behållit denna tolkning. Septuaginta och Peshitta har läst *b^ehāsrāt-qādsō* »i hans heliga förgård», och denna läsart ligger till grund för JerB:s »dans son parvis de sainteté». Nu förefaller det dock onödigt att ändra på MT:s *hādrāt* (versionernas läsart kan vara influerad av *hāsrōtāw* i föregående vers), men ordet kan ges en ny tolkning, som ger bättre parallellism än den traditionella. Ugaritiskan har ett ord *hrt* »vision, uppenbarelse», och översätter man »vid hans heliga uppenbarelse» (med tillägg av ett suffix enligt Septuagintas läsart), dvs. »när han träder fram i sin helighet», svarar detta utmärkt mot *mippanāw*, ordagrant »inför hans ansikte», i den följande halvversen (jfr F. M. Gross i Bulletin of the American Schools of Oriental Research 117, 1950, s. 21, och H.-J. Kraus' kommentar till detta ställe). TEV tycks vara den enda översättning som accepterat denna tolkning: »Bow down before the Holy One when he appears.» Då det emellertid inte kan uteslutas att den traditionella översättningen är riktig, bör den åtminstone anföras i en not.

v. 10 »den rubbas icke»: i denna högstämnda hymnstil är ordvarianten »icke» stilistiskt välmotiverad (normalt använder vi »inte»).

v. 13 »råda»: grundtexten har här verbet *šapāt*, som på svenska oftast brukar återges med »döma». Så har KB 1917 översatt här; på samma sätt

- 12 Marken glädje sig och allt som är därpå,
ja, då juble alla skogens träd
- 13 inför HERREN, ty han kommer,
ty han kommer för att döma jorden.
Han skall döma jordens krets med rättfärdighet
och folken med sin trofasthet.

har JerB »juger», NoUtv »dømme» och NEB »judge». Använder man ordet »döma» här, är risken dock stor att de flesta läsare kommer att tänka på den yttersta domen, medan psalmen i själva verket handlar om Jahves kungavälde, förverkligat i nuet och upplevt i gudstjänsten. Vårt »döma» har en stark juridisk nyans: att avkunna ett utslag, att döma till ett straff. Men »dømme» er på hebraisk like meget å styre, eller å gjøre op med sine uvenner i strid eller frelse sine venner, som å felle dom; dette siste er bare én av mange måter å 'dømme' på. Det er oftest det å sette forholdene på jorden i den rette skikk overhodet som det tenkes på når det tales om Jahves 'dom' som konge» (S. Mowinckel, *Offersang og sangoffer*, 1951, s. 120). Man kommer alltså närmare det som här är det väsentliga i det hebreiska ordet om man väljer att återge det med »råda». NAmB och TEV har med rätta valt »rule» här, inte det traditionella »judge». — Det bör kanske tilläggas att det ord i grundtexten som i v. 10 översatts med »döma» inte är *šapāt* utan ett annat hebreiskt ord, *dîn*. Också detta verb kan betyda mer än bara »döma», men den gängse översättningen är kanske mindre missvisande i detta fall.

Kommittén har funnit det stilistiskt passande att låta hymnen mynna ut i en rytmiskt fast, poängterat parallellistisk formulering:

... för att råda över jorden,
råda rättvist över världen,
råda trofast över folken.

Den gammalhebreiska vishetslitteratur som vi möter i detta kapitel ur Ordspråksboken — en genre som var vida spridd över hela den gamla främre Orienten — har poetisk form. Sentenserna är utformade som verspar enligt den hebreiska poesins grundprincip: parallellism mellan versraderna. De parallellistiskt formade ordspråken är mestadels uppbyggda kring en antites mellan versraderna, t. ex. kring de fundamentala motsatserna mellan den kloke, rättrådige, flitige och den dåraktige, onde, late, mellan hat och kärlek, mellan goda och onda handlingar osv. Ibland utföres denna antitetiska parallellism så att den rör sig med även andra begrepp än dessa moraliska kontraster. Så t. ex. bildar även »mor — far» ett kontrasterande ordpar i kapitlets första vers:

En klok son är sin fars glädje,
en dåraktig son är sin mors sorg.

Det ligger naturligtvis ingen som helst tankemässig vikt vid utbytet av »fars» i första raden mot »mors» i den andra — det är bara ett uttryck för en stilsträvan, en strävan efter en parallellistisk-kontrasterande form.

Det är givetvis viktigt att i den svenska översättningen skapa motsvarighet till originalets parallellistisk-antitetiska form, så långt som man kan gå utan att texten blir tråkigt schematisk. Viktigt är naturligtvis också att ge texten den koncisa form som gärna hör ordspråket till i dess svenska gestalt (typen »orätt fångat lätt förgånget»). Man anknyter då till ordspråksgenrens karakteristika på målspråkets område.

Översättningsförslag

Första samlingen av Salomos ordspråk

10 Salomos ordspråk.

En klok son är sin fars glädje,
en dåraktig son sin mors sorg.

² Orätt fångat är till föga gagn,
men redlighet räddar från döden.

³ Herren låter inte den redlige hungra
men vägrar de onda vad de begär.

⁴ Lat hand gör fattig man,
men flitig hand gör rik.

⁵ Klok den som samlar in om sommaren,
skam den som sover i skördetid.

v. 2 *räddar från döden*: ger långt liv. Att dö ung ansågs som ett syndastraff. Se v.27.

KB 1917

10 KAPITLET

Första samlingen av salomoniska ordspråk (kap. 10–22: 16).

- ¹ Detta är Salomos ordspråk.

En vis son gör sin fader glädje,
men en dåraktig son är sin moders bedrövelse.

- ² Ogudaktighetens skatter gagna till intet,
men rättfärdigheten räddar från döden.

- ³ HERREN lämnar ej den rättfärdiges hunger omättad,
men de ogudaktigas lystnad avvisar han.

- ⁴ Fattig bliver den som arbetar med lat hand,
men de idogas hand skaffar rikedom.

- ⁵ En förståndig son samlar in om sommaren,
men en vanartig son sover i skördetiden.

- 6 Den rättrådige får välsignelser,
men de ondas ord gömmer ofärd.
- 7 Den rättfärdiges minne blir välsignat,
men de ondas rykte förmultnar.
- 8 Den kloke tar en maning på allvar,
men en pratsjuk narr går det illa.
- 9 Trygg vandrar den som vandrar oförvitlig,
tuktad blir den som slår in på orätt väg.
- 10 Att se genom fingrarna vållar bara förtret,
men ärlig kritik skapar fred.
- 11 Den redbares ord är en källa till liv,
men de ondas ord gömmer ofärd.
- 12 Hat ställer ständigt till strid,
men kärlek skyler alla fel.
- 13 Visdom finns på den klokes läppar,
ris för dårens rygg.
- 14 De visa sparar sin kunskap,
men fara hotar när dåren talar.
- 15 Den rikes skatter är hans fasta borg,
de ringas fattigdom deras fördärv.
- 16 Den redbares vinst leder till liv,
den ondes förvärv blir till synd.
- 17 Den som tar vara på tuktan är på rätt väg,
den som trotsar varning far vill.
- 18 Den som döljer sitt hat är en lögnare,
och den som sprider förtal är en dåre.
- 19 Ingen talträngd undgår synd,
men den gör klokt som spar sitt tal.
- 20 Rent silver är den rättrådiges tal,
men de ondas förstånd är föga värt.
- 21 Den rättrådiges ord vägleder många,
men de dåraktiga går under genom sitt oförstånd.
- 22 Det är Herrens välsignelse som ger rikedom;
egen möda ökar den ej.
- 23 Nidingsdåd är dårens nöje,
den klokes att handla vist.

v. 10 *men ärlig ... fred*: så grek.; hebr. här = v.8 b.

- 6 Välsignelser komma över den rättfärdiges huvud,
men de ogudaktigas mun gömmer på orätt.
- 7 Den rättfärdiges åminnelse lever i välsignelse,
men de ogudaktigas namn multnar bort.
- 8 Den som har ett vist hjärta tager emot tillsägelser,
men den som har oförnuftiga läppar går till sin undergång.
- 9 Den som vandrar i ostrafflighet, han vandrar trygg,
men den som går vrånga vägar, han bliver röjd.
- 10 Den som blinkar med ögonen, han kommer ont åstad,
och den som har oförnuftiga läppar går till sin undergång.
- 11 Den rättfärdiges mun är en livets källa,
men de ogudaktigas mun gömmer på orätt.
- 12 Hat uppväcker tråtor,
men kärlek skyler allt som är brutet.
- 13 På den förståndiges läppar finner man vishet,
men till den oförståndiges rygg hör ris.
- 14 De visa gömma på sin kunskap,
men de oförnuftiges mun är en överhängande olycka.
- 15 Den rikes skatter äro honom en fast stad,
men de armas fattigdom är deras olycka.
- 16 Den rättfärdiges förvärv bliver honom till liv;
den ogudaktiges vinning bliver honom till synd.
- 17 Att taga vara på tuktan är vägen till livet,
men den som ej aktar på tillrättavisning, han far vilse.
- 18 Den som gömmer på hat är en lögnare med sina läppar,
och den som utsprider förtal, han är en dåre.
- 19 Där många ord äro bliver överträdelse icke borta;
men den som styr sina läppar, han är förständig.
- 20 Den rättfärdiges tunga är utvalt silver,
men de ogudaktigas förstånd är föga värt.
- 21 Den rättfärdiges läppar vederkvicka många,
men de oförnuftiga dö genom brist på förstånd.
- 22 Det är HERRENS välsignelse som giver rikedom,
och egen möda lägger intet därtill.
- 23 Dårens fröjd är att öva skändlighet,
men den förståndiges är att vara vis.

- 24 Den onde drabbas av det han fruktar,
men de redbaras önskan blir uppfylld.
- 25 När stormen far fram, är den onde förlorad,
men den redbare är en grund som består.
- 26 Som ättika för tungan och rök för ögonen
är den late för dem som skickat honom.
- 27 Gudsfruktan förlänger livet,
men de ondas år blir få.
- 28 De rättsinnigas hopp växer till,
men de ondas förväntningar går om intet.
- 29 Herren är ett värn för den oförvitlige
men ofärd för illgärningsmän.
- 30 Den rättrådige rubbas aldrig från sin plats,
men de onda skall inte få bo i landet.
- 31 Den redbares mun flödar av visdom,
men ränkfullt tal klipptes av.
- 32 Den redbare vet att vinna bifall för sin sak,
men de ondas tal är blott ränker.

Kommentar

Ordspråksboken har i nyare tid översatts till svenska av Viveka Heyman, som har utvecklat stor fyndighet i konsten att finna det genom sin korthet slagkraftiga uttrycket, delvis genom utelämnning av formord och formelement. Några exempel ur Viveka Heymans översättning:

Slapp hand gör armod,
rapp näve rikedom. (10: 4)
För oförvitlig är Gud en borg,
för illgärningsman fördärv. (10: 29)

Emellertid är i Viveka Heymans översättning av Ordspråksboken denna strävan efter koncis pregnans förenad med ett arkaiserande ordval som inte stämmer överens med kommitténs syfte och principer; några exempel

- 24 Vad den ogudaktige fruktar, det vederfares honom,
och vad de rättfärdiga önska, det varder dem givet.
- 25 När stormen kommer, är det ute med den ogudaktige;
men den rättfärdige är en grundval som evinnerligen består.
- 26 Såsom syra för tänderna och såsom rök för ögonen,
så är den late för den som har sänt honom åstad.
- 27 HERRENS fruktan förlänger livet,
men de ogudaktigas år varda förkortade.
- 28 De rättfärdigas väntan får en glad fullbordan,
men de ogudaktigas hopp varder om intet.
- 29 HERRENS vägar äro den ostraffliges värn,
men till olycka för ogärningsmännen.
- 30 Den rättfärdige skall aldrig vackla,
men de ogudaktiga skola icke förbliva boende i landet.
- 31 Den rättfärdiges mun bär vishet såsom frukt,
men en vrång tunga bliver utrotad.
- 32 Den rättfärdiges läppar förstå vad välbehagligt är,
men de ogudaktigas mun är idel vrånghet.

från Viveka Heymans översättning (de särskilt ålderdomliga orden är här kursiverade):

Flink son *samkar* på sommarn,
sölig son dåsar i skördetid. (10: 5)

Vist sinne *anammar* budord,
men dåre grinar styggt. (10: 8)

Man kunde tycka att det är naturligt att just i ordspråk nyttja även språkets äldre och ovanligare ord — ordspråken representerar ju en av den muntliga traditionen förvaltd skatt av visdomsord. Men kommittén ser inte detta som tillräckligt skäl för att frångå sin grundprincip: att återge originaltexten på idiomatisk nutida svenska. Inte ens i ordspråkssamlingar vill vi

ge plats åt den distanserande effekt som följer med bruket av föråldrade ord som »samkar».

Till den slagkraftiga formen, som gör vishetsorden lätta att minnas, kan naturligtvis också ljudlikheter bidra. Klangeffekter får emellertid inte bli självändamål i översättningen. Läsaren bör inte få intrycket att strävan efter ljudlikheter dirigerar ordvalet (så kan man kanske reagera inför vissa passager i Viveka Heymans översättning, t. ex. »Den gode skall aldrig vackla, de onda aldrig bestå och bo»). Men om man kan infoga klanglikheter i en naturlig och originalnära översättning, så kan de nog förstärka den ordspråksmässiga effekten, t. ex. i nedanstående rader med a-asonans i första raden och i-asonans i andra:

Vårt förslag: Lat hand gör fattig man
men flitig hand gör rik.

v. 2 »redlighet»: grundtexten har substantivet *š^edaqā*, vars fulla innebörd inte kan fångas i ett enda svenskt ord. Detsamma gäller om synonymen *šædæq* och om ett annat nomen av samma stam, *šāddiq*. Dessa termer täcker ett område som i vårt språk motsvaras av flera olika ord, och vid en översättning gäller det alltså att avgöra, vilken sektor av ordfältet det närmast är fråga om på det aktuella stället. Standardöversättningen i KB 1917 är »rättfärdighet» för *šædæq/š^edaqā* och »rättfärdig» för *šāddiq*, men i åtskilliga sammanhang är detta mindre tillfredsställande. Orden kan beteckna en egenskap hos Gud men också användas om människor; vad som avses är det rätta förhållandet, den riktiga ordningen, ett önskvärt tillstånd, en livsföring i överensstämmelse med de normer som ger samhället stadga. De hebreiska orden har inte den starka moraliska accent som vårt »rättfärdig» och »rättfärdighet» oftast har. Guds *š^edaqā* består i att han hävdar sitt eget väsen, konsekvent handlar i trohet mot sin egen natur: »Jahve är rättfärdig när han bestraffar synden, han är rättfärdig när han belönar de goda, han är rättfärdig när han är långmodig och skonar syndaren. Men han är också rättfärdig när han tillintetgör sina fiender och skaffar frälsning åt sitt folk, och därför måste *šædæq-š^edāqāh* ofta återges med 'seger' eller 'frälsning'. ... Jahves rättfärdighet är alltså all riktig ordnings ursprung och källa, både i världen, i naturen och i samhällslivet.» (H. Ringgren, *Israels religion*, 1965, s. 26.) Människans *š^edaqā* består i att hon lever i den solidaritet med samhällets normer som skapar harmoni och framgång. Olika litteraturarter inom GT betonar olika starkt begreppets religiösa sida. I Ordspråksboken med dess inriktning på allmänmänsklig erfarenhet och sunt förnuft är denna aspekt inte särskilt framträdande. Helt saknas den inte: i bakgrunden finns alltid övertygelsen att tillvarons ordning har gudomligt ursprung och att den vise därför också är from, men mest är det här fråga om den förening av moralisk integritet och klarsynt klokhet som garanterar framgång och sinnesro. I texter som dessa blir det därför naturligt att använda ord som »redlighet» eller liknande, som skett i denna vers. Ordet *š^edaqā* dyker inte upp fler gånger i kap. 10. Däremot möter *šāddiq* inte mindre än 13 gånger; det har — alltefter sammanhangets och svenskans krav, särskilt med hänsyn till den motsats som markeras i de enskilda ordspråken med deras ofta antitetiska parallellism — översatts

med »redbar» (v. 11, 16, 24, 25, 31, 32), »redlig» (v. 3), »rättfärdig» (v. 7), »ratträdig» (v. 6, 20, 21, 30) och »rättsinnig» (v. 28).

v. 3 »den redlige»: grundtexten har »den redliges *nəpəš*», vilket den ordagranna Revised Version av år 1885 i anslutning till den engelska 1600-talsbibeln återger med »the soul of the righteous» (jfr också Viveka Heymans »Rättskaffens själ»). Detta är emellertid ett utmärkt exempel på hur omöjligt det är att konsekvent använda ordet »själ», när hebreiskan har *nəpəš*. T. o. m. KB 1917, som annars gärna tillgriper »själ» också där man hellre skulle se en mindre mekanisk översättning, har här undvikit standardöversättningen och återger uttrycket med »den rättfärdiges hunger», i den riktiga insikten att *nəpəš* på detta ställe har betydelsen »begär, aptit», en naturlig semantisk utveckling ur den sannolika grundbetydelsen »strupe».

v. 5 får här illustrera hur parallellismen kan kläs i olika grammatisk form, beroende på vad som är naturligt i målspråket:

KB 1917: En förståndig son samlar in om sommaren,
men en vanartig son sover i skördetiden.
NAmB: A son who fills the granaries in summer is a credit;
a son who slumbers during harvest, a disgrace.
JerB: Amasser en été est d'un homme avisé,
dormir à la moisson est d'un homme éhonté.

Viveka Heyman bevarar den stränga parallelliteten och strävar dessutom efter största möjliga knapphet i uttrycket:

Flink son samkar på sommarn
sölig son dåsar i skördetid.

Som synes har Viveka Heyman, för att uppnå en pregnant form, utnyttjat även speciella stilmedel såsom allitteration (»... son samkar-sommarn-sölig son ...»); valet av adjektivet »sölig» kan väl knappast vara oberoende av denna allitterationsserie) och arkaiserande ordval (»samkar»). Kommitén strävar efter ett uttryck som är mer naturligt men samtidigt koncentrerat och uttrycksfullt. Uttrycket kan naturligtvis — i denna särpräglade texttyp — få innehålla något språkdrag som avviker från ordinär bruksprosa. Parallellismen bör bevaras — den kännetecknar hela texttypen — men den kan naturligtvis i detaljerna utformas på ett sätt som avviker från originalets språkform:

Vårt förslag: Klok den som samlar in om sommaren,
skam den som sover i skördetid.

Den läsare som finner parallellismen »Klok den som — skam den som» ytlig eller sökt må besinna att någon grad av formellt pikanteri kanske krävs för detta triviala »ordspråk».

v. 6 Andra raden i denna vers är identisk med v. 11b. På det senare stället passar den väl och ger en god kontrast till v. 11a, men här ter den sig mindre naturlig: motsättningen mellan versens första och andra led är oklar. Det är troligt att raden ursprungligen endast hör hemma i v. 11 och genom något avskrivarfel råkat hamna också i v. 6. Ett textfel av samma slag

finns i v. 10, där MT upprepar v. 8 b som versens andra led (se nedan kommentaren till v. 10). Där går dock misstaget att rätta till, eftersom Septuaginta har bevarat den ursprungliga texten. Här i v. 6 är det värre: de gamla översättningarna erbjuder i allt väsentligt samma text som MT. Någon möjlighet att få reda på vad som ursprungligen stått i v. 6 b har vi alltså inte, och eftersom en rekonstruktion på fri hand av någon passande antites till v. 6 a (»men förbannelser drabbar de onda» eller något liknande) knappast är att rekommendera, återstår endast att översätta MT som den står, även om resultatet blir en smula otillfredsställande.

v. 8 I KB 1917 är denna vers mer ordagrant översatt:

Den som har ett vist hjärta, tager emot tillsägelser,
men den som har oförnuftiga läppar går till sin undergång.

Denna vers innehåller alltså i KB 1917 rätt påfallande hebraismer av typen »ett vist hjärta», »oförnuftiga läppar»: en kroppsdel är bärare av egenskaper som man enligt svenskt språkbruk tillskriver hela personen. Vi följer även här principen att undvika hebraismer och talar i stället om »den kloke» och »en pratsjuk narr». I KB 1917 finns åtskilliga andra exempel på hebraismer av detta eller liknande slag, som vi undviker, t. ex.:

KB 1917

Den som gömmer på hat är
en lögnare med sina läppar (v. 18).
Den rättfärdiges läppar
vederkvicka många (v. 21).

Vårt förslag

Den som följer sitt hat är
en lögnare.
Den rättfärdiges ord
vägleder många.

När KB 1917 så flitigt brukar dessa typiskt bibelhebreiska uttrycksätt, torde det vara ett led i strävan efter en speciell »bibelstil». Men resultatet av detta för svenskan främmande bruk måste rimligen bli en föga önskvärd distansering. Det måste väl te sig besynnerligt för nutida läsare, när KB 1917 i v. 14 ger den tämligen ordagranna översättningen »den oförnuftiges mun är en överhängande olycka». Vår översättning: »men fara hotar när dåren talar». — I v. 13 har vi av stilistiska skäl bibehållit ett uttryck med kroppsdelsbeteckning: »Visdom finns på den klokes läppar.» Ordet »läppar» ingår nämligen där i ett slags ytlig, formell kontrast till »dårens rygg»;

Visdom finns på den klokes läppar,
ris för dårens rygg.

v. 9 »tuktad blir ...»: KB 1917 har här »bliver röjd», den tolkning som möter också i andra äldre översättningar (liksom även i några nyare, t. ex. JerB). Denna traditionella översättning förutsätter att vi i grundtextens *jiwwade^{at}* har att göra med en form av det vanliga verbet *jadä'* »veta, känna, erfara, bry sig om». Men »blir känd» är inte riktigt tillfredsställande i sammanhanget: v. 9a talar om att den oförvitlige kan vara trygg, och då väntar man sig snarare att den följande raden som kontrast skall nämna någon olycka eller något straff, som hotar de onda. Det är därför vanligt att man här rättar texten och i stället läser *jerō^{at}* »går det illa (för)» (jfr Ords. 11: 15, 13: 20), vilket endast kräver ett ganska obetydligt ingrepp i konsonanttexten. Denna utväg har man tillgripit i NAmB (»will fare badly»),

i den kritiska apparaten i Kittels *Biblia Hebraica* (av G. Beer) och i åtskilliga kommentarer. Men det finns en annan lösning på problemet, som förefaller mera tillfredsställande, därför att den ger just det resultat som emendationen eftersträvar men utan att ändra på den traderade konsonanttexten. Den engelske hebraisten D. W. Thomas har i en serie artiklar påvisat förekomsten av ett verb *jadä'* II i hebreiskan. Han anknyter till arabiskans *wadu'a* »bli stilla, lugn» och analyserar en rad ställen i GT, som är mycket svåra att komma till rätta med, om *jadä'* bara kan betyda »veta, känna», men som får rimlig mening, om man räknar med ett verb *jadä'* II, besläktat med det nämnda arabiska ordet och med betydelsen »to be still, quiet», i stamformen *hifil* »to make quiet, submissive, to humiliate, to punish». Ett av de ställen Thomas diskuterar är just Ords. 10: 9 (*Journal of Theological Studies* 35, 1934, s. 303 f.): MT ger ingen tillfredsställande mening, om *jadä'* här är det vanliga verbet »veta», men om man anknyter till den arabiska roten, kan man slippa att emendera texten och ändå få »perfectly good sense»; Thomas översätter »But he who perverts his ways is made submissive». J. A. Emerton har nyligen i en artikel granskat teorin och vissa invändningar som rests mot den. Efter en omsorgsfull filologisk detaljanalys kommer Emerton till resultatet att Thomas' tes är välgrundad (»A Consideration of Some Alleged Meanings of *jd'* in Hebrew», *Journal of Semitic Studies* 15, 1970, s. 145 ff.; om Ords. 10: 9 s. 150, 171 och 177). H. Ringgren har i sin kommentar till Ordspråksboken i *Das Alte Testament Deutsch* upptagit Thomas' förslag (»wird bestraft»), och översättningen i NEB vilar uppenbarligen på samma grund: »crooked ways bring a man down». Thomas' tolkning av v. 9b är ett utmärkt exempel på hur den moderna hebreiska språkforskningen har lyckats lösa svårigheter som tidigare översättare och kommentatorer inte kunnat komma till rätta med utan att emendera texten.

v. 10 »men ärlig kritik skapar fred»: denna rad återgår på Septuaginta, medan MT här upprepar v. 8b, »men/och en pratsjuk narr går det illa», som ger en rimlig antites till v. 8a men som passar mindre väl som fortsättning på v. 10a. Sannolikt har Septuaginta här bevarat ordspråkets ursprungliga lydelse, medan masoreternas mindre tillfredsställande text rimligen beror på att v. 8b av misstag kommit att upprepas här. Nästan alla moderna översättningar och kommentarer är ense härom. Samma ståndpunkt företräder den textkritiska apparaten i *Biblia Hebraica*. Också W. McKane, som annars i sin stora kommentar till Ordspråksboken (*Proverbs*, 1970) i anslutning till G. Gerlemans forskning (*Studies in the Septuagint III. Proverbs*, 1956) med rätta hävdar att åtskilliga avvikelser i Septuaginta snarast är vittnesbörd om stilistiska strävanden eller teologiska tendenser hos översättaren och icke utan vidare får uppfattas som bevis för en från MT avvikande förlaga, rekommenderar på detta ställe en rekonstruktion på grundval av Septuagintas text.

v. 17 »Den som tar vara på tuktan är på rätt väg»: ordagrant tycks MT här närmast betyda »En väg till livet är den som tar vara på tuktan» — en något besynnerlig formulering, som en och annan kommentator söker ge en nödortfåg mening genom att förklara att den som själv tar vara på vishets-

lärarens förmaningar därigenom kan bli en väg till livet för andra. Svårigheten avslöjas också av det faktum att KB 1917 här tvungits till en lätt justering: participet *šomer* »(d)en som tar vara på» har ersatts av en infinitiv, vilket strax ger en rimligare mening, »Att taga vara på tuktan är vägen till livet.» Samma utväg har Viveka Heyman tillgripit: »Vägen till liv är att akta på tukt.» Men hellre än att med en något tvivelaktig översättning släta över svårigheten bör man kanske försöka komma till rätta med den på annat sätt. Grammatiskt möjligt vore väl att fatta *'orāḥ* som ett slags omständighetsbestämning: »På vägen till livet är den ...» — särskilt i poesi har hebreiskan relativt stora möjligheter att så uttrycka vad som normalt anges med preposition + substantiv. Men en naturligare utväg är nog att som många kommentatorer, den textkritiska apparaten i *Biblia Hebraica* och Koehler-Baumgartners lexikon vokalisera ordet som ett particip, *'ore^aḥ*, av verbet *'arāḥ* »vara på väg, vandra», vilket ger inte bara bättre mening utan också bättre formell parallellism med v. 17b. Det är denna läsning som ligger bakom vår översättning. Kanske vore det rentav möjligt att tolka ordet som ett particip även utan att ändra på masoreternas vokalisering: *'orāḥ* skulle kunna vara status constructus av qal-participet, en form som ju kan förekomma också framför preposition. Översättningen blir naturligtvis densamma.

Att grundtextens »på vägen till livet» återges med »på rätt väg» kan motiveras med att den mera ordagranna översättningen lätt ger vissa nytestamentligt-teologiska associationer, som leder vilse i ett sammanhang som detta: vad som avses är ett harmoniskt liv, präglad av den vises nyktra klarsyn och lugna insikt i tillvarons villkor. Uttrycket »vägen till livet» har för stark eskatologisk laddning; »på rätt väg» träffar nog bättre den mera jordiskt och moraliskt inriktade ordspråklitteraturens tonfall och tendens.

v. 24 »blir uppfylld»: MT har här en aktiv verbform, »uppfyller han», som behålles av en och annan kommentator (senast McKane) med motive- ringen att Jahve kan underförstås som subjekt. Den lösningen är inte riktigt tillfredsställande: Gud brukar eljest i dessa ordspråk nämnas vid namn och inte döljas bakom ett till syftningen oklart »han», som på detta ställe inte ens är uttryckt med pronominet *hū'* utan ligger i själva verbformen *jitten* »(han) ger». Man brukar därför med åberopande av Septuaginta ändra till passivum: *Biblia Hebraica* och många kommentatorer (t. ex. Ringgren) vokaliserar *juttan* »ges». Eftersom Septuaginta i denna bibelbok inte alltid ger en trogen bild av det hebreiska originalets detaljer (se ovan kommentaren till v. 10), är det dock svårt att säga exakt vad som här stått i den grekiske översättarens förlaga. Ett annat problem (som ingen av kommentarerna tycks ha uppmärksammat) är att texten knappast blir grammatiskt invändningsfri genom den föreslagna omvokaliseringen: *juttan* är en maskulinform, men subjekt är nu *tā^awāt šāddiqīm* (som med masoreternas vokalisering är objekt), och ett framförställt feminint subjekt borde kräva att också verbet har feminin böjningsform: *tuttan*. Kanske kan man fatta MT:s verbform mera allmänt: »uppfyller man» snarare än »uppfyller han» — det obestämda »man» uttrycks i hebreiskan ofta med 3 mask. sing. av verbet. I så fall är det naturligt att på svenska uttrycka detta med den passiva

formuleringen »blir uppfylld». Vår text är alltså inte baserad på den vanliga emendationen (trots att den kommer att sammanfalla med en översättning som utgår från denna). Formuleringen i KB 1917, »vad de rättfärdiga önska, det varder dem givet», som ju gör anspråk på att återge MT, överensstämmer i sak med vår och är antagligen ett resultat av liknande översättningsteoretiska överväganden.

v. 28 »växer till»: i MT lyder v. 28a ordagrant: »De rättsinnigas hopp (är glädje», av KB 1917 parafraaserat till »De rättfärdigas väntan får en glad fullbordan.» Ordet *šimḥā* »glädje» vållar vissa svårigheter: både ur innehållets och den formella parallellismens synpunkt hade man här väntat ett verb, och i många kommentarer föreslås också den emendation som noterats i apparaten i Biblia Hebraica, *šam^eḥā* »spirar». Vår översättning »växer till» förutsätter emellertid icke denna konjektur utan bygger på ett förslag av G. R. Driver (i *Biblica* 32, 1951, s. 179). Han behåller MT:s konsonanter men vokaliserar *šam^eḥa* av ett *šamāḥ* II, besläktat med arabiskans *šamaḥa* »spring up» och ackadiskans *šamāḥu* »be luxuriant». Denna teori förefaller mest tilltalande: den ger samma mening som den tidigare föreslagna konjekturen men kräver i motsats till denna inget ingrepp i konsonanttexten (den löser också problem på andra ställen, t. ex. i 13: 9, vilket naturligtvis ökar dess sannolikhet).

v. 29 »Herren är ett värn för den oförvitlige»: med masoreternas vokalisering av texten måste den i stället översättas »Ett värn för oförvitligheten är Herrens väg.» KB 1917 har »HERRENS vägar äro den ostraffliges värn». Strängt taget avviker denna tolkning från MT på två punkter. Dels tycks den — liksom Septuagintas tolkning — förutsätta vokaliseringen *lāttam* »för den oförvitlige (ostrafflige)» i stället för masoreternas *lāttom* »för oförvitligheten» — men kanske skall man inte fatta detta som en ändrad vokalisering utan som en fri återgivning, varvid det konkreta »den ostrafflige» har fått ersätta MT:s abstrakta uttryck »ostraffligheten». Dels har KB 1917 något överraskande pluralformen »vägar», som är svår att motivera utifrån grundtexten.

Masoreterna har alltså fört ordet *dæræk* till *jhwḥ*, men det förefaller mycket naturligare och ger bättre mening att i stället förknippa ordet med det föregående och läsa *l^etām-dæræk*; med denna obetydliga ändring av vokaliseringen betyder texten ordagrant »Ett värn för den till vandeln oförvitlige är Herren.» Om denna ändring — som alltså inte rör konsonanterna och därför inte behöver redovisas i någon fotnot — är de flesta kommentatorer ense. På svenska räcker det sedan att säga »den oförvitlige» — att denna karakteristik gäller vederbörandes *dæræk*, hans »väg», dvs. »livsföring, vandel», är självklart.

Predikaren 4

Den bok som på svenska traditionellt kallas Predikaren — ett försök att återge hebreiskans *qohælæt*, vars innebörd inte är helt klar — hör liksom Ordspråksboken till den s. k. vishetslitteraturen. Men medan det mesta i Ordspråksboken återger vedertagna åsikter och hävdvunnen visdom, har Predikaren en starkt personlig prägel. Författaren, som brukar dateras till 200-talet f. Kr., är väl förtrogen med vishetslärares undervisning och vet också att nyttja vishetslitteraturens gängse stilmedel — men inte för att troget föra lärofädernas förkunnelse vidare utan för att sätta den i fråga. Insikten att verkligheten inte alltid rättar sig efter de prydliga teorierna gestaltar han i bittra och skeptiska kommentarer till renlärighetens standardfraser. Det sker i en egensinnig och originell form, som har inslag av både poesi och prosa och som lägger ringa vikt vid reda och logiskt sammanhang: ibland är det som om Predikaren i själva sitt motsägelsefulla och ryckiga skrivsätt ville spegla tillvarons förvirrande mångfald — och kanske också de stridiga tankarna i sin egen själ. Mycket blir då ohjälpligen gåtfullt och dunkelt, och denna bibelbok har mycket riktigt vållat uttolkarna stora bekymmer. Därmed ställs också varje översättare av Predikaren inför svåra problem. Ofta måste man nöja sig med att välja en av flera möjliga tolkningar utan att kunna vara säker på att det är den rätta. Det avsnitt vi har försökt återge på svenska ger flera exempel på sådana svårigheter.

Översättningsförslag

- 4 Vidare såg jag alla de våldsdåd som förövas under solen: De förtryckta gråter, men ingen tröstar dem; deras förtryckare brukar våld,
2 men ingen tröstar dem. Då tänkte jag: Lyckliga de döda, de länge-
3 sedan döda, lyckligare än de ännu levande. Men lyckligast den som ännu inte är till, som inte har sett allt ont som sker under solen.
- 4 Jag såg att all strävan och all framgång bara bottnar i den enes avund mot den andre. Också detta är meningslöst, som att jaga efter vind.
- 5 »Dåren sitter med armarna i kors
och får suga på ramarna.»
- 6 — Hellre en handfull ro
än två nävar slit och släp
och jaga efter vind.

v. 5 och 6 motsäger varandra; troligt är att ett gängse ordspråk citeras i v.5 och bemöts i v.6.

4 KAPITLET

Orätrådigheten på jorden. Den ensamme och den fattige.

- ¹ Och ytterligare såg jag på alla de våldsgärningar som förövas under solen. Jag såg förtryckta fälla tårar, och ingen fanns, som tröstade dem; jag såg dem lida övervåld av sina förtryckares hand, och ingen
- ² fanns, som tröstade dem. Då prisade jag de döda, som redan hade
- ³ fått dö, lyckliga framför de levande, som ännu leva; men lycklig framför båda prisade jag den som ännu icke hade kommit till, den som hade sluppit att se vad ont som göres under solen.
- ⁴ Och jag såg att all möda och all skicklighet i vad som göres icke är annat än den enes avund mot den andre. Också detta är fåfånglighet och ett jagande efter vind.
- ⁵ Dåren lägger händerna i kors och tär så sitt eget kött.
- ⁶ Ja, bättre är en handfull ro än båda händerna fulla med möda och med jagande efter vind.

- ^{7,8} Jag såg annat meningslöst under solen: en man står alldeles ensam, har varken son eller bror, men det är ingen måtta på hans möda och han är omättlig i sin strävan efter rikedom. »Men för vem sliter jag och nekar mig livets goda?» Också detta är ett meningslöst elände.
- ^{9,10} Bättre två än en, ty de får ut mer av sin möda. Om de faller, kan de hjälpa varandra upp. Men stackars den som är ensam: om han faller,
- ¹¹ har han ingen som hjälper honom upp. Likaså, om två ligger tillsammans, har de det varmt, men hur skall den ensamme hålla sig
- ¹² varm? Där en ensam blir övermannad, kan två hålla stånd, och en tredubbel tråd brister inte så snart.
- ¹³ Bättre en fattig men klok pojke än en gammal men dåraktig kung,
- ¹⁴ som inte längre har vett att ta råd. Ty från en fångelsehåla kan han nå tronen, även om han föddes fattig i sitt rike.
- ¹⁵ Jag såg hur alla människor, alla som vandrar under solen, följde
- ¹⁶ den unge tronföljaren, som skulle träda i den andres ställe. Oändligt stor var skaran som han gick i spetsen för. Ändå betyder han ingenting för senare släkten. Också detta är meningslöst, som att jaga efter vind.

Kommentar

Det är svårt att avgöra vad som i detta kapitel skall betraktas som vers och som prosa. Olika översättningar tar därvidlag ställning på olika sätt. NEB trycker hela kapitlet som prosa, vilket medför att vissa formella skiftningar i texten inte blir återgivna. Så gör också KB 1917. I JerB och NAmB presenteras kapitlet i prosarader så när som på v. 5–6; så sker också i vårt förslag. Den kommande norska översättningen sätter emellertid texten genomgående i versrader, t. ex. på följande sätt:

Jeg så igjen på all den urett
som blir gjort under solen.
Jeg så de undertryktes tårer,
og ingen trøstet dem.
De som undertrykte dem
hadde makten i sin hånd
og det var ingen som trøstet.

7,⁸ Och ytterligare såg jag något som är fåfänglighet under solen: mången finnes, som står ensam och icke har någon jämte sig, varken son eller broder; och likväl är det ingen ände på all hans möda, och hans ögon bliva icke mätta på rikedom. Och för vem mödar jag mig då och nekar mig själv vad gott är? Också detta är fåfänglighet och ett uselt besvär.

⁹ Bättre är att vara två än en, ty de två få större vinning av sin möda.¹
¹⁰ Om någondera faller, så kan ju den andre resa upp sin medbroder. Men ve den ensamme, om han faller och icke en annan finnes, som kan resa upp honom! Likaledes, om två ligga tillsammans, så hava de det varmt;
¹¹ men huru skall den ensamme bliva varm? Och om än någon kan slå ned den som är ensam, så hålla dock två stånd mot angriparen. Och en tretvinnad tråd brister icke så snart.

¹³ Bättre än en gammal konung som är dåraktig och ej har förstånd nog
¹⁴ att låta varna sig är en fattig yngling med vishet. Ty ifrån fängelset gick en gång en sådan till konungavälde, fastän han var född i fattigdom inom den andres rike. Jag såg huru alla som levde och rörde sig under solen följde ynglingen, denne nye som skulle träda i den förres ställe; det var ingen ände på hela skaran av alla dem som han gick i spetsen för. Men ändå hava de efterkommande ingen glädje av honom. Ty också detta är fåfänglighet och ett jagande efter vind.

Da priste jeg de døde lykksalige,
 de som var borte for lenge siden.
 De har det bedre enn de levende,
 de som ennå er i live.
 Men lykkeligere enn begge
 er de som aldri har levd og sett
 det onde som blir gjort under solen (4: 1-3).

Den genomgående versuppställningen har flera fördelar. Texten har ett slags meditativ karaktär, och versuppställningen fungerar här som en läs-anvisning, en uppmaning till långsam, pauserande, meditativ läsning. Det kan också hävdas att vissa formuleringar i originalet, som tycks stå poesi nära, kommer bättre till sin rätt i den norska textens versarrangemang än i en prosaöversättning. Det gäller t. ex. ett par formuleringar i v. 2 som mer ordagrant lyder: »de döda som har dött för längesedan» och »de levande som lever ännu». I prosaåtergivning är dessa formuleringar svårhanterliga, men i det norska versarrangemanget ovan är effekten av översättningen

god. Men trots dessa fördelar med versuppställningen har kommittén valt prosaformen, utom (liksom i JerB och NAmB) beträffande v. 5–6. Det är därvidlag närmast fråga om en mer formell trohet mot originalet: texten i kap. 4 uppvisar inte klart och genomgående den hebreiska poesins parallelistiska utformning. Med prosauppställningen uppstår emellertid vissa svårigheter i fråga om sådana poesiliknande formuleringar som har diskuterats ovan.

Framställningsformen i kapitel 4 är också i övrigt egenartad. Texten består av korta avsnitt, snabba utblickar över världens tillstånd och livets villkor. Avsnitten, som inte sällan avlöser varandra språngvis, utan strängt sammanhang, hålles samman av vissa ledmotiv, omkvädesartade uttryck, t. ex. »Jag såg» (som ger en visionsartad ton åt utblickarna över tillvaron), »under solen» (som betonar att texten gäller jordelivets villkor) och det omkvädesliknande »meningslöst, som att jaga efter vind — jagande efter vind — meningslöst elände». Det ligger en viss vikt vid att i översättningen få fram dessa formellt och stämningmässigt sammanbindande moment.

Även med dessa sammanbindande inslag gör kapitlet ett delvis splittrat och fragmentariskt intryck. Ordspråket i v. 5 kommer plötsligt in i texten, och dess sammanhang med det närmast följande är inte självklart (se kommentaren till v. 5). Verserna 9–12, som handlar om lyckan att vara två, är ett ganska överraskande inscott i denna skildring av meningslöst elände. Med tanke på denna brutna kompositionslinje blir det viktigt att typografiskt markera för läsaren vad som utgör mer fristående avsnitt i texten.

Det som ovan sagts om framställningens rapsodiska karaktär i Predikaren innebär också att det är svårt att indela texten i lämpliga avsnitt och att finna passande rubriker till dessa. I valet mellan mycket korta, enhetliga avsnitt och längre avsnitt med ganska skiftande innehåll torde det sistnämnda vara att föredra. Det följer då att rubrikerna måste bli mycket allmänt formulerade. Kommittén har ansett att frågan om eventuella rubriker i föreliggande kapitel måste anstå tills hela Predikaren översatts.

v. 4 »Också detta är meningslöst, som att jaga efter vind.» Ordvalet är här viktigt — det gäller ju ett ledmotiv, ofta upprepat i Predikaren. KB 1917 har här »Också detta är fåfänglighet och ett jagande efter vind». Ordet »fåfänglig(het)» (så även GÖ) har vi undvikit, på grund av dess ålderdomlighet och därför att det finns en risk för olämplig association med »fåfånga». Om man av dessa skäl undviker ordet »fåfänglig(het)» här, så bör man nog undvika det även på andra ställen — det är ju fråga om ett genomgående tema. (Det innebär inte att vi normalt följer konkordansprincipen, som föreskriver att ett och samma hebreiska ord alltid skall översättas med ett och samma svenska ord.) Då bör man kanske undvika ordet »fåfänglighet» även i Predikarens välkända inledningsord, som i KB 1917 lyder: »Fåfänglighetens fåfänglighet! säger Predikaren. Fåfänglighetens fåfänglighet! Allt är fåfänglighet!» I vår översättning av kapitel 4 har vi valt »meningslös(het)». En annan möjlighet vore »tomhet». Det norska förslaget har »tomhet» även i inledningsorden:

Tomhet på tomhet, sier Forkynneren.
Tomhet på tomhet, alt er tomhet.

Men det slutliga ställningstagandet i denna ordvalsfråga — där för ovanlighetens skull konsekvens är önskvärd, på grund av ledmotivskaraktären — måste anstå till en fullständig översättning av Predikaren, då man tar alla textställen där ordet förekommer i betraktande.

v. 5 kommer överraskande in i sammanhanget: »Dåren sitter med armarna i kors och får suga på ramarna.» Detta är ju en uppmaning att arbeta för brödfödan, förvånande i denna dikt om all strävans meningslöshet. Den får också omedelbart svar i de följande raderna: »Hellre en handfull ro än två nävar slit och släp.» Det är rimligt att betrakta v. 5 som ett plötsligt inkastat ordspråk, som textens författare genast bemöter. Om v. 5 betraktas som ett ordspråk, bör den, såsom har skett i vårt förslag, sättas som vers, och karaktären av ordspråk motiverar kanske också det möjligen litet folkliga uttryckssättet »suga på ramarna». V. 6 utgör alltså ett svar i en liten dialog. Genom bildspråket och genom en viss antitetisk parallellitet mellan a- och b-raden får den verskaraktär. Det är tydligt att v. 5-6 bör typografiskt markeras som ett avsnitt för sig, ett versavsnitt avrundat med slutfallet »och jagande efter vind». Det måste också vara viktigt att med citationstecken beteckna »Dåren sitter ...» som ett uttalande som citeras och därefter bemöts. Kompositionsformen i Predikaren ställer vissa krav på den typografiska markeringen.

v. 12 »blir övermannad»: grundtextens *taqāp* översätts ibland »anfalla» (se t. ex. NJV och Viveka Heyman), men som H. Odeberg påpekat i sin kommentar till Predikaren (Qohælæt, 1929), finns det inga belägg för att ordet skulle ha denna mening: det betyder »övermanna, besegra».

v. 13-16 Vad Predikaren i stort vill ha sagt med dessa rader förefaller ganska klart: de handlar om lyckans växlingar och popularitetens obeständighet. Men så snart man ser på detaljerna, finner man en rad tolkningssvårigheter: grundtextens lakoniska formuleringar kan uppfattas på mer än ett sätt, det är på ett par ställen oklart vem hebreiskans suffix syftar på, och sammanhanget mellan v. 13 och v. 14 är inte entydigt. Ofta har man fattat detta avsnitt som en anspelning på Josefsberättelsen i 1 Mosebok eller på någon för samtiden välbekant historisk händelse. Men försöken att identifiera de personer som omtalas är antagligen förfelade: troligen är det — som bl. a. W. Zimmerli hävdar i sin kommentar (Das Alte Testament Deutsch 16/1, 1962) — fråga om en exempelberättelse, en typisk situation snarare än en beskrivning av något som faktiskt har hänt.

Men även om man ser saken så, är det inte alldeles klart hur verbformerna i v. 14 skall uppfattas: har vi här en allmän utsaga som i NJV: »the former can emerge from a dungeon to become king ...» (liknande JerB och NEB) eller en berättelse i förfluten tid som i KB 1917: »ifrån fängelset gick en gång en sådan till konungavälde ...» (liknande Viveka Heyman och den nya norska översättningen)? Översättaren är tvungen att välja, fastän man inte kan vara säker på vilket som varit författarens avsikt.

Det är inte heller klart om texten talar om två gestalter, den gamle kungen och hans unge efterträdare, eller om tre, den gamle och hans efterträdare, som i sin tur blir ersatt av en ny ung härskare. Båda uppfattningarna finns

företrädda i kommentarlitteraturen. Det hänger delvis på hur man uppfattar uttrycket *hājǰælæd hāššeni* »den andre ynglingen» i v. 15. Även om man bortser från förslaget till textändring i den kritiska apparaten i Biblia Hebraica, som knappast förefaller tillräckligt underbyggt, återstår en rad tolkningsmöjligheter. Är det fråga om ytterligare en ung man utöver den tidigare nämnde? Eller kan man tänka sig ett kommatecken emellan: »den unge, den andre» (så att de båda är identiska)? Eller är det fråga om en beteckning för tronföljaren, den »andre» i riket efter kungen själv? Zimmerli företräder i sin kommentar den sistnämnda uppfattningen, och vi har lagt den till grund för vår översättning, dock utan att vara helt övertygade att den bör ges företräde framför andra, som också kan försvaras — några avgörande argument för den ena eller andra lösningen finns knappast.

Jesajaboken är som bekant inte en enhetlig text utan en samling profetord och profetberättelser från vitt skilda århundraden. Inom denna samling avtecknar sig kap. 40–55 som ett helgjutet och särpräglat avsnitt. Av innehållet framgår klart att den som här talar har verkat mot slutet av den babyloniska fångenskapen, vid 500-talets mitt. Förkunnaren själv träder helt tillbaka för sitt budskap — inte ens hans namn är oss bekant, men eftersom hans förkunnelse har bevarats inom Jesajabokens ram, brukar han kallas Deuterokesaja (den andre Jesaja). Hans stil är lätt att skilja från Jesajas bryska och korthuggna straffpredikningar: den är brett retorisk, högstämd och lyrisk, högtidligt och enträget förmanande och tröstande. Samma tema återkommer gång på gång i ständigt nya variationer. Inflytandet från liturgins språk är påtagligt; särskilt ofta återklingar ordalag och vändningar ur de psaltarhymner som besjunger Jahves kungavälde. Här är det därför motiverat att ge den svenska översättningen ett relativt högt stil-läge och markera att det är fråga om religiös poesi med medvetet sakrala och högtidliga tonfall.

Tröst för Guds folk

- 40** Trösta, trösta mitt folk,
säger er Gud.
- ² Ge nytt mod åt Jerusalem
och förkunna för det
att trältjänsten är slut
och skulden sonad,
ty det har fått dubbelt straff av Herren
för alla sina synder.
- ³ Någon ropar:
Røj väg i ödemarken för Herren,
bygg en väg rakt genom öknen för vår Gud!
- ⁴ Var dal skall höjas,
vart berg, var kulle sänkas,
oländig mark skall jämnas
och branter bli till slätt.
- ⁵ Herrens majestät skall uppenbaras
i allt levandes åsyn.
Herren själv har talat.
- ⁶ Någon säger: Förkunna!
Jag svarar: Vad skall jag förkunna?
Allt levande är gräs
och all dess härlighet som markens blommor.
- ⁷ Gräset torkar, blommorna vissnar,
när Herrens vind går fram över dem.
Ja, folket är gräs.
- ⁸ Gräset torkar, blommorna vissnar,
men vår Guds ord skall bestå.
- ⁹ Stig upp på ett högt berg,
Sion, du som bär bud om seger!
Ropa med stark röst,
Jerusalem, du som bär bud om seger!
Ropa utan fruktan!
Säg till städerna i Juda:
Nu kommer er Gud!

v. 1 *Trösta*: det hebreiska verbets form visar att uppmaningen är riktad till flera. Vilka dessa är framgår dock inte klart; det kan vara fråga om himmelska väsen eller Israels andliga ledare. Den som framför uppmaningen torde höra till Guds himmelska hov (se 1 Kon. 22: 19 ff.). De obestämda rösterna i v.3 och 6 tycks likaså tillhöra himmelska gestalter.

v. 2 *trältjänsten*: den babyloniska fångenskapen.

v. 3 *Någon ropar*: se noten till v.1.

v. 6 *Någon säger*: se noten till v.1.

Jag svarar: så Jesajarullen från Qumran och grek.; andra hebreiska handskrifter har *en annan svarar*.

Trösteord till Guds folk. HERRENS storhet och makt.

- ¹ Trösten, trösten mitt folk, säger eder Gud.
- ² Talen ljuvligt till Jerusalem och prediken för det att dess verdermöda är slut, att dess missgärning är försonad, och att det har fått dubbelt igen av HERRENS hand för alla sina synder.
- ³ Hör, man ropar: »Bereden väg för HERREN i öknen, banen på hedmarken en jämn väg för vår Gud.
- ⁴ Alla dalar skola höjas och alla berg och höjder sänkas; vad ojämnt är skall jämnas, och vad oländigt är skall bliva slät mark.
- ⁵ HERRENS härlighet skall varda uppenbarad, och allt kött skall tillsammans se den. Ty så har HERRENS mun talat.»
- ⁶ Hör, någon talar: »Predika!», och en annan svarar: »Vad skall jag predika?» »Allt kött är gräs, och all dess härlighet såsom ett blomster på marken.
- ⁷ Gräset torkar bort, blomstret förvissnar, när HERRENS andedräkt blåser därpå. Ja, folket är gräs!
- ⁸ Gräset torkar bort, blomstret förvissnar, men vår Guds ord förbliver evinnerligen.»
- ⁹ Stig upp på ett högt berg, Sion, du glädjens budbärrinna häv upp din röst med kraft, Jerusalem, du glädjens budbärrinna; häv upp den utan fruktan, säg till Juda städer: »Se där är eder Gud!»

- 10 Stark kommer Herren Gud,
han har all makt i sin hand.
Sin segerlön har han med sig,
framför sig har han dem han vann —
- 11 som en herde som vallar sin hjord,
samlar lammen
och bär dem i famnen,
leder tackorna till vatten och vila.

Skaparens storhet och makt

- 12 Vem mäter upp havets vatten i sin kupade hand
eller himlens vidd med sina fingrar?
Vem kan få jordens grus att rymmas i ett mått?
Vem har vägt bergen på våg
och höjderna i vågskål?
- 13 Vem kan fatta Herrens tankar?
Vem har varit hans rådgivare och undervisat honom?
- 14 Vem kunde han rådfråga för att få insikt?
Vem lärde honom handla rätt
och gav honom kunskap
och visade honom insiktens väg?
- 15 För honom är folken som en droppe från ämbaret,
som dammkorn på vågskålen,
fjärran länder väger lätt som fjun.
- 16 Inte ens Libanon har bränsle nog,
inte djur nog till brännoffer.
- 17 Alla folk är som intet inför honom,
han räknar dem för mindre än ingenting.
- 18 Vem vill ni likna Gud vid?
Vad vill ni jämföra honom med?
- 19 Med en gudabild som en hantverkare gjuter
och som en guldsmed belägger med guld
och förser med silverkedjor?
- 20 Av ädelträ är offergården,
man väljer virke som inte ruttnar
och söker upp en skicklig hantverkare
för att sätta upp en gudabild som står stadigt.
- 21 Förstår ni inte, har ni inte hört det,
fick ni inte reda på det från begynnelsen?
Har ni inte vetat det alltsedan jordens grund blev lagd?

v. 19–20 I grundtexten är slutet av v.19 och början av v.20 mycket dunkla och texten troligen i olag. Översättningen är ytterst osäker.

v. 21 *vetat det alltsedan jordens grund blev lagd*: textändring; hebr.: *förstått jordens grundvalar*.

- 10 Ja, Herren, HERREN kommer med väldighet,
och hans arm visar sin makt.
Se, han har med sig sin lön, och hans segerbyte går framför honom.
- 11 Han för sin hjord i bet såsom en herde,
han samlar lammen i sin famn
och bär dem i sitt sköte, och sakta för han moderfåren fram.
- 12 Vem är det som mäter upp havens vatten i sin hand
och märker ut himmelens vidd med sina utspända fingrar?
Vem mäter upp stoftet på jorden med ett tredingsmått?
Vem väger bergen på en våg
och höjderna på en viktskål?
- 13 Vem kan utrannsaka HERRENS Ande,
och vem kan giva honom råd och undervisa honom?
- 14 Går han till råds med någon,
för att denne skall giva honom förstånd
och lära honom den rätta stigen,
lära honom kunskap
och visa honom förståndets väg?
- 15 Nej, folken äro att akta såsom en droppe ur ämbaret
och såsom ett grand på vågskålen;
se, havsländerna lyfter han såsom ett stoftkorn.
- 16 Libanons skog vore icke nog till offerved
och dess djur icke nog till brännoffer.
- 17 Folken äro allasammans såsom ett intet inför honom;
såsom alls intet och idel tomhet aktas de av honom.
- 18 Vid vem viljen I då likna Gud,
och vad finnes honom likt att ställa vid hans sida?
- 19 Månne ett avgudabeläte? — det gjutes av någon konstnär,
och guldsmeden överdrager det sedan med guld,
och med silverkedjor pryder så guldsmeden det.
- 20 Den som icke har råd att offra så mycket,
han väljer ut ett stycke trä som icke ruttnar
och söker sig en förfaren konstnär,
som kan förfärdiga ett beläte som ej faller omkull.
- 21 Haven I då intet förstånd? Hören I då intet?
Blev detta icke förkunnat för eder från begynnelsen?
Haven I icke förstätt vad jordens grundvalar säga?

- 22 Han tronar ovan jordens rund,
och de som bor där är som gräshoppor.
Han har brett ut himlen som ett flor
och spänt ut den som ett tält att bo i.
- 23 Han gör härskarna till intet
och de mäktiga på jorden till stackare.
- 24 Knappt är de planterade,
knappt är de sådda,
knappt har de hunnit slå rot,
förrän han blåser på dem så att de vissnar,
och stormen sopar bort dem som strån.
- 25 Vem vill ni jämföra mig med,
vem skulle vara min like,
säger den Helige.
- 26 Se upp mot himlen,
se vem som har skapat allt detta:
han som låter stjärnornas här tåga fram fulltalig,
nämner varje stjärna vid namn.
Ingen enda saknas
inför den mäktige, den oändligt starke.
- 27 Israel, hur kan du säga:
Herren är likgiltig för mitt öde.
Jakob, hur kan du påstå:
Min Gud tar sig inte an min sak.
- 28 Vet du då inte,
har du aldrig hört
att Herren är den evige Guden
som har skapat all världen?
Han blir aldrig trött, han sviktar aldrig,
ingen lodar djupet av hans tanke.
- 29 Han ger den trötta kraft,
ny styrka åt den utmattade.
- 30 De unga kan bli trötta och svikta,
män i sina bästa år kan stappla,
31 men de som hoppas på Herren får nya krafter,
de lyfter vingarna som örnar,
de löper utan att tröttna,
går vidare utan att ge upp.

v. 27 *Israel, Jakob*: båda namnen betecknar Israels folk.

- 22 Han är den som tronar över jordens rund,
och dess inbyggare äro såsom gräshoppor;
han är den som utbreder himmelen såsom ett flor
och spänner ut den såsom ett tält att bo inunder.
- 23 Han är den som gör furstarna till intet,
förvandlar domarna på jorden till idel tomhet.
- 24 Knappt äro de planterade, knappt äro de sådda,
knappt har deras stam slagit rot i jorden,
så blåser han på dem, och de förtorka,
och en stormvind för dem bort såsom strå.
- 25 Vid vem viljen I då likna mig, så att jag skulle vara såsom han?
säger den Helige.
- 26 Lyften upp edra ögon mot höjden
och sen: vem har skapat allt detta?
Det har han som för härskaran däruppe fram i räknade hopar;
han nämner dem alla vid namn.
Så stor är hans makt, så väldig hans kraft,
att icke en enda utebliver.
- 27 Huru kan du då säga sådant, du Jakob,
och tala så, du Israel:
»Min väg är fördold för HERREN,
och min rätt är försvunnen för min Gud?»
- 28 Vet du då icke, har du ej hört det,
att HERREN är en evig Gud,
han som har skapat jordens ändar?
Han bliver ej trött och uppgives icke,
hans förstånd är outrannsakligt.
- 29 Han giver den trötte kraft
och förökar den maktlöses styrka.
- 30 Ynglingar kunna bliva trötta och uppgivas,
och unga män kunna falla;
- 31 men de som bida efter HERREN hämta ny kraft,
de få nya vingfjädrar såsom örnarna.
Så hasta de åstad utan att uppgivas,
de färdas framåt utan att bliva trötta.

v. 2 »Ge nytt mod åt Jerusalem»: grundtexten har ordagrant »Tala till Jerusalems hjärta», av KB 1917 återgivet med »Talen ljuvligt till Jerusalem». Det är inte lätt att komma åt den exakta nyansen i det hebreiska uttrycket och att finna en träffande svensk motsvarighet. Moderna översättare har uppfattat innebörden i stort sett på samma sätt men med vissa nyansskillnader: RSV, NEB, NAmB och NJV har alla: »Speak tenderly to Jerusalem», NoUtv »Tal vennlig till Jerusalem» och C. R. North (The Second Isaiah, 1964) »Tell Jerusalem to be of good heart». Av övriga ställen i GT där frasen förekommer ser det ut som om den närmast betydde »lugna, uppmuntra, övertyga, ge ny tillförsikt». Parallellismen med »trösta» antyder naturligtvis en viss emotionell innebörd i uttrycket, men den bör kanske inte överbetonas — hjärta var för de gamla hebreerna lika mycket viljans och tankens säte som känslornas.

v. 3 »ödemarken ... öken»: grundtexten har här orden *midbar* och *'arabā*, som KB 1917 återger med respektive »öknen» och »ödemarken». Eftersom det svenska landskapet ser annorlunda ut än det palestinsiska, har vårt språk inga exakta motsvarigheter till de båda hebreiska termerna. Ordet *midbar* betecknar utmarkerna, den icke odlade marken, även sådan där man drev boskap; »stäpp» och »ödemark» kan vara godtagbara översättningar. Det är oklart om *'arabā* etymologiskt sett avser det »torra» eller det »avlägsna» området, men dess faktiska användning är entydig: termen betecknar en vattenfattig trakt, en »öken» (inte främst sandöken utan en torr högplatå eller en bergig ökentrakt). De båda termerna förekommer på flera andra ställen hos Deuterocesaja i parallellism liksom här, vilket kan tyda på att det inte ligger någon större vikt vid de exakta betydelsenyanterna utan att orden här betraktas som mer eller mindre synonyma. Då behöver man inte heller vara noga med att reservera »ödemark» för *midbar* och »öken» för *'arabā* utan kan låta de svenska motsvarigheterna växla tämligen fritt alltefter rytmiska eller andra krav i målspråket.

»Röj väg i ödemarken för Herren.» KB 1917 har, i anslutning till den gamla kyrkobibeln: »Bereden väg för Herren.» Man kunde överväga att bevara denna traditionella formulering med hänsyn till den välkända adventspsalmen (eventuellt med modernisering av verbformen till »Bered väg för Herren»). Även här måste dock kommitténs princip gälla att alltid söka ett naturligt nutidssvenskt uttryck för den hebreiska textens betydelse. Därvid får hänsyn till bibelalluderande uttryck i litteraturen vika — även om det gäller psallitteraturen. Psalmerna lever säkerligen sitt liv ändå — som dess klangbotten finns ju adventssituationen och adventsstämningen, även om den bibeltext som utgör den direkta allusionsbakgrunden ändrar språkform. »Röj väg» synes vara ett gott uttryck i textsammanhanget: det täcker föreställningen om vägbygge genom oländig ödemark. Däremot torde »bana väg» oftare användas när det t. ex. är tal om att komma fram genom en folkmassa el. dyl.

Emellertid har NT-kommittén i sina översättningsförslag använt »bana väg» i Mark. 1: 2 f., där Jes. 40: 3 anföres i en något ändrad form och

sammanbunden med Mal. 3: 1 (och 2 Mos. 23: 20). Passagen i NT-kommitténs översättning lyder:

Som det står hos profeten Jesaja:

Se, jag sänder min budbärare före dig att bereda väg.

Hör, han ropar i öknen:

Bana väg för Herren,

gör hans stigar jämna

— så uppträdde Johannes Döparen ute i ödemarken ...

När »bereda väg» förekommer här, har uttrycket en allmän, mer abstrakt betydelse och är på sin plats. Även »bana väg» och »gör hans stigar jämna» torde här kunna läsas mindre konkret än i bildutförandet hos Jesaja.

Sammanställningen av Jesaja-texten och citatet i Markus 1 illustrerar frågan om överensstämmelse mellan texten i en nyöversättning av GT och GT-citaten i ett nyöversatt NT. Denna fråga är, som synes, inte okomplicerad och får bedömas från fall till fall.

»bygg en väg rakt genom öknen»: grundtextens verbform *jāšš^erū* betyder ordagrant »gör rak». Men betydelseelementet »rak», som i hebreiskan alltså ligger inbegripet i själva verbet, har i vår version blivit ett självständigt ord, ett adverb — ett exempel på att det ofta är nödvändigt att ge översättningen en helt annan språklig struktur än originalet i stället för att överflytta varje enskilt ord till ett motsvarande ord i målspråket.

v. 4 »branter»: hebreiskans *r^ekasim* förekommer bara på detta enda ställe i hela GT, och ordets exakta innebörd är inte känd. Den ungefärliga betydelsen framgår dock av sammanhanget, och uttrycket »vad oländigt är» i KB 1917 måste i sak vara riktigt. Vårt förslag »branter» finns redan i provöversättningen från 1700-talets slut.

v. 5-6 KB 1917: »och allt kött skall tillsammans se den». Användningen av »allt kött» i betydelsen »allt levande» är en hebraism och bör undvikas. Likaså i v. 6, som i sin klassiska form (= GÖ) innehöll de för nutida läsare sällsamt (men också suggestivt) klingande orden »Allt kött är hö»; vår version: »Allt levande är gräs.»

v. 6 »jag svarar»: masoreterna har här vokaliserat verbet som 3 sing., vilket återspeglas i KB 1917: »en annan svarar». Septuagintas och Vulgatas översättare har emellertid uppfattat formen som 1 sing., och samma tolkning finns belagd i den kända Jesajahandskriften från grotta nr 1 i Qumran, 1QIs^a. Denna handskrift, som ju är ungefär tusen år äldre än de vi förut haft tillgång till, måste trots sin ålder på det hela taget anses underlägsen de medeltida masoretiska handskrifterna, men det hindrar naturligtvis inte att enstaka varianter kan vara att föredra framför MT:s läsart — sådana frågor måste avgöras från fall till fall (se s. 65). Här menar de flesta kommentatorer — dock inte alla — att sammanhanget talar för första person snarare än tredje — frågan »Vad skall jag förkunna?» låter kanske mera som profetens svar på en himmelsk uppmaning än som en replik i en dialog mellan änglar. Flertalet nyare översättningar representerar samma ståndpunkt: RSV, JerB, NAmB, NoUtv. T. o. m. NJV, som ju uttryckligen vill

återge den masoretiska texten, anför i en fotnot läsarten i Septuaginta och IQIs^a. NEB har valt att ha masoreternas läsart uppe i texten (»another asks») och Qumran-varianten i en not (»Or, with Scroll, and I asked»). Med en viss tvekan har vi i stället följt majoriteten av forskarna.

Ett annat problem i detta sammanhang är hur det som följer efter frågan »vad skall jag förkunna?» skall fördelas på de olika rösterna: börjar svaret på denna fråga genast, med orden »Allt levande är gräs ...» eller är detta en fortsättning på den frågandes replik, så att rösten från början av v. 6 återkommer först i v. 8, då med ett svar på invändningen i v. 6b-7? Genom sin placering av anföringstecknen har KB 1917 tagit ställning för det förra alternativet, medan vi genom att utelämna anföringstecknen lämnat möjligheten öppen för båda tolkningarna — liksom grundtexten.

»dess härlighet»: grundtextens *hāsədō* hör till de mest svåröversatta orden i detta kapitel. Bortser man från de talrika förslagen till textändringar, som dock knappast bör tillgripas i detta fall, finns det i huvudsak tre tolkningsmöjligheter som på allvar kan övervägas. Den första är företrädd i KB 1917 med dess »härlighet» och finns också representerad i åtskilliga av det senaste decenniets nytolkningar: JerB har »délicatesse», NoUtv »skjønnhet» och NAmB »glory». Den tolkningen går tillbaka på de äldsta översättningarna: Septuaginta har $\delta\acute{o}\xi\alpha$ »härlighet», den syriska översättningen *ja'jūta'* »fägring» och Vulgata *gloria* »ära, härlighet». Denna betydelse har dock ordet *hāsəd* normalt inte i gammaltestamentlig hebreiska, och man måste därför anknyta till den efterbibliska hebreiskan och till arameiskan för att motivera en sådan tolkning. Den vanliga betydelsen av *hāsəd* i GT är »trofasthet, lojalitet, pålitlighet» och liknande (jfr ovan kommentaren till Ps. 13: 6), och några forskare vill finna denna betydelse också på detta ställe. C. R. North översätter »its constancy», och samma uppfattning ligger bakom tolkningen i NEB, som dock frigjort sig från grundtextens språkliga ytstruktur: »they last no longer than a flower of the field». Denna andra tolkning har naturligtvis framför allt sin styrka i att ordet får behålla den innebörd det normalt har. En tredje tolkning har senast utförligt underbyggts av L. J. Kuypers (i *Vetus Testamentum* 13, 1963, s. 489 ff.) och accepterats i den allra nyaste och mest utförliga kommentaren till Deuterocesaja (av K. Elliger, under utgivning häftesvis i serien *Biblischer Kommentar*, 1970-). Med hänvisning framför allt till en rad parallella uttryck hävdar Kuypers att *hāsəd* också kan betyda »kraft, styrka», en tolkning som är företrädd redan i Targumen. Parallellernas beviskraft torde dock kunna diskuteras: parallella ord behöver inte alltid vara helt synonyma. Någon enighet föreligger alltså inte, och valet mellan de olika möjligheterna är inte lätt. Mycket talar för den andra av de tre nämnda tolkningarna, men i brist på avgörande argument har kommittén med stor tvekan behållit den traditionella tolkningen i KB 1917.

v. 7 »när Herrens vind går fram över den». KB 1917: »när Herrens andedräkt blåser därpå». Det hebreiska ordet betyder både vind och ande (dräkt). Detta kan inte återges, utan vi måste välja. Om man med KB 1917 återger med »andedräkt», skulle en del av det hebreiska ordets betydelsefält komma att framträda alltför starkt. Bättre är att i en bild av blommor

på marken välja »vind». Det framgår ju ändå genom sammanställningen »Herrens vind» att vinden upplevs som uttryck för Guds aktivitet.

»Ja, folket är gräs»: det är mycket möjligt att detta, som de flesta kommentatorer menar, är en glossa, en läsares marginalanteckning, som sedan av misstag har kommit med i texten. NAmB sätter därför raden inom klammer, JerB sätter den inom parentes och NEB stryker den ur texten och förvisar den till en fotnot. Men riktigt säkert är detta väl inte: Deuterocesajas stil är rik på omtagningar och upprepningar. I varje fall skulle en strykning nog överskrida textkritikens gränser och närmast vara en litterärkritisk operation, och från sådana bör en översättare avstå.

v. 8 »skall bestå»: KB 1917 har här »förbliver evinnerligen» i nära anslutning till GÖ:s »blifwer ewinnerliga». Grundtextens uttryck är *jaqûm l^eôlam*. Verbet *qûm* vållar inga större problem; det betyder »resa sig, stå (upp), komma till stånd, bestå». Ordet *ôlam* ställer större krav på översättaren. I KB 1917 återges det ofta med »evighet», »evig» och liknande uttryck. Risken finns att dessa svenska ord genom sin filosofiska eller eskatologiska klang ger texten övertoner som saknas i originalet. Det gammaltestamentliga *ôlam* betyder något annat än vad vi menar med »evighet». Den schweiziske semitisten E. Jenni har i en omsorgsfull undersökning (*Das Wort 'ôlam im Alten Testament, Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 64, 1952, s. 197 ff.; 65, 1953, s. 1 ff.) klarlagt att det hebreiska ordet — liksom motsvarande ord i ugaritisk och i kanaaneiska och arameiska dialekter — har grundbetydelsen »fernste Zeit» och betecknar avlägsen forntid eller avlägsen framtid. Ordet är inte alls begränsat till det religiösa språket. Tillsammans med prepositionen *l^e* »till, för» betyder det »(för) alltid». Att också Deuterocesaja använder uttrycket i denna vanliga betydelse framgår t. ex. av parallellismen i Jes. 51: 8, som i KB 1917 lyder: »min rättfärdighet förbliver evinnerligen (*l^eôlam*) och min frälsning ifrån släkte till släkte» — sammanställningen med »ifrån släkte till släkte» visar att *l^eôlam* här betyder »för all framtid»; båda uttrycken betonar varaktigheten.

Samma innebörd har uttrycket uppenbarligen här i Jes. 40: 8; texten markerar ju starkt motsatsen mellan allt jordiskt som förgår och det gudomliga ordet som består. Frågan är då hur originalets *jaqûm l^eôlam* bäst skall återges på svenska. Flera olika formuleringar har länge diskuterats i kommittén. Alternativet »skall bestå för alltid» är en tänkbar översättning men har bedömts som rytmiskt mindre tilltalande — ett viktigt argument i denna typ av text. Vill man låta *l^eôlam* motsvaras av ett särskilt ord i svenskan, torde »skall alltid bestå» vara att föredra. Men varaktigheten kan också sägas ligga redan i vårt verb »bestå» (vilket inte utan vidare gäller om hebreiskans *qûm*, som också kan betyda »inträffa, förverkligas, gå i fullbordan» — t. ex. i 46: 10), och det är inte säkert att tillägget »(för) alltid» innebär en förstärkning: man kan mena att slutfallet får större tyngd och utsagan mer eftertryck, om *jaqûm l^eôlam* återges med enbart »skall bestå», som ju i sak rymmer allt det som de båda hebreiska orden tillsammans uttrycker. Se även kommentaren till v. 28.

v. 9 »Sion, du som bär bud om seger»: formellt sett kan grundtextens uttryck *m^bbāššærät šijjôn* uppfattas på flera olika sätt. Det kan vara en konstruktförbindelse, närmast motsvarande en svensk genitivkonstruktion: »Sions (seger)budbärrinna». En sådan ordförbindelse kan tolkas på mer än ett sätt: är Sion budbärare eller adressat? Denna dubbeltydighet avspeglas i översättningarna, i vilka båda alternativen finns representerade. NAmB har t. ex. »Zion, herald of glad tidings», medan NJV översätter »O herald of joy to Zion». Men det kan också vara fråga om ett appositionsförhållande: »(seger)budbärrinna Sion»; fattar man den syntaktiska konstruktionen så, är uttrycket entydigt.

I enlighet med sin princip att undvika semantiskt tvetydiga formuleringar i stil med »du Sions gledesbud» i NoUtv har kommittén valt den ena av de språkligt möjliga tolkningarna. Det förefaller troligast att Sion själv bär bud, inte tar emot budskapet. Försättningen av versen, »Säg till städerna i Juda», tyder på att huvudstaden uppmanas att låta budskapet gå vidare till de kringliggande städerna. Det ligger också närmast till hands att förklara femininformen med att Sion (femininum i hebreiskan) själv är denna »budbärrinna». Men inte heller den tolkning vi stannat för är utan svårigheter. — Det som här sagts gäller naturligtvis också om den parallella rad som har »Jerusalem» i stället för »Sion».

v. 12–14 varierar verbformer (verbkonstruktioner): där finns presens, imperfekt, perfekt, konstruktion med »kan, kunde». Denna växling av tempus m. m. motsvarar inte direkt variationer i originalets verbformer. Växlingen syftar till variation i uttrycket men är också naturlig när det gäller Herrens väldighet som manifesterar sig i varje tid.

v. 12 »havets vatten»: MT har *mājim* »vatten» eller »vattnet». Eftersom försättningen talar om himlen och om jordens grus, väntar man kanske snarast att här få höra om havet. Förmodligen är det också i känsla av att den naturliga treklängen är hav, himmel och jord (vanlig inte minst i Psaltaren, t. ex. 96: 11; 135: 6; 146: 6) som översättarna av KB 1917 har tagit sig friheten att återge det enkla *mājim* med »havets vatten». Efter det att denna tolkning kom till, har man också fått ett direkt textunderlag för en sådan översättning: den stora Jesaja-rullen från Qumran, IQIs^a, har nämligen här varianten *mê jam* »havets vatten». Forskarna är inte eniga om textens ursprungliga lydelse här: en del behåller MT, andra följer Qumran-texten, andra åter tillgriper emendationer. Någon högre grad av visshet går väl inte att uppnå. När vi — icke utan tvekan — har stannat för varianten *mê jam* »havets vatten», är det dels därför att den formellt har ett motstycke i ^a*pār ha'aræš* »jordens grus» (dessa ord är dock inte helt invändningsfria ur textkritisk synpunkt), dels därför att sammanhanget tycks tala för den (vilket alltså redan den fria tolkningen i KB 1917 bestyrker).

v. 13 »kan fatta»: grundtextens *tikken* är svårtolkat. Det tycks betyda ungefär »fastställa», både i bemärkelsen »bestämma måttet på, mäta upp» och i bemärkelsen »bestämma, inverka på, styra». Verbet förekommer redan i v. 12, där det är alldeles klart att det är fråga om den första betydelsen, »mäta upp». Det vore rimligt att anta att ordet har liknande innebörd när

det återkommer i v. 13. Objektet är nu Jahves *ru^{ah}*, som här väl närmast får återges med »sinne» eller »tankar» (jfr tolkningen i Septuaginta och i 1 Kor. 2: 16, *νοῦς καρδίου*), och en svensk fras som »fatta Herrens tankar» eller något motsvarande skulle då vara en godtagbar översättning. Mot detta kan emellertid invändas att resten av v. 13 och v. 14 snarare gör det rimligt att ta *tikken* här i den andra betydelsen »bestämma, dirigera». Där talas det nämligen om att ge råd åt Herren och undervisa honom, alltså om att påverka hans tankar och planer. Verbets användning i v. 12 pekar således i en riktning, sammanhanget i v. 13–14 i en annan. Vilket argument är tyngst? De tycks väga ganska jämnt. I det läget kunde det kanske vara rimligt att låta den svenska översättningstraditionen fälla utslaget. Men inte heller den är enhetlig: GÖ har »Ho underwiser HERrans Anda?», KB 1917 däremot »Vem kan utranssaka HERRENS Ande?». Vill man bevara kontinuiteten, är det väl naturligtast att anknyta till den senaste versionen; direktiven för den 1972 tillsatta bibelkommissionen talar ju om det önskvärda i att sambandet med den nuvarande översättningen bevaras där så är möjligt. Vi har alltså till slut stannat för »Vem kan fatta Herrens tankar?».

v. 15 »väger»: i MT står verbet i singularis, *jittōl*, vilket återspeglas i »lyfter han» i KB 1917 (verbet tycks kunna vara både transitivt och intransitivt). Septuaginta, Peshitta och andra gamla översättningar har pluralformer (dock i en delvis avvikande text). Med de flesta nyare kommentarer och översättningar och med den textkritiska apparaten i Kittels *Biblia Hebraica* och i *Biblia Hebraica Stuttgartensia* läser vi *jittōlū* »(de väger)», vilket ger bättre mening. Denna läsning förutsätter inte någon ändring i MT:s konsonantbestånd, endast en annan uppdelning av bokstäverna på de olika orden: v. 16 börjar i MT med ett *ū*- »och», men detta är troligen pluraländelsen *-ū* i ett ursprungligt *jittōlū*, felaktigt förd till följande ord. Man kan naturligtvis också tänka sig att det är fråga om en haplografi: två på varandra följande *waw* har blivit ett. Räknar man med den första möjligheten, krävs det ingen textkritisk fotnot till översättningen.

v. 17 »mindre än ingenting»: så bör man väl tolka MT, som har *me'apæs*. Detta rättas nästan alltid till *k'apæs* »såsom ingenting», vilket också är Qumranrullens läsart. Trots detta kan det nog finnas skäl att behålla masoreternas mer expressiva läsart (så L. G. Rignell, *A Study of Isaiah Ch. 40–55*, 1956, som hänvisar till Ps. 62: 10). Underligt nog har KB 1917 »såsom alls intet ...», vilket alltså tycks vara baserat på en textändring, inte på MT.

Grundtexten har i v. 17b två termer för intighet och tomhet, *'apæs* och *tohū*. På denna punkt är KB 1917 trogen mot MT: »alls intet och idel tomhet». Då det är svårt att finna en naturlig svensk formulering med två synonymer, har vi nöjt oss med ett enda ord för de båda hebreiska termerna. Innehållet blir detsamma, och ur rytmens synpunkt är det en fördel. De flesta översättningar försöker annars finna två ord: JerB har t. ex. »le néant et le vide» och NAmB »nothing and void». Undantag finns dock, t. ex. NJV, som har »nothing».

v. 19–20 Slutet av v. 19 och början av v. 20 hör till de svåraste ställena i

hela GT. Troligen har texten på ett tidigt stadium råkat i olag. Redan Septuaginta och Peshitta avviker här från MT och ser ut att ha en kortare text (om deras förlaga verkligen varit identisk med MT:s konsonanter, har de i varje fall funnit den delvis obegriplig och gett en ofullständig översättning). Inget av de otaliga lärda och skarpsinniga rekonstruktions- och förklaringsförsöken kommer längre än till gissningar. K. Elliger, som i sin utförliga kommentar (Jesaja II, i serien *Biblischer Kommentar*, XI, 1970-) ägnar detta ställe en omfattande och instruktiv utredning, kommer till resultatet att vi i slutet av v. 19 och början av v. 20 har att göra med »de nödortfött iståndsatta ruinerna av en tidigare mera omfattande text» (s. 62). Elliger avstår därför från att återge denna passus; i hans översättning står här en rad punkter. Det är frestande att tillgripa denna metod. Vare sig det beror på att texten är fördärvad eller på att våra kunskaper är otillräckliga, måste vi konstatera att vi inte vet vad orden betyder. Men även om Elligers utväg är tillräddlig i en vetenskaplig kommentar, är det mera osäkert om den kan godtas i en översättning av den typ vi har till uppgift att åstadkomma. Vi har menat att vi trots allt inte bör lämna en lucka utan måste prestera något slags tolkning, även om den måste bli mycket oviss. Självfallet bör en not upplysa om hur osäkert stället är. Att i noten också anföra andra tänkbara tolkningar torde vara lönlöst, eftersom alternativen är så många och alla lika osäkra.

v. 20 »ädelträ»: enligt en gammal judisk tolkningstradition, belagd i Targumen och Hieronymus' kommentar till detta ställe, är *m^esukkan* ett träslag; jfr ackadiskans *musukkanu*, som betecknar ett värdefullt träslag. Denna tolkning är endast en bland flera osäkra möjligheter.

v. 21 »alltsedan jordens grund blev lagd»: MT har *mōs^edōt ha'aræš* »(har ni inte insett) jordens grundvalar», av KB 1917 lätt parafraserande återgivet med »vad jordens grundvalar säga». Men uttrycket *mero's* »från begynnelsen» i föregående rad talar för att här utsprungligen stått *misudōt* (eller *misudāt*) *ha'aræš* »från jordens grundläggning», vilket ger god parallellism. Ändringen är obetydlig: man behöver bara läsa ett *jod* i stället för ett *waw*, och dessa bokstäver är ofta svåra att skilja åt, t. ex. i vissa handskrifter från Qumran. Nästan alla kommentatorer rekommenderar denna lätta textändring, och den är också vanlig i nyare översättningar, t. ex. NoUtv (som annars är återhållsam med emendationer), NAMB och NEB.

v. 23 »de mäktiga på jorden»: MT:s *šop^etē 'æræš* återges traditionellt med »domarna på jorden» som i KB 1917, men *šapāt* betyder inte bara »döma»: se kommentaren till Ps. 96: 13.

v. 26 »Se upp mot himlen»: grundtexten har *š^eū-marôm 'ênêkæm*, i KB 1917 ordagrant återgivet med »Lyften upp edra ögon mot höjden.» Det finns ingen anledning att bevara en sådan hebraism. Uttrycket har inte införlivats med naturligt svenskt språk: ingen »lyfter upp sina ögon» på svenska annat än innanför kyrkobilens pärmar.

»inför»: oftast tas prepositionen *min* här i betydelsen »på grund av»; denna tolkning är representerad t. ex. i KB 1917. Med tanke på att bild-

språket är hämtat från det militära området: befälhavarens mönstring av den förbimarscherande hären, ligger det dock nära till hands att med Elliger översätta *min* med »inför». Detta kräver att man läser det följande ordet *rob* »storhet», som ett adjektiv, *rāb* »stor», vilket kan ske utan ändring av MT:s konsonanter. Masoreternas sätt att vokalisera början av v. 26c (som i vår översättning motsvaras av den sista raden i denna vers) är överhuvud en smula gåtfullt. Grundtexten har här två ordpar, ordagrant »storhet i makt och stark i kraft», och den bristande likformigheten i uttrycken är onekligen påfallande: man skulle ha väntat sig antingen två substantiv (»storhet» och »styrka») eller två adjektiv (stor» och »stark»). Konsonanttexten tillåter som sagt den sistnämnda läsningen, och den ter sig naturlig. Masoreternas överraskande vokalisering skulle möjligen kunna tolkas som ett sätt att markera de båda alternativen, antingen substantiv eller adjektiv.

När grundtexten här understryker Jahves väldighet med ordparen »stor i makt och stark i kraft», kan detta knappast överflyttas direkt till svenska. Vi har löst upp konstruktionen och valt en formulering som ter sig naturligare i vårt språk.

v. 28 »den evige Guden»: som framgår av kommentaren till v. 8 är »evig» inte någon idealisk översättning av grundtexten *‘ōlam*, men det är svårt att finna något bra alternativ här. Det uttryck som här används, *’ēlohē ‘ōlam* är inte belagt på något annat ställe i GT, och troligen är det präglat av Deuterocesaja själv. De flesta översättningar tillgriper ord som »eternal, everlasting» och motsvarande. NJV gör dock ett försök att komma närmare grundtextens verkliga innebörd: »The LORD is God from of old», men helt tillfredsställande är väl detta kanske inte. På svenska kunde man möjligen — särskilt som profeten i nästa andetag talar om världens skapelse — överväga uttrycket »urtidens Gud»; jfr »der Urzeit-Gott» i Martin Bubers och Franz Rosenzweigs översättning.

v. 31 »lyfter vingarna»: grundtextens *ja‘alū ‘ebær* kan tolkas på flera olika sätt. Verbformen *ja‘alū* kan vara antingen grundformen *qal*, som betyder »stiga (upp), gå upp», eller hifil-formen, som har kausativ innebörd, »låta stiga upp». Det första alternativet är mindre troligt: även om *‘ebær* »vinge» till nöds kan fattas som ett slags adverbial ackusativ såsom i NAMB: »soar as with eagles’ wings», är det naturligare att se ordet som direkt objekt till en transitiv form av verbet. Men också om man utgår ifrån att verbet bör tolkas som hifil, kan innebörden uppfattas på två sätt. Vanlig är tolkningen »låta stiga upp = låta växa», så t. ex. NEB, som har »they will grow wings like eagles». KB 1917 tar ytterligare ett steg i denna riktning med »de få nya vingfjädrar», där »nya» strängt taget saknar motsvarighet i originalet; bakom ligger tanken att vi här har att göra med ett Fågel Fenix-motiv (man brukar hänvisa till Ps. 103: 5). Den enklaste översättningen, som också ger god mening, torde vara »lyfta vingen», och det finns knappast någon anledning att inte acceptera den tolkning som ligger närmast till hands.

Hesekiel, som verkade bland de deporterade i Babylonien i början av 500-talet f. Kr., anknyter i åtskilligt till sina föregångare bland Israels profeter. Samtidigt är han olik dem i mycket. Han är en särpräglad gestalt: hans uppträdande och förkunnelse har bisarra inslag, draget av extatisk visionär förefaller mera markerat än hos företrädarna, och hans syner förebådar redan den senare apokalyptikens fantastiska symbolvärld.

Till skillnad från andra profetskrifter i GT är Hesekiels bok genomgående gestaltad i jagform. På flera ställen berättar profeten om sina märkliga syner; en av de mest kända visionsskildringarna är det avsnitt vi över-satt. Karakteristiskt är att profeten inte är passiv åskådare utan själv agerar i det skeende han skildrar. Att Hesekiels visioner skulle vara en litterär fiktion — som ofta i den senare apokalyptiken — har man ingen anledning att tro; allt talar för att de bygger på verkliga upplevelser. Men det tycks å andra sidan inte heller vara fråga om spontana och oreflekterade rapporter om dessa erfarenheter. Skildringarna framträder i stiliserad gestalt: efter-tanken och schematiseringen i förkunnelsens tjänst bidrar till att forma framställningen. Efter det gudsord som profeten uttalar över de torra benen i kap. 37 väntar man sig t. ex. att en enda sak skall hända: att de döda får liv. Men detta skeende delas oväntat upp i två faser: benen får till att börja med senor, kött och hud, och först i ett andra skede, efter ett nytt guds-ord, blir kropparna levande. W. Zimmerli vill med rätta bakom detta retarderande moment i berättelsen se profetens beroende av den teologiska traditionen: skapelseberättelsen i 1 Mos. 2 har samma tudelade skeende — först bildas människokroppen, sedan inblåses livsanden. — Sådana viktiga drag i berättelsens komposition kommer ju automatiskt med i en över-sättning. Svårare är spelet med de olika betydelseerna av ordet *רוח*: »vind», »andedräkt», »ande», som är en viktig detalj i visionen. Detta går helt enkelt inte att överflytta till svenska; översättaren måste kapitulera och ta sin tillflykt till en förklarande fotnot.

Översättningförslag

De förtorkade benen får liv

- 37** Herrens hand grep mig, och hans ande förde mig bort och satte ned mig
² på slätten, och den var full med ben. Han lät mig gå runt och se på dem; de låg i stora mängder över hela slätten, och de var alldeles
³ förtorkade. Han sade till mig: »Människobarn, kan dessa ben få liv
⁴ igen?» »Herre», svarade jag, »det vet du bäst.» Då sade han till mig:
 »Tala Guds ord till dessa ben och säg dem: Ni förtorkade ben, hör

v. 5–10, 14 *ande, vind*: grundtexten har här hela tiden ett och samma ord, som kan betyda såväl »vind» som »andedräkt» och »ande».

*De förtorkade benen som få liv. De två stavarna
som fogas tillhoppa.*

- ¹ HERRENS hand kom över mig, och genom HERRENS Ande fördes jag
- ² åstad och sattes ned mitt på slätten, som nu låg full med ben. Och han förde mig fram runt omkring dem, och jag såg att de lågo där i stor myckenhet utöver dalen, och jag såg att de voro alldeles förtorkade.
- ³ Och han sade till mig: »Du människobarn, kunna väl dessa ben åter
- ⁴ bliva levande?» Jag svarade: »Herre, HERRE, du vet det.» 'Då sade han till mig: »Profetera över dessa ben och säg till dem: I förtorkade ben,

- ⁵ Herrens ord! Så säger Herren Gud till dessa ben: Jag skall blåsa in ande
⁶ i er, så att ni får liv igen. Jag skall fästa senor på er och låta kött
växa på er och dra hud över er och blåsa in ande i er, så att ni blir
levande. Då skall ni förstå att jag är Herren.»
- ⁷ Jag förkunnade vad jag hade blivit befalld. Och när jag talade, bör-
började det dåna och rassla, och benen fogades samman, ben vid
⁸ ben. Jag såg hur det kom senor och kött på dem och hur de blev
⁹ överdragna med hud. Men det fanns ingen ande i dem. 'Då sade han
till mig: »Tala till vinden, tala du människobarn, och säg till vinden:
Så säger Herren Gud: Kom, du vind, från defyra väderstrecken och blås
¹⁰ in i dessa dräpta, så att de får liv!» Jag förkunnade vad han befallt
mig, och då blåste livets ande in i dem, och de vaknade till liv och
reste sig upp; det var en ofantlig skara.
- ¹¹ Då sade han till mig: »Du människobarn, dessa ben är Israels folk,
som säger: Våra ben är förtorkade, vårt hopp har gått om intet,
¹² det är ute med oss. Därför skall du förkunna för dem: Så säger
Herren Gud: Se, jag öppnar era gravar och låter er stiga upp ur dem och
¹³ för er till Israels land. Då skall ni förstå att jag är Herren, när jag
¹⁴ öppnar era gravar och låter er stiga upp ur dem. Jag skall låta min
ande komma in i er, så att ni får liv, och jag skall låta er bo i ert
 eget land. Då skall ni förstå att jag är Herren. Vad jag har sagt, det
gör jag också. Så lyder Herrens ord.»

v. 11 *dessa ben är Israels folk*: synen handlar om hur israeliterna i den babyloniska fångenskapen får ny livskraft och löfte om att återvända till hemlandet. Profeten syftar alltså inte på en uppståndelse från de döda.

v. 12, 13 *stiga upp ur dem*: så grek. och syr.; hebr. har här ett tillägg: *stiga upp ur dem, mitt folk*.

⁵ hören HERRENS ord: 'Så säger Herren, HERREN till dessa ben: Se, jag
⁶ skall låta ande komma in i eder, så att I åter bliven levande. Jag skall
 fästa senor vid eder och låta kött växa på eder och övertäcka eder
 med hud och giva eder ande, så att I åter bliven levande; och I skolen
 förnimma att jag är HERREN.»

⁷ Och jag profeterade, såsom det hade blivit mig bjudet. Och när jag
 nu profeterade, hördes ett rassel, och där blev ett gny, och benen
⁸ kommo åter tillhoppa, så att det ena benet fogades till det andra. Och
 jag såg huru senor och kött växte på dem, och huru de övertäcktes
⁹ med hud därovanpå; men ingen ande var ännu i dem. Då sade han
 till mig: »Profetera och tala till anden, ja, profetera, du människobarn,
 och säg till anden: Så säger Herren, HERREN: Kom, du ande, från de
 fyra väderstrecken* och blås på dessa dräpta, så att de åter bliva le-
¹⁰ vande.» 'Och jag profeterade, såsom han hade bjudit mig. Då kom an-
 den in i dem, och de blevo åter levande och reste sig upp på sina fötter,
¹¹ en övermåttan stor skara. Och han sade till mig: »Du människobarn,
 dessa ben, de äro alla Israels barn. Se, de säga: 'Våra ben äro för-
¹² torkade, vårt hopp har blivit om intet, det är ute med oss.' Profetera
 därför och säg till dem: Så säger Herren, HERREN: Se, jag vill öppna
 edra gravar och hämta eder, mitt folk, upp ur edra gravar och låta
¹³ eder komma till Israels land. Och I skolen förnimma att jag är HERREN,
 när jag öppnar edra gravar och hämtar eder, mitt folk, upp ur edra
¹⁴ gravar. Och jag skall låta min ande komma in i eder, så att I åter
 bliven levande, och jag skall låta eder få bo i edert land; och I skolen
 förnimma att jag, HERREN, har talat det, och att jag också har full-
 bordat det, säger HERREN.»

* Hebreiskans uttryck för ande betyder ock vind.

Kommentar

v. 1 »Herrens hand grep mig»: grundtextens *haj^evā 'alāj jād-jhwh* återges mer ordagrant i KB 1917: »HERRENS hand kom över mig» (liknande i NEB, NAmB, JerB). Det hebreiska uttrycket används för att beteckna att en profet råkar i ett extatiskt och visionärt tillstånd. I 2 Kon. 3: 15 låter profeten Elisa tillkalla en harpospelare: »Så ofta harpospelaren spelade, kom nämligen HERRENS hand över honom. Och han sade: 'Så säger HERREN ...'» (KB 1917). Detta ställe belyser klart sambandet mellan det tranceartade tillståndet (här medvetet framkallat genom musik) och profetens upplevelse av att mottaga ett gudomligt budskap. Uttrycket »Jahves hand vart (det verb som KB 1917 översatt med 'kom' är det vanliga hebreiska ordet för 'vara, bli') över» förekommer särskilt ofta just hos Hesekiel; bl. a. används det i inledningen till alla de stora visionsskildringarna (1: 3; 8: 1; 37: 1; 40: 1). Det är alltså fråga om en formelartad fras. Att finna ett passande svenskt uttryck är inte alldeles lätt. Formuleringen i KB 1917 måste betraktas som en hebraism och har därför utbytts mot det mer idiomatiska »Herrens hand grep mig»; vi har också övervägt alternativet »Herren grep mig.»

v. 3 »Herre»: grundtextens *'^adonaj jhwh* har vi vanligen översatt med »Herren Gud», t. ex. i v. 5, 9 och 12 i detta kapitel (se utredningen om gudsnamnens återgivning s. 104). När orden som här står i direkt tilltal till Gud och alltså måste få formen »Herre Gud», är kanske det enkla »Herre» dock att föredra — just på detta ställe kan en formulering som råkar sammanfalla med ett gängse kraftuttryck möjligen uppfattas som störande.

v. 4 KB 1917 översätter: »profetera över dessa ben och säg till dem» (liknande NEB, NAmB, JerB). Vi kan dock inte finna att denna användning av »profetera» är fraseologiskt riktig i svenskan. Det hebreiska ordet bör tolkas: »uttala ett profetord, göra ett av Herren inspirerat uttalande», medan det svenska ordet profetera ju vanligen har innebörden »göra förutsägelser om framtida händelser». Vårt översättningsförslag undviker det i sammanhanget svårhanterliga ordet »profetera», och vi föreslår i stället: »Tala Guds ord till dessa ben och säg dem.»

v. 5, 9, 10 »Jag skall blåsa in ande i er.» KB 1917: »Se, jag skall låta ande komma in i eder.» I översättningen av Hesekiels konkret formade vision av hur de förtorkade benen får liv har vi försökt antyda att det hebreiska ordet *ru^aḥ* förutom »ande» också betyder »vind» och »andedräkt»; det anges med verbet »blåsa in». (Andra översättningar markerar, liksom KB 1917, det konkreta momentet svagare, t. ex. NAmB: »I will bring spirit into you.») Att betydelsekomponenten »vind» (i ordet *ru^aḥ*) är aktuell i detta sammanhang visas av v. 9: »Kom, du vind, från de fyra väderstrecken och blås in i dessa dräpta, så att de får liv.» Det förefaller mindre naturligt att med KB 1917 skriva: »Kom du ande, från de fyra väderstrecken ...» — det är tydligen tal om nordan, sunnan, västan, östan.

v. 6 »dra hud över er» (NoUtv likaledes »trekke hud över dere») är en

nyans mer kroppsligt konkret än KB 1917: »övertäcka eder med hud». Vårt uttryck synes passa till visionens egenartat konkreta skildringstyp.

v. 11 KB 1917 använder — i anslutning till originalet — »se» som ett slags allmän interjektion: »Se, de säga: 'Våra ben äro förtorkade ...'» NoUtv har beaktat interjektionens betydelse i denna kontext: »Hör, hva de sier: ...» I vårt förslag är i allmänhet »se» struket när det inte har en direkt utpekande funktion. Vi har velat spara ordet till speciellt dramatiska textställen, t. ex. v. 12: »Se, jag öppnar edra gravar.» — Se även vår kommentar till 1 Kon. 17: 9.

»Israels folk»: grundtextens *kāl-bêt jīsrā'el* återges ofta ordagrant »hela Israels hus», vilket emellertid måste betraktas som en hebraism — i nutida svenska kan »hus» förutom en byggnad väl bara brukas om en familj eller släkt, särskilt en kunglig: »huset Bernadotte». Vi har därför valt det mera idiomatiska »Israels folk». Underligt nog har KB 1917 här inte »Israels hus», vilket man skulle ha väntat, eftersom det är den vanliga översättningen (se t. ex. Am. 5: 1), utan »Israels barn». Idén att ersätta en hebraism med en annan förefaller inte efterföljansvärd.

v. 12–13 Vår översättning har ingen motsvarighet till grundtextens 'āmmi »mitt folk»; jfr »hämta(r) eder, mitt folk, upp ur edra gravar» i KB 1917. Ordet saknas emellertid i Septuaginta och Peshitta. Det förefaller ganska klart att det både i v. 12 och i v. 13 är fråga om ett sent tillägg, som kommit in i texten först efter det att den blivit översatt till grekiska. Septuaginta representerar i denna bibelbok en textform, som på åtskilliga ställen är överlägsen MT och ger god hjälp vid rekonstruktionen av den ursprungliga ordalydelsen. I vanliga fall har vi i översättningen tagit med också ord som med skäl kan misstänkas vara marginalanteckningar eller tolkande tillägg med motiveringen att översättaren inte bör bedriva litterärkritik. Här ligger det dock annorlunda till: strykningen av 'āmmi är inte en litterärkritisk operation utan en textkritisk, eftersom det finns textvittnen som har den kortare texten.

Amos 5

Amos verkade vid mitten av 700-talet f. Kr. Han är den förste av de israelitiska profeter vilkas förkunnelse samlats i en särskild bok. Nästan hela skriften består av domsord över avfall och försyndelser. Kapitel 5 är ett typiskt exempel på hans stränga straffpredikningar. Det är också representativt för alla de förexilska profeternas talekonst med dess rytmiskt formade utsagor på fri vers och dess breda register av stilmedel ur skilda genrer: här finns den karakteristiska s. k. budbärarformeln »så säger Herren ...», som markerar att profeten menar sig tala å Guds vägnar, inte å sina egna, här finns livfulla och åskådliga bilder och drastiska liknelser, här finns klagosång och verop, ordlekar, förmaningar och frågor. Man märker att detta en gång varit ett talat ord, ett muntligt buskap, som velat fånga åhörarnas uppmärksamhet och rycka dem med sig.

Samtidigt bär texten spår av den långa traditionsprocess som ligger mellan profetens förkunnelse och den färdiga boken. På många ställen är sammanhanget oklart, och man kan misstänka att texten är en kombination av flera förkunnelsefragment. Kompositionen kan vara ett verk av senare tradenter och redaktörer och går väl sällan tillbaka på Amos själv, även om de enskilda utsagorna är hans. Ibland verkar det också som om ett och annat i texten vore senare läsares förklarande tillägg och marginalanteckningar. En text med en så lång och svårgenomskådlig tillkomsthistoria ställer naturligtvis översättaren inför särskilda svårigheter. Framför allt är frågan om de enskilda avsnittens avgränsning och sammanhanget mellan dem ett besvärligt problem. Här måste man ofta välja mellan flera tänkbara och i stort sett likvärdiga tolkningsmöjligheter.

Översättningsförslag

Sorgesång och domsord

- 5** Hör denna sorgesång, som jag sjunger om er, Israels folk:
² Jungfrun Israel har fallit,
hon reser sig aldrig mer,
hon ligger där övergiven på egen mark,
ingen hjälper henne upp.
³ Ty så säger Herren Gud till Israels folk:
Den stad som ställer upp tusen man

v. 3 *till Israels folk*: hebr. har dessa ord sist i versen.

KB 1917

5 KAPITLET

*Klagosång över Israels fall. Domsord över dem som övergiva
HERREN eller dyrka honom med fåfänglig gudstjänst.*

- 1 Hören följande ord, som jag vill uppstämna såsom klagosång över eder, I av Israels hus:
- 2 »Fallen är hon och kan icke mer stå upp,
jungfrun Israel!
Hon ligger slagen till marken i sitt land;
ingen reser henne upp.»
- 3 Ty så säger Herren, HERREN:
Den stad varifrån tusen plägade draga ut

Översättningsförslag

- skall ha hundra kvar,
och den som ställer upp hundra
skall ha tio kvar.
- ⁴ Ty så säger Herren till Israels folk:
Sök mig, så får ni leva!
- ⁵ Men sök er inte till Betel,
gå inte till Gilgal,
far inte bort till Beerseba!
Ty Gilgal skall drivas i landsflykt
och Betel bli till intet.
- ⁶ Sök Herren, så får ni leva!
Annars skall han härja i Josefs land som en eld,
den skall förtära Betel och ingen skall släcka.
- ⁷ Ni som förvandlar rätten till malört
och slår rättfärdigheten till marken!
- ⁸ Han som har gjort Sjustjärnorna och Orion,
som förvandlar mörker till morgon
och låter dagen mörkna till natt,
som kallar på havets vatten
och gjuter ut det över jorden,
Herren är hans namn,
- ⁹ han som låter Oxen stråla fram med Capella
och gå ned med Skördemannen.
- ¹⁰ Ni hatar den som för rättens talan
och avskyr den som säger sanningen.
- ¹¹ Därför — ni som trampar på den fattige
och tar hans säd i skatt:
ni bygger hus av huggen sten,
men ni skall aldrig få bo i dem,
ni planterar härliga vingårdar,
men ni skall aldrig få dricka vinet.
- ¹² Ty jag vet att era brott är många
och era synder svåra,
ni som förtrycker oskyldiga, tar mutor
och hindrar de fattiga att få sin rätt.
- ¹³ Därför tiger den kloke i denna tid,
ty det är en ond tid.
- ¹⁴ Sök det goda och inte det onda,
så att ni får leva!

v. 5 *Ty Gilgal ...*: domsorden över Gilgal och Betel, båda kända tempelstäder i Nordriket, innehåller översättliga ordlekar på dessa ortnamn.

v. 6 *Josefs land*: detsamma som Israels land, Nordriket.

v. 9 Översättningen med dess tal om stjärnor förutsätter en lätt textändring (utbyte av en bokstav mot en snarlik); hebr.: *han som låter fördärv stråla över fästningen, och fördärv kommer över borgen.*

skall få behålla hundra kvar,
och den stad varifrån hundra plägade draga ut
skall få behålla tio kvar,
I Israels hus.

⁴ Ty så säger HERREN till Israels hus:
Söken mig, så fån I leva.

⁵ Men söken icke Betel,
kommen icke till Gilgal, och dragen ej bort till Beer-Seba;
ty Gilgal skall bliva bortfört i fångenskap*,
och Betel skall hemfalla åt fördärvet.

⁶ Söken HERREN, så fån I leva;
varom icke, så skall han komma över Josefs hus lik en eld;
och elden skall bränna, och ingen skall släcka den,
till att rädda Betel.

⁷ I som förvandlen rätten till malört
och slån rättfärdigheten ned till jorden, veten:

⁸ han som har gjort Sjustjärnorna och Orion,
han som kan förvandla svarta mörkret till morgon
och göra dagen mörk såsom natten,
han som kallar på havets vatten
och gjuter det ut över jorden —
HERREN är hans namn.

⁹ Och han låter fördärv ljunga ned över starka fästen;
ja, över fasta borgar kommer fördärv.

¹⁰ Dessa hata i porten den som försvarar vad rätt är
och räkna såsom en styggelse den som talar sanning.

¹¹ Därför, eftersom I trampen på den arme
och tagen ifrån honom hans säd såsom skatt, därför hören:
om I än byggen hus av huggen sten,
skolen I icke få bo i dem,
och om I än planteren sköna vingårdar,
skolen I icke få dricka vin från dem.

¹² Ty jag vet att edra överträdelser äro många
och edra synder talrika,
I den rättfärdiges förtryckare, som tagen mutor
och vrängen rätten för de fattiga i porten.

¹³ Därför måste den förståndige tiga stilla i denna tid;
ty det är en ond tid.

¹⁴ Söken vad gott är, och icke vad ont är,
på det att I mån leva.

* Hebr. galó jiglé, med anspelning på namnet Gilgal.

- Då skall Herren, härarnas Gud, vara med er,
så som ni säger att han är.
- ¹⁵ Hata det onda och älska det goda,
låt rätten råda då ni dömer!
Kanske skall då Herren, härarnas Gud,
förbarma sig över spillran av Josef.
- ¹⁶ Därför säger Herren,
härarnas Gud, Herren:
På alla torg skall dödsklagan höras,
på alla gator verop,
mannen på åkern skall kalla till sorgehögtid,
till dödsklagan dem som är kunniga i sorgesång,
- ¹⁷ i alla vingårdar skall dödsklagan höras,
när jag går fram bland er,
säger Herren.
- ¹⁸ Ve er som längtar efter Herrens dag!
Vad skall ni med Herrens dag?
Den är mörker, inte ljus.
- ¹⁹ Som när man flyr för ett lejon
och möter en björn,
och kommer hem och lutar sig mot väggen
och blir biten av en orm.
- ²⁰ Ja, Herrens dag är mörker, inte ljus,
töcken utan en strimma sol.
- ²¹ Jag avskyr era fester, jag hatar dem,
jag står inte ut med era högtider.
- ²² Ja, när ni offrar till mig och kommer med era gåvor,
vill jag inte veta av dem,
jag vill inte se åt era offer av gödboskap.
- ²³ Låt mig slippa dina psalmer,
jag vill inte höra ditt strängaspel!
- ²⁴ Men låt rätten välla fram som vatten
och rättfärdigheten som en outsinlig ström!
- ²⁵ Frambar ni slaktoffer och gåvor åt mig
de fyrtio åren i öknen, Israels folk?
- ²⁶ Bar ni då omkring Sackut, er konung,
och Kevan, era gudabilder,
er guds stjärna, som ni gjort åt er?
- ²⁷ Jag skall driva er i landsflykt
bortom Damaskus, säger Herren,
vars namn är härarnas Gud.

v. 16 *Josef*: detsamma som Israel; se v.6.

v. 26 Grundtexten kan tolkas på olika sätt, och översättningen är därför endast en av flera möjliga. *Sackut*, *Kevan*: assyriska gudar.

- Då skall HERREN, härskarornas Gud,
vara med eder, såsom I menen honom vara.
- 15 Haten vad ont är, och älsken vad gott är,
och hållen rätten vid makt i porten;
kanhända skall då HERREN, härskarornas Gud,
vara nådig mot Josefs kvarleva.
- 16 Därför, så säger HERREN,
härskarornas Gud, Herren:
På alla torg skall dödsklagan ljuda,
och på alla gator skall man ropa: »Ack ve! Ack ve!»
Åkermännen skall man mana att brista ut i jämmer,
och dödsklagan skall höjas av dem som äro förfarna i sorgesång;
- 17 ja, i alla vingårdar skall dödsklagan ljuda,
ty jag skall gå fram mitt ibland eder, säger HERREN.
- 18 Ve eder som åstunden HERRENS dag!
Vad viljen I med HERRENS dag?
Den är mörker och icke ljus.
- 19 Då går det, såsom när någon flyr för ett lejon,
men därvid mötes av en björn,
och när han då söker tillflykt i sitt hus,
bliver han stungen av en orm,
vid det han sätter handen mot väggen.
- 20 Ja, HERRENS dag är mörker och icke ljus,
den är töcken utan något solsken.
- 21 Jag hatar edra fester, jag är led vid dem,
och jag finner intet behag i edra högtidsförsamlingar.
- 22 Ty om I än offren åt mig brännoffer, jämte edra spisoffer,
så har jag dock ingen lust till dem,
ej heller gitter jag se edra tackoffer av gödda kalvar.
- 23 Hav bort ifrån mig dina sångers buller;
jag gitter icke höra ditt psaltarspel.
- 24 Men må rätten flöda fram såsom vatten,
och rättfärdigheten lik en bäck som aldrig sinar.
- 25 Framburen I väl åt mig slaktoffer och spisoffer
under de fyrtio åren i öknen,
I av Israels hus?
- 26 Så skolen I nu nödgas taga med eder Sickut, eder konung,
och Kiun, eder avgudabild,
stjärnguden, som I haven gjort åt eder;
- 27 och jag skall låta eder föras åstad i fångenskap ända bortom Damaskus,
säger han vilkens namn är HERREN, härskarornas Gud.

v. 1 De inledande orden, som är på prosa i motsats till den följande förkunnelsen på vers, lyder i ordagrann översättning: »Hör detta ord, som jag uppstämmer över er (som) en sorgesång, Israels hus.» Så kan man ju inte skriva på svenska, och vi har som synes förkortat för att vinna en naturligare formulering. Någon väsentlig information går knappast förlorad. Möjligen kan man hävda att hebreiskans *dabar* »ord» här har karaktären av fast term för det gudsord som profeten förkunnar (också kap. 3 och 4 börjar på samma sätt: »Hör detta ord ...») och att det vore önskvärt, om detta ginge att få fram i översättningen. Men detta önskemål måste vägas mot kravet att tolkningen skall låta naturlig och inte vara översättnings-svenska, och som så ofta blir översättaren varse att det är med all rätt som hans uppgift har kallats »die Kunst des richtigen Opfern», konsten att göra det rätta offret.

»Israels folk»: KB 1917 har det mer ordagranna »Israels hus». Men »hus» i denna användning är främmande för modern svenska och har här ersatts med »folk». Likaså i v. 6 »Josefs land» (KB 1917: »Josefs hus»). Se också kommentarerna till 1 Mos. 12: 1 och Hes. 37: 11.

v. 3 »till Israels folk»: som framgår av den textkritiska noten till översättningen står grundtextens *l^obêt jisra'el* allra sist i versen, där det snarast stör. Hur felet uppstått är svårt att säga. Första hälften av v. 4 slutar med just dessa ord, *l^obêt jisra'el*, och man kan tänka sig att de genom en dubbel-skrivning har råkat hamna också i slutet av v. 3. Men det är också möjligt att v. 3 ursprungligen har haft samma inledningsfras som v. 4 och att orden alltså från början hört hemma i början av versen. Hellre än att stryka orden har vi — liksom t. ex. JerB — valt denna i kommentarerna ofta rekommenderade omställning.

v. 4-5 »Sök mig ... men sök er inte till Betel.» Den hebreiska texten har på båda ställena samma verb. På svenska får ordet »sök» något olika innebörd i de två fraserna. Men en sådan ordleksliknande formulering strider inte mot diktens stil — se noten till v. 5. Till ordlekarna i domsorden över Gilgal och Betel har vi dock inte funnit några godtagbara svenska motsvarigheter utan fått nöja oss med att återge ordens mening. Konsonanterna i ortnamnet Gilgal och i det hebreiska verbet för »gå i fångenskap, drivas i landsflykt», *galā*, är desamma, *g* och *l*, och originalets verkan bygger helt på denna ljudlighet: *håggilgal galō jiglā*. Också straffdomen över Betel anknyter till stadens namn, fastän utgångspunkten här inte är ordens klang utan deras innebörd. Grundtextens *bêt-'el* betyder »Guds hus», men den ort som bär detta namn skall i stället bli till *'awæn*, ett mångtydigt uttryck, som betecknar tomhet och intighet men också kan ha en nyans av trolldom och ondska. Poängen ligger alltså här i motsatsen mellan *'el* »gud» och *'awæn*. Wellhausen har i sin översättning av denna rad fyndigt lyckats återge originalets ordlekar: »Gilgal wird zum Galgen gehn und Bethel wird des Teufels werden.»

v. 7 »Ni som förvandlar rätten till malört ...» Det har föreslagits att flytta denna vers till efter v. 9, så att den skulle komma att stå i samband med

den senare skildringen av rättvisans fiender, v. 10 ff. Men kommittén vill undvika sådana textingrepp, så långt som det är möjligt att ge den bevarade textgestalten ett rimligt sammanhang. Därvid får man beakta den hebreiska poesins rapsodiska karaktär och profetböckernas tillkomsthistoria (se ingressen). Här kan v. 7 »Ni som förvandlar rätten ...» uppfattas tillsammans med den följande skildringen av Herrens våldighet: det är till dem som förvandlar rätten till malört som skildringen riktas. Det är dock inte nödvändigt — utan snarast pedantiskt — att såsom KB 1917 tillägga ett sammanhangsmarkerande ord vid slutet av v. 7:

I som förvandlen rätten till malört,
och slån rättfärdigheten till jorden, *veten*:

(vår kursivering). I en poetisk text som denna kan kombinationen av en smula oförmedlat sammanställda motiv med fördel överlämnas till läsaren.

v. 9 Denna vers vållar stora svårigheter. Man väntar sig att frasen »Herren är hans namn» (v. 8) skall avsluta det hymnartade partiet liksom i 4: 13 och 9: 6, men i stället kommer v. 9 på sladden. Så blir fallet vare sig man föredrar den emendation som ligger till grund för vår översättning eller behåller MT. Skillnaden är dock att den emenderade texten åtminstone innehållsligt hänger samman med det föregående, även om den har en överraskande ställning, medan v. 9 i MT:s version i alla avseenden är ett störande inslag, utan sammanhang med texten i övrigt. Nu måste man naturligtvis acceptera att textens med all säkerhet långa och komplicerade tillkomsthistoria har satt sina spår, och det kan inte vara översättarens uppgift att sopa igen dem. Men han måste välja textunderlag. Masoreternas text vållar svårigheter inte bara genom att dess innehåll faller utanför sammanhanget. Ordagrant torde den betyda: »han som låter förstörelse stråla över den starke (eller: styrkan), och förstörelse kommer över honom». I kyrkobibelns version har detta blivit: »Och han låter fördärv ljunga ned över starka fästen; ja, över fasta borgar kommer fördärv», vilket är en skicklig återgivning av en besvärlig rad. Många nyare översättningar tolkar MT:s 'az som ett adjektiv, »den starke» eller »de starka» (t. ex. RSV och NAmB, som har »the strong», vilket också är NEB:s tolkning av MT i en fotnot), medan KB 1917 synes ha fattat 'az som pasusalform av substantivet 'oz »styrka, makt; fästning»; att ordet kan ha också denna konkreta innebörd framgår av Am. 3: 11 (jfr E. Hammershaimb, Amos ³1967, s. 78). De största svårigheterna vållar det ord som i KB 1917 återgivits med »låter ljunga ned». Verbet *hiblîg*, hifil av stammen *baläg*, är nämligen eljest ett positivt uttryck i GT: på de tre övriga ställen där det förekommer betyder det »(stråla, lysa upp =) bli glad», och i ljuset av dessa belägg ter sig kanske ordkombinationen »låter förödelse stråla» litet överraskande. Men helt omöjlig är den väl inte; meningen skulle i så fall vara att Jahve visar sin makt över skeendet genom att låta också de starkaste fästen drabbas av förödelse. Tanken som sådan vore fullt rimlig i Amosboken, men i detta sammanhang faller den ur ramen. De gamla översättningarna ger ingen hjälp; Septuaginta ser ut att förutsätta verbet *paläg* »delar» i stället för *baläg*.

Det finns emellertid ett tolkningsförslag som med en minimal ändring av MT:s konsonanter ger en mening som väl ansluter sig till innehållet i

v. 8. Den snillrika hypotesen framlades först av G. Hoffman (Versuche zu Amos, Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 3, 1883, s. 110 f.) och har senare upptagits av andra forskare, t. ex. G. R. Driver (Two Astronomical Passages in the Old Testament, Journal of Theological Studies, N.S. 4, 1953, s. 208 f.). Om man i stället för *šod* »förödelse» läser *šor* »oxe» (bokstäverna *d* och *r* är förvillande lika i den hebreiska kvadratskriften) och vokaliserar vissa ord annorlunda än masoreterna, handlar v. 9 liksom början av v. 8 om stjärnbilder, och verbet *baläg* kan ges en naturligare betydelse, ordagrant: »han som låter Oxen stråla (fram) med Capella och låter Oxen gå ned med Skördemannen». Masoreternas 'az »stark» eller »styrka» vokaliseras då 'ez »get», här fattat som namn på stjärnan Capella (diminutivform av latinets *capra* »get») i Kusens stjärnbild. Ordet *mibšar* »borg, fäste» vokaliseras *mabšir* eller *m^ebäššer* »vinskördare», tänkt som namn på den stjärna i Jungfruns stjärnbild som grekerna kallade *ὁ προτροφυτήρ* »den som förebådar vinskörden» eller *ὁ τροφυτήρ* »vinskördaren» och som romarna gav samma namn: *Provindemiator* eller *Vindemiator*; den blir synlig i september, när vinskörden börjar. MT:s *jabō* »kommer» vokaliseras *jabi* »låter komma», om himlakroppar »låter gå ned», en variant som har stöd i alla de gamla översättningarna. Det kan vara värt att notera att denna tolkning accepteras av W. Baumgartner i den nya upplagan av Koehler-Baumgartners hebreiska lexikon (1967); se under orden *baläg* och *bašār*. Den är naturligtvis inte problemfri. De förutsatta hebreiska stjärnnamnen är hypotetiska och eljest inte belagda i GT; inte heller tycks de ha varit kända för de gamla översättarna. Men valet står mellan två tolkningar, av vilka ingen är invändningsfri, och vi har efter åtskillig tvekan låtit möjligheten att få enhet och sammanhang i v. 8–9 bli avgörande: om v. 8 skildrar de stora kretsloppen i naturen, så skildrar v. 9 med vår text ett annat kretslopp: stjärnornas uppgång och nedgång, allt som vittnesbörd om Guds våldighet. De flesta nyare översättningar behåller MT; ett undantag är NEB, som har »who makes Taurus rise after Capella and Taurus set hard on the rising of the Vintager».

v. 10 Den besvärliga frågan hur sammanhanget i v. 7–11 egentligen skall uppfattas blir akut i v. 10, där grundtexten börjar i tredje person, »De hatar», medan v. 11 ff. sedan har direkt tilltal, »ni». Detta överraskande »de» kan naturligtvis bero på att vi har att göra med en sammanställning av mer eller mindre lösryckta profetord; i så fall kan man inte begära den sorts logiska samband mellan versraderna som man väntar sig i en framställning som är en ursprunglig helhet. Men man kan också tänka sig att tråden från v. 7 tas upp på nytt och att det är fråga om ett för hebreiskan idiomatiskt bruk av tredje person som fortsättning av ett tilltal i andra person: hebreiskan tillåter på denna punkt tämligen tvära växlingar (ett tydligt exempel är början av Ps. 104). Övergången till tredje person sker i grundtexten redan i v. 7. Eftersom ett »de» här skulle kännas förbryllande för den svenske läsaren, har vi i begriplighetens intresse översatt med »ni». En förutsättning har naturligtvis varit att detta också går att motivera utifrån hebreiskt språkbruk. Vår tolkning gör inte anspråk på att vara mer än ett försök att få sammanhang i texten sådan den nu föreligger. Den innebär inte att vi avvisar uppfattningen att texten råkat i olag — t. o. m.

en textkritiskt så konservativ forskare som E. Hammershaimb tänker sig att den nuvarande ordningsföljden mellan verserna i avsnittet v. 7–10 kan bero på ett avskrivarfel (Amos, ³1967, s. 76; jfr också JerB, NEB och NAmB, som alla stuvlar om texten). Men i ett fall då mer än en förklaring är tänkbar har vi ansett det riktigast att avstå från omställningar i texten.

KB 1917 har en mera ordagrann översättning i denna vers: »Dessa hata i porten den som försvarar vad rätt är.» Men »i porten» syftar här på att den lokala rättskipningen utövades på den öppna platsen innanför stadsporten. Formuleringen i KB 1917 måste ge nutida läsare oriktiga associationer — för hebreiska läsare var det ett uttryck som hos oss skulle motsvaras av »inför rätta, inför domstolen». Kommittén har emellertid betraktat detta »inför domstolen» som överflödigt information och strukit det. Så även i v. 12.

KB 1917

Vårt förslag

och vränger rätten för de fattiga i och hindrar de fattiga att få sin rätt. porten.

v. 12 »oskyldiga»: KB 1917 har här standardöversättningen »den rättfärdige» för originalets *šāddiq*. Men vårt ord »rättfärdig» har en mycket snävare innebörd än den hebreiska termen, en mer utpräglat moralisk och religiös klang (se även kommentaren till Ords. 10: 2). I GT betecknar *šāddiq* bl. a. den av kontrahenterna i ett mål som har rätten på sin sida, den som blir frikänd, den oskyldiga parten. I ett sammanhang som handlar om rättsröta har vi menat att »oskyldig» därför är en riktigare återgivning av *šāddiq* än »rättfärdig»; jfr NEB »guiltless».

v. 14, 16, 27 »härarnas Gud»: se kommentaren till Ps. 46: 8 och utredningen om gudsnamnens återgivning s. 104. Dock är kanske återgivningen »härarnas» mindre naturlig här än i Ps. 46.

v. 16 Senare delen av denna vers kan uppfattas på flera olika sätt och emenderas ofta. Grundtextens *'ikkar* »jordbrukare(n)» fattas i allmänhet som objekt till verbet, t. ex. i KB 1917: »Åkermännen skall man mana att brista ut i jämmer», en något långgrandig version av MT:s »Åkermannen skall man ropa till sorgeshögtid.» Med en sådan tolkning får man dock besvär med fortsättningen, ordagrant: »och dödsklagan till dem som är kunniga i sorgesång»; den som här vill hålla fast vid MT tvingas till den något krystade uttydningen »och (man skall ropa) 'dödsklagan!' till dem som ...» — verbet skulle då vara underförstått i det andra ledet men ha en delvis annan mening än i det första. För att undvika denna svårighet brukar man tillgripa en emendation: prepositionen *'æl* »till» flyttas från sin plats framför »dem som ...» och sätts framför »dödsklagan», vilket ger följande mening: »mannen på åkern skall kallas till sorgeshögtid, till dödsklagan de som är kunniga i sorgesång». Denna textändring är vanlig i kommentarerna och dominerar i nyare översättningar; den ligger till grund för tolkningen i bl. a. RSV, JerB, NEB och NAmB. Svårigheten med denna text är att »jordbrukaren» kommer att stå parallellt med »dem som är kunniga i sorgesång», och man får intrycket att lantmän skulle inkallas för att ombesörja likklagosången, vilket — trots förklaringsförsök i kommentarerna

— ter sig gåtfullt. (Hur KB 1917 har uppfattat texten är svårt att säga: av det vagt parafraserande »och dödsklagan skall höjas av dem som äro förfarna i sorgesång» kan inga säkra slutsatser dras.) Det finns emellertid ytterligare en möjlighet, som gör det möjligt att undvika emendationen utan att råka i de svårigheter ett fasthållande vid MT här brukar vålla. Man kan med E. Hammershaimb (Amos, 1967) och W. Rudolph (Joel-Amos-Obadja-Jona, Kommentar zum Alten Testament XIII: 2, 1971) uppfatta 'ikkar (kollektivt fattat) som subjekt, inte som objekt. Verbet *qara'* skulle då vara konstruerat med två 'æl, »kalla på någon till något», och raden ordagrant betyda: »och bönderna skall kalla till sorgeshögtid och dödsklagan på dem som ...» — en kanske något otymplig konstruktion men väl fullt möjlig; den förefaller mindre skruvad än den tolkning av MT som nämndes ovan. Den går också väl in i helheten: början av v. 16 talar då om hur klagan skall höras på gator och torg, slutet av v. 16 och början av v. 17 om sorgen på landsbygden — dvs. olyckan skall drabba både stad och land. Valet mellan de olika möjligheterna är ingalunda självklart, och kommittén har med stor tvekan stannat för det tredje alternativet.

v. 19 »Som när ...»: meningsbyggnaden är ofullständig, liksom i originalet. I KB 1917 har detta korrigerats genom att ett par inledande ord tillagts: »Då går det såsom när ...» Denna ängsligt korrekta komplettering förefaller obehövlig. Det är inte svårt att återfinna Amos' meningsbyggnad hos svenska skaldar. Ett exempel är Gunnar Ekelöfs berömda rader

Som när en ångare passerar
långt ute, under horisonten, där den ligger
så aftonblank. —

Ett annat finns i Werner Aspenströms »Den ni väntar passerar inte förstäderna»:

Som i den klara oktobernatten
när de från norr kommande leoparderna
genombryter horisonten
och man samlas på torgen för att bedja
eller endast för att tyst betrakta.

Ett par av de experter som på kommitténs begäran granskat en tidigare version av Amos 5 har uppmanat oss att här följa exemplet från KB 1917. Men varför skulle man inte i en modern svensk översättning av en poetisk text kunna skriva som moderna svenska poeter skriver, allrahelst som det därtill råkar vara en trogen återgivning av det hebreiska originalet?

v. 22 Frågan om svenska motsvarigheter till hebreiskans många offertermer är ett stort och svårt kapitel. I denna vers förekommer tre olika offerbeteckningar: 'olā, minhā och šælēm, i KB 1917 återgivna med respektive »brännoffer», »spisoffer» och »tackoffer». Den första termen vållar inga svårigheter: det är ingen tvekan om att 'olā (egentligen »det som stiger upp») betecknar ett brännoffer, och det svenska ordet är fullt användbart. Termen minhā betyder ursprungligen helt enkelt »gåva» men specialiseras så småningom och blir en beteckning för vegetabiliska offer; sammanhanget och textens ålder får avgöra vilken innebörd ordet har i

varje enskilt fall. Men termen »spisoffer» är naturligtvis numera omöjlig. Den mest svårtolkade termen är *šælam* (sing. endast på detta ställe, eljest alltid plur. *šælamîm*): se härom vår kommentar till 1 Sam. 11: 15. I den mån dessa termer förekommer i sammanhang där skillnaden mellan olika offerarter är viktig, t. ex. i kultlagarna, blir det naturligtvis en angelägen uppgift för en kommande gammaltestamentlig översättningsenhet att finna godtagbara svenska ord för de olika typerna. På detta ställe är emellertid den rent tekniska sidan av offren inte understruken: profetens ord har sin verkan genom själva uppräkningsenheten (»offrar, kommer med era gåvor, offer av gödboskap»), och vi har därför inte lagt någon vikt vid den korrekta identifikationen av de särskilda slagen av offer just här.

v. 26 Både de gamla översättarna och moderna kommentatorer har mödat sig med de formidabla svårigheterna i denna vers, och tolkningsförslagen är otaliga. Problemen börjar redan i versens första ord, en form av det hebreiska verbet *naša'* »bära». Grammatiskt sett är det möjligt att uppfatta både tidsaspekten och anknytningen till det föregående och efterföljande på flera olika sätt. Åtminstone fem tänkbara alternativ kan anges. (1) »(Så) skall ni bära ...»; denna tolkning återfinns i KB 1917 och de flesta moderna översättningar. (2) »Bär ni ...» (med fortsättning i v. 27: »så skall ...»). (3) »(Nej), ni bar ...» — de gamla översättningarnas tolkning, representerad också i RV. (4) »... (i det att) ni (samtidigt) bar ...» — med anknytning till det föregående (för denna tolkning se S. Erlandsson i Svensk Exegetisk Årsbok 33, 1968, s. 76 ff.). (5) »Bar ni ...» — parallellt med frågan i v. 25 och liksom den med det underförstådda svaret »nej». Så har den nya norska översättningen tolkat texten. Kommittén har också stannat för detta alternativ, bl. a. därför att det går väl samman med profetens syn på ökenvandringen som en tid då folket stod under Jahves direkta ledning (jfr också 2: 10). Även om någon av dessa tolkningar på innehållsliga grunder kan avföras som mindre trolig, kvarstår dock flera alternativ, alla fullt tänkbara och inget klart överlägset de andra. Det är kanske förlåtligt om bibelöversättaren i detta läge finner det svårt att med full fördragsamhet lyssna till det vanliga och välmenta rådet att helt enkelt översätta som det står i grundtexten. — Att en not bör upplysa läsaren om svårigheterna är självklart.

Grundtexten i v. 26 låter sig inte lätt fördelas på versrader, och syntaxen är otymplig. Septuaginta har orden i en delvis annan ordning. De flesta kommentatorer menar — väl med rätta — att några av uttrycken är senare tillägg och förklaringar, och en del översättningar, t. ex. JerB och NEB, företar också strykningar och omställningar i denna vers. I enlighet med vår grundprincip att det är den föreliggande texten, traditionsprocessens slutprodukt, som skall återges (vilket naturligtvis inte utesluter rent textkritiska korrigeringar) har vi avstått från att försöka rekonstruera en kortare ursprunglig form av versen. Om vår text förefaller en smula oformlig, ger den alltså därmed en trogen bild av originalet.

»Sackut», »Kevan»: KB 1917 har i stället »Sickut» och »Kiun» i överensstämmelse med masoreternas vokalisering. Men det torde inte vara någon tvekan om att dessa namnformer uppkommit genom att de ursprungliga konsonanterna försetts med vokalerna från det hebreiska ordet *šiqquš*

»vederstygglighet» — en även i andra sammanhang använd metod att förhåna främmande gudar. Dessa assyrisk-babyloniska astralgudars rätta namn var Sackut och Kevan (eller Kaivan), och det är rimligt att sätta in dessa former i texten. MT:s vokalisering härstammar ju inte från profeten utan har tillkommit långt, långt senare.

6 Det fortsatta arbetets organisation

Allmänna överväganden

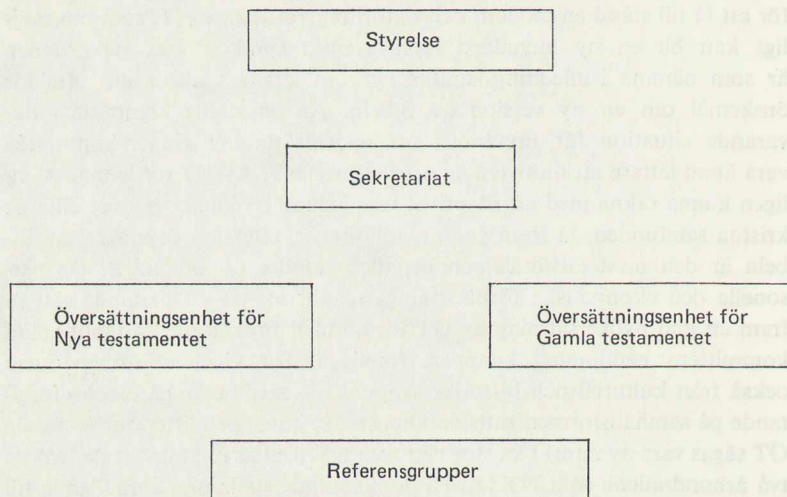
I den tidigare behandlingen av frågan om en ny svensk bibelöversättning har det vid flera tillfällen klart sagts eller allmänt förutsatts att hela GT bör nyöversättas (se ovan, s. 9). Att det verkligen föreligger ett behov av nyöversättning och att en sådan är möjlig visar enligt kommitténs mening de ovan lämnade översättningsproven. Även om några av de referenter som under arbetets gång yttrat sig om kommitténs texter på enstaka punkter ville ha samma formulering som i 1917 års bibel, var helhetsbedömningen enstämmig: de nya texterna är sakligt och språkligt avgjort att föredra framför de gamla.

Kungl. Maj:t har tidigare funnit skäl att tillsätta en bibelkommission för att få till stånd en modern och tillförlitlig version av NT, som om möjligt kan bli en ny huvudtext inom svenskt språkområde. Bakgrunden är som nämnts i inledningskapitlet kyrkomötets och riksdagens uttalade önskemål om en ny version av Bibeln. Att en statlig kommitté i nuvarande situation får uppdraget att nyöversätta GT finner kommittén vara ännu lättare att motivera än arbetet med NT. Av NT torde man nämligen kunna räkna med att på privat väg, genom enskilda personer eller de kristna samfundet, få fram goda nytolkningar, eftersom denna del av Bibeln är den mest använda och betydligt mindre till omfånget. De personella och ekonomiska förutsättningarna för att på ett liknande sätt få fram en god nyöversättning av GT för allmänt bruk torde däremot enligt kommitténs bedömning knappast föreligga. Ser vi översättningsfrågan också från kulturell och historisk synpunkt — med tanke på Bibelns inflytande på samhällsformer, rättskipning, språk, konst och litteratur — måste GT sägas vara av minst lika stor vikt som NT. Det är först under de senaste två århundradena som NT fått en dominerande ställning i förhållande till GT. Att under dessa omständigheter göra en översättning endast av NT eller av ett urval av GT:s skrifter är mycket svårt att motivera. I det följande utgår kommittén ifrån att hela GT skall nyöversättas och att arbetet därmed påbörjas redan under den tid som den statliga bibelkommissionen arbetar med NT.

Många olika intressen skall tillgodoses vid en nyöversättning av Bibeln, inte minst i ett land där Bibeln funnits under flera århundraden och ännu används av många, fast användningssätten skiftar. En översättning av en enda person torde knappast ha några utsikter att bli mer allmänt accepterad i en sådan situation. På något sätt måste en ny text för allmänt bruk komma till stånd genom samarbete mellan olika experter och intressenter, såsom fallet är i den i december 1972 tillsatta bibelkommissionen.

Det är naturligt att arbetet med GT inordnas i den organisation som nu finns för NT, i den just nämnda bibelkommissionen. Den består av en styrelse på åtta personer och en översättningsenhet på sex personer. Den har lokaler och sekretariat i Uppsala och vidare en referensorganisation med personer, som under arbetets gång får översättningsproven för yttrande. Kommittén föreslår att den grupp som får uppdraget att översätta GT skall ingå i denna kommission på samma sätt som översättningsenheten för NT och att möjligheterna att använda nuvarande sekretariat, lokaler och referensorganisation i möjlig mån utnyttjas. Ett annat urval av referenter som företräder grundspråket är dock nödvändigt. Förutom de ekonomiska fördelar en sådan samordning ger underlättar den kontakterna mellan de två översättningsgrupperna, och risken för att vi skall få två olika typer av översättningar i den svenska bibeln minskar. Man bör dock senare överväga om denna omfattande organisation med styrelse, översättningsenhet och en organiserad referensverksamhet måste finnas under hela den tid som ett GT-arbete pågår, enligt uppskattningar nedan under minst 15 år, eller om en viss reduktion är möjlig, när arbetet med NT slutförts.

Det fortsatta arbetet med GT föreslås alltså bli inordnat i bibelkommissionen på följande sätt.

Det som kommittén i det följande diskuterar är endast hur en översättningsenhet för GT bör organiseras, dvs. den grupp som gör själva översättningsarbetet, motsvarande översättningsenheten i den nuvarande kommissionen.

Hur lång tid beräknas en nyöversättning av GT ta? Hur stora personresurser har vi för ett sådant arbete? Dessa frågor är av avgörande betydelse för hela uppläggningsenheten av arbetet. Vi vet att den nya engelska versionen av GT med förberedelser tog drygt tjugo år i anspråk (1948–1970), detsamma kommer att gälla för den nya norska kyrkobibeln (1956–1977). Revisionen av Zürcherbibeln varade i nära trettio år (1907–1931), av Lutherbibeln i över fyrtio (1921–1964). — Hur moderna översättningsföretag blivit orga-

niserade finns redovisat i betänkandet från 1963 års bibelkommitté (Nyöversättning av Nya testamentet. Behov och principer, SOU 1968: 65. s. 41 f, 178–186, 572 f, 585 f, 589 och 593 f) och är beskrivet i mer teoretisk form i Nida-Taber, *The Theory and Practice of Translation*, 1969, s. 174–188. — Bibelkommissionens arbete med NT beräknas vara färdigt inom fem år. Att översätta GT kommer att ta betydligt längre tid. GT är nära tre gånger så stort, saknar NT:s enhetliga prägel, har en större mångfald av litterära typer och erbjuder översättaren större exegetiska, filologiska och textkritiska problem, även om några texter i GT är av sådan karaktär, t. ex. vissa episka texter, att de kanske inte kräver samma detaljarbete som NT. Det är svårt att här göra en tidsberäkning, men kommittén anser det realistiskt att utgå från minst 15 år för en ny version av GT med i genomsnitt samma personstyrka som i den nytestamentliga enheten, dvs. 4 à 5 personer på heltid.

Detta är en lång tillkomsttid. Både med tanke på de praktiska och personella frågorna och med tanke på språkets utvecklingstakt i våra dagar vore det en fördel, om den kunde minskas till 10–12 år eller mindre. Skulle inte en större personell satsning, t. ex. 7 à 8 översättare, vara att föredra? Det måste då konstateras att personresurserna är högst begränsade i fråga om experter på den text som här skall översättas. Vi har t. ex. i Sverige endast två fasta tjänster i Gamla testamentets exegetik (professorer) och därtill två docenturer i ämnet. Skolan och samfunden har inga speciella tjänster för experter på GT, och de har t. ex. ej heller, såvitt kommittén vet, i sin tjänst någon med doktorsgrad i Gamla testamentet. Möjligheterna att öka personsidan är därför högst begränsade. Det är dessutom inte alltid säkert att en personförstärkning påskyndar arbetet. Erfarenheterna från andra översättningar visar snarare att de större kommittéerna arbetar betydligt långsammare än de mindre. I regel rekommenderas 4–6 personer i den grupp som skall göra själva översättningen (t. ex. i *Guiding Principles for Interconfessional Cooperation in Translating the Bible*, s. 6, utgivet av United Bible Societies i London och Secretariat for Promoting Christian Unity i Rom 1968). Arbetsformerna för översättningsenheten och därtill personvalet torde därför bli det som avgör hur länge vi får vänta på en ny översättning av GT.

Denna beräkning av tid och personresurser avser hela arbetet med GT med den begränsade mängd av noter och hjälpmedel som föreslås ovan i kapitel 4. En ökning av hjälpinformationen motsvarande den som finns i t. ex. den nya franska ekumeniska översättningen skulle kräva ytterligare resurser. Enligt kommitténs mening bör en kommande översättningsenhet publicera texter efter hand. Frågan om i vilken ordning de gammaltestamentliga böckerna skall översättas och publiceras liksom arbetsformerna i detalj bör överlämnas åt enheten och kommissionens styrelse. Det som följer avser enhetens organisation i stort.

Några modeller till översättningsenhet för GT

Det ligger kanske nära till hands att skapa en gammaltestamentlig motsvarighet till den översättningsenhet som redan finns för NT (*modell 1*:

integrerat kommittéarbete). Den består av tre heltidsarbetande (exeget, filolog och stilist) och tre halvtidsarbetande (en exeget och två stilister), av vilka en fungerar som ordförande. Hälften av ledamöterna representerar alltså originalet, hälften målspråket. Fyra av dem är helt eller delvis tjänstlediga från sina ordinarie tjänster. Arbetsgången innebär upprepade gemensamma försök att få fram en ny version, först av exegeten och filologen, sedan av två stilister, sedan av dessa fyra tillsammans och till sist av översättningsenheten som helhet. Dessa många led garanterar ett omsorgsfullt arbete med de olika faserna i översättningen och upprepade granskningar av olika versioner. Arbetsformen är dock tidskrävande, och ett egentligt samarbete mellan företrädare för grundspråk och målspråk finns inte förrän under senare delen av arbetsproceduren. Med tanke på GT:s omfång torde denna modell därtill vara svår att praktiskt genomföra. Det är inte möjligt att få personer som är tjänstlediga under 15 år, knappast heller sådana som kan ha halvtidsarbete under så lång tid. En mindre komplicerad och tidskrävande arbetsgång torde därför krävas, för att arbetet skall kunna genomföras praktiskt och bli färdigt inom ovan beräknad tid.

En annan modell ligger bakom t. ex. den nya engelska bibeln (*modell 2*: utspritt, enskilt översättningsarbete med en slutbehandling i en kommitté). De olika bibelböckerna fördelas bland ett större antal översättare (exegeter och filologer). Deras översättningsförslag behandlas sedan i en mindre sektion, som samarbetar med en litterär sektion, gemensam för både NT och GT. Den slutliga texten fastställs i en större kommitté (se SOU 1968: 65, s. 593 f). Denna modell förutsätter stora personresurser, något som vi inte har i Sverige. Den torde samtidigt inte innebära någon större tidsvinst. Att många översättare deltar kan lätt leda till ojämnheter, och ett fruktbart samarbete mellan stilist och exeget kan det väl knappast bli tal om. Denna modell är därför underlägsen den förra och har också avvisats av dem som haft att föreslå organisaton av det nytestamentliga arbetet (Inför en ny bibelöversättning. Riktlinjer och förslag, Ds U 1972: 10, s. 55 ff).

Den absolut minsta tänkbara formen för en översättningsenhet torde vara en heltidsanställd översättare, som kunde svara för både grundspråk och målspråk och som till sitt förfogande hade några arvoderade experter, exegetiska, filologiska och stilistiska, som han muntligt och skriftligt kunde rådfråga (*modell 3*: en huvudöversättare med fackkonsulenter). Det torde dock vara mycket svårt att finna en sådan person. Hans arbete skulle möjligen kunna gå rätt snabbt men troligare är att det tar mycket längre tid än som beräknats ovan. Hans arbetssituation måste bli påfrestande genom den ständiga kritik som kommer från experterna. Hans översättning blir en mans verk, vilket kan ha många fördelar, men den torde som nämnts ovan få svårigheter att bli allmänt accepterad. Är målet en ny huvudtext av GT kan denna modell knappast rekommenderas.

Om denna tredje modell utökas med ytterligare en heltidsanställd översättare, kan man välja en för grundspråket och en för målspråket, och de båda kan fungera som ett permanent översättarpar (*modell 4*). Därigenom garanteras att originalets och målspråkets krav bättre tillgodoses och arbetssituationen förbättras. Risken att översättningen kommer att präglas av en man minskas. För att få en nödig granskning av texterna anlitas experter för speciella uppgifter (textkritiska, exegetiska, filologiska, stilistiska).

GT erbjuder många tolkningssvårigheter och varje text bör därför grundligt genomarbetas av minst två eller tre personer. Arbetet kan påskyndas genom att nya tillfälliga översättarpar bildas för vissa texter och därmed endast för begränsade tidsperioder. I sådana fall kan tjänstledighet användas och deltidarbete tillämpas. Översättarparen tar del av varandras översättningar och diskuterar tillsammans olika ändringsförslag där så är nödvändigt. Denna arbetsform torde kräva en koordinator för planering och samordning av översättningsenhetens arbete och för kontakterna med styrelse och referensgrupper. Hans arbete behöver inte vara mer än deltid om det begränsas till detta. Utökas hans uppgifter med speciella expertuppdrag eller så att han själv tänkes ingå i temporära översättarpar, torde heltidsanställning bli nödvändig.

Denna fjärde modell (ett permanent översättarpar med en koordinator och tillfälliga experter och översättarpar för vissa texter) förefaller ha många fördelar: översättningsarbetet läggs på små enheter med intimt samarbete mellan företrädare för grundspråk och målspråk, nödig granskning finns inbyggd i modellen, den är lättare att praktiskt genomföra än tidigare modeller och har god rörlighet som gör det möjligt att efterhand öka antalet översättarpar och så minska tiden för översättningsarbetet. Kommittén vill därför föreslå denna modell för en gammaltestamentlig översättningsenhet inom den nuvarande bibelkommissionen.

Kommitténs förslag till organisation av enheten kan närmare beskrivas på följande sätt:

Översättningsenheten består av en fast kärna på tre personer: en översättare som är expert på grundtexten (G), en översättare som är expert på målspråket (M) och en koordinator som bör vara förtrogen med översättningsproblematiken (K). Dessa tre är jämställda och åtminstone G och M arbetar på heltid. Löne- och anställningsförmåner beräknas motsvara professors eller universitetslektors. Koordinatorn fungerar som enhetens huvudsekreterare och är föredragande inför kommissionens styrelse. Till enhetens förfogande ställs en biträdande sekreterare på halvtid som är förtrogen med originalspråket. I övrigt föreslås, med tanke på enhetens behov av hjälp för renskrivning, kopiering, dokumentation, planering och andra praktiska frågor, att nuvarande sekretariat i Uppsala, som förutsatts vid uppbyggnaden av kommissionen, blir ett sekretariat för både den nytestamentliga och den gammaltestamentliga översättningsenheten. Huruvida detta kräver en förstärkning av sekretariatet, förutom med den sekreterare på halvtid som nämnts ovan, bör man ta ställning till först sedan arbetet börjat och eventuellt behov blivit klarlagt. Frågan om sekretariatets reducerade omfattning, när arbetet med NT avslutas, bör bedömas av kommissionens styrelse.

Den normala arbetsordningen blir följande: G, M och K planerar tillsammans arbetet. G gör ett första utkast till en text, M bearbetar förslaget ur svenskspråkig synpunkt och de två gör en gemensam version. Eventuellt diskuterar G, M och K under arbetets gång vissa mer allmänna problem som uppstått vid översättningen. Den så översatta texten kommenteras skriftligt av ett par experter innan G, M och K fastställer det förslag som kan gå till referenterna, vilkas synpunkter samlas till en slutlig revision. Någon av experterna kan också tänkas delta i utarbetandet av det gemensamma

förslaget. En sådan arbetsgång torde bli det normala. Det är också tänkbart att G och M någon gång gör var sitt utkast eller i fråga om vissa typer av text att M gör ett första utkast och G granskar det innehållsligt före det gemensamma arbetet.

För att få den granskning som fordras och för att öka enhetens arbetskapacitet och därmed påskynda arbetet tillkallas experter för bestämda uppdrag, t. ex. på följande sätt:

a. En expert på grundtexten, E_1 , får uppdraget att tillsammans med en företrädare för målspråket, M eller K (om så är möjligt) eller annan expert, E_2 , göra ett textförslag till en viss bibelbok. Dessa två, $E_1 + M$ (eller $E_1 + K$ eller $E_1 + E_2$) bildar alltså ett nytt översättarpar och arbetar på samma sätt som G och M enligt ovan. Deras version kommenteras av G och eventuellt M och slutbehandlas av $G + M + E_1$ (ev. $+ E_2$) under K:s ledning. Väljer man kombinationen $E_1 + E_2$ underlättas arbetet, om någon av de fasta ledamöterna i enheten, kanske lämpligast K, medverkar i gruppen $E_1 + E_2$, åtminstone under ett initialske.

b. En expert på målspråket får uppdraget att tillsammans med G, K (om så är möjligt) eller annan företrädare för grundtexten göra ett förslag till en viss bibelbok. Arbetsgång enligt ovan. Här kan tanken på olika stilarter för olika typer av text åtminstone delvis förverkligas.

c. En expert anlitas för att granska texten innan den slutbehandlas före sändandet till referenterna. Det kan här gälla textkritiska, exegetiska eller filologiska (semitiska eller svenska) aspekter på texten. Som nämnts ovan innehåller GT så många tolkningsproblem att varje text bör genomarbetas av minst två eller tre som är förtrogna med grundtexten (exegeter eller semitister), innan den går ut till referenterna.

Omfånget och utformningen av denna expertverksamhet kommer att variera från tid till tid, men enligt den totala bedömningen ovan skulle det i översättningsenheten behövas resurser motsvarande 4 à 5 heltidsarbetande under minst 15 år. Av dessa skulle två eller tre (G, M och ev. K) vara fast anställda och det skulle återstå resurser motsvarande ca två heltidsarbetande för expertverksamheten. Under arbetets gång kan det visa sig vara mest praktiskt att ett eller flera av de temporära översättarparen blir mer eller mindre permanent. En sådan successiv ökning av översättningsverksamheten — inom de ramar som nämnts ovan — skulle också kunna stimulera intresset för arbetet med en ny översättning av GT och uppmuntra flera att ägna sig åt översättningsarbetet.

Årskostnaderna för den av kommittén föreslagna översättningsenheten och förstärkningen av bibelkommissionens sekretariat framgår av tab. 1 (i förekommande fall inklusive lönekostnadspålägg och i 1974 års löneläge). Då enligt vad som sagts i det föregående sekretariatet bör vara gemensamt för den nytestamentliga och den gammaltestamentliga enheten, bör en del av kostnaderna för detta hänföras till den senare enheten. Hur stor denna del blir kan bedömas först när arbetet kommit igång. Årskostnaderna för sekretariatet redovisas i tab. 2.

Utöver i tab. 2 nämnda kostnader beräknar kommittén 7 000 kr per år för tillkommande lokaler, 20 000 kr som engångsanvisning för inköp av handboks litteratur och 2 000 kr för litteraturinköp per år.

Tabell 1

	Kronor
En översättare (grundspråket) med arvode motsvarande lön i lönegrad F 24	113 000
En översättare (målspråket) med arvode motsvarande lön i lönegrad F 24	113 000
En koordinator (huvudsekreterare) och deltidsanställda experter (översättare) sammanlagt motsvarande 2,5 tjänster med arvode motsvarande lön i lönegrad F 20	255 000
En biträdande sekreterare (för grundtextarbetet inom sekretariatet) med halvtidstjänstgöring och med arvode motsvarande lön i lönegrad F 9	30 000
	<hr/> Summa 511 000

Tabell 2

	Kronor
Löner	185 000
Lokaler	30 000
Telefon	5 000
Kopiering	20 000
Övriga expenser	5 000
	<hr/> Summa 245 000

A. Svenskt bibelöversättningsarbete

Arbetet med att översätta Bibeln till svenska är koncentrerat till ett fåtal perioder: reformationstiden, slutet av 1700-talet, tiden kring sekelskiftet och de senaste tio åren. Det förberedelsearbete som nu har gjorts finns redovisat i:

Nyöversättning av Nya testamentet. Behov och principer. (SOU 1968: 65). Betänkande avgivet av 1963 års bibelkommitté, Stockholm 1968. 646 s.

Om Nya testamentet. En sammanställning av remissyttrandena över Nyöversättning av Nya testamentet (SOU 1968: 65). Utbildningsdepartementets stencilserie 1970: 8, Stockholm 1970. 235 + 44 s.

Valda texter ur Nya testamentet. (Utbildningsdepartementet 1972: 4. 1971 års sakkunniga för översättning av Nya testamentet), Stockholm 1972. 33 + 19 s.

Inför en ny bibelöversättning. Riktlinjer och förslag (Utbildningsdepartementet 1972: 10). Betänkande avgivet av 1971 års sakkunniga för översättning av Nya testamentet, Stockholm 1972. 108 s.

En kort sammanfattning för internationell publik om detta omfattande förberedelsearbete ges i B. Olsson, A New Bible Translation for Sweden — Ten Years of Preparation, i: *The Bible Translator* 24 (1973), s. 422–430.

Bakgrunden till detta förnyade arbete med den svenska bibeln tecknas i bibelkommitténs betänkande från 1968 (s. 38–41), där vi också finner redogörelser för tidigare perioder: *Svenskt bibelöversättningsarbete. En översikt främst med tanke på Nya testamentet.* Av Birger Olsson (Bilaga A, s. 349–500) och *Några drag i det svenska bibelspråkets historia 1526–1917.* Av Carl Ivar Ståhle (Bilaga B, s. 501–567). För ytterligare litteratur hänvisas till dessa framställningar. Den nuvarande kyrkobibeln från 1917 har särskilt beskrivits i E. Eidem, *Vår svenska bibel*, Stockholm 1923.

B. Svenska översättningar av Gamla testamentet

Vi har i Sverige använt endast två översättningar av GT, den gamla översättningen från 1541 (1618, 1703), i den tidigare framställningen förkortad GÖ, och den nuvarande kyrkobibeln från 1917 (KB 1917). Försök gjordes redan tidigt att förbättra reformationsbibeln — versioner av Psaltaren, Ordspråksboken, Predikaren, Job och Jesaja på 1560-talet — men först i och med 1773 års bibelkommission fick vi en lång rad nyöversättningar av GT eller delar därav. Kommissionen själv gav ut ett flertal provöversättningar innan den sista godkändes och stadfästes av Konungen 1917:

Prof-Översättning af then Heliga Skrift, på Hans Kongl. Maj:ts Nådigsta befallning, af then till Svenska Bibel-tolkningens öfverseende, i Nåder förordnade särskilda Commission, Stockholm 1774-1792.

Ny Prof-Översättning af nuvarande Kongl. Bibel-Commission, Uppsala 1834-1844. (Innehåller hela GT utom 1-2 Kon., 1-2 Krön., Jes. och Klag.).

Det Gamla Testamentet. Ny Prof-översättning utgifven av Kongl. Svenska Bibel-Commissionen, Uppsala 1864-1868.

Gamla testamentet. Översättning, utgifven 1878 av Bibelkommissionen, Stockholm 1878.

Psaltaren. Normalupplaga enligt kongl. brefvet den 12 oktober 1888 utgifven af Bibelkommissionen, Stockholm 1890.

Gamla Testamentet. Proföversättning utgifven av Bibelkommissionen, Stockholm 1893-1898.

Gamla Testamentet. Reviderad proföversättning utgifven av Bibelkommissionen, Stockholm 1903.

Bibeln eller den Heliga Skrift i fullständig öfverensstämmelse med Bibelkommissionens upplagor, Stockholm 1904. (GT presenteras som »den af Bibelkommissionen enligt Kungl. cirkuläret den 30 oktober 1903 utgifvna normalupplagan».)

Under kommissionens tid publicerades också ett sjuttioal »privata» översättningar till enskilda bibelböcker. J. A. Tingstadius översatte framför allt poetiska böcker, »Strödde Sånger af Hebraiska Skalder» och några profetböcker (1783-1820). Hans fortfarande från filologisk och litterär synpunkt intressanta arbete finns på ett lysande sätt beskrivet i H. S. Nyberg, *Johan Adam Tingstadius*, Stockholm 1953. Till semitisternas skara hör också kontraktsprosten och titulärprofessorn H. G. Lindgren, som översatte de historiska böckerna, Job, Jesaja och Höga Visan (1831-1875). Han ingick sedan i bibelkommissionen tillsammans med Lundaexegeten H. M. Melin som 1858-1862 utgivit »Den Heliga Skrift, i berättigad översättning och med förklarande anmärkningar. 1. Gamla Testamentet». En av kommissionens ständiga kritiker, professorn i exegetik i Uppsala O. F. Myrberg, översatte de poetiska och de profetiska böckerna i GT 1875-1899. En literal återgivning av hela GT föreligger i Helge Åkessons version från 1911, i senare upplagor utgiven av Fribaptistsamfundets förlag, Habo.

Översättningsförsöken efter 1917 är fåtaliga:

Ur några försök till rytmisk översättning af Psaltaren. Av F. Hallgren, i: *Kristendomen och vår tid* 27 (1932), s. 216-217. (Omfattar endast Ps. 8.)

Hoseaboken. Ny översättning med anmärkningar av H. S. Nyberg (Uppsala Universitets Årsskrift 1941: 7, 2), Uppsala 1941.

Höga Visan. I svensk tolkning av Viveka Heyman, Stockholm 1960.

Predikaren. I svensk tolkning av Viveka Heyman, Stockholm 1961.

Provöversättning till Psalt. 116-117 och 32 av Ivan Engnell, i: *Svensk Pastoral-tidskrift* 4 (1962), s. 683-685.

Profeten Jesaja. Ny översättning med anmärkningar av Joh. Lindblom (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 31), Stockholm 1965. (Omfattar Jes. 1-35.)

Jobs bok. Svensk tolkning av Viveka Heyman, Stockholm 1969.

Salomos Ordspråksbok. I tolkning från hebreiskan av Viveka Heyman, Stockholm 1970.

Kommitténs ledamöter har också fått tillgång till ett maskinskrivet manus av Joh. Lindblom (Biblisk poesi i översättning. 49 s.), som bl. a. innehåller Ps. 46 och Ps. 51.

C. Några moderna utländska översättningar

Vår egen tid hör till de mest intensiva perioderna i bibelöversättningarnas historia (se bibelkommitténs betänkande, SOU 1968: 65, s. 24–43, 278–284, 568–604). Flera nyöversättningar av GT har publicerats de senaste åren och ett omfattande översättningsarbete pågår just nu i t. ex. Tyskland, Frankrike och USA. Av nyöversättningarna bör här nämnas följande:

Utvalg av Det Gamle Testamente. Oversettelse av 1966, Oslo: Det Norske Bibelselskaps forlag, 1966. Andra upplagan 1970.

Salmenes bok. Ny oversettelse av 1967, Oslo: Det Norske Bibelselskaps forlag, 1967.

Så sier Herren. De tolv profeter. Oversettelse 1973, Oslo: Det Norske Bibelselskaps forlag, 1973.

The New English Bible. The Old Testament, Cambridge and Oxford: Cambridge U.P., Oxford U.P., 1970.

The New American Bible. Translated from the Original Languages with Critical Use of All the Ancient Sources by Members of the Catholic Biblical Association of America. Sponsored by the Bishops' Committee of the Confraternity of Christian Doctrine, New York: P. J. Kenedy & Sons/London: Collier-MacMillan Limited, 1970.

The Psalms for Modern Man. Today's English Version, New York: American Bible Society, 1970.

Job for Modern Man. Today's English Version, New York: American Bible Society, 1971.

The Torah. The Five Books of Moses. A new translation of the Holy Scriptures according to the Masoretic text, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1963. En andra, något förändrad upplaga kom 1967.

The Five Megilloth and Jonah. A New Translation, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1969.

The Book of Psalms. A New Translation According to the Traditional Hebrew Text, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1972.

The Book of Isaiah. A New Translation, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1973.

La Sainte Bible traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem, Paris: Les Éditions du Cerf, 1956 och senare. En andra, reviderad upplaga utkom 1973.

Den här nämnda franska översättningen, ofta kallad Jerusalembibeln (JerB), har fått motsvarigheter i andra språk, bl. a. i Tyskland (*Die Bibel*. Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Bundes. Deutsche Ausgabe mit den Erläuterungen der Jerusalemer Bibel, herausgegeben von D. Arenhoevel, A. Deissler und A. Vögtle, Freiburg i. Br.: Verlag Herder KG, 1968) och i den engelskspråkiga världen (*The Jerusalem Bible*, London: Darton, Longman & Todd, 1966).

Av de nu pågående översättningsföretagen bör med tanke på det fortsatta arbetet med GT särskilt nämnas de i Tyskland och i Frankrike. För de tyskspråkiga katolikerna utarbetas nu en särskild översättning: *Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift*. Herausgegeben von den Bischöfen Deutschlands, Österreichs und der Schweiz, Stuttgart: Katholische Bibelanstalt. Första Mosebok, Job, Höga Visan och Klagovisorna publicerades 1970, Andra och Tredje Mosebok, Jeremia och Baruk (en av de gammal-

testamentliga apokryferna) 1917. Kontakter fanns redan från början med den evangeliska kyrkan i Tyskland, och 1967 bildades en gemensam kommission, som bl. a. har uppdraget att översätta vissa texter som ofta förekommer i gudstjänsten och även Psaltaren, Matteusevangeliet och Romar- och Galaterbrevet: *Ökumenische Übersetzung*. Herausgegeben im Auftrag der Bischöfe Deutschlands, Österreichs und der Schweiz, des Rats der Evangelischen Kirche in Deutschland und des Evangelischen Bibelwerks (Stuttgart: Katholische Bibelanstalt, Württembergische Bibelanstalt). En version av Psaltaren utkom 1971. Ekumeniskt är även det 1973 startade företaget att göra en version av GT motsvarande *Die Gute Nachricht*. Das Neue Testament in heutigem Deutsch. Herausgegeben von den Bibelgesellschaften und Bibelwerken im deutschsprachigen Raum, Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt, 1971, och det sedan en längre tid pågående arbetet i Frankrike *Traduction Oecuménique de la Bible*, Paris: Les Editions du Cerf, Les Sociétés Bibliques. En fransk version av Andra Mosebok, Amos och Hosea publicerades 1969, av Job 1971. En komplett översättning av GT beräknas vara färdig 1975. Till dessa översättningar bör också läggas den nya norska översättningen av hela GT som beräknas utkomma 1978.

D. Översättningsteoretisk litteratur

En allmänt erkänd teoretisk grund för översättning finns ännu inte. Somliga ser översättningsarbetet som en verksamhet sui generis, andra som enbart en språklig operation, andra åter som en språklig operation plus ett litterärt skapande. — Olika uppfattningar från Hieronymus, Luther och framöver finns redovisade i *Das Problem des Übersetzens*, utgiven av H. J. Störig (Wege der Forschung 8), Darmstadt, andra upplagan 1969.

Intresset för översättningsteori har det senaste decenniet ökat kraftigt, inte minst till följd av de tidigare försöken att konstruera översättningsmaskiner. Idag kan man med fog tala om en *översättningsvetenskap*, en deldisciplin inom den allmänna språkforskningen som kan beskrivas som en »bilateral, jämförande deskriptiv lingvistik» (K.-R. Bausch). Flera monografier i ämnet har publicerats:

Mounin, G., *Les problèmes théoriques de la traduction*, Paris 1963.

Nida, E. A., *Toward a Science of Translating*, Leiden 1964.

Catford, J. C., *A Linguistic Theory of Translation*, London 1965.

Levy, J., *Die literarische Übersetzung*. Theorie einer Kunstgattung, Frankfurt am Main, Bonn 1969.

Koller, W., *Grundprobleme der Übersetzungstheorie*. Unter besonderer Berücksichtigung schwedisch-deutscher Übersetzungsfälle (Stockholmer Germanistische Forschungen 9), Bern, München 1972.

Den som önskar korta översikter om forskningsläget finner utmärkta sådana bl. a. i *Lebende Sprachen* 15 (1970), s. 161–163 (K.-R. Bausch, *Übersetzungswissenschaft und angewandte Sprachwissenschaft*), och i *Iral* 10 (1972), s. 1–20, eller *Babel* 19 (1973), s. 75–86 (K. Faiss, *Übersetzung und Sprachwissenschaft — Eine Orientierung*). Där ges ytterligare litteratürhänvisningar, liksom i ovan nämnda arbete av Nida, s. 265–320, i *The*

Science of Translation: An Analytical Bibliography (1962–1969), utgiven av K.-R. Bausch, J. Klegraf och W. Wilss (Tübinger Beiträge zur Linguistik 21, Tübingen 1969) och i fortlöpande nummer av översättartidskriften *Babel* 1955 ff. En omfattande forskningsöversikt om lingvistik och översättning av E. A. Nida beräknas utkomma under 1974.

The United Bible Societies (UBS) bedriver sedan början av 1960-talet ett omfattande översättningsteoretiskt arbete främst med sikte på bibelöversättningsproblematiken. Det finns redovisat i en lång rad publikationer, mest allmänt i tidskriften *The Bible Translator* 1–(1950–), med utförliga tioårsregister för de tjugo första årgångarna, och i E. A. Nida and Ch. R. Taber, *The Theory and Practice of Translation*, Leiden 1969. En uppsats av ledaren för detta arbete, Eugene A. Nida, finns översatt till svenska i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 44 (1968), s. 204–221 (Översättning som vetenskap, som teknik och som konst). Nämda monografi av Nida och Taber ingår i en serie hjälpmedel för översättare (Helps for Translators) som ges ut av UBS. I serien finns också speciella handböcker till varje bibelbok (Translator's Handbook on ...), i fråga om GT dock hittills endast till Ruts bok. Olika forskningsprojekt har igångsatts, bl. a. »The Hebrew Old Testament Text Project», vars första rapport kom 1973: Preliminary and Interim Report of the Hebrew Old Testament Committee on the Pentateuch, Stuttgart. Som nämnts i inledningskapitlet hade kommittén möjlighet att diskutera översättningsteoretiska och praktiska problem med företrädare för UBS vid en konferens i Oslo hösten 1973.

Sedan flera år tillbaka förekommer ett omfattande samarbete mellan de förenade bibelsällskapen och den katolska kyrkan, manifesterad bl. a. i *Guiding Principles for Interconfessional Cooperation in Translating the Bible*, utgiven av UBS och Secretariat for Promoting Christian Unity, London och Rom 1968.

E. Litteratur om GT:s text och textkritik

En kortfattad och pedagogisk första introduktion till ämnet är D. R. Ap-Thomas, *A Primer of Old Testament Text Criticism*, Oxford 1964.

Den bästa handboken är E. Würthwein, *Der Text des Alten Testaments. Eine Einführung in die Biblia Hebraica*, Stuttgart 1973. Den presenterar också den allra senaste utvecklingen inom den gammaltestamentliga textforskningen och har rikliga litteraturhänvisningar.

Utförligare än Würthwein är B. J. Roberts, *The Old Testament Text and Versions. The Hebrew Text in Transmission and the History of the Ancient Versions*, Cardiff 1951. På vissa punkter är detta arbete föråldrat, eftersom det kom ut just när Dödahavsfynden började bli kända, men det innehåller mycket av värde, inte minst en bibliografi på 29 sidor. Ett senare men kortare arbete av samme författare orienterar också om forskningen under 1950- och 1960-talen: *The Old Testament: Manuscripts, Text and Versions*, i: G. W. H. Lampe (ed.), *The Cambridge History of the Bible*, vol. 2, Cambridge 1969, s. 1–26.

De flesta »inledningar» till GT brukar innehålla ett avsnitt om texten

och dess historia, t. ex. O. Eissfeldt, *Einleitung in das Alte Testament*, Tübingen 1964 (om texten s. 907–980). Detta arbete finns också i engelsk översättning, *The Old Testament. An Introduction*, Oxford 1965 (om texten s. 669–721). Bibliska uppslagsverk innehåller också översiktsartiklar om GT:s grundtext och de gamla översättningarna.

I *The Cambridge History of the Bible* ingår två viktiga artiklar om detta ämne: dels den ovannämnda av B. J. Roberts, dels en mycket läsvärd framställning av S. Talmon, *The Old Testament Text*, i: P. R. Ackroyd and C. F. Evans (ed.), *The Cambridge History of the Bible*, vol. 1, Cambridge 1970, s. 159–199.

En kort, vederhäftig och populärt hållen presentation av Qumranfynden ges av A. S. Kapelrud, *Dödehavsrullene. Funnene som kaster nytt lys over Bibelen og Jesu samtid*, Oslo 1971.

Ur den omfattande litteraturen kan vidare följande arbeten nämnas:

- H. B. Swete, *An Introduction to the Old Testament in Greek. Revised by R. R. Ottley*, Cambridge 1914 (nytryck New York 1968).
- D. W. Thomas, *The Textual Criticism of the Old Testament*, i: H. H. Rowley (ed.), *The Old Testament and Modern Study*, Oxford 1951, s. 238–263.
- M. Burrows, *The Dead Sea Scrolls*, New York 1955 (svensk övers.: *Dödahavsrullarna*, Stockholm 1957); *More Light on the Dead Sea Scrolls*, New York 1958 (svensk övers.: *Nytt ljus över Dödahavsrullarna*, Stockholm 1959).
- P. Kahle, *The Cairo Geniza*, London 1959 (boken innehåller långt mer än titeln låter ana).
- P. Kahle, *Der hebräische Bibeltext seit Franz Delitzsch*, Stuttgart 1961.
- F. M. Cross, Jr, *The Ancient Library of Qumran and Modern Biblical Studies*, New York 1961.
- D. Barthélemy, *Les devanciers d'Aquila* (Supplements to Vetus Testamentum, 10), Leiden 1963.
- C. D. Ginsburg, *Introduction to the Massoretico-Critical Edition of the Hebrew Bible. With a Prolegomenon by H. M. Orlinsky, The Masoretic Text: a Critical Evaluation*, New York 1966 (en nyttgåva av Ginsburgs bok från 1898 med en nyskriven inledning av Orlinsky).
- S. Jellicoe, *The Septuagint and Modern Study*, Oxford 1968.
- R. de Vaux, *Archaeology and the Dead Sea Scrolls*, London 1973.

Medan litteraturen om den gammaltestamentliga texthistorien flödar rikligt, är arbetena om textkritikens principproblem färre. Några av de ovannämnda böckerna, t. ex. de av Ap-Thomas och Würthwein, behandlar också textkritiska metoder och olika typer av textfel. Därutöver kan nämnas:

- Fr. Delitzsch, *Die Lese- und Schreibfehler im Alten Testament*, Berlin und Leipzig 1920 (värdefull som materialsamling men inte alltid övertygande på enskilda punkter).
- H. S. Nyberg, *Das Textkritische Problem des Alten Testaments am Hoseabuche demonstriert*, Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 52, 1934, s. 241–254.
- H. S. Nyberg, *Studien zum Hoseabuche. Zugleich ein Beitrag zur Klärung des Problems der alttestamentlichen Textkritik* (Uppsala Universitets Årsskrift 1935: 6), Uppsala 1935.
- P. Volz, *Ein Arbeitsplan für die Textkritik des Alten Testaments*, Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 54, 1936, s. 100–113.

- J. Coppens, *La Critique du Texte Hébreu de l'Ancien Testament*, 2e édition augmentée, Louvain u.å. [1955] (separatutgåva av artikel i *Biblica* 25, 1944, s. 9–49).
- A. Jepsen, *Von den Aufgaben der alttestamentlichen Textkritik*, i: *Supplements to Vetus Testamentum*, 9, Leiden 1963, s. 332–341.
- H. M. Orlinsky, *The Textual Criticism of the Old Testament*, i: G. E. Wright (ed.), *The Bible and the Ancient Near East: Essays in Honor of W. F. Albright*, New York 1961, s. 113–132.
- M. Noth, *Die Welt des Alten Testaments*, Berlin 1962 (4. Teil: Der Text des Alten Testaments (s. 267–322), kapitlet Methode der textkritischen Arbeit, s. 309–322).
- J. Barr, *Comparative Philology and the Text of the Old Testament*, Oxford 1968.

F. Språklig och stilistisk litteratur av betydelse för nyöversättning av Gamla testamentet

Den språkligt-stilistiskt intressanta litteratur som skall nämnas i denna snabböversikt skall här relateras till kommitténs målformulering för en ny GT-översättning: vårt språkliga mål är *idiomatisk, begriplig, naturlig nutida svenska*.

För bedömning av vad som är idiomatiskt i nutida svenska kan man naturligtvis söka stöd i Östergren, *Nusvensk ordbok*, i 1900-talsbeläggen i *Svenska Akademiens ordbok (SAOB)*, i *Illustrerad svensk ordbok* (varvid dock är att märka att denna ordbok i stor utsträckning stöder sig på SAOB och knappast redovisar något större mått av självständig excerpering) och, i hög grad, i *Svensk handordbok, Konstruktioner och fraseologi*.

Kravet på begriplighet accentuerar behovet av systematiska undersökningar av ordförståelse. Tyvärr är mycket litet utfört härvidlag. Några ordförståelseundersökningar redovisas i två arbeten av N. Frick, *Mera begriplig svenska. Hur ord når fram* (1965) och *Handlag med ord* (1973, Brevskolan). Se även C. I. Ståhle i Molde-Ståhle, *1900-talssvenska* (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 37, 1970), s. 57 ff.

Frågan om vilka egenskaper överhuvudtaget som gör en text lättläst — förståelsen av enskilda ord är bara en del av problemkomplexet — har på senare år tilldragit sig intresse bland språkmän och pedagoger. I Sverige har C. H. Björnssons bok *Läsbarhet* (1968) väckt uppmärksamhet och debatt. Björnssons läsbarhetsmått (»lix») = läsbarhetsindex, mått på graden av språklig lättlästhet har vid Lärarhögskolan i Stockholm applicerats även på några nytestamentliga texter i KB 1917 och några moderna svenska översättningar (Hedegård, Grönlund, Block, Gärtner, förslag från 1963 års bibelkommitté): *Bibeltexters läsbarhet ...* av J. Fägerlind och I. Nilsson (Rapport från Pedagogiska institutionen, Lärarhögskolan i Stockholm, nr 51, 1970). Resultatet torde böra behandlas med skepsis: det är ingalunda säkert att läsbarhetsmättet passar för denna mycket speciella texttyp. Vilken roll valet av syntaktisk konstruktion spelar för lättlästheten studeras i Christer Platzacks avhandling *Språket och läsbarheten* (1973).

I samband med kravet på naturlig språkform som en stilistisk bas för översättningen tar kommittén ställning till växelformer som »icke-inte», »taga-ta» osv. Beträffande utbredningen i vissa stilarter av de ledigare (»naturligare») formerna »ta, inte, ge» osv. hänvisas till G. Ericsson - B. Molde, *Språket i lagar och andra författningar* (PM från Statsrådsbered-

ningen 25.1.1967); skriften kan betecknas som normativ på deskriptionens grund. För valet mellan växelformer för en kommande bibelöversättning är det väsentligt att kunna spåra utvecklingstendenser i språket. Därvidlag hänvisas till Sven Engdahl, *Studier i nusvensk sakprosa* (1962) och B. Molde och C. I. Ståhle, *1900-talssvenska* (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 37, 1970).

Men när en bibelöversättare väljer mellan t. ex. »taga» och »ta», eller — för att ta ett mer kontroversiellt fall — mellan »skall» och »ska» måste hans val också i någon mån influeras av hans allmänna syn på hur språket bör utvecklas; bibelöversättaren kan ju i någon mån bidra till språkutvecklingen. En utmärkt vägledning i denna språkvårdsproblematik ger C. I. Ståhle i artikeln *Språkvårdsnormer* i tidskriften *Språkvård* 1974 nr 2.

Om man i likhet med kommittén har ambitionen att i översättningen skapa motsvarighet till originaltexternas stilistiska helhetskaraktär, aktualiseras stilanalytiska metodproblem i förbindelse med begreppet stil. Stilistikens teori och metodik har behandlats i flera svenska arbeten på senare tid: U. Teleman och A. M. Wieselgren, *ABC i stilistik* (1970), S. Malmström, *Stilanalys* (i Lars Gustafsson m. fl., *Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen*, 1974), P. Cassirer, *Stilanalys* (1972) och N. E. Enkvist, *Stilforskning och stilteori* (1974).

Viktig för översättningens stilistiska utformning är enligt kommitténs mening bestämningen av originaltextens språkligt-litterära art, dess texttyp (berättande, symbolisk, allegorisk, »dramatisk» osv.). Därvid uppmärksammas textlingvistiska särdrag: sättet att börja och sluta en text, att foga samman framställningens led osv. Om sådana frågor beträffande texttyper och textlingvistiska särdrag (stilmarkörer) se Enkvist, *Stilforskning och stilteori* (s. 146 ff.) och Birger Olsson, *Structure and Meaning in the Fourth Gospel* (1974).

I fråga om ett par speciella stilistisk-översättningsteoretiska frågor, rörande bildspråk och versform, hänvisas till Jan de Waard, *Biblical Metaphors and Their Translation* (artikel i tidskriften *The Bible Translator* vol. 25 (1974), s. 107 ff.) och artikeln *Hebrew Prosody* av Benjamin Hrushovski i *Encyclopedia Judaica* (ännu opublicerad).

Vid utformningen av stilen i kommitténs översättningsprov har självfallet uttrycksalternativ i äldre svenska bibelöversättningar blivit föremål för stilistisk bedömning. En utmärkt översikt över språket i tidigare översättningar ger en bilaga i 1963 års bibelkommittés betänkande, *Nyöversättning av Nya testamentet. Behov och principer* (SOU 1968: 65). Uppsatsen är författad av C. I. Ståhle och har även publicerats separat som nr 40 i *Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård*, under titeln *Svenskt bibel-språk från 1500-tal till 1900-tal*. Framställningen gäller i princip bara språket i NT, men mycket av vad som sägs där har också relevans för GT. — Någon systematisk-vetenskaplig undersökning av språket i KB 1917 finns ännu inte, men i essäistisk form har H. S. Nyberg lämnat en intressant och väsentlig karakteristik och kritik i boken *Esaias Tegnér d. y. som språkman och bibelöversättare* (i serien Svenska Akademiens minnesteckningar, 1966). Viktig är också Joh. Lindbloms skrift *Om språket i den svenska bibelöversättningen av 1917* (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård nr 13, 1955).

Kronologisk förteckning

1. Orter i regional samverkan. A.
 2. Ortsbundna levnadsvillkor. A.
 3. Produktionskostnader och regionala produktionssystem. A.
 4. Regionala prognoser i planeringens tjänst. A.
 5. Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande. U.
 6. Förenklad konkurs m. m. Ju.
 7. Barn- och ungdomsvård. S.
 8. Rättsgången i arbetstvister. A.
 9. Samhälle och trossamfund. Sammanställning av remissyttranden över betänkanen av 1968 års beredning om stat och kyrka. U.
 10. Data och näringspolitik. I.
 11. Svensk industri. Delrapport 1. I.
 12. Svensk industri. Delrapport 2. I.
 13. Svensk industri. Delrapport 3. I.
 14. Svensk industri. Delrapport 4. I.
 15. Sänkt pensionsålder m. m. S.
 16. Neutral bostadsbeskattning. Fi.
 17. Solidarisk bostadspolitik. B.
 18. Solidarisk bostadspolitik. Bilagor. B.
 19. Högskoleutbildning. Läkarutbildning för sjuksköterskor. U.
 20. Förslag till skatteomläggning m. m. Fi.
 21. Markanvändning och byggande. B.
 22. Vattenkraft och miljö. B.
 23. Reklam V. Information i reklamen. U.
 24. Förslag till hamnlag. K.
 25. Fri sterilisering. Ju.
 26. Motorredskap. K.
 27. Mindre brott. Ju.
 28. Rännelag. Ju.
 29. Att utvärdera arbetsmarknadspolitik. A.
 30. Jordbruk i samverkan. Jo.
 31. Unga lagöverträdare V. Ju.
 32. Solidarisk bostadspolitik. Följdfrågor. B.
 33. Att översätta gamla testamentet. U.
-

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Förenklad konkurs m. m. [6]
Fri sterilisering. [25]
Mindre brott. [27]
Rättelag. [28]
Unga lagöverträdare V. [31]

Socialdepartementet

Barn- och ungdomsvård. [7]
Sänkt pensionsålder m. m. [15]

Kommunikationsdepartementet

Förslag till hamnlag. [24]
Motorredskap. [26]

Finansdepartementet

Neutral bostadsbeskattning. [16]
Förslag till skatteomläggning m. m. [20]

Utbildningsdepartementet

Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande. [5]
Samhälle och trossamfund. Sammanställning av remissyttranden över betänkanden av 1968 års beredning om stat och kyrka. [9]
Högskoleutbildning. Läkarutbildning för sjuksköterskor. [19]
Reklam V. Information i reklamen. [23]
Att översätta gamla testamentet. [33]

Jordbruksdepartementet

Jordbruk i samverkan. [30]

Arbetsmarknadsdepartementet

Expertgruppen för regional utredningsverksamhet. 1. Orter i regional samverkan. [1] 2. Ortsbundna levnadsvillkor. [2] 3. Produktionskostnader och regionala produktionsystem. [3] 4. Regionala prognoser i planeringens tjänst. [4] Rättegången i arbetstvister. [8]
Att utvärdera arbetsmarknadspolitik. [29]

Bostadsdepartementet

Boende- och bostadsfinansieringsutredningarna. 1. Solidarisk bostadspolitik. [17] 2. Solidarisk bostadspolitik. Bilagor. [18] 3. Solidarisk bostadspolitik. Följdfrågor. [32] Markanvändning och byggande. [21]
Vattenkraft och miljö. [22]

Industridepartementet

Data och näringspolitik. [10]
Industristrukturutredningen. 1. Svensk industri. Delrapport 1. [11] 2. Svensk industri. Delrapport 2. [12] 3. Svensk industri. Delrapport 3. [13] 4. Svensk industri. Delrapport 4. [14]

Justitiedepartementet

Finlandsk lagstiftning nr 10
Finlandsk lagstiftning nr 11
Finlandsk lagstiftning nr 12
Finlandsk lagstiftning nr 13
Finlandsk lagstiftning nr 14

Socialdepartementet

Finlandsk lagstiftning nr 15
Finlandsk lagstiftning nr 16

Kommunikationsdepartementet

Finlandsk lagstiftning nr 17
Finlandsk lagstiftning nr 18

Finansdepartementet

Finlandsk lagstiftning nr 19
Finlandsk lagstiftning nr 20

Utbildningsdepartementet

Finlandsk lagstiftning nr 21
Finlandsk lagstiftning nr 22
Finlandsk lagstiftning nr 23
Finlandsk lagstiftning nr 24
Finlandsk lagstiftning nr 25
Finlandsk lagstiftning nr 26
Finlandsk lagstiftning nr 27
Finlandsk lagstiftning nr 28
Finlandsk lagstiftning nr 29
Finlandsk lagstiftning nr 30

Jordbruksdepartementet

Finlandsk lagstiftning nr 31

Arbetsmarknadsdepartementet

Finlandsk lagstiftning nr 32
Finlandsk lagstiftning nr 33
Finlandsk lagstiftning nr 34
Finlandsk lagstiftning nr 35
Finlandsk lagstiftning nr 36
Finlandsk lagstiftning nr 37
Finlandsk lagstiftning nr 38
Finlandsk lagstiftning nr 39
Finlandsk lagstiftning nr 40

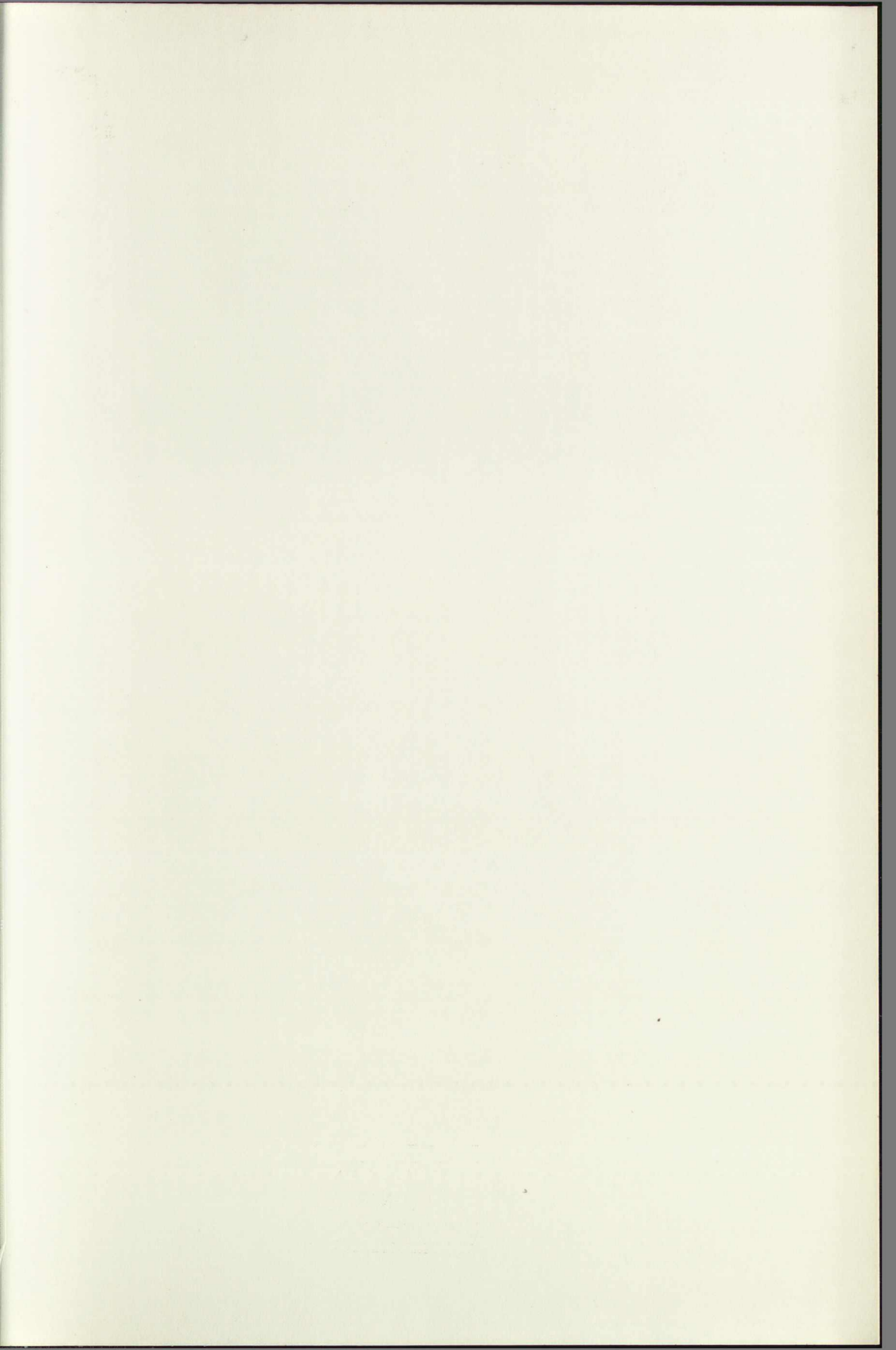
Bostadsdepartementet

Finlandsk lagstiftning nr 41
Finlandsk lagstiftning nr 42
Finlandsk lagstiftning nr 43
Finlandsk lagstiftning nr 44
Finlandsk lagstiftning nr 45
Finlandsk lagstiftning nr 46
Finlandsk lagstiftning nr 47
Finlandsk lagstiftning nr 48
Finlandsk lagstiftning nr 49
Finlandsk lagstiftning nr 50

Industridepartementet

Finlandsk lagstiftning nr 51
Finlandsk lagstiftning nr 52
Finlandsk lagstiftning nr 53
Finlandsk lagstiftning nr 54
Finlandsk lagstiftning nr 55
Finlandsk lagstiftning nr 56
Finlandsk lagstiftning nr 57
Finlandsk lagstiftning nr 58
Finlandsk lagstiftning nr 59
Finlandsk lagstiftning nr 60

KUNGL. BIBL.
14 JUN 1974
STOCKHOLM

*»Människan, född av kvinna,
lever kort men får nog av oro,
spirar som blomman och vissnar,
flyktig som skuggan, utan bestånd.
Och denna varelse granskar du,
med en sådan går du till rätta!
Men vem kan skapa rent av orent?
Om nu människans dagar är bestämda,
om det beror på dig hur länge hon får leva,
om du har satt en gräns hon inte överskrider,
lämna henne då i fred, låt henne vara,
medan hon fullgör sitt dagsverke.»*

Så lyder ett avsnitt ur Job 14 i ett översättningsförslag från 1971 års bibelkommitté för Gamla testamentet, som i denna bok framlägger resultatet av sitt arbete. Kommittén har haft i uppdrag att förbereda en ny svensk översättning av Gamla testamentet och behandlar här i sitt betänkande frågor som möter den svenske översättaren när han i dag vill ge de gammaltestamentliga texterna en ny form.

Den centrala delen av betänkandet utgörs av ett antal översättningsprov från de innehållsligt, genremässigt och stilistiskt så varierande skrifterna i Gamla testamentet. I utförliga kommentarer diskuterar och motiverar kommittén sitt val av översättning.